

ΗΛΙΑ Π. ΜΗΝΙΑΤΗ
ΚΑΘΗΓΗΤΟΥ

**ΚΑΤΗΧΗΣΙΣ ΚΑΙ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΚΗ
ΤΗΣ ΟΡΘΟΔΟΞΟΥ ΑΝΑΤΟΛΙΚΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ**

ΔΙΑ ΤΟΥΣ ΜΑΘΗΤΑΣ ΤΗΣ Ε΄ ΤΑΞΕΩΣ ΤΩΝ ΕΞΑΤΑΞΙΩΝ
ΓΥΜΝΑΣΙΩΝ ΝΕΟΥ ΤΥΠΟΥ ΚΑΙ ΤΗΣ Ε΄ ΤΑΞΕΩΣ
ΤΩΝ ΑΣΤΙΚΩΝ ΣΧΟΛΕΙΩΝ

ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΕΚΔΟΣΕΩΣ ΣΧΟΛΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ
ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ
1942

42-689

Σὸ βιβλίον σου ἔσχον τὴν ὑπογραφήν μου
βίω ὡς ἂν ἴδῃ ὡς οὐδέν ἐστι μὲν. ἡ ὑπογ-
ραφή μου εἰς τὴν ἔσχατον
Μὴ ἔξῃς ἢ γίγῃ σου

Βασιλική

ἕως

**ΚΑΤΗΧΗΣΙΣ ΚΑΙ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΚΗ
ΤΗΣ ΟΡΘΟΔΟΞΟΥ ΑΝΑΤΟΛΙΚΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ**

Πατριάρχης Ἰερουσαλῆμ

300
60
15
10
360
100

~~Ἰωάννου καί τῃ~~

845

αφ. 17463

ΗΛΙΑ Π. ΜΗΝΙΑΤΗ
ΚΑΘΗΓΗΤΟΥ

ΚΑΤΗΧΗΣΙΣ ΚΑΙ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΚΗ ΤΗΣ ΟΡΘΟΔΟΞΟΥ ΑΝΑΤΟΛΙΚΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ

ΠΡΟΣ ΧΡΗΣΙΝ ΤΩΝ ΜΑΘΗΤΩΝ ΤΗΣ Ε΄ ΤΑΞΕΩΣ ΤΩΝ ΕΞΑΤΑΞΙΩΝ
ΓΥΜΝΑΣΙΩΝ ΝΕΟΥ ΤΥΠΟΥ ΚΑΙ ΤΗΣ Γ΄ ΤΑΞΕΩΣ
ΤΩΝ ΑΣΤΙΚΩΝ ΣΧΟΛΕΙΩΝ

ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΕΚΔΟΣΕΩΣ ΣΧΟΛΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ
ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ
1942

ΚΑΤΗΧΗΤΕΣ ΚΑΙ ΔΙΔΑΚΤΕΣ

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΟΙ ΚΑΙ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΙ

ΕΝ ΤΗ ΕΛΛΑΔΙ

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΚΑΙ ΕΚΔΟΣΗ

ΜΕΡΟΣ Α΄

ΚΑΤΗΧΗΣΙΣ

ΤΗΣ ΟΡΘΟΔΟΞΟΥ ΑΝΑΤΟΛΙΚΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

1. ΤΙ ΕΙΝΑΙ ΚΑΤΗΧΗΣΙΣ

Κατὰ τοὺς πρώτους χρόνους τοῦ Χριστιανισμοῦ, διὰ νὰ γίνῃ τις Χριστιανὸς καὶ πραγματικὸν μέλος τῆς Ἐκκλησίας, ὤφειλε νὰ διδαχθῆ κατ' ἀρχάς, τί πρέπει νὰ πιστεύῃ καὶ τί νὰ πράττῃ καὶ μετὰ τοῦτο νὰ βαπτισθῆ.

Ἐπισημαίνεται ὅτι ὅλη αὐτὴ ἡ προετοιμασία πρὸ τῆς βαπτίσεως τοῦ ἐγένετο διὰ προφορικῆς διδασκαλίας, ἡ ὁποία ἐλέγετο Κατήχησις.

Σήμερον ἡ λέξις Κατήχησις σημαίνει τὴν μεθοδικὴν διδασκαλίαν τῶν δογμάτων τῆς χριστιανικῆς θρησκείας. Ἄλλὰ καὶ ἡ προσπάθεια τῆς Ἐκκλησίας διὰ τὴν ὀρθόδοξον χριστιανικὴν διδασκαλίαν τῆς νεολαίας, τὴν ὁποίαν ἐνεργεῖ καὶ τὸ Κράτος διὰ τοῦ σχολείου, λέγεται ἐπίσης Κατήχησις.

2. ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΚΑΤΗΧΗΣΕΩΣ

Οἱ διδασκόμενοι τὴν Κατήχησιν ἐλέγοντο κατηχούμενοι, ὡς τοιοῦτοι δὲ ἐθεωροῦντο ὅσοι ἐκ τοῦ Ἰουδαϊκοῦ καὶ ἐθνικοῦ κόσμου ἠσπάζοντο τὰ δόγματα τοῦ Χριστιανισμοῦ. Ὅταν δὲ οὗτοι μετὰ τὴν κατηχητικὴν διδασκαλίαν τῶν ἐβαπτίζοντο, ἐλέγοντο πιστοί.

Ἡ κατηχητικὴ αὕτη ἐνέργεια τῆς Ἐκκλησίας παρουσιάζε-

ται ἀπὸ τοῦ δευτέρου αἰῶνος, ὅποτε οἱ κατηχούμενοι μετὰ τὴν κατήχησιν τῶν ὠδηγοῦντο εἰς πηγὴν ὕδατος καὶ ἐκεῖ ἐβαπτίζοντο εἰς τὸ ὄνομα τῆς Ἁγίας Τριάδος. Εὐθύς δὲ μετὰ τὸ βάπτισμα ἐλάμβανον μέρος εἰς τὰς συναθροίσεις τῶν πιστῶν, μετὰ τῶν ὁποίων συνεδέοντο μὲ ἀδελφικὸν ἀσπασμόν.

Μετὰ τοὺς διωγμοὺς τὸ κατηχητικὸν ἔργον τῆς Ἐκκλησίας ἐγένετο περισσότερον μεθοδικὸν διὰ τὴν ἐμποδίσιν τὴν παραπλάνησιν τῶν Χριστιανῶν ὑπὸ τῶν αἰρετικῶν. Ἡ μεγίστη ὅμως πρόοδος τῆς κατηχήσεως παρουσιάζεται κατὰ τὸν πέμπτον αἰῶνα, ὅποτε προσήλθον εἰς τὸν Χριστιανισμόν πολλὰ ἔθνη τῆς Ἀνατολῆς καὶ Δύσεως. Ἐγένετο δὲ ἡ πρὸς τοὺς λαοὺς τούτους κατήχησις διὰ μόνου τοῦ κηρύγματος, διότι οὗτοι, ἐπειδὴ ἦσαν ἀμαθεῖς καὶ ἡμιβάρβαροι, δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ κατηχηθοῦν μεθοδικῶς.

Τὸ κατηχητικὸν ἔργον τῆς Ἐκκλησίας συνεχίσθη καὶ μετὰ τοὺς μετὰ ταῦτα αἰῶνας.

Σήμερον ἡ κατηχητικὴ κίνησις καὶ προσπάθεια τῆς Ἐκκλησίας μας καὶ τῶν ὀρθοδόξων χριστιανικῶν ὀργανώσεων συνίσταται εἰς τὴν ἴδρυσιν καὶ λειτουργίαν τῶν Κυριακῶν Κατηχητικῶν Σχολείων, ἰδίως εἰς τοὺς ναοὺς, ὅπου χιλιάδες μαθητῶν καὶ μαθητριῶν καθ' ὅλην τὴν Ἑλλάδα διδάσκονται καὶ διαπαιδαγωγοῦνται χριστιανικῶς.

3. ΚΑΤΗΧΗΤΑΙ ΚΑΙ ΚΑΤΗΧΟΥΜΕΝΟΙ

Οἱ διδάσκοντες τὴν Κατήχησιν, οἱ κατηχηταί, ἦσαν μετὰ τοὺς Ἀποστόλους οἱ ἐπίσκοποι, οἱ πρεσβύτεροι καὶ οἱ διάκονοι, ἦσαν δὲ καὶ διακόνισσαι, ὡς κατηχήτριαι τῶν γυναικῶν.

Ὅταν ὅμως ἤρχισε νὰ διαδίδεται ὁ νηπιοβαπτισμὸς, ἀνέλαβον ἀπὸ τοῦ ὀγδόου αἰῶνος τὴν κατήχησιν τῶν βαπτισθέντων νηπίων, ἀπὸ τοῦ ἐβδόμου ἔτους τῆς ἡλικίας τῶν, ἢ οἰκογένεια, τὸ σχολεῖον καὶ οἱ ἀνάδοχοι. Οὗτοι ἔπρεπε νὰ εἶναι ἱκανοὶ διὰ νὰ διδάξουν εἰς αὐτὰ τὸ Σύμβολον τῆς Πίστεως καὶ τὴν Κυριακὴν Προσευχὴν.

Ὁ χρόνος τῆς διδασκαλίας τῶν κατηχουμένων δὲν ἦτο ὀρισμένος, ἀλλ' ἐκανονίζετο ἀναλόγως τῆς ἡλικίας, τοῦ ζήλου

καί τῆς μορφώσεως αὐτῶν καί ἀναλόγως τῆς ἰκανότητος τῶν κατηχητῶν.

4. Ο ΣΚΟΠΟΣ ΚΑΙ Η ΑΞΙΑ ΤΗΣ ΚΑΤΗΧΗΣΕΩΣ

Ὁ Κύριος ἡμῶν διδάσκει εἰς τὴν Παραβολὴν τοῦ Σπορέως ὅτι ἡ πίστις, ἐὰν δὲν ἔχη ρίζαν, δὲν δύναται νὰ ἐμποδίσῃ τὸν ἄνθρωπον ἐκ τοῦ πειρασμοῦ¹.

Πειρασμὸς δὲ εἶναι αἱ διάφοροι προλήψεις καὶ δεισιδαιμονίαι τῶν Χριστιανῶν, αἱ ὁποῖαι προέρχονται ἀπὸ τὴν ἐπιπόλαιον γνῶσιν τῶν ἀληθειῶν τῆς θρησκείας μας. Ἡ τοιαύτη δὲ γνῶσις ὀδηγεῖ ἡμᾶς εἰς τὴν διαφθορὰν τῶν ἡθῶν ἡμῶν καὶ εἰς τὴν ἁμαρτίαν.

Σκοπὸς λοιπὸν τῆς Κατηχήσεως εἶναι νὰ ριζώσῃ εἰς τὰς καρδίας μας τὴν χριστιανικὴν πίστιν διὰ τῆς μεθοδικῆς ἀναπτύξεως τῶν θρησκευτικῶν καὶ ἠθικῶν ἀληθειῶν. Τοιουτοτρόπως ἡ πίστις μας θὰ γίνῃ σταθερὰ καὶ ἡ διδασκομένη νεολαία θὰ ἔχη πραγματικῶς τὴν ἀληθεῖ θρησκευτικὴν καὶ ἠθικὴν ζωὴν.

Ἀπὸ τὸν σκοπὸν δὲ αὐτὸν τῆς Κατηχήσεως φαίνεται καὶ ἡ ἀξία αὐτῆς, διότι, ὅσοι δὲν γνωρίζουν τὰ καθήκοντά των ἢ τὰ μανθάνουν ἐλλιπῶς κατὰ τὴν νεαράν των ἡλικίαν, κινδυνεύουν νὰ γίνουν εἰς τὴν κοινωνίαν παραδείγματα ἠθικῆς διαφθορᾶς.

5. ΑΙ ΠΗΓΑΙ ΤΗΣ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗΣ ΚΑΤΗΧΗΣΕΩΣ

Ὅλαι αἱ θρησκευτικαὶ καὶ ἠθικαὶ ἀλήθειαι καὶ τὰ καθήκοντά μας, περὶ τῶν ὁποίων θὰ μᾶς διδάξῃ ἡ Κατήχησις, πηγάζουσι ἀπὸ τὴν Ἁγίαν Γραφὴν καὶ τὴν Ἱερὰν Παράδοσιν.

Α. ΑΓΙΑ ΓΡΑΦΗ

Ἁγία Γραφή εἶναι ὁ γραπτὸς λόγος τοῦ Θεοῦ, τὸν ὁποῖον ἀπεκάλυψεν ὁ Θεὸς εἰς τὸν κόσμον δι' ἱερῶν ἀνδρῶν καὶ ἔπειτα διὰ τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ.

Ὁ λόγος οὗτος περιέχεται εἰς συλλογὴν ἀγίων καὶ θείων βιβλίων, τὰ ὁποῖα ἐγράφησαν ὑπὸ συγγραφέων ὀδηγουμένων

1. Λουκ. Η', 13.

ὑπὸ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος (θεοπνευστων), καὶ δι' αὐτὸ ἡ Ἁγία Γραφή λέγεται θεόπνευστος.

Πάντα τὰ βιβλία, τὰ ἀποτελοῦντα τὴν Ἁγίαν Γραφήν, εἶναι 76, ἐξ ὧν τὰ μὲν 49 ἀποτελοῦν τὴν Παλαιάν Διαθήκην, τὰ δὲ 27 τὴν Καινὴν Διαθήκην.

1) Ἡ Παλαιὰ Διαθήκη.—Ἡ Παλαιὰ Διαθήκη περιέχει τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ, τὸν ὁποῖον ἀπεκάλυψεν οὗτος εἰς τοὺς Ἰσραηλίτας πρὸ τῆς ἐλεύσεως τοῦ Χριστοῦ. Ἡ ἀποκάλυψις δὲ αὕτη ἔγινε διὰ τῶν Πατριαρχῶν, διὰ τοῦ Μωϋσέως καὶ τῶν Προφητῶν. Διὰ τῶν ἱερῶν δὲ τούτων προσώπων προπαρασκευάσθησαν οἱ ἄνθρωποι, ἵνα ἐννοήσουν τὰς θείας ἐκείνας ἀληθείας, τὰς ὁποίας θὰ ἐδίδασκεν ὁ Χριστός, ἐρχόμενος εἰς τὸν κόσμον.

2) Ἡ Καινὴ Διαθήκη.—Ἡ Καινὴ Διαθήκη περιέχει τὸν θεῖον λόγον, τὸν ὁποῖον ἀπεκάλυψε τελείως ὁ Χριστός εἰς πάντας τοὺς ἀνθρώπους, ἐλθὼν εἰς τὸν κόσμον. Ὁ λόγος οὗτος εἰς τὴν Καινὴν Διαθήκην εἶναι ἡ ἐκπλήρωσις ὅλων τῶν προφητειῶν τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης, διακηρύττει δὲ τὴν εὐσπλαγχνίαν τοῦ Θεοῦ, τὴν ὁποίαν ἐλάβομεν διὰ τοῦ θανάτου τοῦ Σωτῆρος.

Β'. Η ΙΕΡΑ ΠΑΡΑΔΟΣΙΣ

Προτοῦ συγγραφοῦν τὰ βιβλία τῆς Καινῆς Διαθήκης, ἡ Ἐκκλησία ἐξηπλώνετο, μετὰ τὴν Ἀνάληψιν τοῦ Κυρίου, διὰ τοῦ προφορικοῦ κηρύγματος τῶν Ἀποστόλων.

Ἄλλὰ καὶ μετὰ τὴν συγγραφὴν τῆς Καινῆς Διαθήκης ἐξηκολούθει νὰ διαδίδεται τὸ κήρυγμα τοῦτο, διότι δὲν ἦτο δυνατόν νὰ γραφοῦν ὅλα ὅσα εἶπε καὶ ἔπραξεν ὁ Χριστός καὶ οἱ Ἀπόστολοι¹.

Αὐτὸς λοιπὸν ὁ ἄγραφος λόγος τοῦ Θεοῦ, τὸν ὁποῖον διέδιδον οἱ Ἀπόστολοι, λέγεται Ἱερὰ Παράδοσις. Ἡ Παράδο-

1. Ὁ Εὐαγγελιστὴς Ἰωάννης γράφει: «Πολλὰ μὲν οὖν καὶ ἄλλα σημεῖα ἐποίησεν ὁ Ἰησοῦς ἐνώπιον τῶν μαθητῶν αὐτοῦ, ἃ οὐκ ἔστι γεγραμμένα ἐν τῷ βιβλίῳ τούτῳ... ἔστι δὲ καὶ ἄλλα πολλὰ ὅσα ἐποίησεν ὁ Ἰησοῦς, ἅτινα ἂν γράφηται καθ' ἓν, οὐδὲ αὐτὸν οἶμαι (νομίζω) τὸν κόσμον χωρῆσαι τὰ γραφόμενα βιβλία» (Κ', 30 καὶ ΚΑ', 25).

σις δὲ εἶναι συνέχεια τῆς γραπτῆς διδασκαλίας τοῦ Χριστοῦ καὶ τῶν Ἀποστόλων καὶ συμπληρώνει τὸν γραπτὸν λόγον τοῦ Θεοῦ, τὸν ὁποῖον περιέχει ἡ Ἁγία Γραφή.

Ἡ δευτέρα αὕτη πηγὴ τῆς χριστιανικῆς κατηχήσεως ἔχει τὸ αὐτὸ κύρος, τὸ ὁποῖον ἔχει καὶ ἡ Ἁγία Γραφή, καὶ δι' αὐτὸ ὁ ἀπόστολος Παῦλος γράφων πρὸς Θεσσαλονικεῖς λέγει: «Ἀδελφοί, στήκετε, καὶ κρατεῖτε τὰς παραδόσεις, ἅς ἐδιδάχθητε εἴτε διὰ λόγου, εἴτε δι' ἐπιστολῆς ἡμῶν»¹.

Ἡ Ἱερὰ Παράδοσις διητηρεῖτο εἰς τὴν Ἐκκλησίαν ἀπὸ στόματος εἰς στόμα μέχρι τῆς ἐποχῆς τῶν Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας καὶ τῶν Οἰκουμενικῶν Συνόδων.

Τότε, ἵνα μὴ λησμονηθῇ ὁ ἄγραφος οὗτος λόγος, περιέλαβον τοῦτον οἱ Πατέρες εἰς τὰ συγγράμματα αὐτῶν καὶ αἱ Σύνοδοι εἰς τὰς ἀποφάσεις των, οὕτω δὲ διατηρεῖται ἡ Παράδοσις ἀμετάβλητος μέχρι σήμερον.

Ἄνευ τῆς Ἱερᾶς Παραδόσεως δὲν θὰ ἠδυνάμεθα νὰ ἐννοήσωμεν τὴν Ἁγίαν Γραφὴν καὶ δὲν θὰ ἐγνωρίζομεν τὸν τρόπον τῆς τελέσεως τῶν μυστηρίων καὶ ἄλλα ἔθιμα τῆς Ἐκκλησίας μας, ὅπως π. χ. τὰ ἐγκαίνια τῶν ναῶν, τὰς ἀγίας Εἰκόνας, τὸν φωτισμὸν τοῦ ναοῦ, τὸ θυμίαμα, τὸ σημεῖον τοῦ Σταυροῦ, τὰ ἄμφια τῶν ἱερέων κτλ., τὰ ὁποῖα δὲν γράφονται εἰς τὴν Ἁγίαν Γραφὴν.

Ἡ Ἁγία Γραφή λοιπὸν καὶ ἡ Ἱερὰ Παράδοσις περιέχουν ὅλην τὴν γραπτὴν καὶ ἄγραφον ἱστορίαν τῆς θρησκείας μας.

6. ΔΙΑΦΟΡΑΙ ΜΕΤΑΞΥ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΜΑΣ ΚΑΙ ΤΩΝ ΑΛΛΩΝ ΕΚΚΛΗΣΙΩΝ ΩΣ ΠΡΟΣ ΤΑΣ ΠΗΓΑΣ ΤΗΣ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗΣ ΘΡΗΣΚΕΙΑΣ

Ἡ Δυτικὴ Ἐκκλησία, ἡ ὁποία διέκοψε τὴν κανονικὴν συνέχειαν αὐτῆς πρὸς τὴν παλαιὰν Ἀποστολικὴν Ἐκκλησίαν, ἥλλαξε καὶ τὴν γνησίαν παράδοσιν καὶ τὴν ἐνόθευσε χάριν τῶν σκοπῶν της. Ἔδωσε δὲ τόσον μεγάλην σημασίαν εἰς τὴν Παράδοσιν αὐτήν, ὥστε ἡ Ἁγία Γραφή νὰ λησμονηθῇ κατὰ τοὺς μέσους αἰῶνας. Οἱ Ἐπίσκοποι μάλιστα τῆς Ρώμης ἀπη-

1. Β' Θεσσαλ. Β', 15.

γόρευσαν και αυτήν την ανάγνωσιν της Ἁγίας Γραφῆς και την μετάφρασιν αὐτῆς.

Ἔολα ταῦτα δὲ ἔπραξαν, ὡς γνωρίζομεν ἀπὸ τὴν Ἐκκλησιαστικὴν Ἱστορίαν, διὰ τὰ δικαιολογοῦνται αἱ νέαι ἰδέαι τῶν Παπῶν, αἱ ὁποῖαι ἔγιναν ἀφορμὴ εἰς τὸ σχίσμα και εἰς τὴν θρησκευτικὴν μεταρρύθμισιν.

Οἱ Διαμαρτυρόμενοι ἀπορρίπτουν τὴν Ἱερὰν Παράδοσιν ὡς πηγὴν τῆς θρησκείας. Παραδέχονται αὐτὴν μόνον ὡς ἀπλὴν βοήθον εἰς τὴν ἐρμηνείαν τῆς Γραφῆς. Ὡς ἐπίσημον δὲ πηγὴν τῆς χριστιανικῆς διδασκαλίας παραδέχονται μόνον τὴν Ἁγίαν Γραφήν.

7. Αἱ Θρησκείαι τῶν λαῶν

Α'. ΤΙ ΕἶΝΑΙ ΘΡΗΣΚΕΙΑ

Ὁ ἄνθρωπος ἀνέκαθεν βλέπων τὰ μεγαλεῖα τῆς πέριξ αὐτοῦ φύσεως και τὰς δυνάμεις αὐτῆς, εἴτε εὐεργετικὰς εἴτε καταστρεπτικὰς, ἠσθάνθη ἕνα ἀπεριόριστον θαυμασμόν και μίαν καταπληκτικὴν ἐντύπωσιν.

Ἐπίστευσεν ὅτι ὅλα ταῦτα ἀποκαλύπτουν μίαν ἀνωτέραν δύναμιν, ἢ ὁποῖα ἐδημιούργησε τὸν κόσμον και κυβερνεῖ αὐτόν, και ὅτι ἐκ τῆς δυνάμεως ταύτης ἐξαρτᾶται ἡ ὕπαρξις του.

Τὰ ἔμφυτα ταῦτα αἰσθήματά του ὁ ἄνθρωπος ἐφάνερυσεν εἴτε μὲ φόβον εἴτε μὲ εὐσέβειαν πρὸς τὴν δύναμιν αὐτὴν, τὴν ὁποῖαν ὠνόμασε Θεόν.

Ἡ σχέσις του λοιπὸν αὕτη πρὸς τὸν Θεόν εἶναι ἡ θρησκεία του.

Β'. Αἱ Ἰαφοροὶ Θρησκείαι

Ἡ ἱστορία και ἡ ἐπιστήμη μᾶς διδάσκουν ὅτι τὸ αἶσθημα αὐτὸ τῆς θρησκείας δὲν εἶναι μόνον ἔμφυτον, ἀλλὰ και κοινὸν εἰς ὅλους τοὺς λαοὺς και εἰς αὐτοὺς τοὺς βαρβάρους. Διότι, ὅπου ἀνακαλύπτονται και τὰ ἐλάχιστα ἴχνη κοινωνίας ἀνθρώπων, ἀνευρίσκονται ἐκεῖ και ἴχνη θρησκείας, ὅπως μᾶς βεβαιώνουν και ἀρχαιότεροι ἱστορικοὶ και σήμερον οἱ διάφοροι ἐρευνηταὶ και περιηγηταὶ ἀπολιτιστῶν και ἀγρίων λαῶν.

Τὸ ἔμφυτον ὅμως τοῦτο και κοινὸν θρησκευτικὸν αἶσθημα

ἔλαβε μὲ τὸ πέρασμα τῶν αἰῶνων διαφόρους μορφάς, ἀναλόγως τοῦ βαθμοῦ τῆς ἀναπτύξεως τοῦ ἀνθρώπου, τοῦ πολιτισμοῦ του, τοῦ χαρακτηῖρος του κτλ. Καὶ τοιοῦτοτρόπως ἐσηματίσθησαν διάφορα εἶδη θρησκείων, τὰ ὅποια διακρίνονται εἰς δύο τάξεις: α') εἰς τὰς πολυθεϊστικὰς καὶ β') εἰς τὰς μονοθεϊστικὰς θρησκείας.

1) Αἱ ΠΟΛΥΘΕΪΣΤΙΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΙΑΙ

Αἱ κυριώτεραι τῶν πολυθεϊστικῶν θρησκείων εἶναι αἱ ἑξῆς :

α') Ὁ Φετιχισμὸς ἢ φετιχιστικαὶ θρησκείαι. — Οἱ ὅπαδοι τῶν θρησκείων τούτων πιστεύουν ὅτι ἐνυπάρχουν πνεύματα εἰς ἄψυχα ἀντικείμενα, τὰ ὅποια θεοποιοῦν. Τὸ ὄνομα Φετιχισμὸς προέρχεται ἀπὸ τὴν πορτογαλικὴν λέξιν φετίχ, ἢ ὅποια σημαίνει ἄψυχον ἀντικείμενον, θεωρούμενον ὅτι ἔχει ὑπερφυσικὰς ἢ μαγικὰς δυνάμεις.

Τὴν θρησκείαν αὐτὴν ἀκολουθοῦν φυλαί, αἱ ὅποια εὐρίσκονται εἰς τελείως ἀπολίτιστον κατάστασιν.

β') Αἱ θρησκείαι τῶν Ἰνδῶν. — Εἰς τὴν χώραν τῶν Ἰνδῶν, ὅπου ἐκαλλιεργήθησαν αἱ ἐπιστήμαι, ἐδόθη ἰδιαιτέρα προσοχὴ καὶ εἰς τὴν θρησκείαν, ἢ ὅποια παρουσιάζει τὰς πλέον περιέργους διαφοράς.

Τὰ διάφορα εἶδη τῶν θρησκείων τούτων εἶναι τὰ ἑξῆς :

1. Ἡ βεδικὴ θρησκεία. — Τὸ ὄνομα τῆς θρησκείας ταύτης προέρχεται ἀπὸ τὰ ἀρχαῖα ἱερὰ βιβλία τῶν Ἰνδῶν, τὰ ὅποια λέγονται Βέδα, πού σημαίνει ἱεράν ἐπιστήμην.

Τὰ βιβλία αὐτά, τὰ ὅποια χρονολογοῦνται ἀπὸ τοῦ δεκάτου αἰῶνος π.Χ., θεωροῦν οἱ Ἰνδοὶ θεόπνευστα, διότι πιστεύουν ὅτι οἱ συγγραφεῖς αὐτῶν ἦσαν ὁμοτράπεζοι τῶν θεῶν. Εἶναι δὲ κυρίως ἔμμετρα, ὡς ἱεροὶ ὕμνοι.

Ἡ θρησκεία αὕτη διδάσκει, ὅτι ἡ σωτηρία τοῦ ἀνθρώπου κατορθώνεται διὰ τῶν ἔργων, δηλαδὴ διὰ θυσιῶν, ἀσκήσεων καὶ ἐκτελέσεων διαφόρων ἠθικῶν καθηκόντων.

Κατὰ τὴν διδασκαλίαν τῆς θρησκείας αὐτῆς οἱ θεοὶ εἶναι πολλοί. Ἔχουν στενὴν σχέσιν μὲ τὴν φύσιν καὶ δι' αὐτὸ οἱ Ἰνδοὶ γεωργοὶ καὶ κτηνοτρόφοι ζητοῦν ἀπὸ αὐτοῦς φυσικὰ δῶρα (ζωὴν, εὐφορίαν κτλ.).

Ἐξ ὄλων τῶν πολλῶν θεῶν των διακρίνονται κυρίως τρεῖς καὶ ὁ σπουδαιότερος τούτων εἶναι ὁ Ἄγνι, ὁ θεὸς τοῦ πυρός.

2. **Ὁ Βραχμανισμός.**—Ἡ θρησκεία αὕτη διεδέχθη τὴν βεδικὴν κατὰ τὸν ὄγδοον αἰῶνα π.Χ. καὶ τὴν ὀνομασίαν τῆς ἔλαβεν ἀπὸ τὸν ἰδρυτὴν τῆς Βράχμα ἢ Βράμα, ποῦ σημαίνει θεῖος λόγος ἢ δύναμις μαγείας.

Οἱ ἱερεῖς τῆς θρησκείας ταύτης, οἱ ὅποιοι ἀποτελοῦν τὴν ἀνωτάτην μορφωμένην τάξιν, προήλθον, ὡς λέγουν, ἐκ τῆς κεφαλῆς τοῦ Βράχμα. Τὸν Βράχμα θεωροῦν ὡς τὸν ἀνώτερον ὄλων τῶν Ἰνδικῶν θεῶν, οὕτω δὲ ἐδίδαξαν ἐν εἶδος μονοθεϊσμοῦ ἐν μέσῳ τῆς βεδικῆς πολυθείας.

Ἡ διδασκαλία τοῦ Βραχμανισμοῦ εἶναι ἡ ἐξῆς: Ὁ θάνατος θεωρεῖται μετάβασις ἀπὸ τοῦ σκότους εἰς τὸ φῶς. Οἱ ἐνάρετοι φθάνουν εἰς τὴν ἀθανασίαν, οἱ δὲ ἁμαρτωλοὶ τιμωροῦνται ἐπιστρέφοντες εἰς τὴν γῆν, ὅπου λαμβάνουν μορφήν φυτῶν, ζώων, ἀνθρώπων, ἀναλόγως τοῦ βαθμοῦ τῆς ἁμαρτίας των.

Ἡ ἐπιστροφή αὕτη εἶναι προσωρινή καὶ ἐξακολουθεῖ μέχρις ὅτου φθάσῃ ὁ ἄνθρωπος εἰς τὴν ἀληθῆ γνῶσιν τοῦ θεοῦ Βράχμα.

3. **Ὁ Ἰνδοϊσμός.**—Ἡ θρησκεία αὕτη εἶναι εἶδος τοῦ Βραχμανισμοῦ καὶ διδάσκει ὅτι δύο εἶναι οἱ μέγιστοι θεοί, ὁ Βισνοῦ καὶ ὁ Σίβας. Ἐκ τούτων ὁ πρῶτος εἶναι ὁ ἀγαθὸς θεός, διότι προσπαθεῖ νὰ σώσῃ τὸν ἄνθρωπον ἀπὸ τὸ κακόν, ὁ δὲ ἄλλος εἶναι ὁ θεὸς τοῦ κακοῦ καὶ τῆς καταστροφῆς. Ὁ θεὸς οὗτος εἰκονίζεται, ἔχων τρεῖς ὀφθαλμοὺς καὶ φέρων ἀντὶ ζώνης ὄφεις.

4. **Ὁ Τζαῖνισμός.**—Τὸ ὄνομα τοῦτο ἔλαβεν ἡ θρησκεία αὕτη ἀπὸ τὸν ἰδρυτὴν τῆς, ἐπιλεγόμενον Τζίνα ἢ Τζαῖνα, δηλαδὴ νικητὴν.

Οἱ ὁπαδοὶ τοῦ Τζαῖνισμοῦ ὑποχρεοῦνται νὰ ζοῦν μὲ ἀσθηροτάτην ἄσκησιν καὶ νηστείαν μέχρις ἀσιτίας πολλάκις, ἐκ τῆς ὁποίας ἀπέθανε καὶ αὐτὸς ὁ Τζίνα.

5. **Ὁ Βουδδισμός.**—Ἀρχηγὸς καὶ ἰδρυτὴς τοῦ θρησκευματος τούτου εἶναι ὁ Γοτάμα Βούδδας, γεννηθεὶς περὶ τὸ 560 π.Χ.

Τὴν γέννησιν τοῦ Βούδδα περιβάλλει μίᾳ περίεργος μυθολογικὴ παράδοσις. Κατὰ τὴν παράδοσιν αὕτη ἐγεννήθη ἀπὸ

μίαν βασίλισσαν, τὴν Μάϋα, τὴν ὁποίαν οἱ θεοὶ μετέφερον εἰς τὰ Ἱμαλάια, τὴν δὲ ὀγδόην ἡμέραν ἀπὸ τῆς γεννήσεώς του ὠνομάσθη Σιδδάρτα.

“Ὅταν ἐνυμφεύθη, εἶδεν ὅτι ἡ πολυτέλεια τῶν ἀνακτόρων δὲν συνεβιάζετο μὲ τὰς ἰδέας του. Καὶ δι’ αὐτὸ ἐγκαταλείπει τὰ ἀνάκτορα καὶ τὴν οἰκογένειάν του καὶ πηγαίνει εἰς τὸ βᾶθος ἐνὸς δάσους ὑποκάτω ἐνὸς δένδρου τῆς γνώσεως. Ἐκεῖ ζῆ ὡς ἀσκητῆς καὶ κατορθώνει νὰ νικήσῃ τὸν πονηρὸν δαίμονα Μάρα. Τότε λαμβάνει πλήρη γνώσιν τῆς ἀληθείας καὶ μεταβάλλεται εἰς Βούδδαν, δηλαδή φωτισμένον. Ἐρχεται τώρα εἰς τὸν κόσμον καὶ διὰ τῶν κηρυγμάτων του ἀποκτᾷ πολλοὺς ὁπαδοὺς, κατὰ δὲ τὸ 83ον ἔτος τῆς ἡλικίας του εἰσέρχεται εἰς τὴν ἀπόλυτον μακαριότητα (Νιρβάνα), ἀφοῦ τὸ σῶμα του ἐκάη διὰ τοῦ πυρός τῆς πίστεώς του.

Ἐὸ Βούδδας ἐδίδασκεν, ὅτι ἡ κυριωτέρα ἀρετὴ τοῦ ἀνθρώπου εἶναι νὰ ἔχη ἡρεμον τὸ πνεῦμα του καὶ διὰ νὰ ἀποκτήσῃ τὴν ἡρεμίαν αὐτὴν ἔλεγεν: “Ὅτι ὁ ἄνθρωπος ὀφείλει νὰ νεκρώσῃ κάθε του ἐπιθυμίαν, κάθε ἐνέργειαν, κάθε συναίσθημα. “Ὅτι ὄχι μόνον ἡ κακὴ ἐπιθυμία, ἀλλὰ καὶ ἡ ἀγαθὴ ταράσσει τὸν ἄνθρωπον, ὄχι μόνον ἡ κακὴ πράξις, ἀλλὰ καὶ ἡ ἀγαθὴ, ἡ ὁποία πολλάκις ἀντὶ τῆς εὐγνωμοσύνης συναντᾷ τὴν ἀγνωμοσύνην τῶν ἀνθρώπων. “Ὅχι μόνον ἡ λύπη, ἀλλὰ καὶ ἡ χαρὰ διαταράσσει τὴν ἡρεμίαν τοῦ ἀνθρώπου. “Ὅχι μόνον τὸ μῖσος, ἀλλὰ καὶ ἡ ἀγάπη, ἡ ὁποία πολλάκις γεννᾷ τὴν ἀνησυχίαν διὰ τὴν τύχην τῶν ἀνθρώπων, πὺ ἀγαπᾷ κανεῖς. Ἡ ἀγάπη, ἔλεγε, γεννᾷ πόνους· ἄς μὴ ἀγαπᾷ κανεῖς, διὰ νὰ τοὺς ἀποφεύγῃ. Συμπεριφέρομαι κατὰ τὸν ἴδιον τρόπον πρὸς ἐκείνους, πὺ μοῦ προξενοῦν χαρὰν ἢ λύπην· ἀγάπην καὶ μῖσος δὲν γνωρίζω¹.

Αἱ θρησκευτικαὶ αὗται διδασκαλαὶ τοῦ Βούδδα, ἐὰν ἐπραγματοποιουῦντο, θὰ ὠδήγουν τοὺς ὁπαδοὺς του εἰς τὴν ἄρνησιν τοῦ κόσμου καὶ τὸν ἐγωϊσμόν.

Αἱ ἠθικαὶ του ἰδέαι εἶναι αἱ ἐξῆς: α') ἀποφυγὴ τοῦ φόνου,

1. Δ. Μπαλάνου: «Θρησκείαι».

β') τῆς ἀκολασίας, γ') τοῦ ψεύδους, δ') τῶν οἴνοπνευματωδῶν ποτῶν καὶ ε') τῆς κλοπῆς.

Ἐκτός τῶν ἱερέων ὑπάρχουν εἰς τὴν βουδδικὴν θρησκείαν καὶ μοναχοί, οἱ ὅποιοι ἀποτελοῦν πολυάριθμα μοναχικὰ τάγματα καὶ τῶν δύο φύλων. Ὅρίζονται ἡμέραι νηστείας καὶ ἀναπαύσεως, καθὼς καὶ ἱεραὶ ἀποδημίαι εἰς τὰς ἱερὰς πόλεις, ὅπου ἐδίδαξεν ὁ Βούδδας.

Οἱ Βουδδισταὶ ἀνέρχονται εἰς 160 ἑκατομμύρια.

6. Ὁ Παρσισμός.—Ἰδρυτὴς τῆς θρησκείας αὐτῆς, ἡ ὁποία κατὰ τὸν ἕκτον αἰῶνα π.Χ. ἐπεκράτησεν εἰς τὴν Περσίαν, εἶναι ὁ Ζωροάστρης.

Δύο, ἔλεγε, θεοὶ ὑπάρχουν, ὁ ἀγαθὸς θεὸς Ὁρμοῦσδ καὶ ὁ αἴτιος τοῦ κακοῦ Ἄριμάν. Οὗτοι εὐρίσκονται πάντοτε εἰς πόλεμον μεταξύ των. Ὁ δὲ σκοπὸς τοῦ ἀνθρώπου εἶναι νὰ πολεμήσῃ ἐναντίον τοῦ Ἄριμάν μετὰ τὴν σωματικὴν καὶ πνευματικὴν του καθαριότητα.

γ') Αἱ θρησκείαι τῶν Σινῶν.—Αἱ θρησκείαι τῶν λαῶν τούτων φέρουν θεοκρατικὸν χαρακτήρα, δηλαδὴ ὁ ἀνώτατος ἄρχων τῆς πολιτείας, ὁ αὐτοκράτωρ, θεωρεῖται καὶ ὡς ἀνώτατος ἀρχιερεὺς.

Ὅλοι ὅσοι ὑπεστήριξαν τὴν πολιτείαν καὶ τὴν θρησκείαν, οἱ πρόγονοι τοῦ αὐτοκράτορος, αἱ ψυχαὶ των, καθὼς καὶ ἡ γῆ, ἡ ὁποία περικλείει αὐτάς, θεωροῦνται κατώτεροι θεοί.

Ἐκ τῶν θεῶν δὲ τούτων ὁ οὐρανὸς καὶ ὁ υἱὸς αὐτοῦ αὐτοκράτωρ εἶναι οἱ ἀνώτατοι θεοί, εἰς τοὺς ὁποίους προσφέρονται θυσίαι ἐκ τῶν προϊόντων αὐτῶν.

Ἡ κυριωτέρα διδασκαλία τῶν θρησκείων τούτων εἶναι ἡ τιμὴ πρὸς τοὺς νεκροὺς προγόνους. Ἡ τιμὴ αὕτη γίνεται διὰ θυσιῶν.

Δεῖγμα τῆς τιμῆς ταύτης πρὸς τοὺς νεκροὺς ἦτο καὶ τὸ ἔθιμον, τὸ ὁποῖον διετηρεῖτο μέχρι τοῦ δεκάτου πέμπτου αἰῶνος μ. Χ., κατὰ τὸ ὁποῖον αἱ σύζυγοι ἠκολούθουν εἰς τὸν τάφον τοὺς ἀποθνήσκοντας συζύγους των αὐτοχειριαζόμεναι.

Αἱ κυριώτεραι τῶν θρησκείων τούτων εἶναι ἡ *θρησκεία τοῦ Κομφουκίου* καὶ ἡ *φιλοσοφία τοῦ Λάο-Τζέ*.

Ὁ Κομφούκιος ἐδίδασκεν ὅτι ὁ ἄνθρωπος ὀφείλει νὰ δίδῃ

μεγίστην προσοχήν εἰς τὴν ἀγνότητα τῶν ἠθῶν του, ὡς παράδειγμα δὲ νὰ λαμβάνη πρὸς τοῦτο τοὺς ἄρχοντας τῆς πολιτείας, οἱ ὅποιοι κατὰ τὸν Κομφούκιον πρέπει νὰ εἶναι παραδείγματα ἀρετῆς.

Ὁ ἄνθρωπος, ἔλεγε, τότε μόνον δύναται νὰ κατανικήσῃ τὰ πάθη του, ὅταν ἐξετάζῃ τὸν ἑαυτὸν του καὶ ἐκτελῇ τὸ καθήκον του.

Μετὰ τὸν θάνατόν του ὁ Κομφούκιος ἐλατρεύθη ὡς θεὸς καὶ ἀνηγέρθησαν εἰς αὐτὸν ναοί, εἰς τοὺς ὁποίους προσεφέρετο λατρεία.

Ὁ δὲ Λάο-Τζὲ ἐδίδασκεν ὅτι ὑπάρχει ἓν μυστηριώδες ὄν, τὸ ὅποιον προέρχεται ἐκ τοῦ μηδενός, τὸ Ταό. Εἰκὼν δὲ τοῦ μυστηριώδους τούτου ὄντος εἶναι τὸ ὕδωρ, τὸ ὅποιον εὐρίσκεται εἰς τὰ βάθη τῆς γῆς. Καὶ πρὸς αὐτὸν τὸν θεὸν ὀφείλει ὁ ἄνθρωπος νὰ ὀδηγηθῆ διὰ τῶν ἀρετῶν του καὶ τῆς ἀγάπης του ὄχι μόνον πρὸς τοὺς φίλους, ἀλλὰ καὶ πρὸς τοὺς ἐχθρούς του.

Ἔλεγεν ὅτι πρέπει νὰ περιφρονῆται ἡ πρόοδος καὶ ἡ γνῶσις, διότι αὗται σκοτίζουν τὸ πνεῦμα.

Οἱ ὄπαδοί τοῦ Βούδδα, τοῦ Κομφουκίου καὶ τοῦ Λάο-Τσέ, οἱ ὅποιοι ἐθεοποίησαν τοὺς τρεῖς αὐτοὺς μεγάλους προγόνους τῶν, ὀνομάζουν τὰς τρεῖς θρησκείας, αἱ ὁποῖαι τοιοῦτοτρόπως ἐσηματίσθησαν, Μεγάλην Θρησκείαν, τὸν δὲ Μωαμεθανισμόν Μικρὰν Θρησκείαν. Τοῦτο δὲ ἔλεγον, διότι ἐκ τῶν 390 ἑκατομμυρίων τῆς Σινικῆς τὰ 360 ἀνήκουν εἰς τὴν Μεγάλην Θρησκείαν, τὰ δὲ 30 εἰς τὴν Μωαμεθανικὴν.

2) Αἱ ΜΟΝΟΘΕΪΣΤΙΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΙΑΙ

α') Ἡ μωαμεθανικὴ θρησκεία.— Ὁ Μωάμεθ ἐγεννήθη τῷ 570 μ.Χ. καὶ ἀνεφάνη ὡς ἰδρυτὴς νέας θρησκείας τῷ 622.

Οἱ ὄπαδοί τοῦ Μωάμεθ, οἱ Μωαμεθανοί, ἦσαν Ἄραβες πολυθεῖσταί, τοὺς δὲ ἄρρενας θεοὺς τῶν ἔλεγον Ἀλλάχ. Καὶ πρὸς τιμὴν αὐτῶν ἐλάτρευον εἰς τὴν Μέκκαν ἐντὸς ἐνὸς οἴκου προσευχῆς, λεγομένου Καάβα, ἓνα μέγαν λίθον πεσόντα ἐκ τοῦ οὐρανοῦ.

Ὁ Μωάμεθ μετὰ τὸν γάμον του περιοδεύει ὀλόκληρον τὴν Ἄραβίαν ὡς ἔμπορος, γνωρίζεται ἐκεῖ μετὰ Ἑβραίους καὶ Χρι-

σιανούς και μανθάνει τὰς ἰδέας τῆς θρησκείας των. Τὰς ἰδέας δὲ αὐτὰς ἀναμιγνύει μὲ τὴν ἀραβικὴν εἰδωλολατρίαν καὶ οὕτω σχηματίζει τὴν θρησκείαν του.

Ὁ Μωάμεθ ἔπασχεν ἀπὸ νευρικὰς κρίσεις, ὁ δὲ λαὸς ἐπίστευεν αὐτὰς ὡς θεῖα σημεῖα καὶ ὡς θείας ἐμπνεύσεις ὑπὸ τοῦ Ἀρχαγγέλου Γαβριήλ.

Ἐδίδασκειν ὅτι ἕξ εἶναι οἱ προφῆται, εἰς τοὺς ὁποίους ἀπεκάλυψεν ὁ Θεὸς τὸ θέλημά του, ὁ Ἀδάμ, ὁ Νῶε, ὁ Ἀβραάμ, ὁ Μωϋσῆς, ὁ Ἰησοῦς καὶ τελευταῖος καὶ ἐπιφανέστατος ὄλων ὁ ἴδιος Μωάμεθ.

Ὁ Μωϋσῆς καὶ ὁ Ἰησοῦς, ἔλεγε, δὲν κατῴρθωσαν νὰ ἐμποδίσουν τοὺς Ἰουδαίους καὶ τοὺς Χριστιανοὺς ἀπὸ τὴν ψευδῆ πίστιν πρὸς τὸν Θεὸν καὶ δι' αὐτὸ ὁ κόσμος πρέπει νὰ ἐξισλαμισθῇ¹.

Ὁ Θεὸς εἶναι πάνσοφος καὶ παντοδύναμος καὶ ἄλλους μὲν προορίζει εἰς σωτηρίαν καὶ ἄλλους εἰς καταστροφὴν, ὅσοι δὲ προορίζονται εἰς σωτηρίαν θὰ ὑπάγουν εἰς ὑλικὸν παράδεισον.

Οἱ ὄπαδοί του ὀφείλουν νὰ προσεύχωνται πεντάκις τῆς ἡμέρας, νὰ ἐλεοῦν, νὰ νηστεύουν κατὰ τὸν μῆνα Ραμαζὰν καὶ νὰ ἐπισκέπτωνται τὸ ἱερὸν τῆς Μέκκας ἄπαξ τοῦλάχιστον τῆς ζωῆς των.

Ἡ μωαμεθανικὴ θρησκεία διαιρεῖται εἰς δύο μέρη, τὸ δογματικὸν καὶ τὸ πρακτικόν. Καὶ τὸ μὲν δογματικὸν διδάσκει α') τὴν πίστιν εἰς ἕνα Θεὸν παντοδύναμον καὶ παντοκράτορα, β') ὅτι τὸ Κοράνιον εἶναι τὸ τελειότερον καὶ τὸ τελευταῖον βιβλίον τῆς θείας ἀποκαλύψεως, ἢ ὁποῖα περιέχει τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ, ὅπως ἀπεκάλυψε τοῦτον εἰς τὸν προφήτην ὁ Ἀρχάγγελος Γαβριήλ, γ') ὅτι διὰ τοῦ Κορανίου συμπληρῶνεται ἡ Πεντάτευχος, τὸ Ψαλτήριον καὶ τὸ Εὐαγγέλιον, δ') ὅτι ἡ ζωὴ τοῦ ἀνθρώπου καὶ ἡ τύχη του κανονίζονται ἀπὸ τὸ πεπρωμένον (κι-

1. Ἡ λέξις ἰσλαμισμὸς προέρχεται ἐκ τοῦ Ἰσλάμ, ποῦ σημαίνει τὴν πρὸς τὸν Θεὸν ἀφοσίωσιν καὶ ὑποταγὴν, Μουσουλμᾶνοι δὲ ὠνομάσθησαν οἱ Μωαμεθανοὶ ἐκ τοῦ Μουσλήμ, δηλαδὴ οἱ εἰς τὸν Θεὸν ἀφωσιωμένοι.

σμέτ) και ε') τὴν πίστιν εἰς τὴν ἀνάστασιν τῶν νεκρῶν και τὴν μέλλουσαν ζωὴν και κρίσιν.

Τὸ δὲ πρακτικὸν μέρος, τὸ ἠθικόν, ἀποτελεῖ τὴν ἱερὰν νομοθεσίαν (ἱερὸν νόμον), ἡ ὁποία διαιρεῖται εἰς τρία μέρη. Τὸ πρῶτον (τὸ τῆς λατρείας), περιέχει τὰ καθήκοντα τῶν Μουσουλμάνων πρὸς τὸν Θεόν, τὸ δευτέρον (ἡ κυρίως νομοθεσία) τὰ καθήκοντα πρὸς τὸν πλησίον και τὸ τρίτον (ἡ ἠθική) τὰ καθήκοντα πρὸς ἑαυτὸν.

Ἡ ἠθική τοῦ Μωάμεθ εὐηργέτησε βεβαίως τοὺς Ἀραβας, διότι ἐσταμάτησε τὴν ἀκολασίαν και διαφθοράν των, αἱ ἰδέαι του ὅμως περὶ δουλείας, πολυγαμίας, πεπρωμένου κτλ. ἐπέφερον τὴν ὀπισθοδρόμησιν τοῦ ἀραβικοῦ λαοῦ.

Ὁ Μωάμεθ, ἄν και ἀγράμματος, εἶχεν ὅμως μεγάλην εὐφυΐαν και νοῦν πολιτικόν, διότι κατῴρθωσε νὰ ἐνθουσιάσῃ τοὺς ὀπαδοὺς του πρὸς κατάκτησιν τοῦ κόσμου.

β') Ἡ Ἰουδαϊκὴ θρησκεία.— Ἰδρυτὴς τῆς θρησκείας ταύτης εἶναι ὁ Μωϋσῆς, ὅστις ἤκμασε κατὰ τὸν δέκατον πέμπτον π.Χ. αἰῶνα. Ὁ Μωϋσῆς, ὡς ὁ πρῶτος νομοθέτης τοῦ Ἰουδαϊκοῦ λαοῦ, ὤρισεν τὰς ἐντολάς τοῦ Σινᾶ, αἱ ὁποῖαι ἀποτελοῦν τὸν ἠθικὸν και τὸν λατρευτικὸν νόμον.

Ὅταν μετὰ ταῦτα οἱ Ἰουδαῖοι περιεφρόνησαν τὸν νόμον και ἔδωσαν σημασίαν εἰς τοὺς ἐξωτερικοὺς τύπους, ἀνεφάνησαν οἱ Προφῆται, οἱ ὁποῖοι ἐδίδαξαν τὴν πνευματικὴν θυσίαν.

Ἡ διδασκαλία τοῦ Μωϋσέως και τῶν Προφητῶν, ἡ ὁποία περιέχεται εἰς τὴν Παλαιὰν Διαθήκην, εἶναι ἡ ἐξῆς:

Εἷς εἶναι και μόνος ἀληθινὸς Θεός, ἀλλὰ μόνον τῶν Ἰσραηλιτῶν, τὸν ὁποῖον ὁ ἄνθρωπος πρέπει νὰ φοβῆται ὡς δούλος και νὰ προσφέρῃ εἰς αὐτὸν ὑλικὰς θυσίας.

γ') Ἡ χριστιανικὴ θρησκεία.— Ἐμάθομεν ἤδη τὰ κυριώτερα θρησκευόμενα ἀνά τὸν κόσμον και ἐγνωρίσαμεν τὰς θρησκευτικὰς ἰδέας τῶν διαφόρων λαῶν. Καὶ τώρα, συγκρίνοντες αὐτὰς πρὸς τὴν χριστιανικὴν θρησκείαν, θὰ ἐννοήσωμεν, ποῖα εἶναι ἡ θεία ὑπεροχὴ ταύτης ἔναντι ἐκείνων.

Ἀπὸ τὴν σύντομον ἱστορίαν τῶν πολυθεϊστικῶν και μονοθεϊστικῶν θρησκείων εἶδομεν ὅτι ὁ ἄνθρωπος εἶναι ἐκ φύσεως

θηρσκευτικός. Οί ὄπαδοί ὄμως τῶν θηρσκευιῶν αὐτῶν ἐφάνέρωσαν τὰς θηρσκευτικὰς, ἠθικὰς καὶ λατρευτικὰς τῶν ἰδέας κατὰ διάφορον τρόπον καὶ ἀναλόγως τοῦ πολιτισμοῦ τῶν.

Εἰς τὰς θηρσκευίας τῶν Ἰνδῶν, ἰδιαιτέρως, εἶδομεν ὅτι οὗτοι ἐκδηλώνουν τὴν πίστιν τῶν πρὸς τὸ θεῖον καὶ προσπαθοῦν νὰ ἀνυψώσουν τὸ πνεῦμα τῶν πρὸς αὐτό. Ἐκ τούτου ἐννοοῦμεν ὅτι ὁ ἄνθρωπος αἰσθάνεται ὅτι θεία εἶναι ἡ καταγωγή του, ὅπως λέγει καὶ ὁ ἱερός Αὐγουστίνος: «Κύριε, ἔλεγεν οὗτος, μᾶς ἐδημιούργησες, ὥστε νὰ φερώμεθα πρὸς σέ καὶ ἡ καρδιά μας εἶναι ἀνήσυχος μέχρις ὅτου εὔρη ἡσυχίαν πλησίον Σου».

Αἱ θηρσκευαὶ αὐταί, μὲ ὄλας τῶν τὰς ἀτελείας, μέχρις ὅτου ἀνατείλῃ τὸ φῶς τῆς ἀληθοῦς θηρσκευίας, προσέφερον πολλὰς ὑπηρεσίας εἰς τὸν κόσμον, διότι κατάρθωσαν νὰ κάμουν ἡμερωτέρους τοὺς ὄπαδούς τῶν καὶ νὰ τοὺς ἀνυψώσουν εἰς ἀνώτερον βίον.

Ἡ ὑπεροχὴ ὄμως τοῦ Χριστιανισμοῦ ἀπέναντι τούτων εἶναι ἀσύγκριτος.

Ἡ θηρσκευαὶ τοῦ Χριστοῦ, ἀντὶ τοῦ ἐγωΐσμοῦ τοῦ Βούδδα, διακηρύττει τὴν ἀγαθὴν πράξιν καὶ τὴν ζῶσαν ἀγάπην.

Εἰς τὸν Βουδδισμόν ἡ ἔννοια τῆς ἀγάπης εἶναι ἄγνωστος. Ὁ Βουδδιστὴς δὲν ἐπιτρέπεται νὰ διαταράσῃ τὴν ἡρεμίαν τοῦ ἰδίου του Ἐγὼ χάριν οὐδενὸς ἄλλου. Διὰ τοῦτο οὔτε ἀγαπᾷ οὔτε μισεῖ. Ἐνῶ κατὰ τὸν Χριστιανισμόν ἡ ἀγάπη εἶναι ἀπεριόριστος καὶ δὲν σταματᾷ μόνον εἰς λόγους, ἀλλὰ φθάνει μέχρι τῆς θυσίας καὶ τῆς ἰδίας ζωῆς χάριν τῆς εὐτυχίας τοῦ πλησίον.

Ἐξαιρετικὸν φαινόμενον τοιαύτης αὐτοθυσίας εἶναι ὁ σταυρικὸς θάνατος αὐτοῦ τοῦ ἱδρυτοῦ τοῦ Χριστιανισμοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὅστις ἐθύσασε τὸν ἑαυτὸν του διὰ νὰ σώσῃ τὸν πλησίον, οἰοσδήποτε καὶ ἂν εἶναι οὗτος.

Ὁ δὲ Ἰουδαϊσμός εἶναι ἀληθὲς ὅτι προπαρεσκεύασε τὸν κόσμον εἰς τὴν διδασκαλίαν τοῦ Χριστοῦ, ἂν καὶ κατὰ τοὺς χρόνους τῆς γεννήσεως τοῦ Χριστοῦ εἶχε διαφθαρῆ ὑπὸ τῶν Φαρισαίων.

Εἰς τὸν Χριστιανισμόν τὰ ἐλαττώματα ταῦτα τοῦ Ἰουδαϊ-

σμοῦ καταδικάζονται καὶ ἀναπληροῦνται μὲ ὑψηλὰς διδασκαλίας.

Ἡ χριστιανικὴ θρησκεία λοιπὸν εἶναι ἡ ἀληθινὴ μορφή τῆς θρησκείας καὶ ἡ ἐξ ἀποκαλύψεως θρησκεία.

Τοῦτο ἀποδεικνύεται ἐκ τοῦ ἰδρυτοῦ τῆς θρησκείας Ἰησοῦ, ἐκ τῆς ὑπερφυσικῆς γεννήσεώς του, ἐκ τῆς διδασκαλίας του, ἐκ τῶν ἔργων καὶ τοῦ βίου του.

Ἡ χριστιανικὴ θρησκεία ἀπεκάλυψεν εἰς τὸν ἄνθρωπον τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ. Δὲν εἶναι τυφλὴ πίστις, ἀλλὰ βεβαιότης. Δὲν στηρίζεται εἰς τὴν βίαν, ἀλλ' εἰς τὴν ἐλευθέραν θέλησιν τοῦ ἀνθρώπου, ἄρνησις δὲ ταύτης εἶναι ἡ διδασκαλία τοῦ Μωάμεθ περὶ πεπρωμένου.

Εἰς τὴν θρησκείαν αὐτὴν εὐρίσκει ὁ ἄνθρωπος ποῖος εἶναι ὁ σκοπὸς τῆς ζωῆς του καὶ ὁ προορισμὸς του. Εἰς αὐτὴν ἐπίσης μαθαίνει τί εἶναι ἀγαθόν, τί δίκαιον, τί ὀρθόν, τὰ ὁποῖα δὲν εὐρίσκονται εἰς τὰς ἄλλας θρησκείας.

Αἱ θρησκεῖαι Ἰουδαϊκὴ καὶ χριστιανικὴ λέγονται καὶ θρησκεῖαι ἀποκεκαλυμμέναι, διότι δι' αὐτῶν ὁ Θεὸς ἀπεκάλυψε τὸ θέλημά του.

Τέλος

ΤΙ ΠΡΕΠΕΙ ΝΑ ΠΙΣΤΕΥΩΜΕΝ

1. ΤΟ ΣΥΜΒΟΛΟΝ

Αί ἀλήθειαι, τὰς ὁποίας ὀφείλομεν νὰ γνωρίσωμεν καὶ νὰ πιστεύσωμεν, λέγονται δόγματα τῆς πίστεως ἡμῶν. Περιέχονται δὲ ταῦτα, ὡς εἶδομεν, εἰς τὴν Ἁγίαν Γραφὴν καὶ τὴν Ἱερὰν Παράδοσιν. Ἡ Ἐκκλησία ὁμῶς συνώψισε τὰ δόγματα τῆς πίστεώς μας εἰς δώδεκα προτάσεις, δηλαδὴ ἄρθρα, τὰ ὁποῖα ἀποτελοῦν τὸ «Πιστεύω μας» ἢ τὸ «Σύμβολον τῆς Πίστεώς μας», δηλαδὴ τὸ γνῶρισμα, διὰ τῆς ὁμολογίας τοῦ ὁποίου διακρίνονται οἱ Χριστιανοὶ ἀπὸ τοὺς ἐχθροὺς τῆς πίστεως.

2. Η ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΟΥ ΣΥΜΒΟΛΟΥ

Κατὰ τοὺς πρώτους χρόνους τοῦ Χριστιανισμοῦ ἡ Ἐκκλησία μας ἔδιδεν εἰς τοὺς προσερχομένους εἰς τοὺς κόλπους αὐτῆς μίαν σύντομον ἔκθεσιν τῶν δογματικῶν καὶ ἠθικῶν ἀληθειῶν.

Ἡ ἔκθεσις αὕτη ἀπετελεῖτο ἀπὸ μικρὰς καὶ εὐκολομνημονεύτους προτάσεις, τὰς ὁποίας ἐμάνθανον οἱ μέλλοντες νὰ βαπτισθοῦν.

Αἱ τοιαῦται σύντομοι ἐκθέσεις ἦσαν τὰ πρῶτα χριστιανικὰ Σύμβολα, μέχρις ὅτου συνετάχθη τὸ σημερινὸν Σύμβολον τῆς Πίστεως, ἢ τῆς Νικαίας, δι' ὅλους τοὺς ὀρθοδόξους Χριστιανούς.

3. ΤΑ ΚΥΡΙΩΤΕΡΑ ΣΥΜΒΟΛΑ

α) Τὸ Ἀποστολικὸν Σύμβολον. — Τὸ σύμβολον τοῦτο εἶναι μία ἀρχαιοτάτη ὁμολογία τῶν χριστιανικῶν δογμάτων.

Λέγεται δὲ ἀποστολικόν, διότι ἐπιστεύετο μέχρι τοῦ δεκάτου πέμπτου αἰῶνος ὅτι τὸ συνέγραψαν οἱ Ἀπόστολοι, ἐνῶ

οὔτε ἡ Καινὴ Διαθήκη οὔτε οἱ ἀποστολικοὶ Πατέρες τὸ ἀναφέρουν.

Ἦτο τοῦτο μία ἀπλὴ σύντομος ἔκθεσις ἐξ ἐκείνων, περὶ τῶν ὁποίων ἐμάθομεν προηγουμένως, καὶ ἡ ὁποία ἐγράφη κατὰ τοὺς ἀποστολικούς χρόνους χάριν τῶν νεοφωτίστων καὶ τῶν βαπτιζομένων καὶ ἐναντίον τῶν αἱρέσεων τῶν πρώτων αἰώνων.

β') Τὸ Σύμβολον τῆς Νικαίας.— Ὡς ἐμάθομεν εἰς τὴν Ἐκκλησιαστικὴν Ἱστορίαν, ὁ αἱρετικὸς Ἄρειος, ἱερεὺς τῆς Ἀλεξανδρείας, ἐδίδασκεν ὅτι ὁ Χριστὸς δὲν ἦτο Θεὸς ὡς καὶ ὁ Πατὴρ του.

Διὰ τῆς διδασκαλίας δὲ αὐτῆς δὲν εἶχε πλέον καμμίαν σημασίαν τὸ ἔργον τῆς σωτηρίας τοῦ Χριστοῦ (ἀπολυτρωτικὸν ἔργον), διότι, ἀφοῦ δὲν ἦτο ἀληθὴς Σωτὴρ, δὲν ἦτο καὶ Θεός.

Ἴνα λοιπὸν ἡ σωτηρία τῶν ἀνθρώπων, ποῦ εἶναι ἡ βάση τοῦ Χριστιανισμοῦ, εἶναι ἀληθὴς καὶ τελεία, ἔπρεπεν ἡ οὐσία τοῦ Χριστοῦ νὰ εἶναι ἀπολύτως θεία.

Διὰ τοῦτο ἡ Ἐκκλησία συνεκάλεσε τὴν πρώτην ἐν Νικαίᾳ Σύνοδον τῶν 318 Πατέρων κατὰ τὸ 325 μ.Χ.

Ἡ Σύνοδος αὕτη ἀνέτρεψε τὴν αἵρεσιν τοῦ Ἀρείου διὰ τῆς συμπληρώσεως τοῦ Ἀποστολικοῦ Συμβόλου.

Ἐνῶ ὅμως ἡ αἵρεσις τοῦ Ἀρείου ἐξηκολούθει ἀκόμη, ἀνεφάνη νέος αἱρετικὸς, ὁ ἐπίσκοπος Κωνσταντινουπόλεως Μακεδόνιος.

Οὗτος ἐδίδασκεν ὅτι τὸ Ἅγιον Πνεῦμα εἶναι δημιούργημα τοῦ Πατρὸς ἑτεροῦσιον, ἄλλης δηλαδὴ οὐσίας καὶ οὐχὶ τῆς αὐτῆς μετὸν Πατέρα, ἐνῶ δὲν ἠρνεῖτο τὸ ὁμοούσιον τοῦ Υἱοῦ πρὸς τὸν Πατέρα.

Εἰς τὴν αἵρεσιν αὐτὴν ἔθεσε τέρμα ἡ Β' Οἰκουμενικὴ Σύνοδος ἐν Κωνσταντινουπόλει κατὰ τὸ 381, ἐπὶ Θεοδοσίου τοῦ Μεγάλου.

Ἡ Σύνοδος αὕτη κατεδίκασε τὴν αἵρεσιν αὐτὴν καὶ ἄλλας ἄλλων αἱρετικῶν καὶ συνεπλήρωσε τὸ Σύμβολον τῆς Νικαίας, ἀφοῦ τὸ μετεσκεύασε.

Τὸ κατὰ τοιοῦτον τρόπον συμπληρωθὲν Σύμβολον λέγεται μέχρι σήμερον Σύμβολον τῆς Νικαίας, διότι μετὰ τὴν ἐκείνου

συνεπληρώθη δλόκληρον ὑπὸ τῆς Β΄ Οἰκουμενικῆς Συνόδου, ὡς ἔχομεν καὶ ὁμολογοῦμεν αὐτὸ σήμερον.

Χρήσις τούτου γίνεται εἰς τὰς περισσοτέρας ἱεράς ἀκολουθίας καὶ ἰδίως εἰς τὴν θείαν λειτουργίαν, κατὰ τὴν ὁποίαν εἰς τοὺς παλαιότερους χρόνους ὅλοι οἱ Χριστιανοὶ τὸ συνέψαλλον ἢ τὸ συναπήγγελλον.

Ἡ ὁμολογία αὕτη τῆς πίστεως εἶναι κατ' ἄρθρα ἢ ἐξῆς :

Ἄρθρον πρῶτον: «Πιστεύω εἰς ἓνα Θεόν, Πατέρα παντοκράτορα, ποιητὴν οὐρανοῦ καὶ γῆς, ὁρατῶν τε πάντων καὶ ἀορατῶν».

Ἄρθρον δεύτερον: «Καὶ εἰς ἓνα Κύριον Ἰησοῦν Χριστόν, τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ, τὸν μονογενῆ, τὸν ἐκ τοῦ Πατρὸς γεννηθέντα πρὸ πάντων τῶν αἰώνων· φῶς ἐκ φωτός, Θεὸν ἀληθινόν, ἐκ Θεοῦ ἀληθινοῦ γεννηθέντα, οὐ ποιηθέντα, ὁμοούσιον τῷ Πατρὶ, δι' οὗ τὰ πάντα ἐγένετο».

Ἄρθρον τρίτον: «Τὸν δι' ἡμᾶς τοὺς ἀνθρώπους καὶ διὰ τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν κατελθόντα ἐκ τῶν οὐρανῶν καὶ σαρκωθέντα ἐκ Πνεύματος Ἁγίου καὶ Μαρίας τῆς Παρθένου καὶ ἐνανθρωπίσαντα».

Ἄρθρον τέταρτον: «Σταυρωθέντα τε ὑπὲρ ἡμῶν ἐπὶ Ποντίου Πιλάτου καὶ παθόντα καὶ ταφέντα».

Ἄρθρον πέμπτον: «Καὶ ἀναστάντα τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ κατὰ τὰς Γραφάς».

Ἄρθρον ἕκτον: «Καὶ ἀνελθόντα εἰς τοὺς οὐρανοὺς καὶ καθεζόμενον ἐκ δεξιῶν τοῦ Πατρὸς».

Ἄρθρον ἕβδομον: «Καὶ πάλιν ἐρχόμενον μετὰ δόξης κρῖναι ζῶντας καὶ νεκρούς, οὗ τῆς βασιλείας οὐκ ἔσται τέλος».

Ἄρθρον ὄγδοον: «Καὶ εἰς τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, τὸ κύριον, τὸ ζωοποιόν, τὸ ἐκ τοῦ Πατρὸς ἐκπορευόμενον, τὸ σὺν Πατρὶ καὶ Υἱῷ συμπροσκυνούμενον καὶ συνδοξαζόμενον, τὸ λαλῆσαν διὰ τῶν προφητῶν».

Ἄρθρον ἕνατον: «Εἰς μίαν, ἀγίαν, καθολικὴν καὶ ἀποστολικὴν Ἐκκλησίαν».

Ἄρθρον δέκατον: «Ὁμολογῶ ἕν βάπτισμα εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν».

Ἄρθρον ἐνδέκατον: «Προσδοκῶ ἀνάστασιν νεκρῶν».

Ἄρθρον δωδέκατον: «Καὶ ζῶν τῷ μέλλοντος αἰῶνος. Ἀμήν».

γ') Τὸ Σύμβολον τοῦ Ἀθανασίου.—Λέγεται οὕτω, διότι πολλοὶ ἐνόμισαν ἐσφαλμένως ὅτι συγγραφεὺς αὐτοῦ εἶναι ὁ ἅγιος Ἀθανάσιος.

Εἶναι γραμμένον εἰς τὴν λατινικὴν γλῶσσαν καὶ ὁμιλεῖ περὶ τῆς Ἁγίας Τριάδος, περὶ τῆς διδασκαλίας, περὶ τοῦ προσώπου τοῦ Χριστοῦ καὶ περὶ τῶν δύο αὐτοῦ φύσεων.

Ἀνεφάνη κατ' ἀρχὰς εἰς τὴν Γαλλίαν κατὰ τὸν πέμπτον αἰῶνα, ὁ δὲ συγγραφεὺς αὐτοῦ εἶναι ἄγνωστος.

4. ΑΝΑΠΤΥΞΙΣ ΤΩΝ ΑΡΘΡΩΝ ΤΟΥ ΣΥΜΒΟΛΟΥ ΤΗΣ ΠΙΣΤΕΩΣ

Α'. Ο ΘΕΟΣ

Ἄρθρον πρῶτον: «Πιστεύω εἰς ἓνα Θεόν, Πατέρα παντοκράτορα, ποιητὴν οὐρανοῦ καὶ γῆς, ὁρατῶν τε πάντων καὶ ἀορατῶν».

Εἰς ὄλους τοὺς λαοὺς, ὡς εἶδομεν προηγουμένως, παρετηρήθη τὸ φαινόμενον τῆς θεοσεβείας, διότι ἐπίστευσαν ὅτι ὑπάρχει Θεὸς παντοδύναμος καὶ πάνσοφος.

Ἡ θεοσεβεία αὕτη εἶδομεν ἐπίσης ὅτι ἀνεπτύχθη διαφοροτρόπως, ἀναλόγως πρὸς τὰς θρησκευτικὰς τῶν ἰδέας, καὶ ἔλαβε τὴν τελείαν αὐτῆς ἀνάπτυξιν εἰς τὸν Χριστιανισμόν, ὅποτε οἱ ἄνθρωποι ἐπίστευσαν εἰς τὴν ὑπαρξιν ἑνὸς Θεοῦ πνευματικοῦ.

Ὁ Θεὸς κατὰ τὴν χριστιανικὴν θρησκείαν εἶναι ὁ ποιητὴς οὐρανοῦ καὶ γῆς, ὁρατῶν τε πάντων καὶ ἀορατῶν.

Ἡ τοιαύτη δὲ γνῶσις καὶ πίστις εἰς τὴν ὑπαρξιν τοῦ Θεοῦ ἐνδυναμοῦται καὶ ἀναπτύσσεται καὶ διὰ διαφόρων ἀποδείξεων.

Πρώτη ἀπόδειξις περὶ τῆς ὑπάρξεως τοῦ Θεοῦ εἶναι ἡ συνείδησίς μας, δηλαδὴ μία ἐσωτερικὴ φωνή, ἡ ὁποία κρίνει ἂν αἱ πράξεις μας εἶναι σύμφωνοι μὲ τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ, ἀπέναντι τοῦ ὁποίου αἰσθανόμεθα τὴν εὐθύνην τῶν πράξεών μας.

Ἄλλη ἀπόδειξις εἶναι ἡ λεγομένη κοσμολογικὴ ἀπόδειξις. Αὕτη προέρχεται ἀπὸ τὴν ἐξέτασιν τοῦ ἐξωτερικοῦ κόσμου, ὁ ὁποῖος μᾶς ἀποκαλύπτει ὅτι ὁ Θεὸς εἶναι ἡ πρώτη καὶ κυριώ-

τάτη ἀρχὴ αὐτοῦ. Διότι πάντοτε ὁ ἄνθρωπος συνησθάνθη τὴν ἀδυναμίαν του ὡς δημιουργοῦ καὶ αἰτίου τοιοῦτου κοσμικοῦ ἔργου ¹.

Τὴν ὑπαρξιν τοῦ Θεοῦ ἀντιλαμβάνομεθα ἐπίσης καὶ ἀπὸ τὴν ὠραιότητα, τὴν σκοπιμότητα, τὴν τάξιν καὶ ἄρμονίαν, τὰς ὁποίας παρουσιάζει ὁ κόσμος. Ὅπου καὶ ἂν ρίψωμεν τὸ βλέμμα μας, καὶ εἰς τὸν ἴδιον ἀκόμη τὸν ἑαυτὸν μας, θὰ πεισθῶμεν, ἂν ἐξετάσωμεν, ὅτι τὰ πάντα κυβερνῶνται μὲ ὠρισμένους νόμους. Τούτους δὲ δὲν ἤμποροῦμεν ἄλλως νὰ ἐξηγήσωμεν, εἰμὴ μὲ τὸ νὰ πιστεύωμεν ὅτι ὑπάρχει εἷς κυβερνήτης Θεός, πάνσοφος καὶ δημιουργός.

Πλὴν τῶν ἀνωτέρω ἀποδείξεων ἔχομεν καὶ τὴν λεγομένην ἱστορικὴν ἢ ἀπὸ καθολικότητος ἀπόδειξιν. Ἡ Ἱστορία, ἢ ἐξετάζουσα τὰς διαφόρους θρησκείας τῶν λαῶν, ἀποδεικνύει ὅτι ἀπ' αὐτῶν τῶν παλαιωτάτων χρόνων πάντες οἱ λαοὶ συμπίπτουν εἰς ἓν καὶ μόνον, ὅτι παραδέχονται τὴν ὑπαρξιν Θεοῦ.

Αἱ τοπικαὶ καὶ χρονικαὶ διαφοραὶ τῶν λαῶν τούτων ὡς καὶ ἐκεῖναι τοῦ πολιτισμοῦ των δὲν ἠμπόδισαν αὐτοὺς ἀπὸ τοῦ νὰ ἔχουν θρησκείαν. Τὸ θρησκευτικὸν δὲ τοῦτο γενικὸν φαινόμενον ἐπέδρασε μάλιστα τόσο πολὺ εἰς τοὺς λαοὺς αὐτοὺς, ὥστε ὅλαι αἱ ἐκδηλώσεις τῆς ζωῆς των ἐκανονίζοντο ἀπὸ αὐτό.

Ἀρχαῖοι συγγραφεῖς καθὼς καὶ νεώτεροι ἀρχαιολόγοι, περιηγηταὶ κτλ. βεβαιοῦν ὅτι ὅλοι ἐπίστευσαν καὶ πιστεύουν εἰς τὴν ὑπαρξιν Θεοῦ.

Ὁ Πλάτων βεβαιοῖ ὅτι Ἕλληνες καὶ βάρβαροι ἐπίστευον εἰς Θεόν.

Ὁ Ἀριστοτέλης ἔλεγεν ὅτι «οὐδὲν ἔθνος ἄθεον» ἐγνώριζεν.

Ὁ Κικέρων, βεβαιῶν τὸ ἴδιον, ἔλεγεν ὅτι καὶ αὐτὰ τὰ βάρβαρα ἔθνη ἐπίστευον εἰς Θεόν.

Ὁ δὲ Πλούταρχος γράφει ὅτι ἠμπορεῖ κανεὶς εὐκολώτερον νὰ εὕρῃ πόλεις ἀτειχίστους, ἀγραμμάτους, ἀβασιλεύτους, ἀοίκους, ἀχρημάτους κτλ., παρὰ πόλιν ἄσεβῆ καὶ ἄθεον, ἢ ὁποία

1. Ὁ Δαυὶδ λέγει: «Οἱ οὐρανοὶ διηγοῦνται δόξαν Θεοῦ, ποίησιν δὲ χειρῶν αὐτοῦ ἀναγγέλλει τὸ στερέωμα» (Ψαλμ. 18, 1 καὶ 2).

νά μη μεταχειρίζεται εις τὴν λατρείαν τῆς εὐχᾶς, μαντείας, θυσίας κτλ.

Οἱ νεώτεροι ἐρευνηταὶ καὶ περιηγηταὶ βεβαιοῦν ὅτι καὶ οἱ ἀγριώτεροι λαοὶ δεικνύουν εὐλάβειαν πρὸς μίαν θεότητα, μετὰ τῆς ὁποίας συνδέονται διὰ μυστηριώδους δεσμοῦ, καὶ τὴν ὁποίαν ἐκδηλώνουν διὰ τῶν ἠθῶν καὶ ἔθιμων τῶν.

Ἐὰν δὲ ἄλλοι περιηγηταὶ ἔγραψαν ὅτι εὗρον λαοὺς χωρὶς θρησκείαν, τοῦτο ἐξηγεῖται ἔνεκα τῆς δυσπιστίας τῶν ἀγρίων λαῶν νὰ φανερῶσουν τὴν θρησκείαν τῶν, εἴτε καὶ ἔνεκα τῆς δυσκολίας τῆς μετ' αὐτῶν συνεννοήσεως.

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω λοιπὸν ἀποδεικνύεται ὅτι ἡ θρησκεία εἶναι ὁ ἀρχαιότερος θεσμός, ὁ ὁποῖος δὲν ἐνεφανίσθη εἰς τὸν κόσμον οὔτε ὡς ἐφεύρεσις οὔτε ὡς ἐκδήλωσις τῆς ἀναπτύξεως τοῦ ἀνθρώπου.

Ἡ σπουδαιότερα ὁμῶς ἀπόδειξις τῆς ὑπάρξεως τοῦ Θεοῦ εἶναι ἡ θεία ἀποκάλυψις. Ἡ ἀποκάλυψις αὕτη ἤρχισεν ἀπὸ τῆς δημιουργίας τοῦ κόσμου καὶ συνεπληρώθη εἰς τὸ πρόσωπον τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὅστις ἀπεκάλυψε τελείως τὸν Θεὸν εἰς τοὺς ἀνθρώπους.

καὶ αὐτὸ 1. ΤΙ ΕΙΝΑΙ Ο ΘΕΟΣ

Ἄλλοι Χριστοὶ κατὰ τὸν διάλογον αὐτοῦ μετὰ τῆς Σαμαρειτιδος εἶπε: «Πνεῦμα ὁ Θεός...».

Ἄλλοι Θεὸς ὡς πνεῦμα δὲν δύναται νὰ περιορίζεται ἐντὸς ἐνὸς χώρου, ὡς ἐπίστευον οἱ εἰδωλολάτραι, ὅπως περιοριζόμεθα ἡμεῖς οἱ ἄνθρωποι καὶ πάντα τὰ κτίσματα, καὶ δι' αὐτὸ λέγεται ἄπειρος, δηλαδὴ δὲν ἔχει οὔτε ἀρχὴν οὔτε τέλος¹. Εἶναι ἄρα αἰώνιος, διότι προτοῦ δημιουργηθῆ ὁ κόσμος, ὁ Θεὸς ὑπῆρχε, ὡς λέγει ὁ Δαυὶδ: «Πρὸ τοῦ ὄρη γεννηθῆναι καὶ πλασθῆναι τὴν γῆν καὶ τὴν οἰκουμένην καὶ ἀπὸ τοῦ αἰῶνος καὶ ἕως τοῦ αἰῶνος σὺ εἶ»².

Ἄφοῦ δὲ εἶναι αἰώνιος, εἶναι καὶ ἀμετάβλητος, δηλαδὴ οὐδεμίαν μεταβολὴν ὑφίσταται. Διὰ τοῦτο εἶναι καὶ τέλειος, διότι ἂν ὑφίστατο μεταβολὴν, δὲν θὰ ἦτο τέλειος.

1. Πρβλ. Πράξ. 17, 24.

2. Ψαλμ. 89, 2.

Ὁ Θεὸς λοιπὸν εἶναι πνεῦμα, τέλειος, ἄπειρος, αἰώνιος, ἀόρατος καὶ ἀμετάβλητος. Πάντα δὲ ταῦτα ἀποτελοῦν τὴν οὐσίαν του, δηλαδὴ μᾶς φανερώνουν τί εἶναι ὁ Θεός.

2. ΠΟΙΑΙ ΕΙΝΑΙ ΑΙ ΙΔΙΟΤΗΤΕΣ ΤΟΥ ΘΕΟΥ

Πάντα τὰ ἀνωτέρω, ποὺ ἀποτελοῦν τὴν οὐσίαν τοῦ Θεοῦ, λέγονται ἰδιότητες αὐτοῦ, καὶ ἀνήκουν ἀποκλειστικῶς εἰς μόνον τὸ πρόσωπον αὐτοῦ. Ἔχει ὁμοίως ὁ Θεὸς καὶ ἄλλας ἰδιότητες, διὰ τῶν ὁποίων ἐκδηλώνει τὰς ἐνεργείας τῆς οὐσίας αὐτοῦ πρὸς τὸν ἐκτὸς αὐτοῦ κόσμον. Αἱ ἰδιότητες αὐταὶ λέγονται σχετικαί, ἐνῶ ἐκεῖναι, τὰς ὁποίας ἀνεφέραμεν, λέγονται ἀπόλυτοι.

Ὁ Θεὸς π. χ. εἶναι ἀγαθός, δὲν θέλει ὁμοίως νὰ εἶναι μόνον καθ' ἑαυτὸν ἀγαθός, ἀλλὰ καὶ νὰ μεταδίδῃ τὴν ἀγαθότητά του καὶ εἰς ἡμᾶς τοὺς ἀνθρώπους, ὥστε οὕτω νὰ δυνηθῶμεν νὰ πλησιάσωμεν καὶ ἡμεῖς τὴν ἀγαθότητα Ἐκείνου.

Αἱ ἐνέργειαι αὗται τοῦ Θεοῦ, ἀναλόγως τοῦ τρόπου, μὲ τὸν ὁποῖον ἐκδηλώνονται, διακρίνονται εἰς τρία εἶδη. Εἶναι δηλαδὴ: α') Φυσικαὶ ἰδιότητες, β') Λογικαὶ ἰδιότητες καὶ γ') Ἠθικαὶ ἰδιότητες.

α') Αἱ φυσικαὶ ἰδιότητες τοῦ Θεοῦ. — Αἱ ἰδιότητες αὗται εἶναι:

1) Ἡ πανταχοῦ παρουσία τοῦ Θεοῦ. — Ὁ Δαυὶδ λέγει: «Ποῦ νὰ πορευθῶ ἀπὸ τοῦ πνεύματός σου, καὶ ἀπὸ τοῦ προσώπου σου ποῦ νὰ φύγω; Ἐὰν ἀναβῶ εἰς τὸν οὐρανόν, σὺ ἐκεῖ εὐρίσκεσαι· ἐὰν καταβῶ εἰς τὸν Ἄδην, ἐκεῖ εὐρίσκεσαι πάλιν»².

Μὲ τοὺς ὠραίους τούτους λόγους διδασκόμεθα ὅτι ὁ Θεὸς εὐρίσκεται παρῶν πανταχοῦ.

2) Ἡ παντοδυναμία τοῦ Θεοῦ. — Ὁ εὐσεβὴς Ἰωβ λέγει: «Γνωρίζω, Κύριε, ὅτι ὅλα δύνασαι νὰ κάμῃς καὶ τίποτε δὲν σοῦ εἶναι ἀδύνατον».

Καὶ πράγματι βλέπομεν τὴν μεγάλην του δύναμιν εἰς τὴν δημιουργίαν τοῦ κόσμου, εἰς τὴν πρόνοιαν διὰ τὴν συντήρησιν καὶ τὴν κυβέρνησιν τοῦ κόσμου, καὶ εἰς τὴν σωτηρίαν τοῦ κόσμου μὲ τὴν θυσίαν τοῦ Υἱοῦ του. Ὁ Θεὸς τὰ πάντα δύναται

2. Ψαλμ. 138.

νά κάμη, δὲν κάμνει ὅμως τίποτε ποὺ νὰ ἐμποδίζῃ τὴν ἐλευθερίαν τοῦ ἀνθρώπου· βοηθεῖ τὸν ἄνθρωπον καὶ τὸν ὁδηγεῖ εἰς τὸ καλόν, ἀλλὰ δὲν τὸν βιάζει, ἂν καὶ θὰ ἤμποροῦσε νὰ τὸν βιάσῃ, διότι τὰ πάντα ἤμπορεῖ νὰ πράξῃ ὁ Θεός. Ἄλλ' ἂν ὁ Θεὸς ἔκαμνε κάτι χάριν τοῦ ἀνθρώπου χωρὶς νὰ θέλῃ ὁ ἄνθρωπος, τότε ἡ ἀρετὴ τοῦ ἀνθρώπου δὲν θὰ εἶχε καμμίαν ἀξίαν, ἐνῶ ἡ σοφία τοῦ Θεοῦ ἀπαιτεῖ νὰ εἶναι ὁ ἄνθρωπος ἐλεύθερος εἰς τὰς πράξεις του, ὁπότε ἔχει ἀξίαν ἢ ἀρετὴ του.

β') Αἱ λογικαὶ ιδιότητες τοῦ Θεοῦ.—Αἱ ιδιότητες αὗται, αἱ ὁποῖαι ἀναφέρονται εἰς τὸν νοῦν τοῦ Θεοῦ, εἶναι αἱ ἑξῆς:

1) Ἡ παγγνώσις τοῦ Θεοῦ.—Εἶναι ἡ γνῶσις τοῦ Θεοῦ, μὲ τὴν ὁποῖαν οὗτος γνωρίζει τὰ μέγιστα καὶ τὰ ἐλάχιστα, ὅλα τὰ παρελθόντα, τὰ παρόντα καὶ τὰ μέλλοντα καὶ ὅλας τὰς κρυφὰς σκέψεις τῶν ἀνθρώπων¹.

2) Ἡ πανσοφία τοῦ Θεοῦ.—Ὁ Δαυὶδ, περιγράφων τὸ μεγαλεῖον τῆς δημιουργίας, λέγει: «Ὡς ἐμεγαλύνθη τὰ ἔργα σου, Κύριε, πάντα ἐν σοφίᾳ ἐποίησας, ἐπληρώθη ἡ γῆ τῆς κτίσεώς σου»². Δηλαδή: «Πόσον μεγαλεῖον ἔχουν τὰ ἔργα σου, Κύριε, ὅλα μὲ σοφίαν τὰ ἐδημιούργησες. Ἡ γῆ εἶναι γεμάτη ἀπὸ τὰ ἔργα τῆς δημιουργίας σου». Διὰ τῶν λόγων τούτων ἐξυμνεῖται ἡ ἐνέργεια ἐκείνη τοῦ Θεοῦ, μὲ τὴν ὁποῖαν διευθύνει ὅλα τὰ κτίσματά του μὲ ἓνα σοφὸν σκοπόν.

γ') Αἱ ἠθικαὶ ιδιότητες τοῦ Θεοῦ.—Αἱ ιδιότητες αὗται ἀναφέρονται εἰς τὴν θεῖαν του θέλησιν καὶ εἶναι αἱ ἑξῆς:

1) Ἡ ἀγιότης τοῦ Θεοῦ.—Εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης ἀναφέρεται ὅτι παρουσιάσθη ὁ Θεὸς εἰς τὸν Μωϋσῆν καὶ εἶπε: «Κάλεσε τοὺς Ἰσραηλίτας καὶ εἶπέ εἰς αὐτούς· θὰ γίνετε ἅγιοι διότι ἅγιος εἶναι ὁ Κύριος ὁ Θεὸς ὑμῶν»³.

Κατὰ τοὺς θεῖους τούτους λόγους, ὁ Θεὸς ἀποστρέφεται τὸ κακὸν εἰς τὸν κόσμον καὶ θέλει τὸ ἀγαθόν. Ἔρχεται ὁ ἅγιος

1. Ὁ ἀπόστολος Παῦλος γράφει, ὅτι ὁ Θεὸς «γνωρίζει καὶ κρίνει τὰς ἐνθυμήσεις καὶ τὰς ἐννοίας τῆς καρδίας τῶν ἀνθρώπων» (Ἐβρ. Δ', 12), ὁ δὲ Δαυὶδ λέγει: «Σὺ ξέρεις τοὺς διαλογισμοὺς μου ἀπὸ μακρόθεν» (Ψαλμ. 138, 2).

2. Ψαλμ. 103, 24.

3. Λευϊτ. ΙΘ', 2.

Θεός εις σχέσιν μετὰ τοῦ κόσμου καὶ θέλει νὰ γίνῃ καὶ οὗτος ὁμοιος μὲ Αὐτόν.

2) **Ἡ δικαιοσύνη τοῦ Θεοῦ.**— Ἡ ιδιότης αὕτη τοῦ Θεοῦ εἶναι ἡ ἀγαθότης του ἠνωμένη μὲ τὴν σοφίαν του. Ὁ Θεὸς δηλαδή, ὅστις εἶναι ἀγαθός, θέλει νὰ καταστήσῃ καὶ ὄλους ἡμᾶς ἀγαθοὺς. Εἰς τὴν σοφίαν του ὅμως δὲν ἀρμόζει νὰ μεταχειρίζεται ἐξ Ἰσου τοὺς δικαίους καὶ τοὺς ἀμαρτωλοὺς. Ὅλους μᾶς δικάζει χωρὶς καμμίαν διάκρισιν μὲ δικαιοσύνην, ἀνταμείβει τὸ καλὸν καὶ τιμωρεῖ τὸ κακόν.

3) **Ἡ ἀγάπη τοῦ Θεοῦ.**— Ὁ Κύριος εἶναι ἀγαθὸς δι' ὄλους καὶ ἡ εὐσπλαγχνία του ἐξαπλώνεται εἰς ὅλα τὰ ἔργα του. Ἡ ιδιότης αὕτη τοῦ Θεοῦ εἶναι μίᾳ ἐνέργειά του, διὰ τῆς ὁποίας δίδει εἰς τὸν κόσμον κάθε ἀγαθόν.

Ἡ ἀγάπη του αὕτη πρὸς τὸν ἄνθρωπον λέγεται φιλανθρωπία, πρὸς τὸν ἀμαρτωλὸν συγχώρησις, πρὸς τοὺς δυστυχεῖς εὐσπλαγχνία καὶ, ὅταν ἀναβάλλῃ τὴν τιμωρίαν διὰ νὰ δώσῃ καιρὸν εἰς τὸν ἀμαρτωλὸν νὰ μετανοήσῃ, λέγεται μακροθυμία.

Β'. Η ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΑ

«Ποιητὴν οὐρανοῦ καὶ γῆς». Εἰς τὸ αὐτὸ ἄρθρον ἀναφέρεται ὅτι ὁ Θεὸς εἶναι ποιητὴς οὐρανοῦ καὶ γῆς, δηλαδή δημιουργὸς τοῦ κόσμου.

Εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης ὁ Μωϋσῆς, περιγράφων τὴν δημιουργίαν τοῦ κόσμου, λέγει ὅτι ὁ Θεὸς ἐδημιούργησεν αὐτὸν ἐκ τοῦ μηδενὸς εἰς ἕξ ἡμέρας διὰ μόνῃς τῆς θείας δυνάμεώς του καὶ σοφίας του.

Εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς Καινῆς Διαθήκης, καθὼς καὶ εἰς τοὺς Πατέρας τῆς Ἐκκλησίας, ἡ δημιουργία ἀναφέρεται ὡς ἔργον τῆς Ἀγίας Τριάδος¹.

Ἄλλα μὲν τῶν κτισμάτων τοῦ κόσμου εἶναι ὁρατά, ἄλλα δὲ ἀόρατα, ὡς ἀναφέρει τὸ ἄρθρον: «ὁρατῶν τε πάντων καὶ ἀοράτων».

Ὁ κόσμος λοιπὸν διακρίνεται εἰς δύο: α') εἰς τὸν ὁρατὸν ἢ ὑλικὸν κόσμον καὶ β') εἰς τὸν ἀόρατον ἢ πνευματικὸν κόσμον.

1. Α' Κορινθ. Η', 6.

1) Ὁ ὑλικὸς κόσμος καὶ ὁ ἄνθρωπος.—Ὁ κόσμος ἀποτελεῖται ἀπὸ ὅλα τὰ κτίσματα, δηλ. τὰ δημιουργήματα, τὰ ὁποῖα ἔχουν μεγάλην χρησιμότητα καὶ μεταξὺ των καὶ διὰ τὸν ἄνθρωπον, χάριν τοῦ ὁποῦ ἐδημιουργήθη ὁ κόσμος.

Ὁ κόσμος δὲν εἶναι αἰώνιος, διότι ὡς ὑλικὸς ἔχει ἓν τέλος καὶ μόνον ὁ πνευματικὸς κόσμος, ὅστις περιλαμβάνει πνευματικὰ ὄντα, εἶναι ἀτελεύτητος.

Ὁ ἄνθρωπος εἶναι τὸ τελευταῖον κτίσμα τῆς δημιουργίας τοῦ ὑλικοῦ κόσμου, ἀλλὰ καὶ ἡ κορωνὴ αὐτοῦ, δηλ. τὸ ἀνώτερον καὶ ὠραιότερον ἀπὸ ὅλα τὰ ὄρατα δημιουργήματα. Ἐπειδὴ δὲ ὁ ἄνθρωπος εἶναι καὶ ὁ σκοπὸς ὅλης τῆς δημιουργίας, δι' αὐτὸ ἐπλάσθη μετὰ τὴν δημιουργίαν τῶν φυτῶν καὶ τῶν διαφόρων γενῶν τῶν ζώων, τὰ ὁποῖα θὰ ἦσαν χρήσιμα καὶ ἀναγκαῖα εἰς τὸν ἄνθρωπον.

Κατὰ τὴν ἱστορίαν τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης ὁ ἄνθρωπος ἐδημιουργήθη κατ' εἰκόνα καὶ καθ' ὁμοίωσιν τοῦ Θεοῦ. Ἔδωσε δηλαδή ὁ Θεὸς εἰς αὐτὸν τὸ λογικὸν καὶ τὴν ἐλευθερίαν, ὥστε, ἂν θέλῃ, νὰ πλησιάσῃ πρὸς τὸν πνευματικὸν Θεόν.

Δι' αὐτὸ ὁ ἄνθρωπος δὲν ἐπλάσθη μόνον διὰ τὴν πρόσκαιρον ζωὴν ἐπὶ τῆς γῆς, ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν αἰωνιότητα.

Ὁ Μωϋσῆς διηγεῖται ὅτι ὁ ἄνθρωπος ἐξῆλθεν ἐκ τῶν χειρῶν τοῦ Πλάστου τοῦ ἀθῶος καὶ καθαρὸς. Ἡ ἀθωότης δὲ αὕτη εἶχεν ὡς ἀποτέλεσμα τὴν εὐτυχίαν καὶ τὴν μακαριότητα, ἡ ὁποῖα θὰ ἐξηρτᾶτο ἀπὸ τὴν ἐλευθέραν του θέλησιν. Ἠμάρτησεν ὁ μωϋσῆς καὶ τὴν ἀμαρτίαν του μετέδωκεν εἰς τοὺς ἀπογόνους του (προπατορικὸν ἁμάρτημα). Αὕτη ἐπανορθοῦται διὰ τοῦ χριστιανικοῦ βαπτίσματος.

Δύο δὲ εἶναι τὰ συστατικὰ τοῦ ἀνθρώπου: τὸ *θνητὸν σῶμα*, τὸ ὁποῖον ἐπλάσθη ἐκ τοῦ χοῦς (χώματος), καὶ ἡ *ἀθάνατος ψυχὴ* του, ἡ ὁποῖα προέρχεται ἐκ τῆς πνοῆς τοῦ Θεοῦ.

Ὁ ἄνθρωπος λοιπὸν ἀνήκει κατὰ μὲν τὸ σῶμα του εἰς τὸν ὑλικὸν κόσμον, κατὰ δὲ τὴν ψυχὴν του εἰς τὸν πνευματικὸν καὶ τοιουτοτρόπως συνδέει τοὺς δύο τούτους κόσμους.

2) Ὁ πνευματικὸς κόσμος καὶ οἱ Ἄγγελοι.—Ὁ κόσμος οὗτος ἀποτελεῖται ἀπὸ τὰ ἀγαθὰ πνεύματα, δηλαδή τοὺς ἄγ-

γέλους, και έδημιουργήθη υπό του Θεού πρό του ύλικου κόσμου και πρό του ανθρώπου.

Οί άγγελοι έπροικίσθησαν υπό του Θεού με τό λογικόν και την έλευθερίαν. Είναί πνεύματα άσώματα, τά όποια από της δημιουργίας των έκτελούν όλα τά θελήματα του Θεού άνά τόν κόσμον. Είναί οί φύλακες του ανθρώπου και άχώριστοι σύντροφοι αύτου από της στιγμής του βαπτίσματος μέχρι του θανάτου του, έκτός άν ό Ίδιος ό άνθρωπος άποδιώξη αύτους δια τών άσεβών του πράξεων.

Μερικοί από τους άγγέλους έκαμαν κακήν χρησην της έλευθερίας των και άντι νά μείνουν πλησίον του Θεού, ήσέβησαν πρός τόν Θεόν και δια τουτο έξέπεσαν από τους ούρανούς. Ουτοι έγέγοντο έχθροί της σωτηρίας τών ανθρώπων και του έργου του Χριστού. Αύτοι οί άγγελοι, οί όποιοι έγιναν μόνοι των κακά και πονηρά πνεύματα, λέγονται δαίμονες, ό δέ άρχηγός τούτων λέγεται Σατανᾶς (άντίπαλος του Θεού).

Όλοι οί άγγελοι, τά άγαθά πνεύματα, άποτελούν μίαν στρατιάν, εις την όποιαν βασιλεύει τάξις και πειθαρχία. Άρχιστράτηγοι είναί οί Άρχάγγελοι Μιχαήλ και Γαβριήλ, ή στρατιά δέ διαιρείται εις 9 τάγματα, φέροντα τάς έξής όνομασίας: Άρχαί, Έξουσίαί, Κυριότητες, Άγγελοι, Άρχάγγελοι, Δυνάμεις, Θρόνοι, Χερουβίμ και Σεραφείμ.

Γ'. Η ΘΕΙΑ ΠΡΟΝΟΙΑ

Κατά την Άγίαν Γραφήν ό Θεός μετά την δημιουργίαν δέν έγκατέλιπε τόν κόσμον, διότι, όπως ούδέν δύναται νά γίνη χωρίς δημιουργόν, τοιουτοτρόπως δέν είναί δυνατόν και νά συντηρηται χωρίς αύτόν.

Ό Θεός, όταν έδημιούργησε τόν ύλικόν και πνευματικόν κόσμον, έδωσεν εις αύτους φυσικάς και πνευματικάς δυνάμεις και νόμους. Δια τών νόμων τούτων του κόσμου ό Θεός συντηρεί και κυβερνά αύτόν. Η συντήρησις δέ και ή κυβέρνησις του κόσμου λέγεται Θεία Πρόνοια.

Δια της προνοίας του λοιπόν ό Θεός διευθύνει κάθε δημιουργημά του από του μεγίστου μέχρι του έλαχίστου εις τόν

προορισμόν αὐτοῦ, δηλαδή εἰς τὸν σκοπὸν, τὸν ὅποιον ὠρίσθη νὰ ἐκτελέσῃ.

Ἐάν ὁ Θεὸς ἔπαυε νὰ συντηρῇ τὸν κόσμον, τότε ὅλα τὰ δημιουργήματά του θὰ κατεστρέφοντο, ὅπως ὠραιότατα λέγει ὁ Δαυὶδ¹. «Ἐάν ἀφαιρέσῃς, λέγει, ἀπὸ τὰ δημιουργήματά σου τὴν ζωὴν των, ἀποθνήσκουν καὶ ἐπιστρέφουν εἰς τὸν χοῦν, ἐξ οὗ ἐπλάσθησαν. Ἐάν στείλῃς εἰς αὐτὰ πάλιν τὴν πνοὴν σου, δημιουργοῦνται πάλιν· καὶ τοιουτοτρόπως ἀνανεώνεις τὴν μορφὴν τῆς γῆς».

Ἐάν ζητῶμεν τὴν βοήθειαν τοῦ Θεοῦ εἰς στιγμὰς δυστυχίας ἢ ἐκδηλώνωμεν τὰς εὐχαριστίας μας εἰς στιγμὰς εὐτυχίας, οὐδὲν ἄλλο εἶναι τοῦτο εἰμὴ ἢ ριζωμένη ἐντὸς ἡμῶν πίστις πρὸς τὴν Θεῖαν Πρόνοιαν.

Δὲν εἶναι λοιπὸν ἀληθὲς καὶ ὀρθόν, ὅπως ἐπίστευον πολλοὶ εἰδωλολατρικοὶ λαοὶ καὶ ἄλλοι, ὅτι ὁ κόσμος διευθύνεται ἀπὸ τὴν τύχην. Ὁ Θεὸς φροντίζει δι' ὅλα καὶ δι' ὅλους.

Ἡ πίστις μας αὐτὴ πρὸς τὴν Θεῖαν Πρόνοιαν εἶναι εὐεργετικὴ εἰς ἡμᾶς, διότι, ὅταν εὐχαριστῶμεν τὸν Θεόν, προφυλαττόμεθα ἀπὸ κάθε παρεκτροπῆν. Ἐάν πάλιν δυστυχῶμεν, ἔχομεν θάρρος καὶ ὑπομονήν, διότι πιστεύομεν ὅτι ὁ Θεὸς τιμῶν ἢ βραβεύων ἡμᾶς ἔχει ὡς σκοπὸν τὸ ἀληθὲς ἡμῶν συμφέρον.

Ἡ ἰδιαιτέρα πρόνοια τοῦ Θεοῦ καταφαίνεται καὶ ἐκ τοῦ γεγονότος ὅτι δὲν ἐδίστασε νὰ στείλῃ καὶ τὸν μονογενῆ τοῦ Υἱὸν εἰς τὸν κόσμον διὰ νὰ σώσῃ τὸν ἄνθρωπον.

Δ'. Ο ΧΡΙΣΤΟΣ, Ο ΛΥΤΡΩΤΗΣ ΤΟΥ ΚΟΣΜΟΥ

Ἄρθρον δευτέρον: «Καὶ εἰς ἓνα Κύριον Ἰησοῦν Χριστόν, τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ, τὸν μονογενῆ, τὸν ἐκ τοῦ Πατρὸς γεννηθέντα πρὸ πάντων τῶν αἰώνων· φῶς ἐκ φωτός, Θεὸν ἀληθινόν, ἐκ Θεοῦ ἀληθινοῦ γεννηθέντα, οὐ ποιηθέντα, ὁμοούσιον τῷ Πατρὶ, δι' οὗ τὰ πάντα ἐγένετο».

Ἐκ τῆς ἀρχῆς τοῦ ἄρθρου τούτου μέχρι τοῦ ἐβδόμου περιέχεται γενικῶς ἡ διδασκαλία τῆς Ἐκκλησίας μας περὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ

1. Ψαλμ. 103, 29.

Λόγου τοῦ Θεοῦ, τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ. Τὸ δεῦτερον ὅμως τοῦτο ἄρθρον μᾶς διδάσκει ἰδιαιτέρως, ποίαν σχέσιν ἔχει ὁ Χριστὸς πρὸς τὸν Πατέρα του καὶ ποῖαι ὀνομασίαι του φανερῶνουν τὴν σχέσιν ταύτην.

Ὁ Χριστὸς, διὰ νὰ δείξῃ τὴν σχέσιν αὐτοῦ πρὸς τὸν Θεόν, εἶπεν: «Ἐγὼ καὶ ὁ Πατὴρ ἐν ἐσμέν»¹. Δηλαδή, ὁ Χριστὸς εἶναι Θεός, ὅπως καὶ ὁ πατήρ του, ἥτοι τῆς αὐτῆς οὐσίας τοῦ Πατρὸς καὶ δι' αὐτὸ λέγεται «ὁμοούσιος τῷ Πατρί».

Ὁ Θεὸς ἐδημιούργησε τὸν κόσμον διὰ μόνου τοῦ Λόγου αὐτοῦ, Λόγος δὲ εἶναι ὁ Χριστὸς καὶ δι' αὐτὸ λέγεται «δι' οὗ τὰ πάντα ἐγένετο».

Ὁ Χριστὸς εἰς τὸ ἄρθρον τοῦτο φέρει τὰ ἑξῆς ὀνόματα:

1) **Κύριος**, πού ἐξηγεῖται κυρίαρχος, παντοδύναμος, παντοκράτωρ, ἀληθινὸς Θεός, διότι εἰς τὴν Ἀγίαν Γραφήν καὶ ὁ Θεὸς λέγεται διὰ τοῦ ἐπιθέτου τούτου, ἵνα διακρίνεται ἡ κυριαρχία αὐτοῦ ἐπὶ τῆς φύσεως.

2) **Ἰησοῦς**, δηλαδή Σωτήρ, διότι ὁ σκοπὸς τῆς ἐλεύσεως αὐτοῦ εἰς τὸν κόσμον ἦτο ἡ σωτηρία αὐτοῦ. Εἶναι λέξις ἑβραϊκῆ καὶ ὠνομάσθη οὕτως ὁ Χριστὸς μετὰ τὴν σάρκωσιν καὶ περιτομῆν αὐτοῦ. Διὰ τοῦ ὀνόματος δὲ τούτου ὠνόμασε τὸν Χριστὸν ὁ ἄγγελος Κυρίου, ὅστις προεἶπε τὴν γέννησιν αὐτοῦ εἰς τὴν Παρθένον καὶ τὸν Ἰωσήφ.

3) **Χριστός**, δηλαδή χρισμένος. Οἱ ἀρχιερεῖς τῶν Ἰουδαίων, οἱ ἱερεῖς, οἱ βασιλεῖς καὶ οἱ προφῆται τῶν ἐχρίνοντο (ἠλείφοντο) δι' ἡγιασμένου ἐλαίου πρὸς διάκρισιν τῆς ἐξουσίας τῶν. Ὁ Χριστὸς ὅμως ἐχρίσθη διὰ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, ὡς ὁ ἴδιος λέγει: «Πνεῦμα Κυρίου ἐπ' ἐμέ, οὗ ἕνεκεν ἔχρισέ με»². Εἰς τὴν ἑβραϊκὴν γλῶσσαν ὁ χρισμένος λέγεται «Μεσσίας», καὶ δι' αὐτὸ ὁ Χριστὸς λέγεται καὶ Μεσσίας.

4) **Μονογενής**, δηλαδή ὁ μόνος ὁμοούσιος καὶ φυσικὸς υἱὸς τοῦ Θεοῦ, ἐνῶ ἡμεῖς οἱ ἄνθρωποι λεγόμεθα υἱοὶ τοῦ Θεοῦ κατὰ χάριν.

5) Ὁ ἐκ τοῦ Πατρὸς γεννηθεὶς πρὸ πάντων

1. Εὐαγγ. Ἰωάν. Ι', 30.

2. Λουκ. Δ', 18.

τῶν αἰώνων. Ἐγεννήθη δηλαδή ἐκ τοῦ Πατρὸς ὁ Χριστός, ἀλλὰ δὲν ἐκτίσθη ὅπως τὰ κτίσματα καὶ ὁ ἄνθρωπος, ὡς ἔλεγεν ὁ αἰρετικὸς Ἄρειος. Ὁ Χριστὸς ἐγεννήθη προτοῦ ἀρχίσουν οἱ αἰῶνες. Ὁ Θεὸς ὑπῆρχε πρὸ τῶν αἰώνων, ἀπὸ τοῦ ὁποῦ ἐγεννήθη ἀμέσως καὶ ὁ Υἱός.

6) Φῶς ἐκ φωτός. Φῶς, τὸ ὁποῖον φωτίζει τοὺς ἀνθρώπους, ὡς ὁ ἴδιος λέγει: «Ἐγὼ εἰμι τὸ φῶς τοῦ κόσμου». Ἐλαβε δὲ τοῦτο ἐκ τοῦ Πατρὸς, ποῦ εἶναι καὶ αὐτὸς φῶς. Τὸ φῶς τοῦ Χριστοῦ θὰ εἶναι αἰώνιον, ὡς εἶναι καὶ τὸ φῶς τοῦ Πατρὸς, καθὼς λέγει ὁ προφήτης Ἡσαΐας: «Ἔσται γὰρ Κύριος φῶς αἰώνιον».

7) Θεὸς ἀληθινὸς ἐκ Θεοῦ ἀληθινοῦ γεννηθεὶς, οὐ ποιηθεὶς. Δηλαδή, ἀφοῦ ἐγεννήθη ἐκ Θεοῦ ἀληθινοῦ, καὶ αὐτὸς Θεὸς ἀληθινὸς εἶναι καὶ ὡς τοιοῦτος ἐγεννήθη καὶ δὲν ἐκτίσθη.

8) Ὁμοούσιος τῷ Πατρί, δι' οὗ τὰ πάντα ἐγένετο. Δηλαδή τῆς αὐτῆς οὐσίας πρὸς τὸν Πατέρα, Θεὸς ὡς καὶ ὁ Πατήρ του. «Ἐγὼ καὶ ὁ Πατήρ, λέγει ὁ Χριστός, ἐν ἔσμεν». Διὰ τοῦ Υἱοῦ δὲ καὶ Λόγου τοῦ Θεοῦ ἐκτίσθη ὑπὸ τοῦ Πατρὸς ὁ κόσμος. Τὴν φράσιν αὐτὴν προσέθεσεν ἡ Σύνοδος διὰ νὰ ἐπαναφέρῃ τὴν εἰρήνην εἰς τὴν Ἐκκλησίαν, τὴν ὁποῖαν διετάραξεν, ὡς εἶδομεν προηγουμένως, ὁ αἰρετικὸς Ἄρειος.

1. Η ΕΝΣΑΡΚΩΣΙΣ ΚΑΙ Η ΕΝΑΝΘΡΩΠΙΣΙΣ ΤΟΥ ΣΩΤΗΡΟΣ

Ἄρθρον τρίτον: «Τὸν δι' ἡμᾶς τοὺς ἀνθρώπους καὶ διὰ τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν κατελθόντα ἐκ τῶν οὐρανῶν καὶ σαρκωθέντα ἐκ Πνεύματος Ἁγίου καὶ Μαρίας τῆς Παρθένου καὶ ἐνανθρωπίσαντα».

Διὰ τοῦ ἄρθρου τούτου πιστεύομεν καὶ ὁμολογοῦμεν, ὅτι ὁ Χριστὸς χάριν τῆς σωτηρίας ἡμῶν τῶν ἀνθρώπων κατήλθεν ἀπὸ τοὺς οὐρανοὺς καὶ ἔλαβε σάρκα ἀπὸ τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον καὶ ἀπὸ τὴν Μαρίαν τὴν Παρθένον (ἐνσάρκωσις). Καὶ τοιοῦτοτρόπως ἔγινε τέλειος ἄνθρωπος (ἐνανθρώπισις) ὡς ἦτο καὶ τέλειος Θεός.

Ἡ Παλαιὰ Διαθήκη διὰ τοῦ στόματος τῶν Προφητῶν προαναγγέλλει τὴν ἐνσάρκωσιν καὶ ἐνανθρώπισιν τοῦ Σωτῆρος.

Ὁ προφήτης Ἡσαΐας προφητεύει περὶ τῆς Παρθένου ὡς μητρός τοῦ Κυρίου, ὁ δὲ Μιχαίας προσδιορίζει καὶ τὸν τόπον τῆς γεννήσεως αὐτοῦ ¹.

Ἐπίσης ἡ Καινὴ Διαθήκη ὁμιλεῖ περὶ τῆς ἐνσαρκώσεως τοῦ Σωτῆρος διὰ τοῦ στόματος τῶν Εὐαγγελιστῶν καὶ τῶν Ἀποστόλων.

Ὁ Εὐαγγελιστὴς Ἰωάννης λέγει: «Καὶ ὁ λόγος σὰρξ ἐγένετο» ², ὁ δὲ Ἀρχάγγελος Γαβριὴλ εἰδοποιεῖ τὴν Παρθένον, ὅτι ὁ Χριστὸς θὰ γεννηθῆ ἕξ αὐτῆς διὰ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος καὶ τῆς θείας δυνάμεως: «Πνεῦμα ἅγιον, λέγει, ἐπελεύσεται ἐπὶ σέ, καὶ δύναμις Ὑψίστου ἐπισκιάσει σοι· διὸ καὶ τὸ γεννώμενον ἅγιον κληθήσεται Υἱὸς Θεοῦ» ³.

Προπαρασκευὴ τοῦ κόσμου εἰς τὴν ἐνσάρκωσιν καὶ ἐνανθρώπισιν τοῦ Σωτῆρος.—Ὁ Θεὸς ἐξ ἀγάπης πρὸς τὸν ἄνθρωπον ἤρχισεν εὐθὺς μετὰ τὴν πτώσιν τῶν πρωτοπλάστων νὰ προπαρασκευάζῃ αὐτὸν εἰς τὴν ἐνανθρώπισιν τοῦ Σωτῆρος. Ὁ σκοπὸς δὲ τῆς προπαρασκευῆς αὐτῆς ἦτο, ὅπως ὁ ἄνθρωπος αἰσθανθῆ ὁ μόνος του τὴν ἀνάγκην τῆς σωτηρίας του καὶ θεληματικῶς δεχθῆ τὸν λυτρωτὴν του.

Ὁ Θεὸς προπαρσεκεύασε πρῶτον τοὺς Ἰσραηλίτας διὰ τῶν Πατριαρχῶν καὶ ἰδίως διὰ τοῦ Ἀβραάμ, ὁ ὁποῖος διεκήρυξεν εἰς τὴν Χαναάν τὴν θρησκείαν τοῦ ἀληθινοῦ Θεοῦ. Ὅταν δὲ διέτρεξε κίνδυνον ἡ θρησκεία τῶν Ἰσραηλιτῶν εἰς τὴν Αἴγυπτον, ἀναφαίνεται ὁ Μωϋσῆς, ὁ ὁποῖος ἔσωσε τὴν μονοθεΐαν καὶ τὴν ἐτελειοποίησε διὰ τοῦ νόμου τοῦ Σινᾶ.

Ὅταν βραδύτερον οἱ Ἰσραηλίται ἐπὶ τῆς ἐποχῆς τῶν Κριτῶν καὶ Βασιλέων διεφθάρησαν καὶ ὑπετάχθησαν εἰς τοὺς Ἀσσυρίους καὶ Βαβυλωνίους, προπαρασκευάζονται εἰς τὴν θεογνωσίαν ὑπὸ τῶν Προφητῶν.

Οἱ Προφῆται ἐπολέμησαν τὴν διαφθορὰν τοῦ λαοῦ καὶ ἐκήρυξαν ἰδέας καθαρωτέρας περὶ τοῦ Θεοῦ καὶ τῆς λατρείας

1. Πρβλ. Ἡσ. Ζ', 14 καὶ Μιχ. Ε', 2-4.

2. Ἰωάν. Α', 14.

3. Λουκ. Α', 35.

αὐτοῦ καὶ προεῖπον τὸν ἔρχομὸν τοῦ Μεσσίου, ὁ ὁποῖος θὰ ὠδήγει τὸν λαὸν εἰς τὴν ἀλήθειαν.

Ὁ Θεὸς ὁμῶς δὲν ἄφησεν ἀπροετοιμάστους καὶ τοὺς ἔθνικους εἰδωλολάτρας καὶ ἰδίως τοὺς Ἕλληνας καὶ Ῥωμαίους. Τούτους δὲ παρεσκεύασε διὰ τῶν φιλοσόφων των.

Ἄλλὰ καὶ οἱ λαοὶ ἀπὸ τὰς παραδόσεις των προέβλεπον τὸν ἔρχομὸν ἑνὸς λυτρωτοῦ. Ἐνῶ δὲ ἔβλεπον ὅτι τὸ κακὸν ἔφθανεν ἤδη εἰς τὸ ἀπροχώρητον, ἠτένιζον τότε ὅλοι πρὸς τὸν οὐρανὸν καὶ παρεκάλουν τὸν Θεόν, ὅπως σπεύσῃ πρὸς βοήθειάν των.

Πῶς ἔγινεν ἡ ἐνανθρώπισις τοῦ Σωτῆρος καὶ ποῖος ὁ σκοπὸς αὐτῆς.— Τὸ μυστήριον τοῦτο τῆς θείας ἐνανθρωπίσεως ἔγινε μὲ τὴν συνεργασίαν α') τῆς θεότητος διὰ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος καὶ β') τῆς ἀνθρωπότητος διὰ τῆς Παρθένου Μαρίας, ἡ ὁποία ἐξελέγη ὡς ἡ εὐλογημένη ἐξ ὄλων τῶν γυναικῶν.

Ἡ ἐνσάρκωσις αὕτη ἦτο πραγματικὴ καὶ ὄχι κατὰ τὸ φαινόμενον, ὅπως ἐδίδασκον, ὡς θὰ ἴδωμεν, οἱ αἰρετικοὶ Δοκηταί.

Ὁ ἔρχομὸς τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ καὶ ἡ ἐνανθρώπισις του ἔχουν σκοπὸν τὴν σωτηρίαν τοῦ ἀνθρώπου. Ὁ ἄνθρωπος κατὰ τὴν πτώσιν τῶν πρωτοπλάστων ἔπεσεν εἰς τὴν καταστροφὴν, τώρα ὁμῶς διὰ τοῦ ἀπολυτρωτικοῦ ἔργου τοῦ Σωτῆρος θὰ ἀνεγεννᾶτο καὶ θὰ ἐσώζετο.

Μὲ τὴν ὁρατὴν παρουσίαν τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ εἰς τὸν κόσμον θὰ ἐφανεροῦτο τὸ θέλημα τοῦ οὐρανοῦ Πατρὸς καὶ τοιούτοτρόπως οἱ ἄνθρωποι θὰ ἀπεμακρύνοντο ἀπὸ τῆς ἁμαρτίας.

Τὸ ἔργον τοῦ Λυτρωτοῦ.— «Καὶ διὰ τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν». Ἡ ἁμαρτία ἐχώρισε τὸν ἄνθρωπον ἀπὸ τοῦ Θεοῦ καὶ τὸν ἔκαμε δυστυχῆ. Ἡ ἁμαρτία ὀλίγον κατ' ὀλίγον ἐγενικεύθη, ὥστε ὅλοι οἱ ἄνθρωποι νὰ εἶναι ἁμαρτωλοί.

Ἡ θρησκευτικὴ καὶ ἠθικὴ κατάστασις τοῦ Ἰουδαϊκοῦ καὶ τοῦ εἰδωλολατρικοῦ κόσμου ἦτο οἰκτρὰ καὶ ἐπὶ τῆς αὐτοκρατορίας τοῦ Ῥωμαίου Αὐγούστου Καίσαρος (750 ἀπὸ κτίσεως Ῥώμης) ἔφθασεν εἰς ἀπελπιστικὸν σημεῖον. Τότε ἀκριβῶς, πού ὅλος ὁ κόσμος εὕρισκετο εἰς τὸ χεῖλος τῆς καταστροφῆς, ἐγεννήθη ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός. Καὶ ἀπὸ τοῦ τριακοστοῦ ἔτους

30
της ηλικίας του ἤρχισε τὸ ἔργον τῆς σωτηρίας τῶν ἀνθρώπων. Συνεφιλίωσε τὸν ἄνθρωπον μετὰ τοῦ Θεοῦ καὶ ἔδωσεν εἰς αὐτὸν νέαν ζωὴν διὰ τοῦ σταυρικοῦ του θανάτου.

2. Η ΣΤΑΥΡΩΣΙΣ

Ἄρθρον τέταρτον: « Σταυρωθέντα τε ὑπὲρ ἡμῶν ἐπὶ Ποντίου Πιλάτου καὶ παθόντα καὶ ταφέντα ».

Διὰ τοῦ ἄρθρου τούτου ὁμολογοῦμεν ὅτι ὁ Χριστὸς ἐσταυρώθη χάριν τῆς σωτηρίας ἡμῶν ἐπὶ τῆς ἐποχῆς τοῦ Ρωμαίου διοικητοῦ τῆς Ἰουδαίας Ποντίου Πιλάτου, καὶ ἀφοῦ ὑπέστη τὰ φρικτὰ πάθη του, ἐτάφη.

Ἡ Παλαιὰ Διαθήκη προλέγει, ὅτι ὁ Μεσσίας θὰ πάθῃ καὶ θὰ ἀποθάνῃ διὰ τὴν σωτηρίαν τοῦ ἀνθρώπου. Ὁ προφήτης Ἡσαΐας, ὅστις ἐπροφήτευσεν διὰ τὴν γέννησιν τοῦ Χριστοῦ, προφητεύει καὶ διὰ τὸν θάνατόν του¹.

Καὶ εἰς τὴν Καινὴν Διαθήκην ὁ ἴδιος ὁ Χριστὸς, προλέγων τὸν σταυρικόν του θάνατον, λέγει ὅτι θὰ θυσιάσῃ τὴν σάρκα του ὑπὲρ τῆς ζωῆς τοῦ κόσμου².

Ἡ Ἐκκλησία μας δέ, στηριζομένη εἰς τὴν Ἁγίαν Γραφὴν καὶ εἰς τοὺς Πατέρας τῆς Ἐκκλησίας, διδάσκει ὅτι ὁ θάνατος τοῦ Χριστοῦ ἦτο ἀναγκαῖος πρὸς σωτηρίαν τοῦ ἀμαρτήσαντος ἀνθρώπου.

Ἐπειδὴ ὁ ἀμαρτωλὸς ἄνθρωπος δὲν ἠδύνατο νὰ προσφέρῃ εἰς τὴν δικαιοσύνην τοῦ Θεοῦ, τὴν ὁποίαν ὕβρισεν, ἄνθρωπον ἀναμάρτητον, ἐδέχθη ὁ Θεὸς νὰ χύσῃ ὁ Υἱὸς του τὸ ἀναμάρτητον ἀνθρώπινον αἷμά του.

Ἡ μεγάλη ὁμῶς θυσία τοῦ Χριστοῦ δὲν ἔγινε μόνον δι' ἡμᾶς τοὺς ζῶντας, ἀλλὰ καὶ διὰ τοὺς νεκρούς. Καὶ ἐνῶ ἀκόμη τὸ σῶμά του εὕρισκετο εἰς τὸν τάφον, κατέβη εἰς τὸν Ἄδην ὡς Θεὸς καὶ ἐκεῖ ἐκήρυξε τὴν συγχώρησιν καὶ τὴν σωτηρίαν.

Περὶ τῆς καθόδου τοῦ Χριστοῦ εἰς τὸν Ἄδην ὁμιλεῖ καὶ ἡ Ἁγία Γραφή καὶ οἱ Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας³.

1. Ἡσ. ΝΓ', 7-8.

2. Ἰωάν. Ϛ', 51.

3. Ἰωβ ΛΗ', 17, Ἐφεσ. Δ', 8.

3. Η ΑΝΑΣΤΑΣΙΣ

“Άρθρον πέμπτον : «Καί ἀναστάντα τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ κατὰ τὰς Γραφάς».

Ὁ Χριστός, ὁμιλῶν πρὸς τοὺς μαθητάς του, προεῖπεν εἰς αὐτοὺς τὴν ἀνάστασίν του. Θὰ παραδοθῶ, ἔλεγεν, εἰς χεῖρας ἀνθρώπων καὶ θὰ μὲ φονεύσουν καὶ τὴν τρίτην ἡμέραν θὰ ἀναστηθῶ¹.

“Ἄλλη σπουδαιότατη πληροφορία τῶν Γραφῶν διὰ τὴν ἀνάστασιν τοῦ Σωτῆρος εἶναι καὶ τὸ συμβάν εἰς τὸν προφήτην Ἰωνᾶν. Οὗτος, ὡς γνωρίζομεν, ἔμεινεν εἰς τὴν κοιλίαν τοῦ θαλασσίου κήτους τρεῖς ἡμέρας καὶ τρεῖς νύκτας. Τὸ συμβάν δὲ αὐτὸ ἐξηγεῖ ὁ ἴδιος ὁ Χριστός καὶ λέγει : «Ὅπως ὁ Ἰωνᾶς ἔμεινε τρεῖς ἡμέρας καὶ τρεῖς νύκτας εἰς τὴν κοιλίαν τοῦ κήτους, ἔτσι καὶ αὐτός θὰ παραμείνῃ εἰς τὴν καρδίαν τῆς γῆς τρεῖς ἡμέρας καὶ τρεῖς νύκτας»².

Ἡ ἀνάστασις τοῦ Χριστοῦ εἶναι τὸ μεγαλύτερον θαῦμα, ἐπὶ τοῦ ὁποίου στηρίζεται ἡ θρησκεία καὶ ἡ πίστις μας. Δι’ αὐτὸ ἐπὶ εἴκοσι σχεδὸν αἰῶνας δὲν κατάρθωσαν οἱ ἐχθροὶ τῆς θρησκείας νὰ τὸ κλονίσουν.

Ἡ ἀλήθεια τοῦ θαύματος τούτου ἀποδεικνύεται α’) ἐκ τῆς καταπληκτικῆς διαδόσεως τοῦ Χριστιανισμοῦ, τὸν ὅποιον ἐξήπλωσαν εἰς τὸν κόσμον οἱ μάρτυρες τοῦ θαύματος τούτου Ἀπόστολοι καὶ β’) ἐκ τῆς σκέψεως ὅτι ὁ Χριστός ὡς παντοδύναμος Θεὸς θὰ ἀναστήσῃ καὶ ὅλους τοὺς ἀνθρώπους ἐκ νεκρῶν, ὅπως ἀνέστησε καὶ τὸν ἑαυτὸν του.

Ἡ ἀνάστασις λοιπὸν τοῦ Χριστοῦ ἔδωσεν εἰς ἡμᾶς τὴν παρήγορον ἐλπίδα, ὅτι καὶ ἡμεῖς θὰ ἀναστηθῶμεν ἐκ νεκρῶν, ὅπως μᾶς βεβαιώνει καὶ ὁ ἀπόστολος Παῦλος³.

4. Η ΑΝΑΛΗΨΙΣ

“Άρθρον ἕκτον: «Καί ἀνελθόντα εἰς τοὺς οὐρανοὺς καὶ καθεζόμενον ἐκ δεξιῶν τοῦ Πατρὸς».

1. Ματθ. ΙΖ', 23.

2. Ματθ. ΙΒ', 40-41.

3. Α' Θεσσαλον. Δ', 14.

Κατὰ τὸ ἄρθρον τοῦτο, ἀφοῦ ὁ Χριστὸς ἀνέστη, παρέμει-
 νεν εἰς τὴν γῆν μετὰ τῶν μαθητῶν του ἐπὶ τεσσαράκοντα ἡμέ-
 ρας καὶ ἔπειτα ἀνελήφθη εἰς τοὺς οὐρανοὺς καὶ ἐκάθισε δεξιὰ
 τοῦ Πατρὸς.

Τὴν πίστιν μας εἰς τὴν ἀνάληψιν τοῦ Χριστοῦ ἐπιβεβαιώ-
 νει καὶ ἡ Παλαιὰ Διαθήκη.

Ὁ Δαυὶδ προφητεύει τὴν ἀνάληψιν¹, τοὺς λόγους δὲ τού-
 του ἐπαναλαμβάνει ὁ ἀπόστολος Πέτρος πρὸς τοὺς Ἰουδαίους
 κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς Πεντηκοστῆς, διὰ νὰ ἀποδείξῃ ὅτι ὁ Χρι-
 στὸς μετὰ τὴν ἀνάληψίν του ἀπέστειλε τὸ Ἅγιον Πνεῦμα.

Καὶ ὁ προφήτης Ζαχαρίας προφητεύει ἐπίσης περὶ αὐτῆς.

Εἰς δὲ τὴν Καινὴν Διαθήκην ὁ Εὐαγγελιστῆς Λουκᾶς περι-
 γράφει ζωηρότατα τὸν τρόπον τῆς ἀναλήψεως².

Συμφώνως λοιπὸν πρὸς τὸ ἄρθρον τοῦτο τοῦ Συμβόλου,
 ὁμολογοῦμεν καὶ πιστεύομεν ὅτι ὁ Χριστὸς διὰ τῆς ἀναλήψεως
 αὐτοῦ ἔλαβε τὴν δόξαν, τὴν ὁποῖαν εἶχε προτοῦ ἔλθῃ εἰς τὸν
 κόσμον.

5. Ἡ ΔΕΥΤΕΡΑ ΠΑΡΟΥΣΙΑ

Ἄρθρον ἕβδομον: «Καὶ πάλιν ἐρχόμενον μετὰ
 δόξης κρῖναι ζῶντας καὶ νεκρούς, οὗ τῆς βα-
 σιλείας οὐκ ἔσται τέλος».

Διὰ τοῦ ἁρθρου τούτου πιστεύομεν ὅτι ὁ Χριστὸς θὰ ἔλθῃ
 πάλιν εἰς τὴν γῆν μετὰ δόξης, διὰ νὰ κρίνῃ τοὺς ζῶντας καὶ
 τοὺς νεκρούς καὶ ἡ βασιλεία του θὰ εἶναι αἰώνια.

Κατὰ τὴν πρώτην παρουσίαν του εἰς τὸν κόσμον ἦλθεν ὡς
 Θεὸς εὐσπλαγχνος καὶ ἀπέθανε διὰ τὴν σωτηρίαν τοῦ ἀν-
 θρώπου.

Κατὰ τὴν δευτέραν ὅμως παρουσίαν του θὰ ἔλθῃ ὡς Θεὸς
 δίκαιος, διὰ νὰ κρίνῃ τὰς πράξεις ὄλων καὶ ζώντων καὶ νεκρῶν.
 Ὁ τρόπος, μὲ τὸν ὁποῖον θὰ ἔλθῃ, θὰ εἶναι ἔνδοξος καὶ μεγα-
 λοπρεπής.

Θὰ ἔχη τὸ δοξασμένον καὶ ἀθάνατον σῶμα του, καὶ δὲν

1. Ψαλμ. 99, 1.

2. Λουκ. ΚΔ', 50 - 52.

θά εἶναι, ὅπως τὴν πρώτην φοράν, ταπεινός καὶ μὴ ἔχων ποδὴν τὴν κεφαλὴν κλίνῃ.

Ἡ κρίσις τοῦ θά εἶναι φοβερὰ καὶ δικαία καὶ θά κρίνῃ τὴν πίστιν καὶ τὰ ἔργα τῶν ἀνθρώπων.

Τὴν δευτέραν παρουσίαν τοῦ προεῖπεν ὁ ἴδιος, ὡς ἐξιστορεῖ ὁ Εὐαγγελιστὴς Ματθαῖος¹.

Ὅταν δὲ ἠρωτήθῃ ὁ Χριστός, πότε ἀκριβῶς θά γίνῃ ἡ δευτέρα παρουσία του, ἀπήντησεν ὅτι «δὲν ἐπιτρέπεται νὰ γνωρίζετε τοὺς χρόνους ἢ τοὺς καιροὺς, τοὺς ὁποίους ὤρισεν ὁ παντοδύναμος Πατήρ μου».

Ἐκ τῶν λόγων τούτων ἐννοοῦμεν ὅτι πρέπει πάντοτε νὰ εἴμεθα ἕτοιμοι διὰ τῆς πίστεως καὶ τῶν ἀγαθῶν ἔργων μας καὶ νὰ ἐνθυμούμεθα τοὺς λόγους τοῦ Χριστοῦ: «Νὰ εἴσθε πάντοτε ἕτοιμοι, διότι δὲν γνωρίζετε κατὰ ποίαν ὥραν ὁ Κύριός σας ἔρχεται»².

Εἶναι λοιπὸν ἀσεβεῖς οἱ Χιλιασταί, ὡς ἐμάθομεν εἰς τὴν Ἐκκλησιαστικὴν Ἱστορίαν, οἱ ὁποῖοι ὀρίζουν ἀκριβῶς τὸν χρόνον τῆς δευτέρας παρουσίας τοῦ Χριστοῦ, ὁπότε καὶ θά βασιλεύσῃ ἐπὶ τῆς γῆς ὡς κοσμικὸς βασιλεὺς ἐπὶ χίλια ἔτη.

Αἱ προφητεῖαι τῶν αὐταῖ πολλὰκις διεψεύσθησαν, ὅπως καὶ κατὰ τὸ 1844, ὁπότε ἀνέμενον τὴν παρουσίαν τοῦ Κυρίου. Καὶ θά διαψεύδωνται πάντοτε, ἐφ' ὅσον εἶναι ἀντίθετοι πρὸς ὅσα εἶπεν ὁ Χριστός.

6. ΤΟ ΠΡΟΣΩΠΟΝ ΤΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΟΝ ΣΥΖΗΤΗΣΕΩΝ ΚΑΙ ΑΙ ΕΞ ΑΥΤΩΝ ΑΙΡΕΣΕΙΣ

Ἐκτὸς τῶν αἱρέσεων τοῦ Ἀρείου καὶ τοῦ Μακεδονίου, περὶ τῶν ὁποίων εἶδομεν προηγουμένως, ἀνεφάνησαν καὶ ἄλλαι αἱρέσεις ἐναντίον τοῦ προσώπου τοῦ Χριστοῦ, αἱ ὁποῖαι, ὡς ἀναφερόμεναι εἰς τὸ πρόσωπον τοῦ Χριστοῦ, λέγονται χριστολογικαὶ αἱρέσεις.

Αἱ αἱρέσεις αὗται παρουσιάζονται ἀπὸ τῶν ἀποστολικῶν χρόνων.

1. Ματθ. ΚΕ', 31.

2. Ματθ. ΚΔ', 42.

Κατὰ τὸν πρῶτον καὶ δεύτερον αἰῶνα παρουσιάζονται οἱ αἵρετικοὶ Ἐβιωναῖοι ἢ Ἐβιωνῖται. Οὗτοι ἔλεγον ὅτι ἡ ἀναγνώρισις τοῦ Χριστοῦ ὡς Θεοῦ δὲν συμφωνεῖ μὲ τὴν πίστιν τοῦ ἐνὸς Θεοῦ τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης καὶ δι' αὐτὸ δὲν παρεδέχοντο τὴν θεότητα του.

Ἐπὶ τῆς αἱρέσεως αὐτῆς ἐστηρίχθη μετὰ ταῦτα ὁ Ἄρειος, ὁ ὁποῖος ἐτάραξε τὴν Ἐκκλησίαν μὲ τὴν αἵρεσίν του.

Τὰς αἱρέσεις τοῦ πρώτου αἰῶνος κατεπολέμησεν ὁ Εὐαγγελιστὴς Ἰωάννης, ὁ ὁποῖος ἐδίδαξεν ὅτι ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ ὑπῆρχε προαιωνίως.

Ἄλλοι αἵρετικοὶ παρεδέχοντο τὴν θεότητα τοῦ Χριστοῦ, δὲν παρεδέχοντο ὅμως τὴν σάρκωσίν του.

Ἐδίδασκον ὅτι ὁ Χριστὸς ἐπὶ τῆς γῆς δὲν ἦτο πραγματικὸς ἄνθρωπος, ἀλλὰ κατὰ τὸ φαινόμενον. Οὗτοι ἐλέγοντο Δοκηταί¹.

Ἐπίσης κατὰ τὸν δεύτερον αἰῶνα ἀναφαίνονται ἄλλοι αἵρετικοί, λεγόμενοι Γνωστικοί. Οὗτοι ἐκαυχῶντο ὅτι αὐτοὶ καὶ μόνοι ἔχουν τὴν πραγματικὴν γνώσιν τοῦ Χριστιανισμοῦ, καὶ δὲν παρεδέχοντο καθόλου Χριστόν.

Κατὰ τὸν τρίτον αἰῶνα διεδόθη ἡ αἵρεσις τοῦ Σαβελλίου, πρεσβυτέρου ἐκ Λιβύης, ὁ ὁποῖος παρεδέχετο ὅτι ἐν μόνον πρόσωπον ὑπάρχει εἰς τὸν Θεὸν καὶ ἠρνεῖτο τὴν θείαν φύσιν τοῦ Χριστοῦ.

Κατὰ τὸν τέταρτον αἰῶνα ἀνεφάνη ἡ αἵρεσις τοῦ Ἀπολλιναρίου, ἐπισκόπου Λαοδικείας, ὁ ὁποῖος ἐδίδασκεν ὅτι ὁ Σωτὴρ δὲν ἦτο τέλειος ἄνθρωπος. Ἐνεκα τούτου ἡ Β' Οἰκουμένη Σύνοδος ἔθεσεν εἰς τὸ Σύμβολον τῆς Πίστεως τὴν λέξιν «ἐνανθρωπίσαντα».

Κατὰ τὸν πέμπτον αἰῶνα ὁ ἐπίσκοπος Κωνσταντινουπόλεως Νεστόριος ἐδίδασκεν, ὅτι ὁ Χριστὸς ἐγεννήθη ἐκ τῆς Παρθένου Μαρίας ὡς κοινὸς ἄνθρωπος καὶ ἔπειτα κατώκησεν εἰς αὐτὸν ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ. Δι' αὐτὸ τὴν Θεοτόκον ἔλεγε

1. Ἀπὸ τοῦ ρήματος δοκῶ, τὸ ὁποῖον ἐδῶ σημαίνει φαίνομαι (χωρὶς νὰ εἶμαι πράγματι).

Χριστοτόκον, διότι δὲν ἐγέννησε Θεόν, ἀλλ' ἄνθρωπον, ὁ ὁποῖος ἔγινε τὸ ὄργανον τοῦ Θεοῦ.

Ἡ αἵρεσις αὕτη ἔδωσεν ἀφορμὴν εἰς τὸ νὰ συγκληθῆ ἡ Γ' ἐν Ἐφέσῳ Οἰκουμενικὴ Σύνοδος, ἡ ὁποία κατεδίκασε τοὺς ὁπαδοὺς τοῦ Νεστορίου.

Σύγχρονος τοῦ Νεστορίου ἦτο ὁ αἰρετικὸς Εὐτυχής, ἀρχιμανδρίτης εἰς Κωνσταντινούπολιν.

Οὗτος ἐδίδασκεν ὅτι ἡ ἀνθρωπίνη φύσις τοῦ Χριστοῦ συνεχωνεύθη μὲ τὴν θείαν καὶ οὕτω αἱ δύο φύσεις ἠνώθησαν εἰς μίαν, τὴν θείαν. Οἱ ὁπαδοὶ τῆς αἰρέσεως ταύτης ὠνομάσθησαν Μονοφυσῖται.

Κατὰ τῶν Μονοφυσιτῶν συνεκλήθη ἡ Δ' Οἰκουμενικὴ Σύνοδος ἐν Χαλκηδόνι τῷ 351, ἡ ὁποία κατεδίκασε τούτους.

Συγγενῆς πρὸς τὴν αἵρεσιν τῶν Μονοφυσιτῶν εἶναι καὶ ἡ αἵρεσις τῶν Μονοθελητῶν, οἱ ὁποῖοι ἐδίδασκον ὅτι, ὅπως ὑπάρχει μία φύσις εἰς τὸν Χριστόν, οὕτω ὑπάρχει καὶ μία θέλησις, ἡ θεία.

Ἐναντίον τούτων συνεκλήθη ἡ ἐν Κωνσταντινουπόλει τῷ 680 Οἰκουμενικὴ Σύνοδος καὶ κατεδίκασεν αὐτούς.

Ἡ Ἐκκλησία ὁμως κατῶρθωσε νὰ ἐξασφαλίσῃ τὴν ὀρθὴν πίστιν διὰ τῆς Ἁγίας Γραφῆς καὶ τῆς Ἱερᾶς Παραδόσεως, τῶν δύο τούτων πηγῶν τῆς ἀληθοῦς χριστιανικῆς διδασκαλίας, καὶ διὰ τῶν Οἰκουμενικῶν Συνόδων.

Ε. ΤΟ ΑΓΙΟΝ ΠΝΕΥΜΑ

Ἄρθρον ὄγδοον: «Καὶ εἰς τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, τὸ κύριον, τὸ ζωοποιόν, τὸ ἐκ τοῦ Πατρὸς ἐκπορευόμενον, τὸ σὺν Πατρὶ καὶ Υἱῷ συμπροσκυνούμενον καὶ συνδοξαζόμενον, τὸ λαλήσαν διὰ τῶν Προφητῶν».

Ἡ Ἐκκλησία μας διὰ τοῦ ἄρθρου τούτου ὀρίζει τὴν διδασκαλίαν τῆς περὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος ἐναντίον τοῦ αἰρετικοῦ Μακεδονίου, ὡς εἶδομεν προηγουμένως.

Ὅφειλομεν λοιπὸν νὰ πιστεύωμεν καὶ εἰς τὸ Ἅγιον Πνεῦμα, τὸ ὁποῖον εἶναι:

1) Τὸ κύριον. Ἐχει δηλαδή τὴν ἴδιαν θεϊαν ἐξουσίαν εἰς τὸν κόσμον.

2) Τὸ ζωοποιόν. Δίδει τὴν πνευματικὴν ζωὴν εἰς τοὺς Χριστιανοὺς καὶ τοὺς ἀγιάζει.

Τὸ Ἅγιον Πνεῦμα ἐφώτισε τοὺς Ἀποστόλους κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς Πεντηκοστῆς, οὗτοι δὲ ἵδρυσαν τὴν Ἐκκλησίαν τοῦ Χριστοῦ. Τὸ ἴδιον τοῦτο Πνεῦμα παραμένει ἔκτοτε εἰς τὴν Ἐκκλησίαν, τὴν ὁποίαν ὁδηγεῖ εἰς τὴν ἀλήθειαν καὶ τὴν προφυλάσσει ἀπὸ κάθε πλάνην. Τὴν χάριν τοῦ Ἁγίου Πνεύματος λαμβάνομεν καὶ ἡμεῖς οἱ ὀρθόδοξοι Χριστιανοὶ διὰ τῶν Μυστηρίων τῆς Ἐκκλησίας μας.

3) Τὸ ἐκ τοῦ Πατρὸς ἐκπορευόμενον. Τὸ Ἅγιον Πνεῦμα ἐκπορεύεται (προέρχεται) αἰωνίως ἐκ μόνου τοῦ Πατρὸς, ὁ δὲ Υἱὸς τὸ ἀποστέλλει εἰς τὴν Ἐκκλησίαν του πρὸς ἀγιασμόν τῶν Χριστιανῶν.

4) Τὸ σὺν Πατρὶ καὶ Υἱῷ συμπροσκυνούμενον καὶ συνδοξαζόμενον. Ὀφείλομεν, δηλαδή, νὰ προσκυνῶμεν καὶ νὰ δοξάζωμεν τὸ Ἅγιον Πνεῦμα, ὅπως προσκυνούμεν καὶ δοξάζομεν τὸν Πατέρα καὶ τὸν Υἱόν, διότι εἶναι ὁμοούσιον μὲ αὐτούς.

5) Τὸ λαλήσαν διὰ τῶν Προφητῶν. Τὸ Ἅγιον Πνεῦμα ἐφώτισε τοὺς ἱεροὺς ἄνδρας τῆς Παλαιᾶς καὶ τῆς Καινῆς Διαθήκης καὶ ἐλάλησαν (ἐδίδαξαν τὸν κόσμον) καὶ ἔγραψαν καὶ τὰ βιβλία τῆς Ἁγίας Γραφῆς, τὰ ὁποῖα λέγονται ἐξ αὐτοῦ θεόπνευστα.

1. Η ΑΓΙΑ ΤΡΙΑΣ

Εἰς τὰ ὀκτῶ αὐτὰ ἄρθρα τοῦ Συμβόλου τῆς Πίστεως, τὰ ὁποῖα ἠρμηνεύσαμεν, εἶδομεν, ὅτι ὁ εἷς Θεὸς διακρίνεται καὶ προσκυνεῖται εἰς τρεῖς ὑποστάσεις (πρόσωπα): εἰς τὸν Πατέρα, εἰς τὸν Υἱόν καὶ εἰς τὸ Ἅγιον Πνεῦμα.

Δὲν ἀποτελοῦν ὁμῶς τὰ πρόσωπα ταῦτα τρεῖς Θεούς, ἀλλ' ἐπειδὴ καὶ τὰ τρία ταῦτα εἶναι τῆς μιᾶς καὶ ἰδίας οὐσίας, εἶναι εἷς Θεός. Δι' αὐτὸ αἱ τρεῖς αὗται ὑποστάσεις προσκυνοῦνται ὡς ὁμοούσιοι καὶ ἀποτελοῦν ἓνα Θεὸν τρισυπόστατον, δηλαδή τὴν Ἁγίαν Τριάδα.

Ἐπειδὴ ὁμως δὲν δυνάμεθα μὲ τὸν μικρόν μας νοῦν νὰ ἐννοήσωμεν, πῶς εἰς Θεὸς προσκυνεῖται καὶ λατρεύεται εἰς τρεῖς ὑποστάσεις, δι' αὐτὸ ἡ Ἐκκλησία μας θεωρεῖ τὴν διδασκαλίαν περὶ τῆς Ἁγίας Τριάδος μυστήριον.

Ἡ διδασκαλία τῆς Ἐκκλησίας περὶ τῆς Ἁγίας Τριάδος ἀπαντᾷ καὶ εἰς αὐτὴν τὴν Παλαιὰν Διαθήκην, ὅχι ὁμως τόσον σαφῶς, ὅσον ἀπαντᾷ εἰς τὴν Καινὴν Διαθήκην.

Ὁ Θεὸς π.χ. προτοῦ πλάσῃ τὸν ἄνθρωπον εἶπε: «Ποιήσωμεν ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα ἡμετέραν καὶ ὁμοίωσιν»¹.

Δὲν διακρίνονται βεβαίως σαφῶς τὰ τρία πρόσωπα, ἐννοοῦνται ὁμως περισσότερα τοῦ ἑνός, ἀφοῦ ὁ Θεὸς λέγει «ποιήσωμεν».

Ὁ Μωϋσῆς περιγράφει τὴν ἐμφάνισιν τοῦ Θεοῦ ὑπὸ τρία πρόσωπα. Ταῦτα εἰκονίζονται διὰ τριῶν ἀνδρῶν, οἱ ὅποιοι ἐπεσκέφθησαν τὸν Ἀβραάμ, ὅταν εὗρίσκετο εἰς τὴν δρῦν Μαμβρῆ.

Ἐπίσης ὁ Δαυὶδ παραδέχεται Πατέρα καὶ Υἱόν, ὁ δὲ Ἡσαΐας μαρτυρεῖ περὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος².

Εἰς τὴν Καινὴν Διαθήκην ὁμως ἡ περὶ τῆς Ἁγίας Τριάδος διδασκαλία φαίνεται καθαρὰ.

Κατὰ τὴν βάπτισιν π.χ. τοῦ Χριστοῦ παρουσιάζονται καὶ τὰ τρία πρόσωπα, δηλαδὴ ὁ Χριστὸς βαπτιζόμενος, ἡ φωνὴ τοῦ Πατρὸς καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον ἐν εἶδει περιστερᾶς.

Ὁ Εὐαγγελιστὴς Ἰωάννης γράφει: «Τρεῖς εἰσιν οἱ μαρτυροῦντες ἐν τῷ οὐρανῷ, ὁ Πατήρ, ὁ Λόγος καὶ τὸ Ἅγιον Πνεῦμα, καὶ οὗτοι οἱ τρεῖς ἓν εἰσιν»³.

Ὁ Χριστὸς, ὅταν ἔστειλλε τοὺς μαθητάς του εἰς τὸ κήρυγμα, ἔλεγεν εἰς αὐτούς: «Πορευθέντες μαθητεύσατε (διδάξατε) πάντα τὰ ἔθνη, βαπτίζοντες αὐτούς εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος»⁴.

Τὸ δόγμα τοῦτο περὶ τῆς Ἁγίας Τριάδος εἶναι τὸ σπου-

1. Γεν. Α', 26.

2. Πρβλ. Γεν. ΙΑ', 1-3 καὶ Ψαλμ. 2,7.

3. Ἰωάν. Α' Ἐπιστ. Ε', 7.

4. Ματθ. ΚΗ', 19.

δαιότερον τῶν μυστηρίων καὶ τῶν δογμάτων, διότι διὰ τούτου βεβαιούται ἡ χριστιανικὴ ἀλήθεια περὶ τῆς σωτηρίας τοῦ ἀνθρώπινου γένους.

Αὕτη δὲ ἐγένετο διὰ τοῦ Υἱοῦ καὶ ἐτελειώθη διὰ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, Υἱὸς δὲ καὶ Πνεῦμα ἐξεπλήρωσαν οὕτω τὴν προαίωιον βουλὴν τοῦ Πατρὸς.

2. ΔΙΑΦΟΡΑΙ ΩΣ ΠΡΟΣ ΤΟ ΑΓΙΟΝ ΠΝΕΥΜΑ ΜΕΤΑΞΥ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΜΑΣ
ΚΑΙ ΤΩΝ ΑΛΛΩΝ ΕΚΚΛΗΣΙΩΝ

Ἡ ὀρθὴ γνώμη τῆς Ἐκκλησίας μας περὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, ὡς εἶδομεν, εἶναι ὅτι τὸ Ἅγιον Πνεῦμα ἐκπορεύεται ἐκ τοῦ Πατρὸς καὶ στέλλεται διὰ τοῦ Χριστοῦ εἰς τὸν κόσμον διὰ τὸν ἀγιασμόν τῆς Ἐκκλησίας.

Τὴν διδασκαλίαν αὐτὴν τῆς Ἐκκλησίας παρερμηνεύσασα ἡ Δυτικὴ Ἐκκλησία ἐδίδαξεν ὅτι ἡ πέμψις τοῦ Ἁγίου Πνεύματος διὰ τοῦ Υἱοῦ καὶ ἡ ἐκπόρευσις αὐτοῦ ἐκ τοῦ Πατρὸς εἶναι τὸ αὐτό. Καὶ ἀπὸ τοῦ ἔκτου αἰῶνος διδάσκει ὅτι τὸ Ἅγιον Πνεῦμα ἐκπορεύεται καὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ, προσθέσασα εἰς τὸ σύμβολον τῆς Πίστεως μετὰ τὴν φράσιν «τὸ ἐκ τοῦ Πατρὸς ἐκπορεύμενον» τὰς λέξεις «καὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ» («Filioque»).

Ἡ αἵρεσις αὕτη τῆς Δυτικῆς Ἐκκλησίας ἀνεγνωρίσθη ἐπισημῶς ὡς δόγμα αὐτῆς κατὰ τὸ 1014 ἐπὶ τοῦ Πάπα Βενεδίκτου τοῦ Η΄.

Καὶ οἱ Διαμαρτυρόμενοι ἀκολουθοῦν τὴν αἵρεσιν τῶν Δυτικῶν.

ΣΤ΄. Η ΕΚΚΛΗΣΙΑ

Ἄρθρον ἕνατον: «Εἰς μίαν, ἀγίαν, καθολικὴν καὶ ἀποστολικὴν Ἐκκλησίαν».

Μετὰ τὴν ἀνάληψιν τοῦ Χριστοῦ οἱ Ἀπόστολοι ἤρχισαν νὰ ἐξαπλώνουν τὸν Χριστιανισμόν καὶ νὰ προσελκύουν εἰς αὐτὸν ὁπαδοὺς. Οἱ πρῶτοι δὲ ὁπαδοὶ γίνονται εἰς τὰ Ἱεροσόλυμα κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς Πεντηκοστῆς καὶ ἀνέρχονται εἰς τρεῖς χιλιάδας.

Μετὰ ταῦτα οἱ Ἀπόστολοι ἐκτελοῦν διαφόρους ἀποστολικὰς περιοδεῖας εἰς διαφόρους χώρας, ὅπου νέοι ὁπαδοὶ

προσέρχονται εἰς τὴν νέαν πίστιν. Οἱ ὄπαδοί οὗτοι ὀνομάζονται Χριστιανοὶ καὶ ἀποτελοῦν τὸν λαὸν τοῦ Θεοῦ.

Τὸ σύνολον τοῦ λαοῦ τούτου, ὁ ὁποῖος ἐνοῦται μετὰ τοῦ ἱδρυτοῦ τῆς θρησκείας Χριστοῦ δι' ἀληθοῦς καὶ ζώσης πίστεως καὶ τὸν ἀναγνωρίζει ὡς κεφαλὴν αὐτοῦ, λέγεται Ἐκκλησία.

← Ἡ Ἐκκλησία λοιπὸν εἶναι εἰς ζωντανὸς ὀργανισμὸς, ἀποτελούμενος ἀπὸ ὄλους τοὺς Χριστιανούς. Εἰς τὴν Ἐκκλησίαν ἐκδηλώνεται ἡ ζωὴ τῶν Χριστιανῶν διὰ τῶν μυστηρίων, διὰ τοῦ κηρύγματος, διὰ τῶν κληρικῶν καὶ διὰ τῆς διοικήσεώς της.

Τὸν ὀργανισμὸν αὐτὸν ἠγάσεν ὁ Χριστὸς διὰ τοῦ αἵματός του καὶ ἐσφράγισεν τὸ Ἅγιον Πνεῦμα, ἔπειτα δὲ τὸν ἐστερέωσαν οἱ Ἀπόστολοι καὶ οἱ Μάρτυρες.

Ἡ Ἐκκλησία ἔχει διάφορα ὀνόματα. Θεωρεῖται: 1) Ὡς μία κοινωνία καὶ οἰκογένεια καὶ λέγεται «οἶκος καὶ ναὸς τοῦ Θεοῦ». 2) Ὡς μία ἔνωσις τῶν μελῶν αὐτῆς με κεφαλὴν τὸν Χριστὸν καὶ λέγεται «σῶμα Χριστοῦ». 3) Ὡς ἀγάπη τοῦ Χριστοῦ πρὸς αὐτὴν καὶ λέγεται «Νύμφη Χριστοῦ». 4) Ὡς διοικήσις αὐτῆς καὶ λέγεται «βασιλεία καὶ ποίμνη Θεοῦ» κτλ.

✓ Ο ΣΚΟΠΟΣ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ

Ἡ Ἐκκλησία τοῦ Χριστοῦ σκοπὸν ἔχει νὰ καλέσῃ εἰς τοὺς κόλπους τῆς ὀλόκληρον τὸ ἀνθρώπινον γένος. Ἀποκλείει μόνον ἀπὸ τοὺς κόλπους τῆς τοὺς αἰρετικούς καὶ ὄλους ἐκείνους, οἱ ὁποῖοι ἐπρόδωσαν τὴν χριστιανικὴν πίστιν των.

Σκοπὸς ἀκόμη τῆς Ἐκκλησίας τοῦ Χριστοῦ εἶναι νὰ συνεχίσῃ προοδευτικῶς τὸ ἔργον τῆς σωτηρίας τῶν ἀνθρώπων, μέχρις ὅτου ὄλος ὁ κόσμος ἀναγνωρίσῃ τὸν Χριστὸν καὶ ἐνωθῆῃ με αὐτὸν διὰ τῆς πίστεως.

Ἐποῦ σκοπὸς οὗτος κατορθώνεται διὰ τριῶν μέσων: 1) διὰ τῆς διδασκαλίας τοῦ λόγου τοῦ Θεοῦ, 2) διὰ τῶν μυστηρίων καὶ 3) διὰ τῆς διοικήσεως τῆς Ἐκκλησίας.

✓ Η ΙΕΡΑΡΧΙΑ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ

Ἐποῦ Χριστὸς ὠρίσε κατ' ἀρχὰς τοὺς Ἀποστόλους, ὅπως ἐκπληρώσουν τὸν σκοπὸν τῆς Ἐκκλησίας. Οὗτοι δὲ πάλιν ἀνέθεσαν τὸ ἔργον αὐτὸ εἰς τοὺς διαδόχους των Ἐπισκόπους,

τοὺς Πρεσβυτέρους καὶ τοὺς Διακόνους, οἱ ὅποιοι ἀπετέλεσαν τὴν ἱεραρχίαν τῆς Ἐκκλησίας. Οἱ ἀποτελοῦντες σήμερον τὴν ἱεραρχίαν εἶναι οἱ κληρικοί, οἱ ὅποιοι διακρίνονται εἰς τρεῖς βαθμούς, τὸν τοῦ Διακόνου, τὸν τοῦ Πρεσβυτέρου καὶ τὸν τοῦ Ἐπισκόπου.

3 ΔΙΑΚΡΙΣΙΣ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ

Ὁ Χριστὸς δὲν εἶναι μόνον κεφαλὴ τῆς ἐπὶ τῆς γῆς Ἐκκλησίας, ἀλλὰ καὶ τῆς ἀοράτου Ἐκκλησίας εἰς τοὺς οὐρανοὺς. Τὴν Ἐκκλησίαν ταύτην ἀποτελοῦν αἱ ψυχαὶ τῶν ἀποθανόντων ἐκείνων, οἱ ὅποιοι ἔζησαν δι' ἀληθοῦς καὶ ἀγίας πίστεως καὶ διὰ τοῦ θανάτου τῶν δὲν διακόπτουν τὴν σχέσιν τῶν μετὰ τῶν ζώντων.

Καὶ ἡ μὲν ἐπίγειος Ἐκκλησία λέγεται στρατευομένη, διότι οἱ Χριστιανοὶ ἐπὶ τῆς γῆς ἀγωνίζονται ὡς στρατιῶται κατὰ τοῦ Διαβόλου, ὅπως νικήσουν θριαμβευτικῶς αὐτὸν καὶ τὴν κακίαν τοῦ κόσμου. Ὅταν δὲ οἱ πιστοὶ οὗτοι εἰς Χριστὸν ἀποθάνουν, τότε μαζὶ μὲ τὰς ἄλλας ψυχάς, ἐκείνων ποῦ ἀπέθαναν προηγουμένως, συναποτελοῦν τὴν Ἐκκλησίαν τῶν Οὐρανῶν, ἡ ὁποία καλεῖται θριαμβεύουσα.

α') Ἡ Μία, Ἀγία, Καθολικὴ καὶ Ἀποστολικὴ Ἐκκλησία.— Ἡ Ἐκκλησία σύμφωνα πρὸς τὴν ἔννοιαν καὶ τὸν σκοπὸν αὐτῆς ἔχει τὰς ἑξῆς τέσσαρας ἰδιότητες. Εἶναι :

1) Μία. Εἶναι μία ἡ Ἐκκλησία μας, διότι εἷς εἶναι ὁ ἰδρυτῆς της καὶ μία ἡ κεφαλὴ της, ὁ Χριστὸς. Διότι ὅλοι ἡμεῖς, οἱ ὀπαδοὶ της, εἴμεθα ἠνωμένοι εἰς μίαν ποίμνην καὶ ἀναγνωρίζομεν ἓνα ποιμένα, τὸν Χριστόν. Διότι μία εἶναι ἡ πίστις μας, ἔν εἶναι τὸ Πνεῦμα, ποῦ δίδει τὴν ζωὴν εἰς αὐτήν, μία ἡ λατρεία της, μία ἡ διοίκησις της.

Ὁ Ἀπόστολος Παῦλος λέγει : «Εἷς Κύριος, μία πίστις»¹.

2) Ἀγία. Εἶναι ἀγία ἡ Ἐκκλησία, διότι ὁδηγεῖ αὐτήν τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον, ἵνα μὴ περιπέσῃ εἰς τὴν πλάνην καὶ τὴν ἁμαρτίαν. Διότι ὁ τρόπος καὶ ὁ σκοπός, διὰ τῶν ὁποίων προσπαθεῖ νὰ μᾶς κάμῃ ἁγίους, εἶναι καὶ αὐτοὶ ἅγιοι. Καὶ διότι

1. Ἐφεσ. Δ', 4.

ἡγιασθη μετὸ ἅγιον αἷμα τοῦ ἀρχηγοῦ τῆς, τοῦ Χριστοῦ.

Ἡ Ἁγία Γραφή ὀνομάζει ἡμᾶς τοὺς Χριστιανοὺς ἁγίους ὄχι διότι ὅλοι μας εἴμεθα πραγματικά ἅγιοι, ἀλλὰ διότι προσκαλούμεθα νὰ γίνωμεν ἅγιοι· σύμφωνα με τοὺς λόγους τοῦ Χριστοῦ: «Οὐκ ἦλθον καλέσαι δικαίους, ἀλλ' ἁμαρτωλοὺς εἰς μετάνοιαν»¹.

3) **Καθολικὴ.** Ἡ Ἐκκλησία τοῦ Χριστοῦ ἔχει σκοπὸν νὰ ἐξαπλωθῇ καὶ νὰ καλέσῃ εἰς τοὺς κόλπους τῆς ὅλους ἀνεξαιρέτως τοὺς λαοὺς τῆς γῆς χωρὶς διακρίσιν τόπου, χρόνου, φυλῆς καὶ γλώσσης. Δι' αὐτὸ λέγεται «καθολικὴ».

4) **Ἀποστολικὴ.** Ὁ ἀπόστολος Παῦλος διδάσκει ὅτι οἱ ἀληθινοὶ Χριστιανοὶ ἀποτελοῦν ἓν οἰκοδόμημα, τοῦ ὁποῦ ἀκρογωνιαῖος λίθος εἶναι ὁ Χριστός, θεμέλιος δὲ λίθος οἱ Ἀπόστολοι.

Ὁ Χριστὸς ἵδρυσεν τὴν Ἐκκλησίαν του, οἱ δὲ Ἀπόστολοι ἐξήπλωσαν αὐτὴν εἰς τὸν κόσμον διὰ τοῦ γραπτοῦ καὶ ἀγράφου κηρύγματός των. Ἐπειδὴ δὲ φυλάττει ἀπὸ τότε μέχρι σήμερον τὴν ἀποστολικὴν παράδοσιν καὶ διατηρεῖ τὴν σχέσιν τῆς πρὸς τὴν πρώτην Ἀποστολικὴν Ἐκκλησίαν, δι' αὐτὸ λέγεται «ἀποστολική».

β') Αἱ διάφοροι Χριστιανικαὶ Ἐκκλησίαι.— Ἡ Ἐκκλησία, ὡς εἶδομεν, εἶναι μία, ἀπὸ τῶν ἀποστολικῶν ὅμως χρόνων διάφοροι αἰρετικοὶ ἀπεχωρίσθησαν ἀπὸ τὴν μίαν Ἐκκλησίαν καὶ ἐσχημάτισαν διαφόρους αἰρετικὰς Ἐκκλησίας.

Τὸ ἴδιον συνέβη καὶ ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τοῦ Μεγάλου Κωνσταντίνου, ὅποτε διάφοροι ἄλλοι αἰρετικοὶ ἐσχημάτισαν, ὡς γνωρίζομεν καὶ ἀπὸ τὴν Ἐκκλησιαστικὴν Ἱστορίαν, διαφόρους Ἐκκλησίας. Τοιαῦτα δὲ εἶναι αἱ Ἐκκλησίαι τῶν Ἀρμενίων, τῶν Κοπτῶν, τῶν Ἀβησσυνῶν, τῶν Ἰακωβιτῶν, τῶν Μαρωνιτῶν κτλ., αἱ ὁποῖαι διατηροῦνται μέχρι σήμερον.

Ἀπὸ τοῦ ἐνάτου ὅμως αἰῶνος ἡ μία Ἐκκλησία ἔπαθε τὸ μεγαλύτερον σχίσμα, δηλαδὴ τὸ σχίσμα τῶν δύο Ἐκκλησιῶν, Ἀνατολικῆς καὶ Δυτικῆς.

Ὁ διαχωρισμὸς οὗτος ἔγινε σοβαρώτερος κατὰ τὸν δέκα-

1. Ματθ. Θ', 13.

τον ἕκτον καὶ δέκατον ἑβδομον αἰῶνα, διὰ τῆς θρησκευτικῆς μεταρρυθμίσεως τοῦ Λουθήρου, τοῦ Σβιγγλίου καὶ τοῦ Καλβίνου, οἱ ὅποιοι διεμαρτυρήθησαν ἐναντίον τῆς Δυτικῆς Ἐκκλησίας. Διὰ τοῦτο οἱ ὅπαδοί των καλοῦνται Διαμαρτυρόμενοι.

Τοιοῦτοτρόπως ἐσχηματίσθησαν τρεῖς Χριστιανικαὶ Ἐκκλησίαι: α') Ἡ Ὁρθόδοξος Καθολικὴ Ἀνατολικὴ Χριστιανικὴ Ἐκκλησία, β') Ἡ Δυτικὴ ἢ Παπικὴ Χριστιανικὴ Ἐκκλησία καὶ γ') Ἡ Ἐκκλησία τῶν Διαμαρτυρομένων.

1) Ἡ Ὁρθόδοξος Καθολικὴ Ἀνατολικὴ Χριστιανικὴ Ἐκκλησία.

Μόνη ἐκ τῶν χριστιανικῶν Ἐκκλησιῶν, ἡ ὁποία διαφυλάττει τὴν ἀληθινὴν πίστιν καὶ τὰς ἱεράς παραδόσεις ἀνοθεύτους, εἶναι ἡ Ὁρθόδοξος Χριστιανικὴ Ἐκκλησία.

Λέγεται Ὁρθόδοξος, διότι μόνη αὐτὴ διαφυλάττει τὴν ὀρθὴν δόξαν (γνώμην) τῆς διδασκαλίας τοῦ Χριστοῦ. Ἀνατολικὴ δὲ λέγεται, διότι περιελάμβανε τοὺς Χριστιανοὺς τοῦ ἀνατολικοῦ τμήματος κατὰ τὴν διαίρεσιν τοῦ ἀρχαίου Ρωμαϊκοῦ Κράτους.

Ἡ Ἐκκλησία δὲ αὕτη καλεῖται εἰς τὸ Σύμβολον τῆς Πίστεως καὶ Καθολικὴ, διότι μόνη αὐτὴ διετήρησεν ἀκεραίας τὰς ἀποστολικὰς παραδόσεις καὶ τὴν πίστιν, εἰς τὴν ὁποίαν καλεῖται ὅλους ἀνεξαιρέτως τοὺς ἀνθρώπους.

Ἡ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία ἀριθμεῖ περὶ τὰ 135 ἑκατομμύρια πιστῶν, ἀποτελοῦν δὲ αὐτὴν αἱ ἐξῆς Ἐκκλησίαι:

1) Τὰ τέσσαρα Πατριαρχεῖα, ἧτοι α') τῆς Κωνσταντινουπόλεως, τὸ ὁποῖον κατέχει τὴν πρώτην θέσιν καὶ εἰς τὸ ὁποῖον ὑπάγονται αἱ Μητροπόλεις ἐν Τουρκίᾳ καὶ αἱ ἐν διασπορᾷ Ὁρθόδοξοι Ἐκκλησίαι εἰς Εὐρώπην καὶ Ἀμερικὴν, β') τῶν Ἱεροσολύμων, γ') τῆς Ἀντιοχείας καὶ δ') τῆς Ἀλεξανδρείας.

2) Ἡ Ἐκκλησία τῆς Ρωσίας.

3) Ἡ Ἐκκλησία τῆς Ἑλλάδος.

4) Ἡ Ἐκκλησία τῆς Σερβίας.

5) Ἡ Ἐκκλησία τῆς Ρουμανίας.

6) Ἡ Ἐκκλησία τῆς Κύπρου.

7) Αἱ αὐτοκέφαλοι Ἐκκλησίαι τῆς Λεττονίας, Λιθουανίας Ἐσθονίας, Πολωνίας.

8) Ἡ Ἐκκλησία τῆς Βουλγαρίας, ἡ ὁποία, ὡς γνωρίζομεν, ἐκηρύχθη σχισματικὴ ὑπὸ τῆς Συνόδου τῆς Κωνσταντινουπόλεως τῷ 1872.

Ἀπὸ τὴν Ὁρθόδοξον Ἐκκλησίαν ἀπεσπάσθησαν ἀπὸ τοῦ ἔκτου αἰῶνος οἱ Ἰακωβῖται, οἱ Κόπται, οἱ Ἀβησσυνοὶ κλπ., οἵτινες θεωροῦνται αἰρετικοί, λέγονται δὲ καὶ Μονοφυσῖται, διότι παραδέχονται τὴν μίαν φύσιν τοῦ Χριστοῦ, τὴν θεῖαν, καὶ οὐχὶ καὶ τὴν ἀνθρωπίνην.

2) Ἡ Δυτικὴ ἢ Παπικὴ Ἐκκλησία.

Τὰ κύρια ὀνόματα τῆς Δυτικῆς Ἐκκλησίας εἶναι Δυτικὴ ἢ Ρωμαϊκὴ, διότι ἡ Ἐκκλησία αὕτη ἔχει ὁπαδοὺς εἰς τὸ δυτικὸν μέρος τῆς Εὐρώπης καὶ διοικεῖται ἀπὸ τὴν Ρώμην. Οἱ ὁπαδοὶ τῆς ἐσφαλμένως τὴν καλοῦν Καθολικὴν, ἐπειδὴ ἔχει πολλοὺς ὁπαδοὺς εἰς ὅλον τὸν κόσμον. Ἐνῶ, ὅπως εἶδομεν, Καθολικὴ εἶναι μόνη ἡ Ὁρθόδοξος Ἀνατολικὴ Ἐκκλησία. Καλεῖται δὲ οὕτω, διότι αὕτη μόνη θὰ ἐπικρατήσῃ εἰς τὸ τέλος εἰς ὅλον τὸν κόσμον, ἐπειδὴ αὕτη μόνη διέσωσε τὴν ὀρθὴν διδασκαλίαν τοῦ Χριστοῦ καὶ τῶν Ἀποστόλων.

Ἡμεῖς καὶ ὅσοι δὲν εἶναι Δυτικοὶ ὀνομάζομεν τὴν Ἐκκλησίαν αὐτὴν Λατινικὴν καὶ Παπικὴν ἢ Δυτικὴν Ἐκκλησίαν.

Ἡ Δυτικὴ Ἐκκλησία ἀποτελεῖ ἓνα ἐκκλησιαστικὸν ὄργανισμὸν ὑπὸ τὴν κεφαλὴν τοῦ Πάπα, ὁ ὁποῖος περιστοιχίζεται ἀπὸ τὸ ἱερὸν συνέδριον τῶν Καρδινάλιων, δηλαδὴ Ἐπισκόπων.

Ἀποτελεῖται ἐκ 230 περίπου ἑκατομμυρίων ὁπαδῶν εἰς τὰς λατινικὰς χώρας τῆς Εὐρώπης (Γαλλίαν, Ἰσπανίαν καὶ Ἰταλίαν), εἰς τὰ κράτη τῆς ἄλλοτε Αὐστρίας, εἰς τὴν Μ. καὶ Ν. Ἀμερικὴν καὶ εἰς τὰς ἄλλας διαμαρτυρομένας χώρας.

Εἰς αὐτὴν ἀνήκουν καὶ οἱ λεγόμενοι Οὐνῖται, δηλαδὴ Δυτικοί, οἱ ὁποῖοι ἐπιδιώκουν νὰ ὑποτάξουν τὴν Ὁρθόδοξον Ἀνατολικὴν Ἐκκλησίαν μας ὑπὸ τὴν Δυτικὴν. Εἰς τὴν Δυτικὴν ἐπίσης Ἐκκλησίαν ἀνήκουν καὶ οἱ Παλαιοκαθολικοί, οἱ ὁποῖοι, ἂν καὶ εἶναι Δυτικοί, δὲν παραδέχονται μερικὰς νεωτέρας ἐσφαλμένας διδασκαλίας τῆς Δυτικῆς Ἐκκλησίας.

3) Ἡ Ἐκκλησία τῶν Διαμαρτυρομένων.

Ἡ Ἐκκλησία τῶν Διαμαρτυρομένων ἢ ὁ Προτεσταντισμός ἐξηπλώθη εἰς τὴν βόρειον καὶ δυτικὴν Εὐρώπην καὶ εἰς τὴν Ἀμερικὴν μετὰ πολλοὺς καὶ αἱματηροὺς πολέμους.

Διηρέθη δὲ εἰς πολλὰ θρησκευτικὰ αἰρετικὰ κόμματα καὶ σχίσματα, ἐκ τῶν ὁποίων διακρίνομεν κυρίως δύο κλάδους προτεσταντικούς. Οὗτοι εἶναι α') ὁ τῶν Εὐαγγελικῶν ἢ Λουθηρανῶν ἢ Πρεσβυτεριανῶν καὶ β') ὁ τῶν Καλβινικῶν ἢ Ἀναμορφωτῶν.

Ὁ Προτεσταντισμός ἐξηπλώθη ἰδίως εἰς τὰ βορειότερα τῆς Γερμανίας καὶ εἰς τὰς Σκανδιναυϊκὰς Χώρας. Ὁ Καλβινισμός ἐκ τῆς Ἑλβετίας ἐξηπλώθη εἰς χώρας τινὰς τῆς Γαλλίας, εἰς τὰς Κάτω Χώρας καὶ εἰς τὴν Ἀγγλίαν.

Ἡ Ἐκκλησία τῆς Ἀγγλίας ἔχει διαφόρους αἵρέσεις, τὰς ὁποίας μανθάνομεν εἰς τὴν Ἐκκλησιαστικὴν Ἱστορίαν.)

Ζ'. ΤΑ ΜΥΣΤΗΡΙΑ

*Ἄρθρον δέκατον: «Ὁμολογῶ ἐν βάπτισμα εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν».

Ἡ Ἐκκλησία τοῦ Χριστοῦ συνεχίζει εἰς τὴν γῆν τὸ ἔργον αὐτοῦ ὑπὲρ τῆς σωτηρίας τῶν ἀνθρώπων καὶ μεταδίδει τὴν ἀόρατον θεῖαν χάριν τοῦ Χριστοῦ δι' ὄρατων πράξεων καὶ τελετῶν, αἱ ὁποῖαι λέγονται Μυστήρια.

Κατὰ τὸ ἄρθρον τοῦτο ὁμολογοῦμεν καὶ πιστεύομεν εἰς ἓν βάπτισμα πρὸς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν, τὸ ὁποῖον εἶναι ἓν ἐκ τῶν μυστηρίων.

Τὰ μυστήρια προσφέρουν εἰς ἡμᾶς τὴν σωτηρίαν, ἢ ὁποία προέρχεται ἀπὸ τὴν σταυρικὴν θυσίαν τοῦ Χριστοῦ καὶ μεταδίδεται εἰς ἡμᾶς διὰ τῆς ἀοράτου Θεῖας Χάριτος τοῦ Ἁγίου Πνεύματος.

Ἡ χάρις αὕτη εἶναι μία ἀόρατος ἐνέργεια, διὰ τῆς ὁποίας γινόμεθα νέοι ἄνθρωποι καὶ ἐνούμεθα μετὰ τοῦ Θεοῦ, ἀπὸ τοῦ ὁποίου ἐχώρισεν ἡμᾶς ἡ ἁμαρτία.

Τὰ μυστήρια ὥρισεν ὁ Χριστὸς καὶ οἱ Ἀπόστολοι, μετὰ τὸν θάνατον δὲ τῶν Ἀποστόλων ἢ Ἐκκλησία συνεχίζει τὴν

μετάδοσιν τῆς θείας χάριτος διὰ τῶν διαδόχων τῶν Ἀποστόλων καὶ τῶν κληρικῶν τῆς μέχρι σήμερον.

Τὰ μυστήρια εἶναι: 1) τὸ Βάπτισμα, 2) τὸ Χρῖσμα, 3) ἡ Θεία Εὐχαριστία, 4) ἡ Μετάνοια, 5) τὸ Εὐχέλαιον, 6) ὁ Γάμος καὶ 7) ἡ Ἱερωσύνη.

Διακρίνονται δὲ εἰς ὑποχρεωτικὰ μυστήρια διὰ τὸν Χριστιανόν, ὡς τὸ Βάπτισμα, τὸ Χρῖσμα, ἡ Θεία Εὐχαριστία καὶ ἡ Μετάνοια, καὶ εἰς προαιρετικά.

Ἐκ τῶν Μυστηρίων, τὸ Βάπτισμα, τὸ Χρῖσμα καὶ ἡ Ἱερωσύνη δὲν ἐπαναλαμβάνονται, διότι ἡ μεταδιδομένη δι' αὐτῶν θεία χάρις εἶναι σφραγίς, ἣτις δὲν ἐξαλείφεται πλέον, ἀφοῦ ἅπαξ μετεδόθη.

Διαφοραὶ τῶν Μυστηρίων μεταξὺ τῆς Ἐκκλησίας μας καὶ τῶν ἄλλων Ἐκκλησιῶν.— Ἡ Ἐκκλησία μας θεωρεῖ ἀναγκαίαν τὴν εὐσεβῆ προδιάθεσιν τοῦ ἀνθρώπου διὰ νὰ ἐνεργήσῃ ἐπ' αὐτοῦ ἡ θεία χάρις τῶν μυστηρίων χωρὶς κανὲν ἐμπόδιον. Πρέπει δηλαδὴ ὁ ἄνθρωπος νὰ θελήσῃ ἐλευθέρως νὰ ἀπομακρύνῃ ἀπὸ τὸν ἑαυτὸν τοῦ κάθε ἐμπόδιον διὰ τῆς μετανοίας του καὶ τῶν καλῶν του ἔργων.

Ἡ Δυτικὴ ὁμῶς Ἐκκλησία δίδει ὑπερβολικὴν σημασίαν εἰς τὰ ἐξωτερικὰ ἔργα, ὅχι δὲ καὶ εἰς τὴν ἐσωτερικὴν ἐλευθέραν θέλησιν τοῦ ἀνθρώπου, διότι φρονεῖ ὅτι τὰ ἀγαθὰ ταῦτα ἔργα δημιουργοῦν δικαίωμα πρὸς ἀπόκτησιν τῆς θείας χάριτος. Ἀλλὰ τότε ἡ θεία χάρις τῶν μυστηρίων καταντᾷ νὰ ἐνεργῇ κατὰ τρόπον μαγικόν, ἀφοῦ δὲν θὰ ὑπάρχη ἡ εὐσεβῆς διάθεσις τοῦ ἀνθρώπου.

Οἱ δὲ Διαμαρτυρόμενοι, ἐνῶ παραδέχονται ὅτι ἡ θεία χάρις τῶν μυστηρίων μεταδίδεται διὰ τῶν αἰσθητῶν σημείων αὐτῶν, δὲν παραδέχονται ὅτι παρέχεται αὕτη εἰς ὅλους, ἀλλὰ μόνον εἰς ἐκείνους, οἱ ὅποιοι εἶναι προωρισμένοι εἰς αἰώνιον σωτηρίαν. Διότι κατὰ τὴν ἐσφαλμένην γνώμην των ὁ ἄνθρωπος μετὰ τὴν προπατορικὴν ἁμαρτίαν εἶναι ἠθικῶς νεκρός, ἔργον δὲ ἀποκλειστικόν τῆς θείας χάριτος εἶναι νὰ σώσῃ τοὺς προωρισμένους πρὸς τοῦτο. Κατὰ τὴν Ἐκκλησίαν μας, ἀντιθέτως, ἡ σωτηρία διὰ τῆς χάριτος τῶν μυστηρίων προσφέρεται εἰς

όλους, διότι ὁ Χριστὸς θέλει «πάντας τοὺς ἀνθρώπους σωθῆναι καὶ εἰς ἐπίγνωσιν ἀληθείας ἔλθειν»¹.

Ὡς πρὸς τὸν ἀριθμὸν τῶν μυστηρίων, ἡ Ὁρθόδοξος καὶ ἡ Δυτικὴ Ἐκκλησία παραδέχονται ἑπτὰ μυστήρια, οἱ δὲ Διαμαρτυρόμενοι δέχονται ὡς μυστήρια μόνον τὸ Βάπτισμα καὶ τὴν Εὐχαριστίαν.

Ἡ Ἀγγλικανικὴ Ἐκκλησία διατηρεῖ καὶ τὰ ἑπτὰ μυστήρια.

1. ΤΟ ΜΥΣΤΗΡΙΟΝ ΤΟΥ ΒΑΠΤΙΣΜΑΤΟΣ

Τὸ μυστήριον τοῦτο εἶναι ἡ πρώτη καὶ ἡ σπουδαιότερα θρησκευτικὴ πράξις διὰ τὸν Χριστιανόν, διότι δι' αὐτῆς ἀναγνωρίζεται οὗτος ἐπισήμως ὡς ὁπαδὸς τοῦ Χριστοῦ καὶ εἰσέρχεται εἰς τὴν Ἐκκλησίαν του.

Διὰ τοῦ μυστηρίου τούτου ὁ βαπτιζόμενος καθαρίζεται ἐν τὸς τοῦ ὕδατος ἀπὸ τὴν ἀκαθαρσίαν τῆς ἁμαρτίας καὶ ἀναγεννᾶται διὰ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος. Καί, ἐὰν μὲν εἶναι νήπιον, καθαρίζεται ἀπὸ τοῦ προπατορικοῦ ἁμαρτήματος μόνον, ἐὰν δὲ εἶναι ἐνήλικος, καθαρίζεται καὶ ἀπὸ τὰς ἰδίας του ἁμαρτίας.

Τὸ βάπτισμα ἴδρυσεν αὐτὸς ὁ Χριστός, ὁ ὁποῖος, στέλλων τοὺς μαθητὰς του εἰς τὸ κήρυγμα, ἔδωκεν εἰς αὐτοὺς τὴν ἐντολὴν νὰ βαπτίζουν εἰς τὸ ὄνομα τῆς Ἁγίας Τριάδος².

Κατὰ τοὺς ἀρχαίους χριστιανικοὺς χρόνους, ὡς ἐμάθομεν, διὰ νὰ γίνῃ κανεὶς ἀληθινὸς ὁπαδὸς τοῦ Χριστοῦ, ἐδιδάσκετο πρῶτον καὶ ἔπειτα ἐβαπτίζετο. Ἔπρεπε δηλαδὴ πρὸ τοῦ βαπτίσματος νὰ μάθῃ τί ἔπρεπε νὰ πιστεύσῃ, σύμφωνα καὶ μὲ τοὺς λόγους τοῦ Χριστοῦ «ὁ πιστεύσας καὶ βαπτισθεὶς σωθήσεται»³. Τὰ βαπτιζόμενα ὅμως νήπια δὲν ἔχουν λογικὴν διὰ νὰ ὁμολογήσουν προτοῦ βαπτισθοῦν τὴν πίστιν των καὶ δι' αὐτὸ τὴν ὁμολογίαν αὐτῶν δίδει ὁ ἀνάδοχος, ὁ ὁποῖος ὑποχρεοῦται εἰς τὸν κατάλληλον καιρὸν νὰ κατηχήσῃ τὸν ἀναδεκτὸν ἢ τὴν ἀναδεκτὴν του.

Κατὰ τὴν ἀκολουθίαν τοῦ βαπτίσματος, ὡς θὰ ἴδωμεν εἰς

1. Α' Τιμόθ. 2, 4.

2. Ματθ. ΚΗ', 19.

3. Μάρκ. ΙΓ', 16.

τὴν Λειτουργικὴν, ὁ ἀνάδοχος, ὡς ἀντιπρόσωπος τοῦ νηπίου, ἀπαγγέλλει τὸ Σύμβολον τῆς Πίστεως, διὰ τοῦτο δὲ ἀποκλείονται ὡς ἀνάδοχοι οἱ ἑτερόδοξοι.

Τὸ μυστήριον τοῦ βαπτίσματος ἀκόμη καὶ πρὸ τοῦ νηπιοβαπτισμοῦ ἐτελεῖτο διὰ τριττῆς καταδύσεως καὶ ἀναδύσεως, ἢ ὁποῖα συμβολίζει τὴν τριήμερον ταφὴν καὶ ἀνάστασιν τοῦ Σωτῆρος. Ὡφείλε δηλαδὴ ὁ βαπτιζόμενος νὰ ἀποθάνῃ μετὰ τοῦ Χριστοῦ ἕνεκα τῆς ἁμαρτίας, καὶ νὰ ἀναστηθῇ μετ' αὐτοῦ εἰς νέαν χριστιανικὴν ζωὴν.

Κατὰ τοὺς πρώτους χρόνους τὸ βάπτισμα ἐγένετο ὑπὸ τῶν Ἀποστόλων, ἔπειτα δὲ ἐδόθη ἢ ἐξουσία αὕτη καὶ εἰς τοὺς πρεσβυτέρους, κατ' ἀνάγκην δὲ καὶ εἰς τοὺς διακόνους.

Ἄλλὰ καὶ λαϊκὸς δύναται νὰ βαπτίσῃ τὸ βρέφος, ὅταν τοῦτο κινδυνεύῃ ἕνεκα ἀσθενείας νὰ ἀποθάνῃ ἀβάπτιστον καὶ δὲν ὑπάρχῃ ἱερεὺς. Τὸ βάπτισμα τοῦτο λέγεται ἀεροβάπτισμα, διότι γίνεται διὰ τριῶν ἀνυψώσεων καὶ τριῶν καταβάσεων τοῦ βρέφους εἰς τὸν ἀέρα. Ἄν δὲ τὸ βρέφος ἐπιζήσῃ, τότε ἀναγινώσκει ὁ ἱερεὺς τὴν ἀκολουθίαν τοῦ βαπτίσματος, χωρὶς νὰ βυθίσῃ τὸ νήπιον ἐντὸς τοῦ ὕδατος τῆς κολυμβήθρας.

Εἰς ἐξαιρετικὰς περιστάσεις ἡ Ἐκκλησία μας ἐπιτρέπει καὶ διὰ ραντίσματος βάπτισμα, ὅποτε ὁ ἱερεὺς χύνει εἰς τὴν κεφαλὴν τοῦ βρέφους ὕδωρ, ἀλλὰ τοῦτο ἐπιτρέπεται μόνον ἂν ἢ βύθισις εἰς τὸ ὕδωρ τῆς κολυμβήθρας ἡμπορῇ νὰ βλάψῃ τὴν ὑγείαν τοῦ νηπίου. Τὸ κανονικὸν βάπτισμα, ὅπως εἶδομεν, ἀπαιτεῖ νὰ βυθίζεται τὸ νήπιον εἰς τὸ ὕδωρ ὀλόκληρον, διότι «βαπτίζω» σημαίνει βυθίζω, βουτῶ, ὄχι ραντίζω.

Ἡ θεία χάρις ἢ μεταδιδομένη διὰ τοῦ μυστηρίου τούτου εἰς τὸν βαπτιζόμενον συνίσταται εἰς τὴν ἀπαλλαγὴν τοῦ ἀνθρώπου ἐκ τῆς προπατορικῆς ἁμαρτίας, ὅποτε γίνεται ἰκανὸς νὰ ζήσῃ βίον χριστιανικὸν καὶ νὰ ἀπολαύσῃ ὅλας τὰς θείας δωρεάς.

Διαφοραὶ τοῦ μυστηρίου τούτου μεταξὺ τῆς Ἐκκλησίας μας καὶ τῶν ἄλλων Ἐκκλησιῶν.— Ἐνῶ λοιπὸν «βαπτίζω» σημαίνει βυθίζω ἐντελῶς, βουτῶ ὀλόκληρον τὸ σῶμα, οἱ Δυτικοὶ καὶ οἱ Διαμαρτυρόμενοι, παρὰ τὴν ἐντολὴν τοῦ Χριστοῦ, τελοῦν τὸ βάπτισμα διὰ ραντίσματος, τὸ ὁποῖον, ὡς εἶ-

δομεν, ἐπιτρέπει ἡ Ἐκκλησία μας εἰς ὠρισμένας μόνον ἐξαιρετικὰς περιστάσεις.

Οἱ Διαμαρτυρόμενοι δὲν παραδέχονται, ὅτι τὸ βάπτισμα ἐξαλείφει τὴν ἁμαρτίαν, ἀλλὰ μόνον ὅτι τὴν ἐξασθενεῖ καὶ ἐνδυναμώνει τὴν πίστιν τοῦ βαπτιζομένου.

Ἡ γνώμη αὕτη εἶναι ἀντίθετος πρὸς τὴν διδασκαλίαν τῆς Ἐκκλησίας μας καὶ τῆς Δυτικῆς Ἐκκλησίας.

Τὸ μυστήριον τοῦτο, ὡς εἶδομεν, δὲν ἐπαναλαμβάνεται διότι, ὡς λέγει ὁ Παῦλος, «εἷς Κύριος, μία πίστις, ἓν βάπτισμα»¹, τὴν διδασκαλίαν ὅμως αὐτὴν δὲν παραδέχονται οἱ Ἀναβαπτισταί.

2. ΤΟ ΜΥΣΤΗΡΙΟΝ ΤΟΥ ΧΡΙΣΜΑΤΟΣ

Ὁ ἱερεὺς ἀμέσως μετὰ τὸ βάπτισμα τελεῖ τὸ μυστήριον τοῦ Χρίσματος, δηλαδὴ χρίει τὰ κυριώτερα μέλη καὶ τὰ αἰσθητήρια τοῦ βαπτισθέντος διὰ τοῦ ἁγίου μύρου.

Διὰ τῆς χρίσεως αὐτῆς μεταδίδονται εἰς τὸν βαπτισθέντα αἱ διάφοροι δωρεαὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, δηλαδὴ ἡ πίστις, ἡ ἐλπίς, ἡ ἀγάπη, ἡ εἰρήνη κτλ. Διὰ τῶν δωρεῶν δὲ τούτων σφραγίζεται ἡ νέα πνευματικὴ ζωὴ, ἣν ἐλάβομεν διὰ τοῦ βαπτίσματος, καὶ ἐνισχυόμεθα εἰς τὸν ἀγῶνα ἐναντίον τοῦ κακοῦ. Ὅπως κατὰ τὸ βάπτισμα τοῦ Χριστοῦ εἰς τὸν Ἰορδάνην ἐφανερῶθη τὸ Ἅγιον Πνεῦμα διὰ τὴν βαπτίσματι (σφραγίσθη) τοῦτο οὕτω καὶ κατὰ τὸ βάπτισμα τῶν Χριστιανῶν τελεῖται τὸ Χρίσμα διὰ τὴν βαπτίσματι. Δὲν δύναται λοιπὸν νὰ χωρισθῇ τὸ χρίσμα ἀπὸ τοῦ βαπτίσματος.

Κατὰ τοὺς ἀποστολικοὺς χρόνους τὸ μυστήριον τοῦτο ἐτελεῖτο διὰ τῆς ἐπιθέσεως τῶν χειρῶν ἐπὶ τοῦ βαπτιζομένου. Οἱ διάδοχοι ὅμως τῶν Ἀποστόλων, ἐπειδὴ ἡ χριστιανικὴ θρησκεία ἤρχισε νὰ ἐξαπλώνεται παντοῦ, ἀντὶ τῆς ἐπιθέσεως τῶν χειρῶν, ἡ ὁποία ἦτο ἀδύνατος μετὰ τὴν ἐξάπλωσιν τοῦ Χριστιανισμοῦ, ἔχρισον τοὺς βαπτιζομένους διὰ μύρου, τὸ ὁποῖον ἠγάσαν οἱ Ἀπόστολοι. Δι' αὐτὸ καὶ οἱ Ἐπίσκοποι μετὰ ταῦτα ἔδιδον εἰς τοὺς ἱερεῖς τὸ μῦρον, τὸ ὁποῖον αὐτοὶ ἠγάζον.

1. Ἐφεσ. Δ', 5.

Διὰ τοῦ μύρου ὁ ἱερεὺς χρίει σταυροειδῶς τὸ μέτωπον, τοὺς ὀφθαλμούς, τὴν ρίνα, τὸ στόμα, τὰ ὦτα καὶ ἄλλα μέλη τοῦ σώματος, ἐνῶ λέγει: «Σφραγίς δωρεᾶς Πνεύματος Ἁγίου, ἀμήν».

Διὰ τῆς χρίσεως τῶν αἰσθήσεων συμβολίζεται ὁ ἁγιασμὸς τῶν σκέψεων καὶ τῶν θελήσεων τοῦ βαπτιζομένου. Ἡ δὲ χρῖσις τῶν χειρῶν καὶ τῶν ποδῶν σημαίνει, ὅτι τὰ ἔργα καὶ ὁ δρόμος τῆς ζωῆς τοῦ βαπτιζομένου πρέπει νὰ εἶναι χριστιανικά.

Διὰ τῶν εὐχῶν τοῦ ἱερέως καὶ διὰ τῆς χρίσεως τοῦ ἁγίου μύρου, ποὺ εἶναι τὰ ὀρατὰ σημεῖα τοῦ μυστηρίου, μεταδίδεται εἰς τὸν βαπτιζόμενον ἡ θεία χάρις. Ἡ χάρις αὕτη ἐπιβεβαιώνει ὅτι ὁ βαπτιζόμενος ἄνθρωπος ἀφιερώνεται εἰς τὸν Θεὸν καὶ κατὰ τὸ σῶμα καὶ κατὰ τὸ πνεῦμα του καὶ ἀγιάζεται ὡς ἐκλεκτὸς Χριστιανός.

Ἡ Δυτικὴ Ἐκκλησία ἐχώρισε τὸ χρῖσμα ἀπὸ τὸ βάπτισμα καὶ ὥρισε νὰ γίνεται τὸ Χρῖσμα ἀπὸ τοῦ ἐβδόμου μέχρι τοῦ δωδεκάτου ἔτους. Καὶ οἱ Διαμαρτυρόμενοι ἐχώρισαν τὸ χρῖσμα ἀπὸ τὸ βάπτισμα, ἀλλὰ τελοῦν τὸ χρῖσμα διὰ τῆς ἐπιθέσεως τῶν χειρῶν (Ἀγγλικανικὴ Ἐκκλησία).

Σήμερον ἐκάστη ἀπὸ τὰς Ὁρθοδόξους Αὐτοκεφάλους Ἐκκλησίας, δηλ. ἡ Ἐκκλησία ἐκάστου Ὁρθοδόξου Κράτους, παρασκευάζει ἢ ἴδια τὸ μύρον, ἢ Ἐκκλησία μας ὁμως λαμβάνει τοῦτο ἐκ τοῦ Πατριαρχείου Κωνσταντινουπόλεως, διὰ νὰ δείξῃ τὸν σεβασμὸν καὶ τὴν ἐνότητα ἡμῶν πρὸς ἐκεῖνο.

Τὸ ἅγιον μύρον εἶναι οὐσία, ἡ ὁποία ἀποτελεῖται ἀπὸ ἔλαιον, κηρόν, μαστίχην, ἀλόην, σμύρναν καὶ ἄλλας ἀρωματικὰς οὐσίας, ἐν ὄλῳ τεσσαράκοντα, διὰ νὰ δειχθῇ ἡ ποικιλία καὶ ἡ εὐωδία τῶν χαρισμάτων τοῦ Ἁγίου Πνεύματος.

Παρασκευάζονται ὄλα ταῦτα εἰς τὸ Πατριαρχεῖον ἀπὸ τῆς Μ. Τετάρτης, ποὺ ὁ Χριστὸς ἠλείφθη διὰ μύρου, καὶ ἀγιάζονται τὴν Μ. Πέμπτην κατὰ τὴν θείαν λειτουργίαν ὑπὸ τοῦ Πατριάρχου.

3. ΤΟ ΜΥΣΤΗΡΙΟΝ ΤΗΣ ΘΕΙΑΣ ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΑΣ

Ὁ Κύριος ἡμῶν μίαν ἑσπέραν, προτοῦ παραδοθῆ διὰ τὸν ζωοποιὸν σταυρικόν του θάνατον, ἐκάλεσεν, ὡς γνωρίζομεν ἐκ

τῆς ἱστορίας τῆς Καινῆς Διαθήκης, τοὺς μαθητὰς του εἰς μυστικὸν δεῖπνον.

Κατὰ τὸν δεῖπνον αὐτὸν ἔλαβεν ἄρτον καὶ εὐχαριστήσας τὸν Θεὸν διένειμε τοῦτον εἰς τοὺς μαθητὰς του καὶ εἶπε: «Λάβετε, φάγετε· τοῦτό μου ἐστὶ τὸ σῶμα τὸ ὑπὲρ ὑμῶν κλώμενον (κοπτόμενον)». Κατόπιν ἔλαβε ποτήριον οἴνου καὶ εἶπε: «Πίετε ἕξ αὐτοῦ πάντες· τοῦτο ἐστὶ τὸ αἷμά μου, τὸ τῆς Καινῆς Διαθήκης, τὸ περὶ πολλῶν ἐκχυνόμενον εἰς ἄφεςιν ἁμαρτιῶν».

Διὰ τῶν δύο τούτων συστατικῶν, τοῦ ἄρτου καὶ τοῦ οἴνου, παρέδιδεν ὁ Χριστὸς εἰς τοὺς μαθητὰς του καὶ εἰς πάντας τοὺς Χριστιανοὺς κατὰ τρόπον μυστηριώδη αὐτὸ τὸ σῶμα καὶ τὸ αἷμα του.

Εἰς τὸν μυστικὸν λοιπὸν τοῦτον δεῖπνον καθιέρωσεν ὁ Χριστὸς τὸ μυστήριον τῆς θείας Εὐχαριστίας, κατὰ τὸ ὁποῖον ὁ ἱερεὺς ἐπικαλεῖται τὸ Ἅγιον Πνεῦμα πρὸς ἁγιασμὸν τῶν δύο ὁρατῶν εἰδῶν, τοῦ ἄρτου καὶ τοῦ οἴνου.

Διὰ τῶν ἡγιασμένων δὲ τούτων εἰδῶν μεταλαμβάνομεν αὐτὸ τὸ σῶμα καὶ αἷμα τοῦ Χριστοῦ εἰς ἄφεςιν ἁμαρτιῶν καὶ ζωὴν αἰώνιον.

Ἐπειδὴ ὅμως ὁ Χριστὸς ἐθυσίασεν ἐπὶ τοῦ Σταυροῦ τὰ δύο ταῦτα εἶδη, σῶμα καὶ αἷμα, διὰ τοῦτο ἡ θεία Εὐχαριστία δὲν εἶναι μόνον μυστήριον, ἀλλὰ καὶ θυσία σταυρική.

Λέγεται δὲ Εὐχαριστία, διότι ὁ Κύριος πρῶτον ἠὲ χαρίσθησεν τὸν Θεὸν καὶ ἔπειτα ἔδωσεν εἰς τοὺς μαθητὰς του τὸν ἄρτον καὶ τὸν οἶνον κατὰ τὸν Μυστικὸν Δεῖπνον.

Διὰ τοῦ ἁγιασμοῦ τῶν δύο εἰδῶν, τοῦ ἄρτου καὶ τοῦ οἴνου, μεταβάλλεται ἡ οὐσία τοῦ ἄρτου εἰς τὴν οὐσίαν αὐτοῦ τοῦ σώματος τοῦ Χριστοῦ καὶ ἡ οὐσία τοῦ οἴνου εἰς τὴν οὐσίαν αὐτοῦ τοῦ αἵματος τοῦ Χριστοῦ. Ἡ μεταβολὴ αὕτη τῆς οὐσίας λέγεται μετουσίωσις.

Ὁ ἱερεὺς, διὰ νὰ τελέσῃ τὸ μυστήριον τοῦτο κατὰ τὴν θείαν λειτουργίαν, λαμβάνει ἄρτον ἔνζυμον, διότι τοιοῦτον ἄρτον μετεχειρίσθη καὶ ὁ Χριστὸς κατὰ τὸν Μυστικὸν Δεῖπνον. Ἐπίσης μεταχειρίζεται οἶνον, τὸν ὁποῖον ἀναμειγνύει μετὰ χλιαροῦ ὕδατος, διὰ νὰ παραστήσῃ ὅτι ὕδωρ ἀχνίζον ἐξῆλθεν ἐκ τῆς

πλευρᾶς τοῦ Ἰησοῦ, ὅταν ἔνυξεν (ἐκέντησεν) αὐτὴν ὁ στρατιώτης διὰ τῆς λόγχης.

Τὸ μυστήριον τοῦτο τελεῖ ὁ ἐπίσκοπος ἢ ὁ ἱερεὺς, ὄχι ὅμως καὶ ὁ διάκονος.

Ἐορτὴ καὶ ἡ προετοιμασία ἡμῶν διὰ τὸ μυστήριον.— Κατὰ τοὺς πρώτους χρόνους οἱ Χριστιανοὶ ἐκοινωνοῦν καθ' ἑκάστην ἡμέραν, βραδύτερον δὲ σπανιώτερον, διότι δὲν ἐνόμιζον τοὺς ἑαυτοὺς τῶν πάντοτε ἀξίους.

Ἐοφείλει λοιπὸν ὁ Χριστιανὸς νὰ προετοιμάσῃ τὸν ἑαυτόν του διὰ τὴν θείαν Κοινωνίαν διὰ τῆς μετανοίας ἢ ἐξομολογήσεως, σύμφωνα μὲ τοὺς λόγους τοῦ ἀποστόλου Παύλου: «Ὁ γὰρ ἐσθίων καὶ πίνων ἀναξίως (ἐκ τοῦ ἄρτου καὶ τοῦ οἴνου) κρῖμα ἑαυτῷ ἐσθίει καὶ πίνει» (δηλαδὴ μέγα ἀμάρτημα πράττει)¹.

Σήμερον συνήθως κοινωνοῦμεν τὰς ἐορτὰς τῶν Χριστουγέννων, τοῦ Πάσχα, τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων καὶ τῆς Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου. Ὁ ἅγιος Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος διδάσκει ὅτι ἡ ψυχικὴ ὠφέλεια τοῦ Χριστιανοῦ δὲν ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὰς πολλὰς ἢ ὀλίγας φοράς, ποῦ μεταλαμβάνομεν, ἀλλὰ ἀπὸ τὴν καθαράν μας συνείδησιν.

Ἐορτὴ καὶ ἡ σημασία τοῦ μυστηρίου τούτου.— Ὅταν ὁ Σωτὴρ καθώρισε τὸ μυστήριον τοῦτο, εἶχε σκοπὸν ὅπως ἡμεῖς οἱ Χριστιανοὶ ἐνθυμούμεθα κατὰ τὴν τέλει τοῦ μυστηρίου αὐτοῦ τὰς εὐεργεσίας καὶ τὴν ἀγάπην αὐτοῦ, τὴν ὁποίαν ἔδειξε διὰ τοῦ θανάτου του.

Οὕτω δὲ θὰ κερδίσωμεν τὴν σωτηρίαν μας διὰ τῆς συγχωρήσεως τῶν ἀμαρτιῶν καὶ τὴν κληρονομίαν τῆς αἰωνίου ζωῆς.

Τὸ μυστήριον τοῦτο εἶναι τὸ μέγιστον ὅλων τῶν ἄλλων μυστηρίων, διότι δι' αὐτοῦ ἐνούμεθα μετὰ τοῦ Χριστοῦ, ὅπως ὁ ἴδιος λέγει: «Ὁ τρώγων μου τὴν σάρκα καὶ πίνων μου τὸ αἷμα ἐν ἐμοὶ μένει κάγῳ ἐν αὐτῷ»².

Διαφοραὶ τοῦ μυστηρίου μεταξὺ τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας καὶ τῶν ἄλλων Ἐκκλησιῶν.— Ἡ Ἐκκλησία μας,

1. Α' Κορινθ. ΙΑ', 29.

2. Ἰωάν. Ἡ', 56.

ὡς εἶπομεν ἀνωτέρω, μεταχειρίζεται ἀνέκαθεν ἔνζυμον ἄρτον, συμφώνως πρὸς τὴν ἀρχαίαν παράδοσιν καὶ τὴν Ἁγία Γραφήν.

Ὁ Χριστὸς μετὰ τῶν μαθητῶν του ἐτέλεσε τὸν Μυστικὸν ἢ Κυριακὸν Δεῖπνον 24 ὥρας πρὸ τοῦ Ἑβραϊκοῦ Πάσχα, ὃ τοὶ Ἑβραῖοι ἐχρησιμοποιοῦν τὸν ἄζυμον ἄρτον, ἄρα ὁ Χριστὸς ἐτέλεσε τὸ μυστήριον τῆς θείας Εὐχαριστίας μετὰ ἔνζυμον ἄρτον διὰ τοῦτο δὲ καὶ οἱ Ἀπόστολοι πάντοτε μετεχειρίζοντο ἔνζυμον ἄρτον.

Ἡ Δυτικὴ ὁμῶς Ἐκκλησία ἀπὸ τοῦ δεκάτου αἰῶνος ἀντικατέστησε τὸν ἔνζυμον ἄρτον δι' ἄζυμον. Ἀπὸ τὴν Δυτικὴν δὲ παρέλαβον τὰ ἄζυμα καὶ οἱ Διαμαρτυρόμενοι. Ἐπίσης ἡ Δυτικὴ Ἐκκλησία ἀποκλείει ἀπὸ τῆς θείας Κοινωνίας τὰ μικρὰ παιδιά.

Ἀπὸ τοῦ δωδεκάτου δὲ αἰῶνος μεταδίδει τὴν Εὐχαριστίαν εἰς τοὺς λαϊκοὺς ὑπὸ τὸ εἶδος τοῦ ἄρτου μόνον, ὄχι δὲ καὶ τοῦ οἴνου, ἐνῶ ὁ Χριστὸς εἶπε: «Πίετε ἐξ αὐτοῦ πάντες».

Ἡ κοινωνία καὶ τοῦ οἴνου ἐπιτρέπεται μόνον εἰς τοὺς κληρικούς καὶ ἡ διάκρισις αὕτη ἐξηγεῖται ἀπὸ τὴν πρόθεσιν τῆς Δυτικῆς Ἐκκλησίας νὰ δώσῃ μεγαλυτέραν ἀξίαν εἰς τὸ ἱερατεῖον τῆς.

Ὁ ἄρτος, ὁ ὁποῖος μεταδίδεται εἰς τοὺς λαϊκοὺς, λέγεται ὄστια. Ἡ ὄστια ἀποτελεῖται ἀπὸ ἄζυμον ἄλευρον εἰς σχῆμα κύκλου καὶ εἰς μέγεθος δραχμῆς μεταλλίνης, καὶ φέρει ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας τὸν τύπον τοῦ Σταυροῦ. Παρασκευάζεται δὲ ἀποκλειστικῶς ὑπὸ τῶν κληρικῶν.

Ἐκτὸς τῶν Δυτικῶν καὶ τῶν Διαμαρτυρομένων, μεταχειρίζονται ἄζυμον ἄρτον καὶ οἱ Ἀρμένιοι καὶ οἱ Μαρωνῖται, πλὴν τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἀγγλίας.

Οἱ Διαμαρτυρόμενοι ἐπίσης, ἐκτὸς τῶν Ἀγγλικανῶν, δὲν παραδέχονται τὴν μετουσίωσιν τοῦ ἄρτου καὶ τοῦ οἴνου εἰς πραγματικὸν σῶμα καὶ αἷμα τοῦ Χριστοῦ.

4. ΤΟ ΜΥΣΤΗΡΙΟΝ ΤΗΣ ΜΕΤΑΝΟΙΑΣ ἢ ΕΞΟΜΟΛΟΓΗΣΕΩΣ

Εἰς τὴν παραβολὴν τοῦ Ἀσώτου Υἱοῦ, ὁ ἄσωτος υἱός, εὐρισκόμενος μακρὰν τοῦ πατρικοῦ του οἴκου, ἠννόησεν ὅτι ἦτο

δυστυχῆς καὶ ὅτι ἡ δυστυχία προῆλθεν ἀπὸ τὸν κακὸν δρόμον τῆς ἁμαρτωλῆς ζωῆς του. Ὁμολογεῖ τότε τὰς ἁμαρτίας του, ἀναγνωρίζει ὅτι αὐτὸς εἶναι ὁ ἔνοχος τῆς ἀθλίᾳς ζωῆς του, αἰσθάνεται τὴν μεγάλην εὐσπλαγχνίαν τοῦ Θεοῦ καὶ τρέχει νὰ ζητήσῃ ἀπὸ τοῦ πατρὸς του τὴν συγχώρησιν.

Τὸ νὰ συναισθανθῆ κανεὶς τὰς ἁμαρτίας του καὶ νὰ ἀποφασίσῃ νὰ μεταβάλλῃ νοῦν, διάθεσιν καὶ ζωὴν, τοῦτο εἶναι μετάνοια.

Τὸ νὰ εἶπῃ δὲ φανερὰ ὅλας τὰς κρυφίας ἁμαρτίας του, νὰ ὁμολογήσῃ εἰλικρινῶς τὴν μετάνοιάν του καὶ νὰ ζητήσῃ συγχώρησιν, τοῦτο εἶναι ἐξομολόγησις.

Μετάνοια λοιπὸν εἶναι τὸ μυστήριον ἐκεῖνο, κατὰ τὸ ὁποῖον ὁ Χριστιανός, ὅστις μετὰ τὸ βάπτισμα διέπραξεν ἁμαρτίας καὶ ἔχασε τὴν θείαν χάριν, δύναται, ἂν θέλῃ, νὰ λάβῃ πάλιν αὐτήν, δηλαδὴ τὴν ἄφεσιν τῶν ἁμαρτιῶν του.

Τοῦτο κατορθώνει, ἂν εἰλικρινῶς καὶ μετὰ συντριβῆς καρδίας καὶ σταθερᾶς ἀποφάσεως δὲν ἐπανέλθῃ εἰς τὴν ἁμαρτίαν καὶ ὁμολογήσῃ (ἐξομολογηθῆ) ἐνώπιον τοῦ πνευματικοῦ ἱερέως τὰς ἁμαρτίας του.

Εἶναι ἀπαραίτητον νὰ εἶπῃ εἰς τὸν πνευματικόν του ἱερέα εἰλικρινῶς ὅλην τὴν ἀλήθειαν. Καὶ ὁ ἱερεύς, ἀφοῦ ἐννοήσῃ τὸ εἶδος τῆς ἁμαρτίας καὶ τὸν χαρακτήρα τοῦ ἐξομολογουμένου, θὰ συστήσῃ εἰς αὐτὸν τὰ κατάλληλα φάρμακα τῆς θεραπείας του.

Ὅπως ὁ πάσχων ἐξ ἀσθενείας ζητεῖ ἀπὸ τὸν ἰατρὸν του τὰ φάρμακα τῆς θεραπείας του, τοιοῦτοτρόπως καὶ ἐκεῖνος, ποῦ παρουσιάζεται εἰς τὸν ἱερέα καὶ ἐξομολογεῖται, ζητεῖ τὰ φάρμακα τῆς θεραπείας τῆς ἀσθενείας τῆς ψυχῆς του. Τὰ φάρμακα δὲ ταῦτα λέγονται ἐπιτίμια, δηλαδὴ θεραπευτικαὶ ποιναί, αἱ ὁποῖαι ἐπιβάλλονται εἰς τὸν ἁμαρτωλὸν πρὸς τὸ ἴδιον πνευματικὸν συμφέρον.

Αἱ ποιναὶ αὗται σκοποῦν ἔχουν νὰ ἐνισχύουν αὐτὸν καὶ νὰ τὸν προφυλάξουν ἀπὸ ἄλλας νέας ἁμαρτίας ἢ ἀπὸ τὴν ἐπανάληψιν τῶν αὐτῶν ἁμαρτιῶν.

Τοιαῦται ποιναὶ εἶναι π. χ. ἡ κατ' οἶκον προσευχή, ἡ ἀνά-

γνωσις θρησκευτικῶν βιβλίων, ἡ φιλανθρωπία, αἱ ἐπισκέψεις ἱερῶν τόπων, ἡ νηστεία κτλ.

Τὸ μυστήριον τοῦτο στηρίζεται καὶ εἰς μίαν φυσικὴν ψυχικὴν ἀνάγκην, τὴν ὁποῖαν ἔχει κάθε ἄνθρωπος, νὰ ὁμολογήσῃ τὰς θλίψεις του καὶ τοὺς στεναγμούς του εἰς πρόσωπον, εἰς τὸ ὁποῖον ἔχει ἀπόλυτον ἐμπιστοσύνην, διὰ νὰ ἀνακουφισθῇ καὶ λάβῃ παρηγορίαν.

Ἱστορία τοῦ μυστηρίου τούτου.—Εἰς τὴν Παλαιὰν Διαθήκην ἡ μετάνοια θεωρεῖται ὡς μία θρησκευτικὴ πρᾶξις ἀναγκαῖα εἰς τὸν ἄνθρωπον¹.

Πλεῖστα πρόσωπα ἀναφέρονται εἰς αὐτὴν, τὰ ὁποῖα μετάνοιαν ἔδειξαν καὶ ἐζήτησαν συγχώρησιν, ὡς π.χ. ὁ Ἰακώβ, ὁ Δαυὶδ ὁ Ἰωνᾶς καὶ ἄλλα.

Εἰς τὴν ἱερὰν ἱστορίαν τῆς Καινῆς Διαθήκης ἀναφέρεται ὅτι ὅσοι προσήρχοντο εἰς τὸ βάπτισμα τοῦ Ἰωάννου τοῦ Προδρόμου εἰς τὸν Ἰορδάνην, ἐξομολογοῦντο τὰς ἁμαρτίας των.

Κατὰ τοὺς τρεῖς πρώτους χριστιανικοὺς αἰῶνας ἡ ἐξομολόγησις ἐγένετο δημοσίως ἐνώπιον τῆς συναθροίσεως τῶν Χριστιανῶν. Ἡ δημοσία δὲ αὕτη ἐξομολόγησις ἐδικαιολογεῖται κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους, ἕνεκα τῆς μεγάλης ἀγνότητος τῶν ἠθῶν των.

Τὸ μυστήριον τῆς Ἐξομολογήσεως καθιέρωσεν ὁ ἴδιος Χριστός, ὁ ὁποῖος μετέδωκε τὴν ἐξουσίαν τῆς ἀφέσεως τῶν ἁμαρτιῶν εἰς τοὺς Ἀποστόλους μετὰ τοὺς ἐξῆς λόγους: «Ὅσοι ἐὰν δῆσητε (= δὲν συγχωρήσετε) ἐπὶ τῆς γῆς, ἔσται δεδεμένον (= θὰ μείνουν ἀσυγχώρητα) ἐν τῷ οὐρανῷ, καὶ ὅσα ἐὰν λύσητε (= συγχωρήσετε) ἐπὶ τῆς γῆς, ἔσται λελυμένα (= θὰ συγχωροῦνται) ἐν τῷ οὐρανῷ»².

Οἱ Ἀπόστολοι τὴν ἐξουσίαν αὐτὴν τῆς ἀφέσεως τῶν ἁμαρτιῶν μετέδωκαν εἰς τοὺς διαδόχους αὐτῶν ἐπισκόπους καὶ ἐπίσκοποι εἰς καταλλήλους ἱερεῖς, τοὺς λεγομένους πνευματικούς.

1. Ἀριθμ. Ε' καὶ Λευϊτ. Ε', 5.

2. Ματθ. ΙΗ', 18.

Ἡ Ἐκκλησία μας λοιπὸν παρέλαβε τὸ μυστήριον τοῦτο ἀπὸ τῶν ἀποστολικῶν χρόνων καὶ τὸ διατηρεῖ μέχρι σήμερον.

Ὁ πνευματικὸς ἱερεὺς εἰς τοὺς ἐρχομένους ἐνώπιον αὐτοῦ πρὸς μετάνοιαν ἀναγινώσκει μίαν συγχωρητικὴν εὐχὴν, ἐνῶ ἐπιθέτει ἐπ' αὐτῶν τὰς χεῖρας.

Διὰ τῆς εἰλικρινοῦς δὲ ἐξομολογήσεώς μας ἐνώπιον αὐτοῦ, διὰ τῆς συγχωρητικῆς εὐχῆς καὶ διὰ τῆς ἐπιθέσεως τῶν χειρῶν λαμβάνομεν τὴν θείαν χάριν.

Τὸ μυστήριον τοῦτο, ὡς ἀποδεικνύεται ἐξ ὄσων περὶ αὐτοῦ ἐμάθομεν, εἶναι τὸ πλεόν σωτήριο καὶ ὠφέλιμον τῶν ψυχῶν μας.

Διαφοραὶ τοῦ μυστηρίου μεταξὺ τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας μας καὶ τῶν ἄλλων Ἐκκλησιῶν. — Ἡ Δυτικὴ Ἐκκλησία θεωρεῖ τὰ ἐπιτίμια ὡς ποινὰς διὰ τὴν ἱκανοποίησιν τῆς δικαιοσύνης τοῦ Θεοῦ, ἐνῶ ἡμεῖς θεωροῦμεν αὐτὰ ὡς σωφρονιστικὰ μόνον μέσα.

Περιέπεσε δὲ καὶ εἰς ἄλλην πλάνην, διότι ἐνῶ ἡ ἐξουσία τῆς ἀφέσεως τῶν ἁμαρτιῶν στηρίζεται εἰς αὐτὸ τὸ μυστήριον, ἡ Δυτικὴ Ἐκκλησία συγχωρεῖ τὰς ἁμαρτίας διὰ τῶν συγχωρητηρίων.

Τὰ συγχωρητήρια εἶναι, ὅπως ἐμάθομεν εἰς τὴν Ἐκκλησιαστικὴν Ἱστορίαν, ἔγγραφοι ἀφέσεις ποινῶν, αἱ ὁποῖαι ἐδίδοντο ἀντὶ χρημάτων κατὰ τοὺς χρόνους τῆς Μεταρρυθμίσεως.

Ἡ Δυτικὴ Ἐκκλησία ἐδίδασκεν ὅτι ὁ ἄνθρωπος, διὰ νὰ σωθῆ, ἔχει ἀνάγκην ὠρισμένου ἀριθμοῦ ἀγαθῶν ἔργων.

Ἐὰν λοιπὸν ὁ μετανῶν ἄνθρωπος ἤθελεν ἐκτελέσει περισσότερα ἀγαθὰ ἔργα ἀπὸ τὸν ὠρισμένον ἀριθμόν, τὰ περισσὰ αὐτὰ ἔργα ὁ Πάπας ἰσχυρίζετο, ὅτι τὰ ἀπεταμίευε, δηλαδὴ τὰ ἐμάζευε εἰς τὸ ταμεῖόν του, διὰ νὰ παρέχῃ ἐκ τούτων εἰς ἐκείνους, ποὺ ἐκινδύνευον νὰ καταδικασθοῦν εἰς αἰώνιαν τιμωρίαν.

Ἡ διδασκαλία αὕτη τῆς Δυτικῆς Ἐκκλησίας εἶναι ἀντιχριστιανικὴ, διότι ὁ ἁμαρτωλὸς δὲν δύναται νὰ σωθῆ διὰ τῆς ἐξαγορᾶς τῶν συγχωροχαρτίων. Οἱ Διαμαρτυρόμενοι ἀπορρίπτουν τὸ μυστήριον τοῦτο. Λέγουν ὅτι ὁ Χριστιανὸς ἔλαβεν ἤδη τὴν ἄφεσιν τῶν ἁμαρτιῶν διὰ τοῦ Βαπτίσματος. Ἐὰν

δὲ κατόπιν ἀμαρτήσῃ, δὲν ἀποκόπτει τὸν δεσμὸν αὐτοῦ πρὸς τὸν Θεόν.

Καὶ οἱ μὲν Λουθηρανοὶ θεωροῦν τοῦτο ὡς μίαν ὑποχρεωτικὴν τελετὴν πρὸ τῆς θείας Κοινωνίας καὶ ὡς μίαν παρηγορίαν, οἱ δὲ Καλβινισταὶ ὡς ἓν ἀπλοῦν ἔργον ψυχικῆς ὠφελείας.

5. ΤΟ ΜΥΣΤΗΡΙΟΝ ΤΟΥ ΕΥΧΕΛΑΙΟΥ

Κατὰ τοὺς ἀποστολικούς χρόνους οἱ Χριστιανοί, ὡσάκις ἦσαν ἀσθενεῖς ἢ ἡμάρτανον, ἐζήτησαν παρὰ τῶν Ἀποστόλων τὴν σωματικὴν ἢ τὴν ψυχικὴν θεραπείαν των.

Οἱ Ἀπόστολοι τότε ἔχριον αὐτοὺς δι' ἐλαίου κατόπιν εὐχῆς πρὸς θεραπείαν τῶν σωματικῶν ἢ τῶν ψυχικῶν των ἀσθενειῶν.

Ἡ δι' ἐλαίου χρῖσις διαφόρων μελῶν τοῦ σώματος τοῦ ἀσθενοῦς ὑπὸ τοῦ ἱερέως, κατόπιν εὐχῆς πρὸς σωματικὴν καὶ ψυχικὴν θεραπείαν, εἶναι τὸ μυστήριον τοῦ Εὐχελαίου.

Διάφορα εἶναι τὰ ὀνόματα τοῦ μυστηρίου τούτου. Ἐλέγετο κατ' ἀρχὰς ἔλαιον, ἄγιον ἔλαιον, ἐλαίου χρῖσις, χρῖσμα δι' ἐλαίου κτλ.

Τὸ ὄνομα δέ, πού ἐπεκράτησε μετὰ ταῦτα, εἶναι Εὐχέλαιον, ἐκ τῆς ἐνώσεως τῶν λέξεων εὐχῆ καὶ ἔλαιον.

Ὁ ἀπόστολος Ἰάκωβος ἀναφέρει λεπτομερῶς τὸ μυστήριον τοῦτο καὶ τὸ συνιστᾷ εἰς τὴν Ἐκκλησίαν. «Ἐάν, λέγει, εἶναι κανεῖς ἀπὸ σᾶς ἄρρωστος, ἄς προσκαλέσῃ τοὺς πρεσβυτέρους τῆς Ἐκκλησίας καὶ αὐτοὶ ἄς προσευχηθοῦν δι' αὐτόν, ἐνῶ θὰ τὸν ἀλείφουν δι' ἐλαίου εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Κυρίου· καὶ ἡ εὐχὴ τῆς πίστεως θὰ σώσῃ τὸν ἄρρωστον, καὶ ἂν εἶναι γεμᾶτος ἀμαρτίας, θὰ συγχωρηθῇ»¹.

Κατὰ τὴν διδασκαλίαν τῆς ἀρχαίας Ἐκκλησίας, ὁ κύριος σκοπὸς τοῦ μυστηρίου τούτου εἶναι ἡ σωματικὴ θεραπεία τοῦ ἀσθενοῦς.

Ἄν ὅμως τὸ σῶμα δὲν λαμβάνῃ πάντοτε τὴν θεραπείαν αὐτὴν, τοῦτο δὲν προέρχεται ἀπὸ τὴν ἀσθενῆ πίστιν τοῦ Χριστιανοῦ, ἀλλὰ διότι ἄλλο εἶναι τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ.

1. Ἰακώβ. Ε', 14 - 16.

Ἡ ἄφεσις ὅμως τῶν ἁμαρτιῶν δίδεται πάντοτε εἰς ἐκεῖνον, πού ἀληθῶς πιστεύει καὶ μετανοεῖ. Διὰ τοῦτο ἡ Ἐκκλησία μας τελεῖ τὸ μυστήριον τοῦτο καὶ δι' ὑγιεῖς, οἱ ὁποῖοι ἔχουν σκοπόν, ἀφοῦ μετανοήσουν, νὰ προσέλθουν εἰς τὴν θείαν Μετάληψιν.

Εἰς τὴν περίπτωσιν αὐτὴν τὸ μυστήριον τοῦ Εὐχελαίου θεωρεῖται ὡς τὸ ἐφόδιον τοῦ Χριστιανοῦ.

Ἡ θεία χάρις τοῦ μυστηρίου τούτου μεταδίδεται διὰ τριῶν σημείων: α') διὰ τοῦ ἐλαίου, τὸ ὅποιον ἦτο πάντοτε ἀπλοῦν καὶ οὐχὶ ἀνάμικτον μὲ οἶνον, ὡς συνηθίζει ἡ Ρωσικὴ Ἐκκλησία· β') διὰ τῆς χρίσεως τῶν μελῶν τοῦ σώματος καὶ γ') διὰ τῆς ἀναγινωσκομένης εὐχῆς.

Τὰ τρία ταῦτα σημεῖα εἶναι τὰ αἰσθητὰ καὶ ὄρατὰ σημεῖα τοῦ Εὐχελαίου.

Ἡ μεταδιδόμενη θεία χάρις διὰ τῆς ἀφέσεως τῶν ἁμαρτιῶν δὲν ἐλαττώνει τὴν ἀξίαν τοῦ μυστηρίου τῆς Μετανοίας.

Ἀντιθέτως συμπληρώνει τοῦτο ὡς πρὸς τὸ σημεῖον μόνον, ὅτι ὁ Χριστιανὸς ἕνεκα τῆς ἀσθενείας του δὲν δύναται νὰ ἐξομολογηθῇ τὰς ἁμαρτίας του καὶ ἐνισχύει τὴν ψυχὴν αὐτοῦ εἰς τὸν ἀγῶνα ἐναντίον τοῦ κακοῦ.

Σήμερον τελοῦν τὸ μυστήριον τοῦτο ἑπτὰ ἱερεῖς συμφώνως πρὸς τὰ ἑπτὰ χαρίσματα τοῦ Ἁγίου Πνεύματος καὶ πρὸς τὰ ἑπτὰ μέρη, πού ἀποτελοῦν τὴν ἀκολουθίαν αὐτοῦ.

Καὶ εἷς ἱερεὺς δύναται ἐν ἀνάγκῃ νὰ τελέσῃ τὸ μυστήριον.

Γενικῶς ἡ Ἐκκλησία τελεῖ τοῦτο τὴν Μεγάλην Τετάρτην, ὅπως διὰ τούτου προετοιμάσῃ ἡμᾶς διὰ τὴν Θείαν Κοινωνίαν τῆς λειτουργίας τῆς Μεγάλης Πέμπτης.

Διαφοραὶ τοῦ μυστηρίου μεταξὺ τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας καὶ τῶν ἄλλων Ἐκκλησιῶν.—Ἡ Ἐκκλησία μας, ὡς εἶδομεν, ἐπαναλαμβάνει τὸ μυστήριον τοῦ Εὐχελαίου εἰς πᾶσαν ἀνάγκην τῶν πιστῶν.

Ἡ Δυτικὴ ὅμως Ἐκκλησία, ἡ ὁποία ἀπορρίπτει τὴν σωματικὴν θεραπείαν δι' αὐτοῦ, παρέχει τοῦτο μόνον εἰς τοὺς ἐτοιμοθανάτους, ἵνα χρησιμεύσῃ τοῦτο ὡς τελευταῖον ἐφόδιον τῆς ψυχῆς αὐτῶν. Τελεῖ δὲ τοῦτο μόνον Ἐπίσκοπος.

Ἐπίσης ἀπαγορεύει τὴν τέλεισιν τοῦ μυστηρίου διὰ παιῖδας κάτω τῶν 14 ἐτῶν.

Οἱ Διαμαρτυρόμενοι ἀπορρίπτουν τὸ μυστήριον τοῦτο, διότι, ὡς λέγουν, δὲν φέρει πάντοτε τὴν σωματικὴν θεραπείαν.

6. ΤΟ ΜΥΣΤΗΡΙΟΝ ΤΟΥ ΓΑΜΟΥ

Ὅταν ὁ Θεὸς ἐδημιούργησε τὸν Ἀδάμ, εἶδεν ὅτι δὲν ἦτο καλὸν νὰ εἶναι ὁ ἄνθρωπος μόνος καὶ ἐδημιούργησεν εὐθὺς σύντροφον αὐτοῦ, τὴν Εὐάν.

Ἄφου ἠύλόγησε τὸ ζεῦγος τοῦτο, ἄνδρα καὶ γυναῖκα, εἶπε νὰ αὐξάνουν καὶ νὰ πληθύνωνται. Διὰ τῆς θείας εὐλογίας ταύτης ἔγινεν ἡ ἔνωσις ἀνδρὸς καὶ γυναικὸς καὶ ἔκτοτε ἠύξησε καὶ ἐπολλαπλασιάσθη τὸ ἀνθρώπινον γένος.

Τὴν θείαν αὐτὴν ἔνωσιν τοῦ ζεύγους ἠγάσσε καὶ ὁ Χριστὸς ἐν Κανᾷ τῆς Γαλιλαίας, ὅπου ἔκαμε καὶ τὸ πρῶτον τοῦ θαύμα.

Ἡ θεία καὶ ἀγία αὕτη ἔνωσις εἶναι τὸ μυστήριον τοῦ γάμου, τὸ ὁποῖον διέταξεν αὐτὸς ὁ Θεός.

Διὰ τοῦ μυστηρίου τούτου ἀποβαίνει ἱερὸς ὁ δεσμὸς τῶν ἐνωμένων προσώπων, ἐπὶ τῶν ὁποίων ὁ ἱερεὺς ἐπικαλεῖται τὴν θείαν χάριν.

Ἡ χάρις αὕτη ἐνισχύει καὶ ἀγιάζει τὸν δεσμόν αὐτὸν πρὸς τὸν σκοπὸν τῆς ἀμοιβαίας ἀγάπης, τῆς τεκνογονίας καὶ τῆς ἀνατροφῆς τῶν τέκνων τῶν.

Ἡ σημασία τοῦ μυστηρίου τούτου.—Τὸ μυστήριον τοῦτο τοῦ γάμου ἔχει σπουδαίαν σημασίαν, διότι εἶναι τὸ κύριον στήριγμα τῆς χριστιανικῆς οἰκογενείας. Διότι εἰς τὴν οἰκογένειαν γεννῶνται ἀρχικῶς καὶ ἀναπτύσσονται τὰ καθήκοντα τοῦ Χριστιανοῦ πρὸς τὸν Θεὸν καὶ τὸν πλησίον καὶ ἡ τάσις πρὸς κάθε καλὸν καὶ εὐγενές.

Δι' αὐτὸ ὁ ἀπόστολος Παῦλος, διὰ νὰ δείξη τὴν μεγάλην σημασίαν τοῦ γάμου, παραβάλλει τὴν ἔνωσιν ἀνδρὸς καὶ γυναικὸς διὰ τοῦ μυστηρίου τούτου πρὸς τὴν ἀχώριστον ἔνωσιν τοῦ Χριστοῦ μετὰ τῆς Ἐκκλησίας¹.

1. Ἐφεσ. Ε', 22.

Πότε διαλύεται ὁ γάμος καὶ πότε ἐμποδίζεται.— Ἡ ἔνωσις αὕτη ἀνδρὸς καὶ γυναικὸς διὰ τῆς μεταδιδομένης εἰς αὐτὴν θείας χάριτος εἶναι δεσμὸς ἀδιάλυτος.

Ὁ δεσμὸς οὗτος ηὐλογήθη ὑπὸ τοῦ Θεοῦ σύμφωνα μὲ τοὺς λόγους τοῦ Χριστοῦ: «ὃ οὖν ὁ Θεὸς συνέζευξεν, ἄνθρωπος μὴ χωριζέτω»¹.

Εἰς ὠρισμένας ὁμῶς περιπτώσεις ἡ Ἐκκλησία μας ἐπιτρέπει τὴν διάλυσιν τοῦ γάμου, ὅταν παύσῃ ἡ ἀμοιβαία πίστις μεταξὺ τῶν συζύγων καὶ περιφρονηθῇ ὁ δεσμὸς οὗτος ὑπ' αὐτῶν.

Εἰς τὸ ἔνοχον δὲ ἐκ τῶν δύο μελῶν ἀπαγορεύει τὸν νέον γάμον.

Ἐπίσης ἡ Ἐκκλησία ἀπαγορεύει τὸν γάμον ἐπὶ τῶν ἰδίων προσώπων πέραν τοῦ τρίτου γάμου.

Ἐπιτρέπει δηλαδὴ νὰ ἔλθουν μόνον εἰς δεῦτερον καὶ εἰς τρίτον γάμον μετὰ τὸ διαζύγιον ἢ μετὰ τὸν θάνατον ἑνὸς ἐκ τῶν δύο συζύγων.

Διὰ νὰ ἐπιτραπῇ ἡ τέλεσις τοῦ γάμου πρέπει οἱ ἐρχόμενοι εἰς τὸν γάμον τοῦτον νὰ ἔχουν: α') εἰλικρινῆ καὶ ἐλευθέραν συγκατάθεσιν, β') εἰλικρινῆ ἀγάπην καὶ γ') νόμιμον ἡλικίαν.

Ἐπίσης δὲν πρέπει νὰ ἔχουν: α') σωματικὴν συγγένειαν, β') πνευματικὴν συγγένειαν, γ') πολιτικὴν συγγένειαν καὶ δ') διαφορὰν θρησκείας· δηλαδὴ γάμος μεταξὺ πιστῶν καὶ ἀπίστων ἀπαγορεύεται.

Πνευματικὴ συγγένεια εἶναι ἐκείνη, ἡ ὁποία προέρχεται ἐκ τοῦ μυστηρίου τοῦ Βαπτίσματος.

Δὲν ἐπιτρέπεται π. χ. ὁ γάμος τοῦ ἀναδόχου μετὰ τῆς ἀναδεκτῆς του ἢ τῆς μητρὸς της ἢ τῆς θυγατρὸς αὐτῆς, ὡς καὶ ὁ γάμος τοῦ υἱοῦ τοῦ ἀναδόχου μετὰ τῶν ἰδίων προσώπων. Τὸ αὐτὸ ἰσχύει καὶ διὰ τὸ ἀντίθετον γένος.

Πολιτικὴ συγγένεια εἶναι ἡ προερχομένη ἐξ υἰοθεσίας. Δηλαδὴ δὲν δύναται νὰ λάβῃ ὁ υἰοθετηθεὶς ὡς σύζυγον τὴν κόρην ἐκείνου, ποὺ τὸν υἰοθέτησε.

Ὅλα αὐτὰ τὰ ἐμπόδια τοῦ γάμου λέγονται κωλύματα τοῦ γάμου.

1. Ματθ. ΙΘ', 3-8.

Τὰ κωλύματα ταῦτα δικαιολογούνται ἐκ τοῦ σκοποῦ, τὸν ὁποῖον ἐπιδιώκει ὁ γάμος.

Ὁ σκοπὸς δὲ οὗτος συνίσταται εἰς τὸ νὰ γίνουν οἱ σύζυγοι τοιοῦτοι, ὥστε νὰ βοηθῶνται σωματικῶς καὶ πνευματικῶς μεταξύ των. Νὰ τεκνοποιοῦν καὶ νὰ δίδουν εἰς τὰ τέκνα των ὀρθόδοξον χριστιανικὴν ἀνατροφὴν καὶ νὰ αὐξάνουν τὸ ἀνθρώπινον γένος.

Διαφοραὶ τοῦ μυστηρίου τούτου μεταξὺ τῆς Ἐκκλησίας μας καὶ τῶν ἄλλων Ἐκκλησιῶν.— Ἡ Ἐκκλησία μας, ὡς εἶδομεν προηγουμένως, ἐπιτρέπει τὸν δεῦτερον καὶ τρίτον γάμον, οὐχὶ ὅμως περισσοτέρους τούτων.

Ἐὰν ἐπετρέποντο καὶ περισσότεροι τούτων, τότε ἡ θέσις τῆς γυναικὸς θὰ ἐξηυτελιζέτο καὶ θὰ κατεστρέφετο ἡ ἄρμονία τῆς οἰκογενείας. Θὰ παρημελεῖτο ἡ ἀνατροφή τῶν τέκνων καὶ θὰ παρέλυον οἱ οἰκογενειακοὶ δεσμοί.

Ἡ Δυτικὴ Ἐκκλησία δὲν ἐπιτρέπει τὸ διαζύγιον διὰ κατέναντα λόγον, ἐπιτρέπει δὲ καὶ τέταρτον γάμον, ἐὰν ἀποθάνουν οἱ τρεῖς πρῶτοι σύζυγοι.

Ὡς πρὸς τὸν γάμον ἑτεροδόξων, Δυτικῶν π. χ. καὶ Ὀρθόδοξων, συμφωνοῦν αἱ δύο Ἐκκλησίαι νὰ γίνῃ γάμος μικτός, δηλαδὴ νὰ γίνουν δύο μυστήρια, ἓν ὀρθόδοξον καὶ ἓν δυτικόν. Ὁρίζεται ὅμως τὰ τέκνα νὰ ἀνατραφοῦν κατὰ τὸ ὀρθόδοξον δόγμα.

Οἱ Διαμαρτυρόμενοι ἀπορρίπτουν τὸ μυστήριον τοῦ Γάμου, διότι, λέγουν, δὲν ἰδρύθη ὁ γάμος κατ'ἀρχὰς εἰς τὴν Καινὴν Διαθήκην, ἀλλ' ἐξ ἀρχῆς κατὰ τὴν δημιουργίαν τοῦ ἀνθρώπου.

Δὲν ἀρνοῦνται ὅμως ὅτι ὁ σκοπὸς τοῦ μυστηρίου τούτου εἶναι θεῖος διὰ τὴν διάδοσιν τοῦ ἀνθρωπίνου γένους.

Ἐπειδὴ δὲ ἀναγνωρίζουν οὗτοι τὸν γάμον τῶν ἀπίστων, ὁ ὁποῖος δὲν ἔχει ἀνάγκην ἱερᾶς ἀκολουθίας (ιερολογίας), προήλθεν ὁ πολιτικὸς γάμος.

Ὁ γάμος οὗτος συνίσταται εἰς μίαν πρᾶξιν, τὴν ὁποίαν ὑπογράφουν ἐνώπιον τῆς πολιτικῆς ἐξουσίας οἱ ἐρχόμενοι εἰς γάμον, προϋποθέτει δὲ καὶ τὴν ἱερολογίαν τῆς Ἐκκλησίας.

Ὁ γάμος οὗτος ἀνεφάνη ἐξ ἀρχῆς εἰς τὴν Δυτικὴν Εὐρώ-

πην καὶ ἐνισχύθη ἀπὸ τὸ ἀντιχριστιανικὸν πνεῦμα κατὰ τὴν Γαλλικὴν Ἐπανάστασιν.

Οἱ Διαμαρτυρόμενοι παραδέχονται ἐπίσης τὸν τέταρτον γάμον. Ἐπιτρέπουν τὸ διαζύγιον καὶ ὡς μόνον κώλυμα γάμου παραδέχονται τὴν σωματικὴν συγγένειαν.

7. ΤΟ ΜΥΣΤΗΡΙΟΝ ΤΗΣ ἹΕΡΩΣΥΝΗΣ

Ἡ σημασία τοῦ μυστηρίου.—Ἡ Ἐκκλησία παρέχει εἰς τοὺς Χριστιανοὺς πάντα τὰ μυστήρια, περὶ τῶν ὁποίων ἐμάθομεν, δι' ἐκλεκτῶν καὶ ὠρισμένων προσώπων, τῶν κληρικῶν, οἱ ὅποιοι ἀποτελοῦν τὴν Ἱεραρχίαν τῆς Ἐκκλησίας.

Ἡ ὑπηρεσία τῆς Ἱεραρχίας συνίσταται: α') νὰ κηρύττῃ τὸν θεῖον λόγον, β') νὰ τελῇ τὰ μυστήρια, γ') νὰ κυβερνᾷ τὴν Ἐκκλησίαν καὶ δ') νὰ ἀγιάζῃ τὰ μέλη αὐτῆς.

Διὰ νὰ γίνουσι δὲ τὰ ὄργανα τῆς Ἱεραρχίας τοιαῦτα καὶ διὰ νὰ δύνανται νὰ ἐκπληρώσουσι τὸν ὑψηλὸν τῶν προορισμῶν, ὀφείλουσι νὰ εἶναι μορφωμένοι, ἠθικοὶ καὶ πιστοί.

Ἡ χειροτονία τῶν κληρικῶν.—Ἡ ἐκλογή τῶν κληρικῶν εἰς τὸ ἀξίωμα τῆς Ἱερωσύνης ἐγένετο ἀνέκαθεν εἰς τὴν Ἐκκλησίαν διὰ τῆς ἐπιθέσεως τῶν χειρῶν, δηλαδὴ τῆς χειροτονίας.

Ἡ χειροτονία δὲ αὕτη ἔθεωρεῖτο τὸ ὄρατὸν σημεῖον τοῦ μυστηρίου τούτου καὶ συνεδέετο μετὰ τῆς θείας χάριτος.

Ἡ θεία αὕτη χάρις δὲν ἐξαλείφεται καὶ δι' αὐτὸ δὲν ἐπιτρέπεται ἡ ἐπανάληψις τῆς χειροτονίας.

Ὅσοι δὲ κληρικοὶ ἔρχονται εἰς τὴν Ἐκκλησίαν μας ἐξ ἄλλης Ἐκκλησίας, τῆς ὁποίας τὸ μυστήριον ἀναγνωρίζεται, δὲν χειροτονοῦνται πάλιν, ἀρκεῖ ὅτι ἐγένετο ἡ χειροτονία τῶν κανονικῶς. Οὗτοι, διὰ νὰ γίνουσι δεκτοὶ εἰς τὴν Ἐκκλησίαν μας χωρὶς νέαν χειροτονίαν, πρέπει νὰ παραδεχθοῦν ὅσα ἡμεῖς οἱ Ὀρθόδοξοι πιστεύομεν διὰ τὴν Ἐκκλησίαν μας καὶ διὰ τὰ μυστήριά της, ἰδίως δὲ διὰ τὸ μυστήριον τῆς Ἱερωσύνης.

Οἱ βαθμοὶ τῆς Ἱερωσύνης.—Οἱ κληρικοὶ διακρίνονται εἰς τρεῖς βαθμούς: τὸν βαθμὸν τοῦ Διακόνου, τὸν τοῦ Πρεσβυτέρου καὶ τὸν τοῦ Ἐπισκόπου.

1) Ὁ Διάκονος δὲν ἔχει πλῆρες τὸ χάρισμα τῆς Ἱερωσύνης καὶ διὰ τοῦτο οὐδὲν μυστήριον τελεῖ, ἀλλὰ διακονεῖ (ὑπηρετεῖ)

τὸν Ἱερέα (Πρεσβύτερον) καὶ τὸν Ἐπίσκοπον, ὅταν τελοῦν τὰ μυστήρια.

Ἡ διακονία αὕτη τοῦ Διακόνου ἀναφαίνεται εἰς τὴν Ἐκκλησίαν ἀπὸ τῶν ἀποστολικῶν χρόνων.

2) Ὁ Πρεσβύτερος ἢ Ἱερεὺς τελεῖ ὅλα τὰ μυστήρια πλὴν τοῦ μυστηρίου τῆς Ἱερωσύνης, τῶν ἐγκαινίων τοῦ ναοῦ καὶ τοῦ ἁγιασμοῦ τοῦ μύρου.

Τὸ δὲ μυστήριον τῆς Ἐξομολογήσεως δύναται νὰ τελέσῃ κατόπιν ἀδείας τοῦ Ἐπισκόπου.

Εἰς τὸν Πρεσβύτερον ἀνατίθεται τὸ κήρυγμα τοῦ θείου λόγου καὶ ἡ διοίκησις τοῦ ποιμνίου του.

3) Ὁ Ἐπίσκοπος ἔχει πλῆρες τὸ χάρισμα τῆς Ἱερωσύνης καὶ μεταδίδει τοῦτο εἰς τὸν Πρεσβύτερον καὶ τὸν Διάκονον.

Οἱ Ἐπίσκοποι, τοὺς ὁποίους πρῶτους ἐχειροτόνησαν οἱ Ἀπόστολοι, ἐθεωροῦντο ἀντιπρόσωποι αὐτῶν. Μετὰ δὲ τὸν θάνατον τῶν Ἀποστόλων ἀνεγνωρίσθησαν οἱ Ἐπίσκοποι ὡς διάδοχοι αὐτῶν.

Οἱ κληρικοὶ φέρουν καὶ ἄλλα ὀνόματα, τὰ ὁποῖα δὲν σημαίνουν βαθμούς, ἀλλὰ τιμητικὰ ἀξιώματα.

Ὁ Ἐπίσκοπος π.χ. λέγεται καὶ Ἀρχιεπίσκοπος, Μητροπολίτης, Πατριάρχης, Πάπας κτλ.

Ὁ Πρεσβύτερος λέγεται καὶ Πρωθιερεὺς, Πρωτοπρεσβύτερος, Πρωτοπαπᾶς, Οἰκονόμος κτλ.

Ὁ ἄγαμος Πρεσβύτερος λέγεται καὶ Ἱερομόναχος καὶ Ἀρχιμανδρίτης.

Ἡ χειροτονία τῶν κληρικῶν γίνεται δι' ἰδιαιτέρας ἀκολουθίας, τὴν ὁποῖαν περιγράφει ἡ Λειτουργικὴ, ὡς θὰ ἴδωμεν, καθὼς καὶ τὰς ἀκολουθίας καὶ τῶν ἄλλων μυστηρίων.

Ὁ Διάκονος καὶ ὁ Πρεσβύτερος χειροτονοῦνται ὑφ' ἑνὸς Ἐπισκόπου, ὁ δὲ Ἐπίσκοπος ὑπὸ δύο τοῦλ ἄχιστον Ἐπισκόπων.

Ἀπαγορεύεται ὁ γάμος εἰς τὸν Ἐπίσκοπον, ἐπιτρέπεται δὲ μόνον εἰς τοὺς Διακόνους καὶ τοὺς Πρεσβυτέρους, προτοῦ χειροτονηθοῦν.

Ἐπιτρέπεται ἐπίσης ὁ ἕγγαμος Πρεσβύτερος νὰ χειροτονηθῇ εἰς Ἐπίσκοπον, ὅταν εὕρισκῆται εἰς χηρείαν.

Ἡ ἀξία τοῦ μυστηρίου καὶ τὰ προσόντα τῶν κληρικῶν.—Ἡ ἀξία καὶ ἡ σημασία τοῦ μυστηρίου τῆς Ἱερωσύνης εἶναι μεγίστη.

Ἡ ἀξία αὕτη καταφαίνεται ἀπὸ τὸν σκοπὸν τῆς Ἐκκλησίας, ἡ ὁποία ἐμπιστεύεται εἰς τὰ ἐκλεκτά της ὄργανα ἐν ἀνεκτίμητον ἀγαθόν. Παραδίδει, δηλαδή, ἡ Ἐκκλησία εἰς αὐτὰ τὰς ψυχὰς τῶν Χριστιανῶν, τὰς ὁποίας ἔχουν ὑποχρέωσιν νὰ ὀδηγήσουν εἰς τὴν ὁδὸν τῆς σωτηρίας.

Διὰ νὰ δυνηθοῦν δὲ οἱ κληρικοὶ νὰ ἐκπληρώσουν τὸν ὑψηλὸν τοῦτον προορισμὸν των, ὀφείλουν νὰ ἔχουν ὠρισμένα προσόντα, ὡς εἶδομεν προηγουμένως.

Διαφορὰ τοῦ μυστηρίου μεταξὺ τῆς Ἐκκλησίας μας καὶ τῶν ἄλλων Ἐκκλησιῶν.—Ἡ Δυτικὴ Ἐκκλησία συμφωνεῖ μὲ τὴν ἰδικήν μας ὡς πρὸς τὸν σκοπὸν καὶ τὴν ἀξίαν τοῦ μυστηρίου.

Διαφέρουν ὅμως αἱ δύο Ἐκκλησίαι ὡς πρὸς τὸν γάμον τῶν κληρικῶν, διότι ἡ Δυτικὴ Ἐκκλησία ἐπιβάλλει τὴν ἀγαμίαν ὡς ὑποχρεωτικὴν καὶ εἰς τοὺς τρεῖς βαθμοὺς τῆς Ἱερωσύνης.

Ἐκ τῶν Διαμαρτυρομένων μόνον οἱ Ἀγγλικανοὶ ἢ Ἐπισκοπικοὶ ἔχουν καὶ τοὺς τρεῖς βαθμοὺς τῆς Ἱερωσύνης, οἱ δὲ λοιποὶ διατηροῦν τὸν βαθμὸν τοῦ Πρεσβυτέρου καὶ ἐπιτρέπουν καὶ τὸν δεῦτερον καὶ τρίτον γάμον τῶν κληρικῶν.

Η΄. Η ΜΕΛΛΟΥΣΑ ΖΩΗ

1. Η ΑΝΑΣΤΑΣΙΣ ΤΩΝ ΝΕΚΡΩΝ

Ἄρθρον ἐνδέκατον: «Προσδοκῶ ἀνάστασιν νεκρῶν».

Διὰ τοῦ ἄρθρου τούτου πιστεύομεν καὶ ὁμολογοῦμεν ὅτι προσδοκῶμεν (περιμένομεν) τὴν ἡμέραν, καθ' ἣν οἱ νεκροὶ θὰ ἀναστοῦν.

Εἰς τὴν Ἁγίαν Γραφὴν βεβαιοῦται σαφέστατα ἡ ἀνάστασις τῶν νεκρῶν, ἡ ὁποία ἀναφέρεται εἰς τὴν ζωὴν πέραν τοῦ τάφου καὶ εἰς τὴν θείαν κρίσιν.

«Σᾶς διαβεβαιῶνω, λέγει ὁ Χριστός, ὅτι θὰ ἔλθῃ στιγμή, ὅποτε οἱ νεκροὶ θὰ ἀκούσουν τὴν φωνὴν τοῦ Θεοῦ καὶ θὰ ἀναστηθοῦν»¹.

1. Ἰωάν. Ε΄, 25.

Ἡ ἀνάστασις αὕτη θὰ συμβῆ κατὰ τὴν δευτέραν παρουσίαν τοῦ Χριστοῦ, ὅποτε θὰ ἀναστηθοῦν τὰ σώματα τῶν νεκρῶν καὶ θὰ ἐνωθοῦν μετὰ τῶν ἀθανάτων ψυχῶν αὐτῶν.

Τὸ ζήτημα τοῦτο τῆς ἀναστάσεως τῶν νεκρῶν συνδέεται μὲ τὴν δικαιοσύνην καὶ τὰς ὑποσχέσεις τοῦ Θεοῦ περὶ τῆς βεβαίας ἐλπίδος τοῦ Χριστιανοῦ τῆς ἀπολαύσεως τῶν αἰωνίων ἀγαθῶν μετὰ θάνατον.

Ἡ ἐλπίς δὲ αὕτη στηρίζεται καὶ εἰς αὐτὴν τὴν ἀνάστασιν τοῦ Χριστοῦ, ἡ ὁποία ἔγινεν ἡ ἀρχὴ καὶ τῆς ἀναστάσεως τῶν νεκρῶν, καὶ ὁ ἀναστάς Σωτὴρ ἔγινεν ὁ πρωτότοκος τῶν νεκρῶν.

Τὸ ζήτημα τῆς ἀναστάσεως τῶν νεκρῶν συνδέεται καὶ μὲ τὴν ἀθανασίαν τῆς ψυχῆς, τὴν ὁποίαν παραδέχονται οἱ φιλόσοφοι τῆς ἀρχαιότητος καὶ τὴν ἀσπάζονται καὶ πλεῖστοι θρησκείαι πρὸ Χριστοῦ.

Ὁ χρόνος τῆς ἀναστάσεως τῶν νεκρῶν.—Ὁ Δαυὶδ ὀρίζει ὅτι ἡ ἀνάστασις τῶν νεκρῶν θὰ συμβῆ μαζὶ μὲ τὴν συντέλειαν τοῦ κόσμου, ἄγνωστος ὅμως εἶναι ὁ χρόνος τῶν συμβάντων αὐτῶν¹. Ἡ Ἁγία Γραφή ἀναφέρει μόνον σημεῖα προειδοποιητικὰ τῆς ἀναστάσεως².

Ὁ τρόπος τῆς ἀναστάσεως.—Ὁ τρόπος, κατὰ τὸν ὁποῖον θὰ ἀναστηθοῦν οἱ νεκροί, περιγράφεται ὑπὸ τοῦ ἀποστόλου Παύλου, ὅστις φέρει τὸ ἐξῆς παράδειγμα :

Ὁ σπόρος, λέγει, ποὺ σπείρεται εἶναι ἓνας γυμνὸς κόκκος καὶ ὁ Θεὸς δίδει εἰς αὐτὸν σῶμα καθὼς ἠθέλησε.

Λέγει ἐπίσης ὅτι ὅλοι οἱ ἄνθρωποι δὲν θὰ εὔρεθοῦν νεκροὶ κατ' ἐκείνην τὴν ἡμέραν, ὅλοι ὅμως θὰ λάβουν μεταβολήν.

Σπείρεται, λέγει, σῶμα ψυχικόν καὶ ἀνίσταται σῶμα πνευματικόν.

Αὐτὸ δηλαδὴ τὸ φθαρτὸν σῶμα θὰ ἐνδυσθῆ τὴν ἀφθαρσίαν καὶ τὸ θνητὸν σῶμα θὰ ἐνδυσθῆ τὴν ἀθανασίαν.

Ἐκ τῶν λόγων τούτων τοῦ Παύλου πληροφορούμεθα ὅτι τὰ σώματα τῶν νεκρῶν, ποὺ θὰ ἀναστηθοῦν, θὰ εἶναι πνευμα-

1. Ψαλμ. 101, 27.

2. Ματθ. ΚΔ', 29 καὶ Β' Θεσσαλ. Β', 8.

τικά. Θὰ ἀλλάξουν δὲ καὶ τὰ σώματα τῶν ζώντων, ὅπως καὶ τῶν νεκρῶν.

Τὸ σῶμα μόνον τῶν ἀνθρώπων, οἱ ὅποιοι ἀποθνήσκουν σήμερον, καταστρέφεται, διότι εἶναι ὑλικόν, ἢ ψυχὴ των ὁμοῦς μένει ἀθάνατος. Τότε καὶ τὸ σῶμα θὰ γίνῃ πνευματικόν.

Μετὰ δὲ τὴν ἀνάστασιν τῶν νεκρῶν θὰ κρίνῃ ὁ Χριστὸς τοὺς ζῶντας καὶ νεκρούς, ὅπως ἐμάθομεν εἰς τὸ δεύτερον ἄρθρον τοῦ Συμβόλου τῆς Πίστεως.

2. Η ΖΩΗ ΤΟΥ ΜΕΛΛΟΝΤΟΣ ΑΙΩΝΟΣ

Ἄρθρον δωδέκατον: «Καὶ ζωὴν τοῦ μέλλοντος αἰῶνος».

Τὸ τελευταῖον τοῦτο ἄρθρον τοῦ Συμβόλου συμπληρῶνει τὸ περὶ ἀναστάσεως τῶν νεκρῶν, διότι μᾶς παρουσιάζει τὴν μετὰ τὴν ἀνάστασιν νέαν κατάστασιν καὶ ζωὴν τῶν ἀνθρώπων κατὰ τὴν θείαν κρίσιν.

Ἡ νέα αὕτη κατάστασις ἐμφανίζεται κατὰ τὴν Ἀγίαν Γραφήν ὑπὸ δύο μορφάς: α') τὴν τῆς αἰωνίου ζωῆς καὶ μακαριότητος τῶν δικαίων καὶ β') τὴν τῆς αἰωνίου κολάσεως τῶν ἀδίκων.

α') Ἡ μακαριότης τῶν δικαίων.— Ἡ μακαριότης τῶν δικαίων θὰ εἶναι μία παντοτεινὴ κοινωνία τούτων μετὰ τοῦ Θεοῦ καὶ ἡ ἀπόλαυσις τῶν θείων ἀγαθῶν.

Εἰς τὴν κατάστασιν αὐτὴν θὰ ἔχουν οὔτοι χαρὰν καὶ εὐτυχίαν, δὲν θὰ δοκιμάζουσι λύπας καὶ θλίψεις καὶ θὰ βλέπουσι τὸν Θεὸν πρόσωπον πρὸς πρόσωπον.

β') Ἡ κόλασις τῶν ἀδίκων.— Κατὰ τὸν ἀπόστολον Παῦλον κόλασις τῶν ἀδίκων θὰ εἶναι αἰωνία θλίψις καὶ στενοχωρία εἰς τὴν ψυχὴν τῶν ἀδίκων ἀνθρώπων.

Οἱ ἁμαρτωλοὶ οὔτοι δὲν θὰ ἔχουσι πλέον καμμίαν ἐλπίδα σωτηρίας καὶ θὰ ἀποκλεισθοῦν ἀπὸ τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν. Θὰ βασανίζονται δὲ αἰωνίως ὑπὸ τῆς συνειδήσεώς των, δηλαδὴ ἀπὸ τὴν σκέψιν καὶ τὸν ἔλεγχον τῶν ἁμαρτωλῶν των πράξεων.

Ἡ μακαριότης ὁμοῦς τῶν δικαίων καὶ ἡ κόλασις τῶν ἀδίκων θὰ εἶναι ἀνάλογος πρὸς τὰς πολλὰς ἢ ὀλίγας καλὰς ἢ κακὰς πράξεις αὐτῶν.

Ὁ Παῦλος ὀρίζει τὸν βαθμὸν τῆς μακαριότητος τῶν δικαίων μὲ τοὺς ἐξῆς ὠραίους λόγους: «Ἄλλη δόξα ἡλίου, καὶ ἄλλη δόξα σελήνης, καὶ ἄλλη δόξα ἀστέρων· ἀστὴρ γὰρ ἀστέρος διαφέρει ἐν δόξῃ» καὶ: «Ὁς (ὁ Χριστὸς) ἀποδώσει ἐκάστῳ κατὰ τὰ ἔργα αὐτοῦ»¹.

Ἄνάλογος ἐπίσης θὰ εἶναι καὶ ἡ τιμωρία τῶν ἀσεβῶν, ἀναλόγως τοῦ εἴδους καὶ τοῦ ποσοῦ τῶν κακῶν τῶν πράξεων, σύμφωνα μὲ τοὺς λόγους τοῦ Χριστοῦ: «Ἐκεῖνος ὁ δοῦλος, ὁ ὁποῖος ἠννόησε τὸ θέλημα τοῦ κυρίου του καὶ ὁ ὁποῖος δὲν ἠτοίμασε καὶ δὲν ἔπραξε σύμφωνα μὲ τὸ θέλημα αὐτοῦ, θὰ δαρῆ πολλὰς φοράς· ἐκεῖνος δὲ ὅστις δὲν ἐκατάλαβε τὸ θέλημά του, ἡμάρτησεν ὅμως, θὰ δαρῆ ὀλίγας»².

Αἱ ιδέαι τῆς Δυτικῆς Ἐκκλησίας ὡς πρὸς τὰς ψυχὰς τῶν νεκρῶν.—Ἡ Δυτικὴ Ἐκκλησία παραδέχεται ὅτι αἱ ψυχαὶ μετὰ θάνατον διακρίνονται εἰς τρεῖς κατηγορίας:

α') Ἐξ αὐτῶν αἱ ψυχαὶ τῶν ἀμετανοήτων ἀνθρώπων, οἱ ὁποῖοι δὲν ἐξωμολογήθησαν, μεταβαίνουν ἀπ' εὐθείας εἰς τὴν κόλασιν.

β') Αἱ ψυχαὶ τῶν καθαρῶν καὶ ἀγνῶν ἀνθρώπων, ὡς αἱ ψυχαὶ τῶν Ἁγίων, μεταβαίνουν εἰς τὴν οὐράνιον ἀπόλαυσιν τῶν ἀγαθῶν, τὸν Παράδεισον· καὶ

γ') Αἱ ψυχαὶ ἐκείνων, οἱ ὁποῖοι περιέπεσαν εἰς ἀμαρτίας καὶ οἱ ὁποῖοι εἰλικρινῶς μετενόησαν, ἀλλὰ δὲν ἐπρόφθασαν νὰ ἀποδείξουν ἰκανὰ ἔργα τῆς μετανοίας τῶν, μεταβαίνουν εἰς μέσον τόπον.

Ὁ τόπος οὗτος λέγεται **Καθαρτήριο πύρ**, ὅπου καθαρίζονται καὶ μετὰ ταῦτα μεταβαίνουν καὶ αὐταὶ εἰς τὸν Παράδεισον.

Ὁ καθαρισμὸς τῶν ψυχῶν τούτων γίνεται διὰ τῶν λειτουργιῶν, διὰ τῶν δεήσεων τῶν ἱερέων καὶ διὰ τῶν συγχωροχαρτίων.

Τὸ δόγμα αὐτὸ τῆς Δυτικῆς Ἐκκλησίας εἶναι ψευδές, διότι

1. Α' Κορινθ. 1Ε', 41-42 καὶ Ρωμ. Β', 6.

2. Λουκ. 1Β 47-48.

δὲν στηρίζεται εἰς κανέν χωρίον τῆς Ἀγίας Γραφῆς οὔτε εἰς τὰς γνώμας τῶν Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας.

5. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑ

Ἐκ τῆς συγκρίσεως τῆς διδασκαλίας τῆς Ὁρθοδόξου Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας πρὸς τὰς Ἐκκλησίας Δυτικῆς καὶ Διαμαρτυρομένων ἐξάγεται τὸ ἐξῆς συμπέρασμα :

Κατὰ τὰς κυριωτέρας δογματικὰς διαφορὰς ἀποδεικνύεται, ὅτι ἡ Ἐκκλησία μας ἀκολουθεῖ τὴν μέσην ὁδόν. Διότι ἀποφεύγει τὰς ὑπερβολὰς τῶν ἄλλων Ἐκκλησιῶν καὶ σέβεται τὰς ἀληθείας τῆς θρησκείας, αἱ ὁποῖαι ὠρίσθησαν κατὰ τοὺς ὀκτῶ πρώτους αἰῶνας εἰς τὰς ἑπτὰ Οἰκουμενικὰς Συνόδους καὶ αἱ ὁποῖα διαφυλάσσονται ἀνόθευτοι.

Ἡ ὀρθὴ ὁδός, τὴν ὁποίαν ἠκολούθησεν ἡ Ἐκκλησία μας, ἀντιθέτως πρὸς τὰς ἄλλας Ἐκκλησίας, εἶναι ἐκείνη, τὴν ὁποίαν ὑπέδειξεν ὁ Κύριος, ἐκήρυξαν οἱ Ἀπόστολοι καὶ ἐφύλαξαν οἱ ἅγιοι Πατέρες.

ΜΕΡΟΣ Β΄

ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΚΗ

ΤΗΣ ΟΡΘΟΔΟΞΟΥ ΑΝΑΤΟΛΙΚΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

ΤΙ ΕΙΝΑΙ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΚΗ

Αί διάφοροι τελεταί και ιεραί ακολουθίαι, διά τῶν ὁποίων ἐκδηλώνομεν τὴν θεῖαν λατρείαν μας, λέγονται λειτουργίαι.

Ἐπειδὴ ὁμως ἡ κυριωτέρα και ἱερωτέρα τῶν λειτουργιῶν τούτων εἶναι ἡ ἱερά ἀκολουθία τοῦ μυστηρίου τῆς Θεῖας Εὐχαριστίας, δι' αὐτὸ λειτουργία ἰδίως λέγεται ἡ ἀκολουθία αὕτη.

Ἐκ τοῦ ὀνόματος δὲ λειτουργία ὠνομάσθη και τὸ μᾶθημά μας Λειτουργική, ἡ ὁποία ἀσχολεῖται μὲ τὴν ἱστορίαν, ἐξέτασιν και ἐρμηνείαν τῆς θεῖας λατρείας.

Ἐπειδὴ ἡ λατρεία τελεῖται ὑπὸ τῶν κληρικῶν εἰς ὠρισμένον τόπον, εἰς ὠρισμένον χρόνον και μὲ ὠρισμένον τρόπον, διὰ τοῦτο ἡ Λειτουργική θὰ ἐξετάσῃ ἀκριβέστερον τὰ ἑξῆς :

α') Τὸν τόπον τῆς λατρείας (ναός, ρυθμοὶ αὐτοῦ, διακόσμησις ναῶν, ἱερά σκεύη τοῦ ναοῦ κτλ.).

β') Τὸν χρόνον τῆς λατρείας (ἑορταί και ἱστορία αὐτῶν) και

γ') Τὸν τρόπον τῆς λατρείας (ὕμνολογία, ἱεραὶ ἀκολουθίαι κτλ.).

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α΄

ΙΕΡΟΙ ΤΟΠΟΙ ΤΗΣ ΛΑΤΡΕΙΑΣ

1. Ο ΝΑΟΣ

Ὁ ἄνθρωπος, ὅστις εἶναι ἐκ φύσεως θρησκευτικός, ὡς εἴδομεν εἰς τὴν Κατήχησιν, ἠσθάνθη πάντοτε τὴν ἀνάγκην νὰ λατρεύσῃ τὸν Πλάστην του.

Πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον ἐξέλεγε μέρη ὑψηλά, κατάφυτα καὶ καθαρὰ, ὅπου ἴδρυνε ναοὺς ἢ ἔστηνε σκηνάς διὰ τὴν λατρείαν του, τοὺς τόπους δὲ τούτους ἐθεώρει ἱερούς.

Τὴν ἀνάγκην λοιπὸν αὐτὴν τῆς ἐξωτερικεύσεως τῆς λατρείας των εἰς ὠρισμένους τόπους ἠσθάνθησαν εὐθὺς ἀμέσως καὶ οἱ Χριστιανοί.

Προτοῦ ὅμως ἰδρῦσουν ἰδιαίτερα κτίρια ὡς ναοὺς, μετεχειρίσθησαν ὡς ἱερούς τόπους τῆς λατρείας των κατ' ἀρχὰς ὑπερφῶα οἰκιῶν εὐσεβῶν Χριστιανῶν κατὰ μίμησιν τοῦ ὑπερφῶου ἐκείνου, ὅπου ὁ Χριστὸς ἐτέλεσε τὸν Μυστικὸν Δεῖπνον.

Οἱ τόποι οὗτοι ἐλέγοντο εὐκτήριοι, οἴκοι προσευχῆς, οἴκοι Θεοῦ ἢ ἐκκλησίαι (= συναθροίσεις).

Συνηθοίζοντο ἐπίσης καὶ εἰς τοὺς οἴκους τῶν χριστιανικῶν ἀγαπῶν, οἱ ὅποιοι ἐλέγοντο συναγωγαί, διότι ἡ ἐσωτερικὴ των διαίρεσις ὠμοίαζε πρὸς τὰς ἰουδαϊκὰς συναγωγάς.

Ἐχωρίζοντο διὰ δύο ἢ τεσσάρων σειρῶν κίβνων, εἶχον πρωτοκαθεδρίας (ὑψηλὰ καθίσματα), οἱ δὲ Χριστιανοὶ ἐκάθηντο ἐπὶ χαμηλοτέρων καθισμάτων ἢ ὀκλαδὸν ἐπὶ τοῦ ἐδάφους, τὸ ὁποῖον ἐστρώνετο διὰ ψιαθῶν.

Ἐπεσκέπτοντο ἐπίσης καὶ τὸ ἱερὸν τοῦ ναοῦ τῶν Ἱεροσολύμων, τὸ ὁποῖον ἐχρησιμοποιοῦν ὡς τόπον λατρείας. Ὁ ναὸς μάλιστα τοῦ Σολομῶντος ἐθεωρήθη ὡς ὁ πρῶτος χριστιανικὸς τόπος λατρείας καὶ ὁ πρῶτος τύπος τοῦ χριστιανικοῦ ναοῦ εἰς σχῆμα συνήθως πλοίου, ἐστραμμένου πρὸς ἀνατολάς, διότι ἐκεῖθεν τὸ φῶς τῆς χριστιανικῆς γνώσεως.

Τὸ σχῆμα τοῦτο ἐσυμβόλιζε τὴν Ἐκκλησίαν, ἡ ὁποία, κυβερνωμένη ἀπὸ τὸν Σωτῆρα καὶ τοὺς Ἀποστόλους, ὠδηγεῖ ἀσφαλῶς τοὺς ἐπιβάτας αὐτῆς, τοὺς πιστοὺς, εἰς ἀσφαλῆ λιμένα.

Εἶχον μίαν τράπεζαν εἰς τὸ μέσον τοῦ ἀνατολικοῦ μέρους τοῦ ναοῦ, τοῦ ὁποίου τὸ δάπεδον ἦτο ὑψηλότερον. Εἰς τὸ μέσον τοῦ ναοῦ ἦτο ὁ θρόνος τοῦ Ἐπισκόπου, δεξιὰ καὶ ἀριστερὰ ἦσαν καθίσματα.

Οἱ ναοὶ οὗτοι δὲν εἶχον εἰκόνας ἢ ἄλλον στολισμόν, ἐκ φόβου τῶν Χριστιανῶν πρὸς τὰ ἀγάλματα τῆς εἰδωλολατρίας.

Κατὰ τοὺς πρώτους χρόνους τῶν διωγμῶν οἱ καταδιωκόμενοι Χριστιανοὶ ἐχρησιμοποιοῦν ὡς περισσότερον δημόσιον τόπον λατρείας τὰς κατακόμβας.

Αἱ κατακόμβαι ἦσαν ὑπόγειοι λαβύρινθοι μὲ στενοὺς διαδρόμους, οἱ ὅποιοι ἐπλατύνοντο εἰς τετραγώνους θαλάμους. Ἐξ αὐτῶν ἐξήγετο ἡ πορσελάνη γῆ καὶ οἱ λίθοι τῶν λατομείων, καὶ ἐχρησίμευον μετὰ ταῦτα ὡς κοιμητήρια τῶν Ρωμαίων Χριστιανῶν.

Σήμερον οἱ ἱεροὶ οὗτοι τόποι εἶναι τὸ προσκύνημα τοῦ χριστιανικοῦ κόσμου.

Εἰς τὰ βάθη αὐτὰ τῆς γῆς εἶχον οἱ Χριστιανοὶ τοὺς τάφους τῶν Μαρτύρων των, τοὺς ὁποίους μετεχειρίζοντο ὡς Ἁγίας Τραπέζας. Ἐφωτίζοντο διὰ λυχνιῶν καὶ εἰς τὰς πλευρὰς τῶν τοίχων ὑπῆρχον οἱ θρόνοι τῶν Ἐπισκόπων καὶ αἱ πρῶται συμβολικαὶ ἅγιοι Εἰκόνες.

Τοιαῦται κατακόμβαι, ὡς ἱεροὶ τόποι λατρείας, εἶναι γνωσταὶ αἰ τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, Συρίας, Κύπρου, Κρήτης, Ἀλεξανδρείας, Μιλήτου, Ἰσπανίας, Γαλλίας καὶ ἰδίως τῆς Ρώμης.

Ἰδιαίτερα κτίρια ὡς ναοὺς ἤρχισαν νὰ κτίζουν οἱ Χριστιανοὶ ἀπὸ τοῦ δευτέρου αἰῶνος, δὲν ἠδύνατο ὅμως νὰ χρησιμοποιοῦν αὐτοὺς, διότι κατεκρημνίζοντο ὑπὸ τῶν Ρωμαίων διωκτῶν των. Ὁ αὐτοκράτωρ μάλιστα Διοκλητιανὸς διέταξε τὴν κατεδάφισιν ὅλων τῶν χριστιανικῶν ναῶν.

Ἀπὸ τῆς ἐποχῆς ὅμως τοῦ Κωνσταντίνου τοῦ Μεγάλου, ὁπότε κατέπαυσαν οἱ διωγμοὶ καὶ τὸ κράτος ἐκήρυξε πλήρη θρησκευτικὴν ἐλευθερίαν, ἀρχίζει καὶ ἡ οἰκοδομὴ νέων χριστιανικῶν ναῶν.

Προτοῦ ὅμως ἀρχίσῃ ἡ οἰκοδομὴ τῶν ναῶν τούτων, οἱ Χριστιανοὶ μετεχειρίσθησαν ὡς ναοὺς των τοὺς εἰδωλολατρικούς, ἀφοῦ ἔκαμον εἰς αὐτοὺς προχείρως μερικὰς τροποποιήσεις.

Μετέφερον δηλαδή τὴν εἴσοδον ἀπὸ τὴν ἀνατολικὴν πλευρὰν τῶν ναῶν τούτων εἰς τὴν δυτικὴν καὶ τὴν ἀνατολικὴν ἀντικατέστησαν μὲ κυκλοτερῆ ἀψίδα.

Κατὰ τοιοῦτον τρόπον μετέτρεψαν εἰς χριστιανικοὺς ναοὺς τὸν Παρθενῶνα, τὸ Ἐρέχθειον ἐν Ἀθήναις καὶ ἄλλους ἄλλαχοῦ.

Ἡ τροποποίησις αὕτη ἦτο μίᾳ πρόχειρος ἀρχιτεκτονικὴ χωρὶς κανένα ρυθμὸν (σχέδιον).

Οἱ τοιοῦτοι ὅμως ναοὶ δὲν ἐξυπηρέτουں τὰς ἀνάγκας τῆς λατρείας των, διότι ἦσαν στενοὶ καὶ σκοτεινοί, καὶ τότε ἤρχισαν τὴν οἰκοδομὴν νέων μεγαλοπρεπῶν ναῶν μὲ βάσιν διαφόρους ἀρχιτεκτονικοὺς ρυθμοὺς.

2. ΟΙ ΡΥΘΜΟΙ ΤΩΝ ΝΑΩΝ

Α'. Ο ΡΥΘΜΟΣ ΒΑΣΙΛΙΚΗΣ

Οἱ ναοὶ τοῦ ρυθμοῦ τούτου εἶναι κτίρια ἐπιμήκη ὀρθογώνια. Τὸ ἐσωτερικόν των χωρίζεται κατὰ μῆκος διὰ σειρῶν κίονων καὶ στοῶν. Αἱ σειραὶ αὗται σχηματίζουν τρεῖς ἢ πέντε διαδρόμους, οἱ ὅποιοι λέγονται κλίτη.

Τὸ μέσον κλίτος εἶναι πλατύτερον ἀπὸ τὰ ἄλλα δύο (τῶν πλευρῶν) καὶ ἀπολήγει πρὸς τὸ ἀνατολικὸν μέρος τοῦ κτιρίου εἰς μίαν ἡμικυκλικὴν ἀψίδα.

Ἡ στέγη τοῦ ναοῦ ἦτο ξυλίνη ἢ λιθίνη, ἐσωτερικῶς δὲ οἱ τοῖχοι ἐκοσμοῦντο δι' ὠραισιτάτων μωσαϊκῶν εἰκόνων.

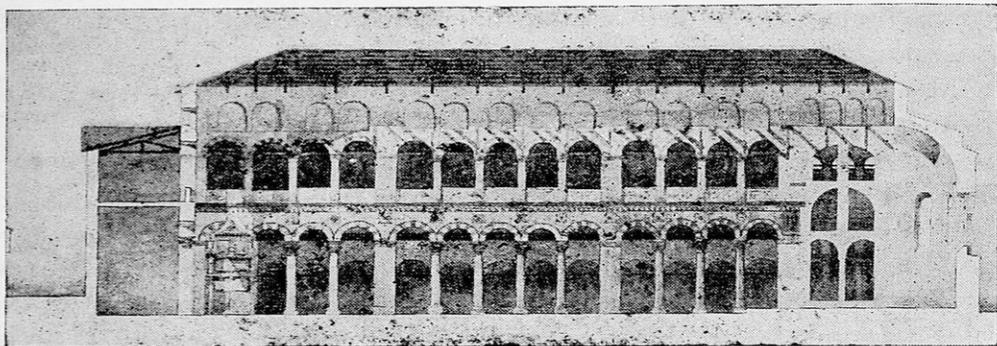
Οἱ κίονες ἦσαν ἐκ πολυχρῶμων λίθων καὶ ἐκοσμοῦντο μὲ γλυπτικὴν διακόσμησιν. Εἰς τὰς δύο πλαγίας ἐξωτερικὰς πλευρὰς προσετέθησαν βαθμηδὸν πτέρυγες (καμάραι) καὶ οὕτω τὸ σχῆμα τοῦ ναοῦ μετετρέπετο εἰς σταυρωτόν.

Ἡ σταυρωτὴ αὕτη Βασιλικὴ κατὰ τὴν ἐποχὴν τοῦ Ἰουστινιανοῦ γίνεται ἡ βάσις τῆς οἰκοδομῆς τῶν βυζαντινῶν ναῶν.

Ὡνομάσθη ρυθμὸς Βασιλικῆς ἢ Βασιλικὸς ρυθμὸς, διότι τὸ ἀρχιτεκτονικὸν αὐτοῦ σχέδιον ὁμοιάζει πρὸς τὰ ρωμαϊκὰ ἐκεῖνα κτίρια, τὰ ὅποια ἐλέγοντο βασιλικάι στοαί. Ἔλαβον δὲ αὗται τὸ ὄνομα ἐκ τῆς ἐν Ἀθήναις βασιλικῆς στοᾶς, εἰς τὴν ὁποίαν ἐδίκαζεν ὁ ἄρχων βασιλεὺς.

Ναοὺς ρυθμοῦ Βασιλικῆς ἔχομεν εἰς τὰς Ἀθήνας τὸν ναὸν

τῆς Ζωοδόχου Πηγῆς ἐπὶ τῆς ὁδοῦ Ἀκαδημίας, τὸν ναὸν τοῦ Ἁγίου Διονυσίου τῶν Δυτικῶν ἐπὶ τῆς ὁδοῦ Πανεπιστημίου, εἰς δὲ τὸν Πειραιᾶ τὸν ναὸν τῆς Ἁγίας Τριάδος. Εἰς τὴν Θεσσαλονίκην ἦτο ὁ περίφημος καὶ ἀρχαιότατος ναὸς τοῦ πο-

Ὁ Ἅγιος Δημήτριος Θεσσαλονίκης.
Τομὴ κατὰ μῆκος)

λιούχου Ἁγίου Δημητρίου, ὅστις κατεστράφη ἐκ πυρκαϊᾶς κατὰ τὸ 1917.

Β'. Ο ΒΥΖΑΝΤΙΝΟΣ ΡΥΘΜΟΣ

Προτοῦ ἀκόμη ἀναφανῆ ὁ νέος οὔτος ρυθμὸς, εἶχε τοποθετηθῆ ὑπεράνω τοῦ μέσου κλίτους τοῦ ναοῦ Βασιλικῆς εἰς κυλινδρικός τροῦλλος χάριν καλυτέρου φωτισμοῦ τοῦ ναοῦ.

Ἡ τροποποίησις αὕτη τοῦ ρυθμοῦ τῆς Βασιλικῆς ἔγινεν ἡ βάσις τοῦ νέου Βυζαντινοῦ ρυθμοῦ, κατὰ τὴν ἐποχὴν τοῦ αὐτοκράτορος Ἰουστινιανοῦ. Ἐκτοτε οὐδέποτε λείπει ἀπὸ τοῦ ρυθμοῦ τούτου ὁ τροῦλλος ὡς τὸ κύριον χαρακτηριστικὸν γνῶρισμα αὐτοῦ.

Ὁ νέος οὔτος ρυθμὸς εἰσήχθη εἰς τὸ Βυζάντιον, ἐξ οὗ καὶ Βυζαντινὸς λέγεται. Ὁ πρῶτος δὲ ναὸς τοῦ ρυθμοῦ τούτου ἐκτίσθη ἐκεῖ, ὅπου ἄλλοτε εἶχε κτισθῆ ὑπὸ τοῦ Μεγάλου Κωνσταντίνου ὁ ναὸς τῆς τοῦ Θεοῦ Σοφίας.

Τὸν ναὸν αὐτὸν ἀνήγειρε μεγαλοπρεπέστερον ὁ Ἰουστινιανὸς κατὰ τὰ ἔτη 532-537, ὅστις διέταξε νὰ κατασκευάσουν

άντι τῆς ξυλίνης στέγης ἕνα μέγαν θόλον ἐκ πλίνθων καὶ λίθων ἐλαφρῶν. Ὁ θόλος οὗτος ἐκάλυπτε σχεδὸν τὸν κυρίως ναὸν καὶ ἄνωθεν αὐτοῦ κατεσκευάσθη ὁ τρούλλος, τοῦ ὁποίου ἡ διάμετρος ἦτο 106 ποδῶν. Ὁ ναὸς οὗτος τῆς Ἁγίας Σοφίας εἶναι τὸ μοναδικὸν καὶ τὸ ἐξοχώτερον ἀριστούργημα τῆς ἀρχιτεκτονικῆς τέχνης καὶ τὸ ἱερὸν προσκύνημα ὅλης τῆς Χριστιανωσύνης.

Τὰ ἐγκαίμια τούτου ἔγιναν ὑπὸ τοῦ Ἰουστινιανοῦ μεγαλοπρεπῶς κατὰ τὸ ἔτος 557.

Εἰς τὰς Ἀθήνας σώζονται πολλοὶ ἀρχαῖοι Βυζαντινοὶ ναοί, ὡς π. χ. ὁ ναὸς τοῦ Δαφνίου, ὁ Ἅγιος Νικόδημος (Ρωσικὴ Ἐκκλησία), ὁ Ἅγιος Ἐλευθέριος εἰς τὴν πλατεῖαν Μητροπόλεως, ὁ τῶν Ἁγίων Θεοδώρων, ὁ τῆς Καπνικαρέας. Εἰς δὲ τὴν Θεσσαλονίκην ναοὶ σταυρωτῆς Βασιλικῆς μετὰ τρούλλου εἶναι ὁ τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων, ὁ τοῦ Ἁγίου Γεωργίου, ὁ τῆς Ἁγίας Σοφίας καὶ ἄλλοι.

Γ'. Ο ΓΟΤΘΙΚΟΣ ΡΥΘΜΟΣ

Ὁ ρυθμὸς οὗτος ἀναφαίνεται ἀπὸ τοῦ δεκάτου αἰῶνος εἰς τοὺς Γότθους Χριστιανούς, ἐξ ὧν καὶ τὸ ὄνομά του, ἐνῶ κατ' ἀρχὰς ὠνομάσθη οὕτως ὡς μία βαρβαρικὴ τέχνη ἀπέναντι τοῦ μεγαλοπρεποῦς Βυζαντινοῦ ρυθμοῦ.

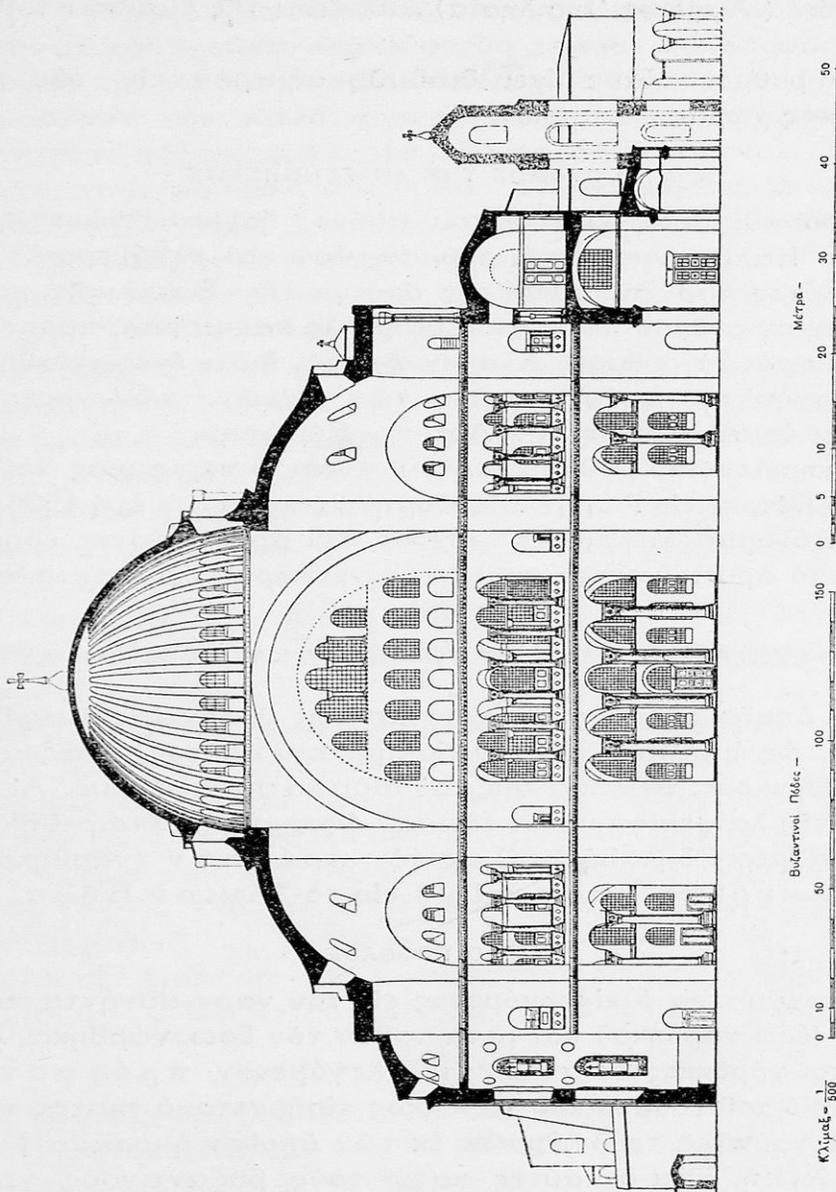
Ὁ ρυθμὸς οὗτος εἶναι ὁμοῖος μὲ τὸν ρυθμὸν τῆς Βασιλικῆς, μὲ τὴν διαφορὰν ὅτι ἔχει θόλον, ὁ ὁποῖος ἀπολήγει εἰς ὀξεῖαν γωνίαν.

Ὅλα τὰ τόξα τοῦ ναοῦ τούτου καὶ ὄλαι αἱ ἐξοχαὶ καὶ ἐσοχαὶ ἀπολήγουν εἰς ὀξεῖας γωνίας.

Οἱ ναοὶ τοῦ ρυθμοῦ τούτου εἶναι μεγάλοι καὶ ὑψηλοί, ἔχουν πολλὰ παράθυρα μὲ χρωματιστοὺς ὑαλοπίνακας, διὰ τὰ εἰσέρχεται εἰς τὸν ναὸν ἄφθονον φῶς.

Μνημεῖα μεγαλοπρεπῆ τοῦ ρυθμοῦ τούτου εἶναι εἰς τὴν Γαλλίαν ὁ ναὸς τῆς Παναγίας τῶν Παρισίων, εἰς τὴν Ἀγγλίαν ὁ καθεδρικὸς ναὸς τῆς Καντερβουρίας, εἰς τὴν Γερμανίαν ὁ καθεδρικὸς ναὸς τῆς Κολωνίας.

Εἰς τὰς Ἀθήνας Γοτθικοῦ ρυθμοῦ εἶναι ὁ ναὸς τῶν Ἁγ-

Ελληνομάνης

Ὁ ναὸς τῆς Ἁγίας Σοφίας.

γλικανών (Ἀγγλικὴ Ἐκκλησία) ἀπέναντι τῆς εισόδου τοῦ Ζαπτείου.

Ὁ ρυθμὸς οὗτος ἔχει διαδοθῆ σήμερον εἰς τὰς προτεσταντικὰς χώρας.

Δ'. Ο ΡΥΘΜΟΣ ΤΗΣ ΑΝΑΓΕΝΝΗΣΕΩΣ

Ἀπὸ τοῦ δεκάτου πέμπτου αἰῶνος ἤρχισαν νὰ κτίζονται εἰς τὴν Ἰταλίαν ναοὶ κατὰ ρυθμὸν νέον καὶ ἐλεύθερον. Ὁ ρυθμὸς οὗτος ἦτο ἀνάμιξις τῆς σταυρωτῆς Βασιλικῆς καὶ τοῦ Βυζαντινοῦ ρυθμοῦ μὲ θόλους ὑψηλοὺς καὶ μεγαλοπρεπεῖς.

Λέγεται δὲ ρυθμὸς Ἀναγεννήσεως, διότι ἐνεφανίσθη κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς ἀναγεννήσεως τῶν τεχνῶν, τῶν γραμμάτων καὶ τῶν ἐπιστημῶν εἰς τὴν Δυτικὴν Εὐρώπην.

Μνημεῖον τοῦ ρυθμοῦ τούτου εἶναι ὁ περίφημος ναὸς τοῦ Ἁγίου Πέτρου εἰς Ρώμην, οἰκοδομηθεὶς κατὰ τὰ ἔτη 1506-1667.

Οἱ ὀνομαστότεροι καλλιτέχναι καὶ ἀρχιτέκτονες ἐδημιούργησαν τὸ ἀριστούργημα τοῦτο τῆς νεωτέρας ἀρχιτεκτονικῆς.

3. Η ΕΣΩΤΕΡΙΚΗ ΔΙΑΙΡΕΣΙΣ ΤΟΥ ΝΑΟΥ ΚΑΙ ΤΑ ΜΕΡΗ ΑΥΤΟΥ

Οἱ ὀπαδοὶ τῆς ἀρχαίας χριστιανικῆς θρησκείας διεκρίθησαν ἐνωρὶς, ὡς ἐμάθομεν εἰς τὴν Κατήχησιν, εἰς τρεῖς τάξεις, ἦτοι τοὺς κληρικοὺς, τοὺς πιστοὺς καὶ τοὺς κατηχουμένους. Αἱ ἀνάγκαι δὲ τῆς λατρείας τούτων ἔδωσαν ἀφορμὴν νὰ διαιρεθῆ ὁ ναὸς εἰς τρία μέρη, δηλαδή: α') εἰς τὸν πρόναον (νάρθηκα), β') εἰς τὸν κυρίως ναὸν καὶ γ') εἰς τὸ Ἁγιον Βῆμα.

Α'. Ο ΠΡΟΝΑΟΣ

Ἀρχαιότερα ὁ εἰσερχόμενος εἰς τὸν ναὸν συνήντα τὸ πρόπυλον (ἔξω νάρθηκα) καὶ μετὰ τοῦτο τὸν ἔσω νάρθηκα, οἱ δύο δὲ οὗτοι νάρθηκες ἀπετέλουν τὸν λεγόμενον πρόναον.

Ἀπὸ τοῦ ἐσωτερικοῦ νάρθηκος εἰσῆρχετο ὁ πιστὸς εἰς τὸν κυρίως ναὸν διὰ τριῶν θυρῶν, ἐκ τῶν ὁποίων ἡ μεσαία ἐλέγετο Βασιλική, διότι δι' αὐτῆς κατὰ τοὺς βυζαντινοὺς χρόνους εἰσῆρχετο ὁ Βασιλεὺς. Ἡ δὲ θύρα ἀπὸ τοῦ προνάου εἰς τὸν νάρθηκα ἐλέγετο Ὡραία Πύλη.

Εἰς τὸ μέρος τοῦτο τοῦ νάρθηκος παρέμενον παλαιότερα κατὰ τὴν θείαν λειτουργίαν οἱ κατηχούμενοι καὶ δι' αὐτὸ ἐλέγετο τοῦτο καὶ κατηχουμένειον.

Μετὰ τὸν νηπιοβαπτισμόν ὁ νάρθηξ ἔχασε τὴν παλαιάν του σημασίαν καὶ σήμερον δὲν ὑπάρχει.

Κατὰ τοὺς χρόνους ὅμως τῆς Τουρκοκρατίας ὁ νάρθηξ ἔλαβεν ἐθνικὴν σημασίαν, διότι ἐχρησίμευσεν ὡς «τὸ κρυφὸ σχολειὸ τῆς μαύρης δουλείας».

Ἐξω δὲ τοῦ ναοῦ καὶ πρὸ τοῦ προπύλου ὑπῆρχον ἡ κρήνη καὶ τὸ βαπτιστήριον.

1) Ἡ κρήνη.— Ἡ κρήνη ἦτο μία βρύσις, εἰς τὴν ὁποίαν οἱ Χριστιανοί, προτοῦ εἰσέλθουν εἰς τὸν ναόν, ἔνιπτον τὰς χεῖρας των διὰ νὰ δείξουν τὴν καθαριότητα τοῦ σώματος καὶ τῆς ψυχῆς διὰ τὴν κοινὴν προσευχὴν.

Περίφημος ἦτο ἡ κρήνη τοῦ ναοῦ τῆς Ἀγίας Σοφίας εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, ἡ ὁποία ἔφερε μίαν περιέργον ἐπιγραφὴν, λεγομένην καρκινικήν.

Ἡ ἐπιγραφή αὕτη ἦτο ἡ ἐξῆς: «ΝΙΨΟΝΑΝΟΜΗΜΑΤΑΜΗΜΟΝΑΝΟΨΙΝ», ἡ ὁποία ἀνεγινώσκετο καὶ ἐκ τοῦ τέλους πρὸς τὴν ἀρχήν.

2) Τὸ βαπτιστήριον.— Τοῦτο ἦτο ἓν ἰδιαίτερον οἰκοδόμημα, εἰς τὸ ὁποῖον ἐβαπτίζοντο οἱ κατηχούμενοι.

Ἐχωρίζετο εἰς δύο διαμερίσματα, εἰς τὸ ἀνατολικόν (φωτιστήριον), ὅπου ὑπῆρχε δεξαμενὴ ὕδατος διὰ τὸ βάπτισμα τῶν κατηχουμένων, καὶ τὸ δυτικόν (ἀποδυτήριον), ὅπου οὗτοι ἄφινον τὰ ἐνδύματά των καὶ ἐγίνετο ἡ ἀκολουθία πρὸ τοῦ βαπτίσματος.

Μετὰ τὴν διάδοσιν τοῦ νηπιοβαπτισμοῦ κατηργήθησαν τὰ βαπτιστήρια καὶ ἀντικατέστησαν αὐτὰ αἱ κολυμβήθραι.

Β'. Ο ΚΥΡΙΩΣ ΝΑΟΣ

Ὁ κυρίως ναὸς εἶναι ὁ μεταξὺ τοῦ νάρθηκος καὶ τοῦ Ἀγίου Βήματος χώρος, ὁ ὁποῖος προορίζεται διὰ τοὺς πιστοὺς. Εἰς αὐτὸν περιλαμβάνονται τὰ ἐξῆς:

1) Τὰ στασίδια.— Εἶναι καθίσματα, εἰς τὰ ὁποῖα ἐκάθηντο οἱ πιστοὶ πρὸς ἀνάπαυσιν εἰς ὠρισμένας στιγμὰς τῶν

ιερών ἀκολουθιών. Ἡ ἀνάπαυσις αὕτη τῶν πιστῶν, χωριστὰ τῶν δύο φύλων, εἶναι παλαιοτάτη συνήθεια ἀπαντῶσα ἀπὸ τῶν ἀποστολικῶν χρόνων. Τὴν τάξιν δὲ τῶν καθημένων ἐπέβλεπον οἱ διάκονοι καὶ οἱ πυλωροὶ (θυρωροὶ) τοῦ ναοῦ.

Κατὰ τοὺς βυζαντινοὺς χρόνους συνήθιζον αἱ γυναῖκες νὰ μένουν εἰς τὸν νάρθηκα, ἐξ οὗ καὶ ὁ νάρθηξ γυναικωνίτης.

2) Ὁ ἄμβων. — Ὁ ἄμβων (ἐκ τοῦ ἀναβάνω) ἦτο μία ξυλίνη ἢ μαρμαρίνη ἐξέδρα, ἔχουσα δύο κλίμακας, συνήθως μίαν ἐξ ἀνατολῶν καὶ τὴν ἄλλην ἐκ δυσμῶν. Εὕρισκετο ἀρχαιότερα εἰς τὸ μέσον τοῦ κυρίως ναοῦ, κατὰ δὲ τοὺς βυζαντινοὺς χρόνους μετετέθη εἰς τὸ ἀριστερὸν μέρος χάριν εὐρυχωρίας.

Ἀπὸ τοῦ ἄμβωνος καὶ μάλιστα ἀπὸ τοῦ ἀναλογεῖου¹ αὐτοῦ ἀνεγινώσκοντο αἱ περικοπαὶ τῶν Ἀγίων Γραφῶν, καὶ ἔψαλλον οἱ ψάλται. Ἐκεῖθεν δὲ ὁ διάκονος διέτασσε μεγαλοφώνως νὰ φύγουν ἐκ τοῦ ναοῦ οἱ κατηχούμενοι εἰς ὠρισμένον σημεῖον τῆς λειτουργίας.

Ἐπὶ τοῦ ἄμβωνος ἐγίνετο ἐπίσης ἡ στέψις τῶν Αὐτοκρατόρων καὶ ἡ ἀνακήρυξις τῶν Πατριαρχῶν. Ἀπὸ τῆς ἐποχῆς δὲ τοῦ Χρυσοστόμου ἐχρησιμοποιήθη ὁ ἄμβων καὶ διὰ τὸ κήρυγμα.

3) Τὰ ἀναλόγια. — Ταῦτα ἦσαν δύο ξύλινα περιστροφικὰ βήματα πρὸς χρῆσιν τῶν βιβλίων τῶν ψαλτῶν. Ὅμοια πρὸς τὰ χρησιμοποιούμενα σήμερον ὑπὸ τῶν δύο χορῶν τῶν ψαλτῶν.

4) Τὸ εἰκονοστάσιον (τέμπλον). — Ξύλινον ἢ μαρμαρίνον διάφραγμα, τὸ ὁποῖον χωρίζει τὸν κυρίως ναὸν ἀπὸ τοῦ Ἀγίου Βήματος. Καλύπτεται ὀλόκληρον μὲ ἀγίας εἰκόνας, ἐξ οὗ καὶ τὸ ὄνομα.

Ἀρχαιότερα καὶ πρὸ τῆς Εἰκονομαχίας (842) ἦτο χαμηλὸν κιγκλίδωμα ξύλινον, μαρμαρίνον ἢ καὶ χάλκινον, ὁπόθεν ἐκρέμαντο αἱ εἰκόνες.

Μετὰ τὴν Εἰκονομαχίαν ἔλαβε βαθμηδὸν τὴν μορφήν, τὴν ὁποίαν ἔχει σήμερον.

Τὸ εἰκονοστάσιον ἔχει τρεῖς θύρας, ἐξ ὧν ἡ μεσαία λέγε-

1. Ἀναλογεῖον ἦτο ὑποστήριγμα ξύλινον εἰς σχῆμα ἀετοῦ, βλέπον πρὸς τὸν λαόν.

ται Βημόθυρον ἢ Ὁραία Πύλη, ἐκ τῆς ὀνομασίας τῆς Ὁραίας Πύλης τοῦ προνάου.

Εἰς τὰς πλαγίας θύρας εἰκονίζονται ἀρχάγγελοι ὡς ἀκοίμητοι φρουροὶ τοῦ Ἁγίου Βήματος, ἀντὶ τῶν ἄλλοτε ἐκεῖ δύο διακόνων ὡς φρουρῶν.

5) Ὁ σολέας.— Τὸ δάπεδον, τὸ ὁποῖον εὕρισκετο μεταξὺ τοῦ παλαιοῦ ἄμβωνος καὶ τοῦ Ἱεροῦ Βήματος, ὑψηλότερον τοῦ δαπέδου τοῦ λοιποῦ ναοῦ, λέγεται σολέας.

Ἐπὶ τοῦ σολέα ἄλλοτε ὑπῆρχεν ὁ θρόνος τοῦ Βασιλέως, ὁ ὁποῖος μετεφέρθη κάτω εἰς τὸν κυρίως ναὸν πρὸς τὰ δεξιὰ καὶ ἀπέναντι τοῦ ἄμβωνος.

Ὁ θρόνος οὗτος συνεχωνεύθη κατόπιν μετὰ τοῦ θρόνου τοῦ Ἐπισκόπου, ὁ ὁποῖος λέγεται σήμερον δεσποτικὸς θρόνος ἢ δεσποτικόν.

Εἰς τοὺς περισσοτέρους ναοὺς ὁ σολέας σήμερον εἶναι μία κυκλοτερῆς προέκτασις, ὁπόθεν ὁ ἱερεὺς κοινωνεῖ τοὺς Χριστιανοὺς καὶ διανέμει τὸ ἀντίδωρον.

Γ'. ΤΟ ΑΓΙΟΝ ΒΗΜΑ

Τὸ Ἁγιον Βῆμα ἢ τὸ ἱερὸν εἶναι τὸ τρίτον μέρος τοῦ ναοῦ, εὕρισκόμενον εἰς τὴν ἀνατολικωτέραν πλευρὰν αὐτοῦ καὶ εἶναι τὸ ἱερώτερον ὅλου τοῦ ναοῦ.

Περιλαμβάνονται δὲ εἰς αὐτὸ ἢ Ἁγία Τράπεζα, ἢ Πρόθεσις, τὸ Σκευοφυλάκιον καὶ τὸ Σύνθρονον.

1) Ἡ Ἁγία Τράπεζα.— Ἡ Ἁγία Τράπεζα εἶναι τὸ κυριώτερον καὶ ἱερώτερον ἀντικείμενον τοῦ Ἁγίου Βήματος.

Εὕρισκεται εἰς τὸ μέσον τοῦ Ἁγίου Βήματος ἀπέναντι τῆς Ὁραίας Πύλης καὶ ἐπ' αὐτῆς τελεῖται τὸ μυστήριον τῆς Θείας Εὐχαριστίας.

Παλαιότερα κατεσκευάζετο ἐκ ξύλου, διότι ξυλίνη ἦτο ἡ τράπεζα, εἰς τὴν ὁποίαν ὁ Χριστὸς ἐτέλεσε τὸν Μυστικὸν Δείπνον. Σήμερον κατασκευάζεται ἐκ λίθου ἢ μαρμάρου.

Ἡ Ἁγία Τράπεζα τῆς Ἁγίας Σοφίας Κωνσταντινουπόλεως ἦτο ἐκ πολυτίμου μετάλλου καὶ πολυτίμων λίθων.

Στηρίζεται ἐπὶ ἐνὸς στύλου, ὅστις παριστᾷ τὸν Χριστὸν ὡς ἰδρυτὴν τῆς Ἐκκλησίας ἢ ἐπὶ τεσσάρων, οἱ ὁποῖοι παρι-

στοὺν τοὺς τέσσαρας Εὐαγγελιστάς, διότι τὰ εὐαγγέλια των περιέχουν τὸ στήριγμα τῆς πίστεώς μας. Πολλάκις δὲ στηρίζεται καὶ ἐπὶ περισσοτέρων στύλων (Ἀποστόλων, Προφητῶν, Μαρτύρων κτλ.).

Εἰς τὴν βᾶσιν τῆς Ἀγίας Τραπέζης τοποθετεῖται ἀργυρᾷ θήκη, περιέχουσα λείψανα μάρτυρος, διότι κατὰ τοὺς διωγμούς, ὡς εἶδομεν προηγουμένως, ἐτελεῖτο ἡ λειτουργία ἐπὶ τῶν τάφων τῶν μαρτύρων.

Ὑποκάτω τῆς Ἀγίας Τραπέζης εὐρίσκεται τὸ *χωνευτήριο*, δηλαδή μία ὀπή, ὅπου χύνονται τὸ ὕδωρ τοῦ νιπτῆρος τῶν ἱερέων καὶ τὸ ὕδωρ τοῦ βαπτίσματος.

Ἡ Ἀγία Τράπεζα καλύπτεται μὲ διάφορα καλύμματα, εἶναι δὲ ταῦτα τὰ ἑξῆς :

α') *Τὸ εἰλητόν.*— Εἶναι τοῦτο κάλυμμα μετάξινον συνήθως, τὸ ὁποῖον ἀπλώνεται ἐπὶ τῆς Ἀγίας Τραπέζης, ὅταν γίνεται ἡ λειτουργία· φέρει δὲ τὴν εἰκόνα τοῦ τάφου τοῦ Σωτῆρος.

β') *Τὸ κατασάρκιον.*— Κάλυμμα ἐξ ὑφάσματος λευκοῦ, ὡς σινδόνης, διὰ τοῦ ὁποῦ σκεπάζεται ὀλόκληρος ἡ Ἀγία Τράπεζα, ὡς τὸ σῶμα τοῦ Χριστοῦ.

γ') *Τὸ ἀντιμήνσιον.*— Κάλυμμα ἐξ ὑφάσματος, ὁμοιον πρὸς τὸ εἰλητόν, τὸ ὁποῖον φέρει εἰς τὰ ἄκρα ἐρραμμένα ἅγια λείψανα.

Γίνεται χρῆσις τούτου ἀντὶ τῆς Ἀγίας Τραπέζης (*mensa*) εἰς πλοῖα, εἰς στρατόπεδα καὶ εἰς ναοὺς μὴ ἐγκαινισμένους καὶ εἰς μικροὺς ἐξοχικούς.

Τοῦτο ἀπλώνει ὁ ἱερεὺς ἐπὶ κοινῆς τραπέζης καὶ τελεῖ τὴν θείαν λειτουργίαν.

δ') *Ὁ Ἐπιτάφιος.*— Μεταξὺ τῶν καλυμμάτων τῆς Ἀγίας Τραπέζης περιελαμβάνετο ἄλλοτε καὶ ὁ Ἐπιτάφιος, δηλαδή ὕφασμα πολυτελὲς χρυσοκέντητον, εἰς τὸ ὁποῖον ἐζωγραφίζετο ὁ Χριστὸς νεκρὸς.

Τοῦτον περιέφερον οἱ ἱερεῖς κατὰ τὴν ὥραν τῆς Μεγάλης Εἰσόδου τῆς θείας λειτουργίας.

Σήμερον μεταχειρίζεται τὸ κάλυμμα τοῦτο τῆς Ἀγίας Τραπέζης ἡ Ἐκκλησία κατὰ τὴν Μεγάλην Παρασκευήν. Τοῦτο περιφέρουν οἱ ἱερεῖς κατὰ τὴν ἔξοδον τοῦ Ἐπιταφίου.

2) Ἡ Πρόθεσις.— Εἰς τὴν ἀριστερὰν πλευρὰν τοῦ Ἁγίου Βήματος καὶ πλησίον τῆς Ἁγίας Τραπέζης ἦτο μία τράπεζα, ἡ ὁποία λέγεται Πρόθεσις ἢ Προσκομιδὴ ἢ Παρατραπέζιον.

Σήμερον ἡ Πρόθεσις ἀντὶ τραπέζης εἶναι εἶδος σπηλαίου κατεσκευασμένου ἐπὶ τῆς ἀριστερᾶς κόγχης τοῦ τοίχου τοῦ ναοῦ καὶ συμβολίζει τὴν φάτνην τοῦ σπηλαίου, ὅπου ἐγεννήθη ὁ Κύριος.

Λέγεται Πρόθεσις, διότι εἰς αὐτὴν προτίθενται τὰ δῶρα, ὁ ἄρτος καὶ ὁ οἶνος, Παρατραπέζιον δὲ διότι εὐρίσκεται πλησίον τῆς Ἁγίας Τραπέζης, καὶ Προσκομιδὴ διότι ἐκεῖ προσκομίζονται τὰ τίμια δῶρα προτοῦ μεταφερθοῦν εἰς τὴν Ἁγίαν Τράπεζαν.

Ἐπὶ τῆς Προθέσεως εὐρίσκεται βιβλίον, λεγόμενον Δίπτυχον, διότι φέρει δύο πτυχάς, καὶ εἰς μὲν τὴν μίαν ἀναγράφονται ὀνόματα ζώντων, εἰς δὲ τὴν ἄλλην ὀνόματα νεκρῶν, τὰ ὁποῖα μνημονεύει ὁ ἱερεὺς, ὅταν τελῇ τὴν ἀκολουθίαν τῆς Προσκομιδῆς, ὡς θὰ ἴδωμεν.

3) Τὸ Σκευοφυλάκιον.— Τὸ Σκευοφυλάκιον εἶναι ἓν κιβώτιον ἢ ἐρμάριον, τοποθετημένον εἰς τὴν δεξιὰν κόγχην τοῦ Ἁγίου Βήματος.

Ἄλλοτε ἦτο ἠνωμένον μετὰ τῆς Προθέσεως.

Ἐντὸς αὐτοῦ φυλάσσονται τὰ ἱερά σκεύη τοῦ ναοῦ, τὰ ἄμφια τῶν κληρικῶν καὶ ἄλλα πολύτιμα κειμήλια, ἐπειδὴ δὲ ἡ φύλαξις τούτων ἦτο ἔργον τῶν διακόνων, ἐλέγετο καὶ διακονικόν.

4) Τὸ Σύνθρονον.— Σύνθρονον ἦτο μία σειρὰ θρόνων, εἰς τοὺς ὁποίους ἐκάθητο ὁ Ἐπίσκοπος καὶ οἱ ἄλλοι κληρικοὶ εἰς ὠρισμένας στιγμὰς τῆς θείας λειτουργίας.

Εὐρίσκετο ὀπισθεν ἀκριβῶς τῆς Ἁγίας Τραπέζης καὶ εἰς τὴν ἐκεῖ ἀνατολικὴν κόγχην τοῦ Ἁγίου Βήματος.

Ὅταν δμως ὑψώθη τὸ Εἰκονοστάσιον, ὁ δὲ θρόνος τοῦ Ἐπισκόπου μετεφέρθη εἰς τὸν κυρίως ναόν, τὸ σύνθρονον κατηργήθη.

Εἰς τὸν Μητροπολιτικὸν ναὸν τῶν Ἀθηνῶν διατηρεῖται σήμερον τὸ σύνθρονον, ἀποτελούμενον ἐκ πέντε μαρμαρίνων

θρόνων, εἰς τοὺς ὁποίους ἐκάθηντο τὰ μέλη τῆς Ἱερᾶς Συνόδου, ὅταν ἄλλοτε ἦτο πενταμελής ἡ Σύνοδος.

4. ΤΑ ΙΕΡΑ ΣΚΕΥΗ

Ἱερὰ σκεύη εἶναι κυρίως τὰ σκεύη ἐκεῖνα, τὰ ὁποῖα μεταχειρίζεται ὁ ἱερεὺς, ὅταν τελῆ τὸ μυστήριον τῆς Θείας Εὐχαριστίας.

Πλὴν τούτων ἱερὰ σκεύη εἶναι καὶ ἄλλα ἱερὰ ἀντικείμενα, τὰ ὁποῖα χρησιμοποιοῦνται εἰς ἄλλας ἱερὰς τελετὰς καὶ δι' ἄλλας λειτουργικὰς ἀνάγκας.

Ὅλα δὲ ταῦτα, ἀφοῦ καθορισθοῦν διὰ λειτουργικὴν χρῆσιν, ἀπαγορεύεται νὰ χρησιμοποιηθοῦν δι' ἄλλην χρῆσιν.

Α'. ΤΑ ΙΕΡΑ ΣΚΕΥΗ ΤΗΣ ΑΓΙΑΣ ΤΡΑΠΕΖΗΣ

1) Τὸ Ἅγιον Ποτήριον.— Τὸ ποτήριον τοῦτο ἔχει ἰδιαιτέραν σημασίαν, διότι ὁ σκοπὸς του εἶναι πολὺ ὑψηλός, ὡς θὰ ἴδωμεν ἀκολούθως, καὶ δι' αὐτὸ διέφερε πάντοτε ἀπὸ τὰ κοινὰ οἰκιακὰ ποτήρια.

Εἶναι χρυσοῦν ἢ ἀργυροῦν, ἀρχαιότερα δὲ ἦτο καὶ ὑάλινον.

Ἡ χρῆσις τοῦ Ἁγίου Ποτηρίου φθάνει μέχρι τῶν ἀποστολικῶν χρόνων, ἔφερε δὲ λαβὰς εἰς τὰς πλευράς. Παριστᾶ τὸ ποτήριον τοῦ Μυστικοῦ Δείπνου.

2) Ὁ Ἅγιος Δίσκος.— Ὁ Ἅγιος Δίσκος εἶναι μικρὸς καὶ στρογγύλου σχήματος ἀργυροῦς δίσκος, ἐπὶ τοῦ ὁποίου ὁ ἱερεὺς θέτει τὰς μερίδας τοῦ ἁγίου ἄρτου κατὰ τὴν ἀκολουθίαν τῆς Προσκομιδῆς, ὡς θὰ ἴδωμεν.

Παριστᾶ τὸν οὐρανὸν ἢ τὴν φάτνην τῆς γεννήσεως τοῦ Σωτῆρος.

Τὸ Ἅγιον Ποτήριον καὶ ὁ Ἅγιος Δίσκος εἶναι τὰ κύρια σκεύη τῆς Ἁγίας Τραπέζης, καλύπτονται δὲ ὑπὸ ἐνὸς ἱεροῦ καλύμματος ἐξ ὑφάσματος.

Δι' αὐτοῦ ὁ ἱερεὺς ριπίζει (ἀερίζει) τὰ τίμια δῶρα, τὸν ἄρτον εἰς τὸν Δίσκον καὶ τὸν οἶνον εἰς τὸ Ποτήριον, ὅταν εἶναι ἀκάλυπτα, διὰ νὰ προφυλάξῃ αὐτὰ ἀπὸ τῆν ἰτῶσιν ἐντόμου ἢ

ἀπὸ τοὺς ὀφθαλμοὺς τῶν ἀπίστων. Δι' αὐτὸ τὸ κάλυμμα τοῦτο λέγεται Ἄηρ.

Καλύπτονται ὅμως καὶ χωριστὰ τὸ Ποιήριον καὶ ὁ Δίσκος διὰ δύο ἰδιαιτέρων καλυμμάτων, τὰ ὁποῖα μετὰ τοῦ Ἄερος παριστοῦν τὰ σάβανα κατὰ τὸν ἐνταφιασμὸν τοῦ Χριστοῦ.

Παλαιότερα, ἀντὶ τοῦ Ἄερος ἐχρησιμοποιοῦντο ριπίδια ἐκ δέρματος ἢ πτερῶν, διὰ τῶν ὁποίων οἱ διάκονοι προεφύλασσαν τὰ τίμια δῶρα (ἐρρίπιζον αὐτά).

Ἐκτὸς τῶν κυρίων τούτων δύο σκευῶν τῆς Ἁγίας Τραπέζης, ὑπάρχουν καὶ ἄλλα δευτερεύοντα, τὰ ὁποῖα ἐνεφανίσθησαν ἀργότερον ἀναλόγως τῆς λειτουργικῆς χρήσεως καὶ εἶναι:

3) Ἡ Λόγχη.—Σκευὸς, τὸ ὁποῖον ἔχει σχῆμα μικρᾶς λόγχης καὶ ἐνθυμίζει τὴν λόγχην τοῦ στρατιώτου ἐκείνου, διὰ τῆς ὁποίας ἔπληξε τὴν πλευρὰν τοῦ Χριστοῦ ἐπὶ τοῦ Σταυροῦ: «Καὶ εἷς τῶν στρατιωτῶν λόγχη τὴν πλευρὰν αὐτοῦ ἔνυξε».

Δι' αὐτῆς ὁ ἱερεὺς νύσσει (κόπτει) τὸν ἅγιον ἄρτον κατὰ τὴν Προσκομιδὴν, ὡς θὰ ἴδωμεν.

4) Ὁ Ἀστερίσκος.—Μετάλλινον σκευὸς, συνήθως ἐξ ἀργύρου. Ἀποτελεῖται ἐκ δύο κυρτῶν ἐλασμάτων ἠνωμένων εἰς τὴν κορυφὴν εἰς σχῆμα σταυροῦ, τὰ ὁποῖα ἀπολήγουν εἰς τέσσαρας πόδας.

Τοποθετεῖται ἐπὶ τοῦ Ἁγίου Δίσκου καὶ χρησιμεύει διὰ νὰ ἀνασηκῶνῃ τὸ κάλυμμα τοῦ δίσκου, ἵνα μὴ ἀκουμβᾶ εἰς τὸν ἅγιον ἄρτον.

Παριστᾷ τὸν Ἀστέρα κατὰ τὴν γέννησιν τοῦ Σωτῆρος. Δι' αὐτό, ὅταν ὁ ἱερεὺς, ὡς θὰ ἴδωμεν, τοποθετῇ τοῦτον ἐπὶ τοῦ Δίσκου, λέγει: «Καὶ ἔστω ὁ ἀστήρ ἐπάνω οὗ ἦν τὸ παιδίον».

5) Ἡ Λαβίς.—Εἶναι μικρὸν κοχλιάριον, μὲ τὸ ὁποῖον ὁ ἱερεὺς κοινωνεῖ τὸν Χριστιανόν.

Οἱ Χριστιανοὶ μέχρι τοῦ δεκάτου αἰῶνος ἐκοινωνοῦν χωριστὰ τὸ Σῶμα πρὸ τῆς ἐνώσεως τούτου μετὰ τοῦ Αἵματος. Μετέδιδε δὲ τοῦτο ὁ ἱερεὺς διὰ μιᾶς λαβίδος (τσιμπίδας) καὶ ἐτοποθέτει αὐτὸ εἰς τὴν παλάμην τοῦ κοινωνοῦντος, ὅστις ἐσχημάτιζε μετὰ τῆς ἄλλης παλάμης του τὸ σχῆμα τοῦ σταυροῦ. Τὸ Αἶμα ἔπινεν ἐκ τοῦ Ποτηρίου.

“Όταν δὲ ἤρχισεν ἡ συνήθεια νὰ διδεται ἡ Θεία Κοινωνία καὶ διὰ τῶν δύο συγχρόνως, Σώματος καὶ Αἵματος, τότε τῆς Λαβίδας ἀντικατέστησε τὸ Κοχλιάριον, τὸ ὁποῖον διετήρησε καὶ τὴν ὀνομασίαν τῆς Λαβίδος.

6) Ὁ Σπόγγος.— Εἶναι μικρὸν τεμάχιον κοινοῦ σπόγγου διὰ τοῦ ὁποῖου ὁ ἱερεὺς καθαρίζει τὸ Ἅγιον Ποτήριον καὶ τὸν Δίσκον. Παριστᾷ τὸν σπόγγον τοῦ ὄξους καὶ τῆς χολῆς, τὸ ὁποῖον προσέφεραν εἰς τὸν Χριστόν, ὅταν εἶπε: «Διψῶ».

7) Τὸ Ζέον.— Μικρὸν μετάλλινον δοχεῖον, εἰς τὸ ὁποῖον ὁ ἱερεὺς θερμαίνει τὸ ὕδωρ, τὸ ὁποῖον χύνει εἰς τὸ Ἅγιον Ποτήριον κατὰ τὴν θείαν λειτουργίαν.

Συμβολίζει τὸ θερμὸν ὕδωρ, τὸ ὁποῖον μετὰ τοῦ αἵματος ἐξῆλθεν ἐκ τῆς πλευρᾶς τοῦ Χριστοῦ, ὅταν ἐλόγχισεν αὐτὸν ὁ στρατιώτης.

Παριστᾷ ἐπίσης καὶ τὴν θερμότητα τῆς πίστεως, μὲ τὴν ὁποίαν ὀφείλουν νὰ προσέρχωνται οἱ Χριστιανοὶ εἰς τὴν Ἅγιαν Μετάληψιν.

8) Τὸ Ἄρτοφόριον.— Εἶναι μικρὸν κιβώτιον τοποθετημένον εἰς τὸ μέσον καὶ πρὸς τὸ ἄκρον τῆς Ἁγίας Τραπέζης.

Ἐντὸς αὐτοῦ φυλάσσεται εἰς μερίδας ὁ ἅγιος ἄρτος προηγιασμένος, ἵνα χρησιμεύσῃ οὗτος δι’ ἐκτάκτους ἀνάγκας ἐτοιμοθανάτων ἢ βαρέως ἀσθενῶν.

Ἄρχαιότερον τὸ σκευὸς τοῦτο ἦτο ὁμοίον πρὸς περιστεράν τι καὶ ἐκρέματο ἄνωθεν τῆς Ἁγίας Τραπέζης.

Β'. ἈΛΛΑ ΙΕΡΑ ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΑ ΚΑΙ ΣΚΕΥΗ

1) Τὸ Θυμιατήριον.— Εἶναι δοχεῖον, ὅπου τὸ θυμίαμα, διὰ τοῦ ὁποῖου οἱ ἱερεῖς θυμῶσι (λιβανίζουν) τὰ ἱερὰ τοῦ ναοῦ καὶ τοὺς ἐκκλησιαζομένους.

Τὸ θυμίαμα παριστᾷ τὴν προσευχὴν τῶν Χριστιανῶν, ἢ ὁποία ἀνέρχεται πρὸς τὸν Θεόν, ὡς λέγει καὶ ὁ Δαυὶδ: «Κατευθυνθήτω ἡ προσευχή μου ὡς θυμίαμα ἐνώπιόν σου».

Τὸ θυμίαμα εἶναι ἀρχαιότατον ἔθιμον, διότι καὶ οἱ εἰδωλολάτραι καὶ οἱ Ἑβραῖοι μετεχειρίζοντο αὐτὸ εἰς τοὺς ναοὺς των καὶ κατὰ τὰς θυσίας των.

2) Αἱ Κανδηλαί.—Διὰ τὸν φωτισμὸν τῶν ναῶν ἀνάπτονται κανδηλαί, δηλαδὴ λυχνίαι μὲ ἔλαιον, ὅπως οἱ Ἑβραῖοι εἶχον τὴν Ἑπτάφωτον Λυχνίαν εἰς τὴν σκηνὴν τοῦ Μαρτυρίου.

Ἐμπροσθεν τῶν ἁγίων Εἰκόνων καίουν κανδηλαί, ἵνα δειξωμεν τὸν σεβασμὸν καὶ τὴν τιμὴν μας εἰς αὐτάς. Ἐπίσης καίουν δύο ἄλλαι λυχνίαι, ἢ μία ὅπισθεν τῆς Ἁγίας Τραπέζης καὶ ἢ ἄλλη ἔμπροσθεν τῆς Ὠραίας Πύλης, ἢ ὅποια μάλιστα εἶναι καὶ ἀκοίμητος, εἰκονίζουσα τὸ φῶς τοῦ Χριστοῦ.

Εἰκονίζουν ἐπίσης αἱ λυχνίαι καὶ τὸ πνευματικὸν φῶς, τὸ ὅποῖον προέρχεται ἐκ τῶν ἀρετῶν, πρὸς παραδειγματισμὸν τῶν ἀνθρώπων.

Τὴν συνήθειαν τῶν κανδηλῶν παρέλαβον οἱ Χριστιανοὶ ἀπὸ τοὺς εἰδωλολάτρας καὶ τοὺς Ἑβραίους.

Εἰς τὸ Ἐρέχθειον ἔμπροσθεν τοῦ ξοάνου (ξυλίνου ἀγάλματος) τῆς Ἀθηναῶς ἐκρέματο χρυσοῦν λυχνία ἀκοίμητος.

3) Τὰ Κηρία.—Ἐκτὸς τῶν κανδηλῶν εἰσήχθησαν εἰς τοὺς χριστιανικοὺς ναοὺς καὶ λαμπάδες ἐκ κηροῦ.

Τὴν συνήθειαν δὲ αὐτὴν παρέλαβεν ἡ Ἐκκλησία μας ἀπὸ τοὺς Ρωμαίους ἰδίως, οἱ ὅποιοι μετεχειρίζοντο αὐτάς εἰς τὰς θρησκευτικὰς τελετὰς τῶν.

Ἡ χρησιμοποίησις τῶν λαμπάδων ἀναφαίνεται ἀπὸ τοῦ πρώτου ἀποστολικοῦ αἵωνος.

Διὰ τῶν λαμπάδων συμβολίζομεν τὴν χαρὰν, τὸ φῶς τοῦ Χριστοῦ καὶ τὸ πένθος καὶ δι' αὐτὸ ἀνάπτομεν λαμπάδας καὶ ἐν καιρῷ ἡμέρας εἰς πρωΐνας τελετὰς καὶ εἰς τὰς κηδείας.

4) Τὰ Ἀναθήματα.—Ἀναθήματα εἶναι διάφορα χρυσᾶ ἢ ἀργυρᾶ ἀντικείμενα καὶ κοσμήματα, τὰ ὅποια ἀφιερώνομεν καὶ κρεμῶμεν εἰς τὰς ἁγίας Εἰκόνας ἢ ὑπεράνω τῆς Ἁγίας Τραπέζης. Ταῦτα εἶναι δείγματα εὐσεβείας καὶ εὐγνωμοσύνης ἀντὶ τῶν ἀγαθῶν, τὰ ὅποια ἐλάβομεν.

Τὴν συνήθειαν αὐτὴν εἶχον καὶ οἱ Ἰουδαῖοι καὶ οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες, οἱ ὅποιοι ἀφιέρωνον τοιαῦτα ἀναθήματα εἰς τοὺς ναοὺς τῶν.

5) Οἱ Κώδωνες.—Οἱ πρῶτοι Χριστιανοὶ καὶ μάλιστα κατὰ τὴν ἐποχὴν τῶν διωγμῶν μετέβαινον εἰς τὰς θρησκευτικὰς

συναθροίσεις των είδοποιούμενοι μυστικῶς ὑπὸ ὠρισμένων προσώπων, τὰ ὁποῖα ἐλέγοντο λαοσυνάκται ἢ θεοδρόμοι.

Ἄλλο μέσον είδοποιήσεως ἦσαν καὶ αἱ σάλπιγγες, ὅπως ἔπραττον καὶ οἱ Ἰουδαῖοι εἰς τὰς συναγωγὰς των.

Μετὰ ταῦτα μετεχειρίσθησαν ὡς μέσον είδοποιήσεως τὸ σήμαντρον, τοῦ ὁποῖου ἐγίνετο χρῆσις κατ' ἀρχὰς εἰς τὰ μοναστήρια. Τοῦτο ἦτο ἓν μακρὸν τεμάχιον σιδήρου (ἀγιοσίδερο), κρεμάμενον διὰ σχοινίου, τὸ ὁποῖον ἐκρούετο ὑπὸ τοῦ ἐκκλησιάρχου. Ἀναλόγως δὲ τῆς θέσεως τοῦ κτυπήματος ἐσχηματίζοντο διάφοροι ἦχοι.

Τελευταίως δὲ ἀνεφάνησαν κατ' ἀρχὰς εἰς τὴν Δύσιν οἱ κώδωνες, κοινῶς καμπάνες, ἀπὸ τὸ ὄνομα τῆς ἰταλικῆς ἐπαρχίας Καμπανίας, ὁπόθεν προήρχετο τὸ μέταλλον, ἐκ τοῦ ὁποῖου κατεσκευάζοντο οὗτοι.

Εἰς τὴν Ἀνατολικὴν Ἐκκλησίαν ἐχρησιμοποιήθησαν οἱ κώδωνες κατὰ τὸ ἔτος 865, ὅτε εἰς Ἐνετός, Οὖρσοις λεγόμενος, ἐδώρησεν εἰς τὸν αὐτοκράτορα Μιχαὴλ δώδεκα τεραστίους κώδωνας.

Οἱ κώδωνες οὗτοι ἐτοποθετήθησαν εἰς τὴν αὐλὴν τοῦ ναοῦ τῆς Ἁγίας Σοφίας ἐπὶ ἰδιαιτέρου πύργου, τοῦ κωδωνοστασίου.

6) Αἱ Ἁγίαι Εἰκόνες.—Οἱ Χριστιανοὶ κατ' ἀρχὰς δὲν μετεχειρίζοντο Εἰκόνας εἰς τοὺς ναοὺς των, διὰ νὰ μὴ μιμηθοῦν τοὺς εἰδωλολάτρας, οἱ ὁποῖοι ἔκαμνον χρῆσιν εἰς τοὺς ναοὺς των τῆς ζωγραφικῆς καὶ γλυπτικῆς.

Ἐπειτα ὁμως, πού ἐστερεώθη ἡ πίστις τῶν Χριστιανῶν, ἤρχισαν οὗτοι νὰ σχεδιάζουν, ἰδίως εἰς τὰς κατακόμβας, διαφόρους συμβολικὰς εἰκόνας, ὡς ἐμάθομεν εἰς τὴν Ἐκκλησιαστικὴν Ἱστορίαν.

Ἀπὸ τῆς ἐποχῆς ὁμως τοῦ Μεγάλου Κωνσταντίνου καὶ μετὰ ταῦτα ἀναφαίνεται ἡ ζωγραφικὴ εἰς τοὺς ναοὺς καὶ παριστᾷ διαφόρους σκηνὰς ἀπὸ τὴν Παλαιὰν καὶ τὴν Καινὴν Διαθήκην καὶ πρόσωπα διαφόρων Ἁγίων. Διακρίνεται δὲ ἡ ζωγραφικὴ αὐτὴ εἰς τὰς τοιχογραφίας, εἰς κινητὰς εἰκόνας καὶ ἰδιαιτέρως εἰς τὰ ψηφιδωτὰ ἢ μωσαϊκά.

5. ΤΑ ΙΕΡΑ ΑΜΦΙΑ

Ἱερὰ ἄμφια εἶναι τὰ ἱερὰ ἐκεῖνα καὶ λαμπρὰ ἐνδύματα, τὰ ὁποῖα φέρουν οἱ λειτουργοὶ κληρικοὶ κατὰ τὰς διαφόρους ἱερὰς τελετάς. Τὰ ἄμφια ταῦτα διαφέρουν κατὰ τὸ σχῆμα καὶ τὸ χρῶμα ἀπὸ τὰ ἐνδύματα τῶν κληρικῶν τῆς καθημερινῆς τῶν χρήσεως.

Τὰ ἄμφια ἀναφαίνονται ἀπὸ τοῦ τετάρτου αἰῶνος, ἀπὸ δὲ τοῦ ἑβδόμου λαμβάνουν τὴν σημερινήν τῶν μορφήν.

Ὡς ἰδιαιτέρα στολὴ τῶν κληρικῶν διὰ τὴν καθημερινὴν χρῆσιν ἀναφέρεται βραδύτερον τὸ ράσον. Ἡ λέξις εἶναι λατινικὴ καὶ σημαίνει ἔνδυμα λεῖον, τὸ δὲ σχῆμά του εἶναι ὅμοιον πρὸς τὸ ἔνδυμα, τὸ ὁποῖον ἐφόρει ἄλλοτε ἢ ἀνωτέρα τάξις εἰς τὴν Δαλματίαν.

Πρῶτοι οἱ μοναχοὶ ἔφερον ράσον καὶ ἀπὸ τούτους παρέλαβον αὐτὸ οἱ κληρικοί.

Κατ' ἀρχὰς τὰ ἄμφια ἦσαν λευκὰ εἰς σημεῖον τῆς καθαρότητος τοῦ βίου τῶν κληρικῶν.

Μετὰ ταῦτα δὲ διηρέθησαν ταῦτα κατὰ τοὺς βαθμοὺς τῶν κληρικῶν καὶ ὀρίζουν τὰ καθήκοντά τῶν.

Α'. ΤΑ ΑΜΦΙΑ ΤΟΥ ΔΙΑΚΟΝΟΥ

1) Τὸ Στιχάριον.— Τὸ ἄμφιον τοῦτο εἶναι συνήθως λευκὸν καὶ ὁμοιάζει πρὸς χιτῶνα ποδήρη, φέρουν δὲ τοῦτο καὶ οἱ Πρεσβύτεροι καὶ οἱ Ἐπίσκοποι.

Φέρει στίχους ἐρυθροὺς, οἱ ὁποῖοι εἰκονίζουσι τὸ αἷμα τοῦ Χριστοῦ καὶ δι' αὐτὸ λέγεται στιχάριον.

Σημαίνει καὶ τὴν λαμπρότητα τῶν ἀγγέλων, μετὰ τῆς ὁποίας οἱ λειτουργοὶ ὡς ἄγγελοι ὑπηρετοῦν εἰς τὸν Θεὸν ἐνώπιον τῆς Ἁγίας Τραπέζης.

2) Τὰ Ἐπιμάνικα ἢ Ἐπιμανίκια.— Οἱ αὐτοκράτορες τοῦ Βυζαντίου, ὅταν ἐλάμβανον τὸν ἄρτον τῆς Θεῆς Εὐχαριστίας, ἔφερον χειροθήκας (γάντια).

Ἐκ τῶν χειροθηκῶν τούτων προήλθον τὰ ἐπιμάνικα τῶν κληρικῶν καὶ τῶν τριῶν βαθμῶν, ἀφοῦ περιεκόπη ἐκ τῶν χειροθηκῶν τὸ μέρος τῶν δακτύλων καὶ τῆς ἄλλης χειρὸς μέχρι

τοῦ μετακαρπίου. Διότι οἱ κληρικοὶ πρέπει νὰ ἐγγίζουσιν τὰ Ἅγια μὲ γυμνάς τὰς χεῖρας.

Τὰ ἄμφια ταῦτα συμβολίζουν τὴν παντοδυναμίαν καὶ τὴν δημιουργικὴν ιδιότητα τοῦ Θεοῦ.

3) Τὸ Ὁράριον.— Τὸ ἄμφιον τοῦτο εἶναι μία ἐπιμήκης ταινία ἐκ λινοῦ συνήθως ὑφάσματος, τὴν ὁποίαν φέρει ὁ Διάκονος ἐπὶ τοῦ ἀριστεροῦ ὤμου καὶ τὸ μὲν ἐν ἄκρον κρέματα πρὸς τὰ ἔμπρὸς καὶ τὸ ἄλλο ὀπισθεν. Εἰς ὠρισμένην δὲ στιγμήν τῆς θείας λειτουργίας, ὡς θὰ ἴδωμεν, φορεῖ τοῦτο σταυροειδῶς.

Τὸ ἄμφιον τοῦτο εἶναι τὸ σπουδαιότερον διακριτικὸν γνώρισμα τοῦ βαθμοῦ τοῦ Διακόνου, διότι χωρὶς αὐτὸ δὲν δύναται νὰ λάβῃ μέρος εἰς τὰς ἱεράς ἀκολουθίας.

Β'. ΤΑ ΑΜΦΙΑ ΤΟΥ ΠΡΕΣΒΥΤΕΡΟΥ

Πλὴν τοῦ Στιχαρίου καὶ τῶν Ἐπιμανίκων, τὰ ὁποῖα εἶναι κοινὰ καὶ εἰς τοὺς τρεῖς βαθμούς, ὁ Πρεσβύτερος φέρει τὰ ἐξῆς ἄμφια :

1) Τὸ Ἐπιτραχήλιον.— Τὸ ἄμφιον τοῦτο εἶναι τὸ ὠράριον τοῦ Διακόνου, μὲ τὴν διαφορὰν ὅτι τοῦτο συνενώνεται πρὸς τὰ ἔμπρὸς καὶ πρὸς τὰ κάτω καὶ ἀφίνεται ἄνοιγμα μόνον πρὸς τὰ ἄνω καὶ διὰ τοῦ ἀνοίγματος τούτου φορεῖ αὐτὸ ἐπὶ τοῦ τραχήλου. Δι' αὐτὸ λέγεται καὶ ἐπιτραχήλιον.

Τὸ ἄμφιον τοῦτο εἶναι τὸ σπουδαιότερον διακριτικὸν ἄμφιον τῆς ἰδιαιτέρας ἐκκλησιαστικῆς ὑπηρεσίας τοῦ Πρεσβυτέρου.

Συμβολίζει τοῦτο τὴν χάριν τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, ἡ ὁποία κατέρχεται εἰς τοὺς ἱερεῖς.

2) Ἡ Ζώνη ἢ Ζωστήρ.— Εἶναι καὶ τὸ ἄμφιον τοῦτο ἀπαραίτητον μέρος τῆς περιβολῆς τοῦ Πρεσβυτέρου, φέρει δὲ τοῦτο καὶ ὁ Ἐπίσκοπος.

Διὰ τῆς ζώνης οἱ λειτουργοὶ οὗτοι διευκολύνονται, ὅταν λειτουργοῦν. Συμβολίζει δὲ τὴν ἀγνότητα καὶ ἐγκράτειαν αὐτῶν.

Ζώνην ἔφερον καὶ οἱ Προφῆται τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης.

3) Τὸ Φαιλόδιον.— Ὁμοιάζει τοῦτο πρὸς ἐπανωφόριον εἰς σχῆμα κώνου (χωνί) καὶ φθάνει μέχρι τῶν ποδῶν. Δὲν ἔχει χει-

ρίδας (μανίκια), εις τὸ ἄνω δὲ μέρος φέρει ὀπήν, ὀπόθεν ἐξέρχεται ἡ κεφαλὴ τοῦ ἱερέως καὶ ὀπόθεν τὸ ἐνδύεται.

Ἄλλοτε καὶ μέχρι τῆς ἀλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως κατὰ τὸ 1453 ἐφόρουσιν αὐτὸ καὶ οἱ Ἐπίσκοποι καὶ πρὸς διάκρισιν τοῦ φαιλονίου τοῦ Πρεσβυτέρου ἔφερε τὸ τῶν Ἐπισκόπων πολλοὺς σταυροὺς καὶ δι' αὐτὸ ἐλέγετο πολυσταύριον φαιλόνιον.

Ἐχει διαφόρους χρωματισμούς, ἀναλόγως πρὸς τὴν θρησκευτικὴν σημασίαν τῶν ἡμερῶν.

Συμβολίζει δὲ τὴν ἀγαλλίασιν καὶ δικαιοσύνην, τὴν ὁποίαν πρέπει νὰ ἔχη ὁ κληρικός.

Σήμερον πρὸς εὐκολίαν περικόπτεται τὸ ἔμπροσθεν μέρος αὐτοῦ.

4) Τὸ Ἐπιγονάτιον.— Τοῦτο κατασκευάζεται ἐξ ὑφάσματος τετραγώνου εἰς σχῆμα ρομφαίας καὶ ἐπ' αὐτοῦ εἰκονίζονται ὁ Σταυρός, ὁ Σωτὴρ ἢ Ἄγγελος. Κρέμαται ἀπὸ τὴν ζώνην καὶ φθάνει μέχρι τοῦ δεξιοῦ γόνατος, δι' αὐτὸ δὲ λέγεται ἐπιγονάτιον.

Κατ' ἀρχὰς ἔφερον τοῦτο μόνον οἱ Ἐπίσκοποι, ἔπειτα δὲ ἐπέτρεψαν οὗτοι νὰ φέρουν αὐτὸ καὶ ἐκεῖνοι τῶν ἱερέων, οἱ ὁποῖοι ἔχουν διάφορα ἀξιώματα.

Τοῦτο συμβολίζει τὸ λέντιον (πετσέταν), μὲ τὸ ὁποῖον ὁ Χριστὸς ἐσπόγγισε τοὺς πόδας τῶν μαθητῶν του κατὰ τὸν Μυστικὸν Δεῖπνον.

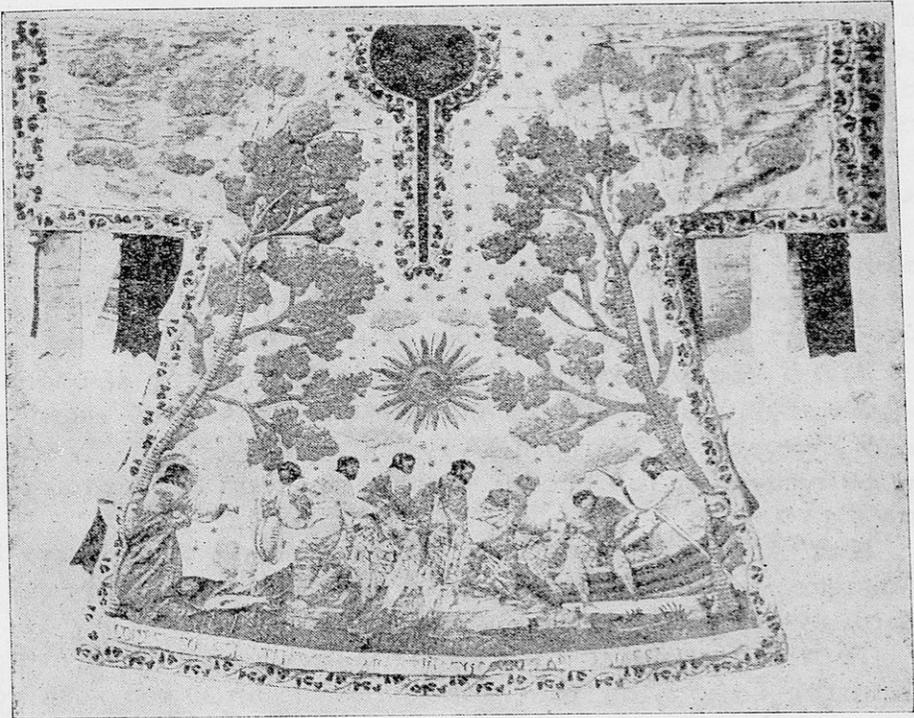
Σημαίνει δὲ τὴν νίκην τοῦ Χριστοῦ κατὰ τοῦ θανάτου καὶ τὴν δύναμιν τοῦ Λόγου.

Γ'. ΤΑ ΑΜΦΙΑ ΤΟΥ ΕΠΙΣΚΟΠΟΥ

Πλὴν τῶν ἀμφίων, τὰ ὁποῖα, ὡς εἶδομεν, εἶναι κοινὰ καὶ εἰς τοὺς τρεῖς βαθμούς, ὁ Ἐπίσκοπος φέρει καὶ ἄλλα, τὰ ὁποῖα εἶναι τὰ ἐξῆς:

1) Ὁ Σάκκος.— Τὸ ἄμφιον τοῦτο εἶναι ἔνδυμα αὐτοκρατορικόν, ἀποτελεῖται δὲ ἀπὸ δύο μεγάλα φύλλα πολυτελοῦς ὑφάσματος, τὰ ὁποῖα ἐνώνονται διὰ ταινιῶν ἢ διὰ σφαιρικῶν κωδωνίσκων. Ἐχει χειρίδας βραχείας ἀλλὰ πλατείας καὶ ἀντικατέστησε τὸ πολυσταύριον φαιλόνιον.

Παριστᾶ τὸ πορφυροῦν ἱμάτιον τοῦ Σωτῆρος κατὰ τὸ σταυρικὸν αὐτοῦ πάθος, ἀκόμη δὲ καὶ τὴν δικαιοσύνην καὶ πνευμα-

Πατριαρχικὸς Σάκος μετὰ κεντητῶν ἀργυροχρῦσων παραστάσεων τοῦ θαύματος τῆς Τιβεριάδος, ὃ καλούμενος διὰ τοῦτο « Τιβεριάδος θάλασσα ».

(Ἔργον τοῦ ἔτους 1810 — Σκευοφυλάκιον Οἰκ. Πατριαρχείου)

τικὴν ἀγαλλίασιν, τὴν ὁποίαν ὀφείλουν νὰ ἔχουν οἱ φέροντες τὸ ἄμφιον τοῦτο.

2) Τὸ Ὁμοφόριον.— Τὸ ἄμφιον τοῦτο ὁμοιάζει πρὸς τὸ ὠράριον τοῦ Διακόνου, εἶναι ὅμως πλατύτερον καὶ βραχύτερον ἐκείνου. Φέρεται ὑπεράνω τοῦ σάκκου καὶ ἐπὶ τῶν ὤμων, κοσμεῖται δὲ μὲ εἰκόνας καὶ εἰς τὰ ἄκρα φέρει κροσσούς.

Διακρίνεται εἰς μέγα καὶ εἰς μικρὸν ὠμοφόριον, καὶ τὸ μὲν μέγα φέρει ὁ Ἐπίσκοπος ἐξ ἀρχῆς τῆς λειτουργίας

μέχρι τῆς ἀναγνώσεως τοῦ Εὐαγγελίου, ὡς ἀρχιποιμὴν Χριστός, τὸ δὲ μικρὸν ὡς ἀπλοῦς λειτουργὸς κατὰ τὴν μεγάλην στιγμήν τοῦ μυστηρίου, ὡς θὰ ἴδωμεν.

² Ἀρχαιότερον τὸ ὠμοφόριον κατεσκευάζετο ἐξ ἐρέας (μαλίνου ὑφάσματος) εἰς ἔνδειξιν τῆς δορᾶς τοῦ προβάτου, τὸ ὁποῖον ὁ Κύριος ἔλαβεν ἐπὶ τῶν ὤμων του κατὰ τὴν παραβολήν.

Εἰς τοὺς Δυτικούς φέρει τὸ ἄμφιον τοῦτο μόνον ὁ Πάπας.

3) Ὁ Μανδύας.— Εἶναι ἓν πολυτελὲς καὶ μεγαλοπρεπὲς ἄμφιον, ὅμοιον πρὸς τὸ φαιλόνιον, ἀνοικτὸν ἔμπροσθεν (εἶδος μπέρτας) χωρὶς χειρίδας. Περιδένεται περὶ τὸν τράχηλον καὶ ἀπολήγει εἰς μακρὰν οὐράν, τὴν ὁποῖαν κρατεῖ ὀπισθεν ὁ διάκονος.

Τὸ ἄμφιον τοῦτο ὁ Ἐπίσκοπος φορεῖ εἰς διαφόρους ἱεράς ἀκολουθίας καὶ τελετάς, πλὴν τῆς λειτουργίας.

Τοιοῦτους μανδύας ἔφερον κατὰ τοὺς πρὸ Χριστοῦ χρόνους οἱ ἐπίσημοι Ἕλληνες καὶ Ρωμαῖοι. Κατὰ δὲ τὸν μεσαῖωνα ἔφερον μανδύας καὶ οἱ αὐτοκράτορες τοῦ Βυζαντίου.

4) Τὸ Ἐπιρριπτάριον ἢ Ἐπανωκαλύμμαυχον.— Εἶναι τεμάχιον μέλανος ὑφάσματος, τὸ ὁποῖον ρίπτεται ἐπὶ τοῦ καλυμμαυχίου, φέρει δὲ ἐκ τῶν δύο πλευρῶν δύο ταινίας, διὰ τῶν ὁποίων καλύπτονται τὰ ὄτα. Τοῦτο συμβολίζει τὴν αὐταπάρησιν τῶν ἐγκοσμίων, φέρουν δὲ τοιοῦτον καὶ οἱ Ἀρχιμανδρίται.

Ἐκτὸς τῶν ἀμφίων τούτων ὁ Ἐπίσκοπος φέρει καὶ ἄλλα ἱερά ἀντικείμενα, τὰ ὁποῖα συνδέονται πρὸς τὴν ὅλην ἀρχιερατικὴν περιβολὴν του καὶ εἶναι τὰ ἑξῆς :

5) Ἡ Μίτρα.— Εἶναι πολυτελὲς καὶ χρυσοκέντητον κάλυμμα, τὸ ὁποῖον φέρει κατὰ τὰς θείας λειτουργίας καὶ ἐπισήμους ἑορτάς.

Κοσμεῖται διὰ πολυτίμων λίθων καὶ φέρει τὸν δικέφαλον ἀετὸν καὶ τοὺς τέσσαρας Εὐαγγελιστάς, ἐπὶ δὲ τῆς κορυφῆς φέρει σταυρὸν.

Συμβολίζει τὸν Ἀκάνθινον Στέφανον.

Τὸ κάλυμμα τοῦτο εἶναι ἀπομίμησις τοῦ στέμματος τῶν Βυζαντινῶν αὐτοκρατόρων.

6) Ὁ ἐγκόλπιος Σταυρός.— Ἀπὸ τοῦ τραχήλου ἐπικρέματα ἐπὶ τοῦ στήθους Σταυρός, ὅστις συμβολίζει τὴν αὐτοπάρνησιν τοῦ λειτουργοῦ. Τοιοῦτον δὲ φέρουν καὶ οἱ Ἀρχιμανδρίται.

7) Τὸ Ἐγκόλπιον.— Τοῦτο εἶναι μικρὸν εἰκόνημα τοῦ Σωτῆρος ἢ τῆς Θεοτόκου, τὸ ὁποῖον κρέματα ἐκ τοῦ τραχήλου καὶ πίπτει ἐπὶ τοῦ στήθους. Συμβολίζει δὲ τὴν καθαρὰν καρδίαν τοῦ Ἐπισκόπου.

8) Ἡ Ποιμαντικὴ Ράβδος (πατερίτσα).— Ἡ ράβδος εἶναι τὸ στήριγμα καὶ τὸ σύμβολον τῆς ἐξουσίας τῶν Ἐπισκόπων. Κατ' ἀρχὰς ὠμοίαζε πρὸς τὴν κοινὴν ράβδον τῶν ποιμένων, ἔπειτα δὲ ἔγινε πολυτελής, κατεσκευασμένη ἐκ μετάλλου καὶ λαμπρῶς κεκοσμημένη. Εἰς τὴν κορυφὴν παρίστανται δύο ὄφεις, οἱ ὁποῖοι συμβολίζουν τοὺς ὄρατοὺς καὶ ἀοράτους ἐχθροὺς τῆς Ἐκκλησίας, εἰς τὸ μέσον δὲ αὐτῶν Σταυρός, ὡς νικητῆς τῶν ἐχθρῶν.

9) Τὰ Δικηροτρύκηρα.— Ταῦτα εἶναι ζευγὸς κηροπηγῶν, ἐκ τῶν ὁποῶν τὸ ἕν φέρει δύο κηρία (δίκηρον), τὸ δὲ ἄλλο τρία κηρία (τρίκηρον). Καὶ τὸ μὲν δίκηρον συμβολίζει τὰς δύο φύσεις τοῦ Χριστοῦ, τὸ δὲ τρίκηρον τὴν Ἁγίαν Τριάδα.

Διὰ τῶν δικηροτρύκων εὐλογεῖ ὁ Ἐπίσκοπος τὸν λαὸν κατὰ τὴν θείαν λειτουργίαν.

ΙΕΡΟΙ ΧΡΟΝΟΙ ΤΗΣ ΛΑΤΡΕΙΑΣ

ΑΙ ΕΟΡΤΑΙ

Ἡ Χριστιανικὴ Ἐκκλησία ὥρισεν ἀπὸ τῶν ἀποστολικῶν χρόνων ἀκόμη ὠρισμένας ἡμέρας λατρείας, αἱ ὁποῖαι βαθμηδὸν ἐπολλαπλασιάσθησαν.

Κατὰ τὰς ἡμέρας αὐτὰς τιμᾶ κατὰ τρόπον πανηγυρικὸν διάφορα θρησκευτικὰ συμβάντα καὶ τὴν μνήμην ἱερῶν προσώπων, τότε δὲ καταπαύουσι αἱ ἐργασίαι τῶν Χριστιανῶν καὶ συναθροίζονται οὗτοι εἰς τοὺς ἱεροὺς ναοὺς.

Αἱ ἡμέραι αὗται τῆς λατρείας εἶναι αἱ λεγόμεναι Ἑορταὶ ἢ οἱ ἱεροὶ χρόνοι τῆς λατρείας.

Οἱ ἔθνικοι Ἕλληνες καὶ Ῥωμαῖοι εἶχον πολλὰς θρησκευτικὰς καὶ ἱστορικὰς ἑορτάς.

Ἐπίσης εἰς τὴν Παλαιάν Διαθήκην ὁ Θεὸς ὀρίζει τὴν ἑβδόμην ἡμέραν ὡς ἡμέραν ἀργίας, τὴν ὁποῖαν ἡ Ἐκκλησία ἀντικατέστησε διὰ τῆς Κυριακῆς εἰς ἀνάμνησιν καὶ ἑορτασμὸν τῆς ἀναστάσεως τοῦ Σωτῆρος.

Ὁ Μωϋσῆς, ἐκτὸς τῆς ἡμέρας τοῦ Σαββάτου, διέταξε καὶ ἄλλας ἑορτάς, ἐκ τῶν ὁποίων ἐπισημότεραι ἦσαν τὸ Πάσχα, ἡ Πεντηκοστή, ἡ Σκηνοπηγία, ἡ Νουμηνία καὶ ἄλλαι.

Ἐώρταζον δὲ αὐτὰς οἱ Ἑβραῖοι διὰ θυσιῶν, ὕμνων καὶ διαφόρων τελετῶν.

Αἱ Ἰουδαϊκαὶ μάλιστα ἑορταὶ καὶ ἰδίως ἡ τοῦ Πάσχα καὶ ἡ τῆς Πεντηκοστῆς παρεκίνησαν τὴν Ἐκκλησίαν νὰ ὀρίσῃ κατὰ τοὺς ἀποστολικοὺς χρόνους τὸ πρῶτον ἑορτολόγιον, τὸ ὁποῖον περιελάμβανε τὰς χριστιανικὰς ἑορτάς τοῦ Πάσχα καὶ τῆς Πεντηκοστῆς. Διότι κατὰ τὰς ἑορτάς ταύτας ἑορτάζονται τὰ σπουδαιότερα γεγονότα τῆς Ἐκκλησίας.

Βαθμηδὸν ἡ Ἐκκλησία ἐπλούτισε τὸ ἑορτολόγιόν της καὶ διὰ πολλῶν ἄλλων ἑορτῶν, αἱ ὁποῖαι διεκρίθησαν εἰς τρεῖς κύκλους :

Ὁ πρῶτος κύκλος περιελάμβανε τὰς ἑορτάς ἀπὸ τῆς γεννήσεως τοῦ Χριστοῦ μέχρι τῆς βαπτίσεώς του.

100
Ὁ δεύτερος περιελάμβανε τὰ πάθη καὶ τὴν ἀνάστασιν τοῦ Σωτῆρος.

Ὁ τρίτος τὴν ἀνάληψιν καὶ τὴν ἐπιφοίτησιν τοῦ Ἁγίου Πνεύματος εἰς τοὺς Ἀποστόλους.

Βραδύτερον μεταξὺ τῶν κύκλων τούτων ὠρίσθησαν αἱ ἑορταὶ τῆς Θεοτόκου, τῶν Ἀποστόλων, τῶν Μαρτύρων καὶ τῶν Ἁγίων καὶ τότε αἱ ἑορταὶ ἀπετέλεσαν ὀριστικῶς τρεῖς τάξεις :

α') Τὰς Δεσποτικὰς ἑορτάς, πρὸς δοξολογίαν τοῦ Δεσπότη καὶ Σωτῆρος ἡμῶν.

β') Τὰς Θεομητορικὰς, πρὸς τιμὴν τῆς Θεομήτορος.

γ') Τὰς ἑορτάς τῶν Ἁγίων, διὰ τὴν μνήμην τῶν προσώπων ἐκείνων, τὰ ὁποῖα ὑπεστήριξαν τὴν Ἐκκλησίαν διὰ τοῦ ἁγίου βίου των.

Πλὴν τῶν ἑορτῶν τούτων ἀνέκαθεν ἐτιμῶντο καὶ αἱ ἡμέραι τῆς ἑβδομάδος Τετάρτη διὰ τὴν προδοσίαν τοῦ Χριστοῦ καὶ Παρασκευὴ διὰ τὴν σταύρωσίν του.

Α'. ΑΙ ΔΕΣΠΟΤΙΚΑΙ ΕΟΡΤΑΙ

Αἱ ἑορταὶ αὗται διακρίνονται εἰς ἀκινήτους καὶ κινήτας ἑορτάς. Καὶ ἀκίνητοι λέγονται ὅσαι ἑορτάζονται μὲ κέντρον τὴν ἀκίνητον ἡμέραν τῶν Χριστουγέννων. Κινηταὶ δὲ εἶναι ὅσαι ἑορτάζονται μὲ κέντρον τὴν κινήτην ἡμέραν τοῦ Πάσχα.

1. ΑΙ ΑΚΙΝΗΤΟΙ ΔΕΣΠΟΤΙΚΑΙ ΕΟΡΤΑΙ

1) Τὰ Χριστούγεννα.—Ἡ ἑορτὴ αὕτη μέχρι τοῦ τετάρτου αἰῶνος συνεωρτάζετο μὲ τὴν ἑορτὴν τῶν Θεοφανείων τὴν 6ην Ἰανουαρίου. Μετὰ ταῦτα δὲ ὠρίσθη ἡ ἰδιαιτέρα ἑορτὴ τῆς Γεννήσεως τοῦ Χριστοῦ τὴν 25 Δεκεμβρίου.

2) Ἡ Περιτομὴ τοῦ Χριστοῦ.—Ἡ ἑορτὴ τῆς περιτομῆς τοῦ Χριστοῦ, βρέφους ὀκτῶ ἡμερῶν, ὠρίσθη νὰ ἑορτάζεται ἀπὸ τοῦ ἑβδόμου αἰῶνος.

Τὴν περιτομὴν τῶν Ἑβραίων ἀντικατέστησε τὸ χριστιανικὸν βάπτισμα, διότι ἐκείνη ἦτο τύπος τοῦ βαπτίσματος.

Ἡ περιτομὴ ἦτο ἔθιμον τῶν Αἰγυπτίων, πρῶτος δέ, ποὺ εἰσήγαγεν αὐτὴν εἰς τοὺς Ἑβραίους, ἦτο ὁ Ἀβραάμ.

Τὸ ἔθιμον τοῦτο ἦτο μία βεβαίωσις τῆς Διαθήκης, ἡ ὁποία συνεφωνήθη μεταξὺ τοῦ Θεοῦ καὶ τοῦ ἑβραϊκοῦ λαοῦ.

3) Ἡ Ὑπαπαντὴ τοῦ Χριστοῦ.—Ἡ ἡμέρα αὕτη ἐορτάζεται τὴν 2 Φεβρουαρίου, τεσσαρακοστὴν ἡμέραν ἀπὸ τῆς Γεννήσεως, καθ' ἣν ἔγινεν ἡ ὑπάντησις τοῦ Σωτῆρος ὑπὸ τοῦ εὐσεβοῦς Συμεῶν εἰς τὸν ναόν, ἡμέραν τοῦ καθαρισμοῦ τῆς Θεοτόκου.

Ἡ ἐορτὴ αὕτη ὑπὸ τῶν Δυτικῶν θεωρεῖται θεομητορική.

4) Τὰ Θεοφάνεια ἢ Ἐπιφάνεια.—Ἐορτὴ τῆς 6 Ἰανουαρίου εἰς ἀνάμνησιν τῆς βαπτίσεως τοῦ Χριστοῦ, τριακονταετοῦς, ὑπὸ τοῦ Ἰωάννου εἰς τὸν Ἰορδάνην.

Λέγεται Ἐπιφάνεια, διότι κατὰ τὴν ἡμέραν αὐτὴν ἐπέφανη ὁ Χριστὸς ὡς σωτὴρ εἰς τὸν κόσμον, Θεοφάνεια δέ, διότι καὶ ὁ Θεὸς ἐφάνη κατὰ τὴν στιγμήν τῆς βαπτίσεως, λέγων: «Οὗτός ἐστι ὁ υἱός μου ὁ ἀγαπητός...»

Ἡ ἐορτὴ αὕτη ἐωρτάζετο ἀπὸ τοῦ τετάρτου αἰῶνος καὶ ὡς ἐορτὴ τοῦ φωτισμοῦ τῶν κατηχουμένων διὰ τοῦ Βαπτίσματος καὶ δι' αὐτὸ λέγεται καὶ ἐορτὴ τῶν Φώτων (τὰ Φῶτα).

Κατὰ τὴν ἀρχαίαν συνήθειαν οἱ κατηχούμενοι ἐβαπτίζοντο (ἐφωτίζοντο) τὴν προηγουμένην τῶν Θεοφανείων καὶ κατὰ τὴν ἐορτὴν ἤρχοντο εἰς τὸν ναὸν ὡς νεοφώτιστοι, λευκὰ ἐνδεδυμένοι καὶ μὲ λαμπάδας.

Κατὰ τὴν ἀρχαίαν συνήθειαν τῆς Ἐκκλησίας τελεῖται κατὰ τὴν ἡμέραν αὐτὴν καὶ μέγας ἀγιασμός, περὶ τοῦ ὁποίου θὰ μάθωμεν ἀκολουθῶς.

5) Ἡ Μεταμόρφωσις τοῦ Σωτῆρος.—Ἡ Μεταμόρφωσις τοῦ Σωτῆρος ἔγινε κατὰ τὴν ἀρχαίαν παράδοσιν εἰς τὸ ὄρος Θαβῶρ τῆς Γαλιλαίας, πρὸ τοῦ Πάθους του. Δι' αὐτὸ ἡ ἐορτὴ αὕτη εἶχεν ὀρισθῆ ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας νὰ τελεῖται πρὸ τοῦ Πάσχα. Ὅταν ὁμως ἡ Ἁγία Ἐλένη ἀνήγειρεν ἐπὶ τοῦ ὄρους τούτου ναὸν τῆς Μεταμορφώσεως, τοῦ ὁποίου τὰ ἐγκαίνια ἐτελέσθησαν τὴν 6 Αὐγούστου, ἔκτοτε καὶ ἡ Ἐκκλησία ὥρισε τὴν ἡμέραν αὐτὴν ὡς ἡμέραν τῆς ἐορτῆς τῆς Μεταμορφώσεως.

Αἱ ἑορταὶ αὗται διακρίνονται εἰς δύο κατηγορίας: α') εἰς τὰς Κυριακάς καὶ ἑορτὰς πρὸ τοῦ Πάσχα καὶ β') εἰς τὰς Κυριακάς μετὰ τὴν ἑορτὴν τοῦ Πάσχα, ἐξ ὧν ἡ τελευταία εἶναι ἡ Κυριακὴ τῶν Ἀγίων Πάντων.

Α') ΑΙ ΚΙΝΗΤΑΙ ΕΟΡΤΑΙ ΚΑΙ ΚΥΡΙΑΚΑΙ ΠΡΟ ΤΟΥ ΠΑΣΧΑ

1) Ἡ Κυριακὴ τοῦ Τελώνου καὶ Φαρισαίου (Λουκ. ΙΗ', 10 - 14).— Λέγεται τοιοῦτοτρόπως, διότι κατ' αὐτὴν ἀναγινώσκειται εἰς τοὺς ναοὺς ἢ περικοπὴ τοῦ Εὐαγγελίου, εἰς τὴν ὁποίαν περιγράφεται ἡ παραβολὴ τοῦ Τελώνου καὶ Φαρισαίου.

Ἡ Κυριακὴ αὕτη εἶναι τὸ προοίμιον τοῦ καιροῦ τῆς νηστείας καὶ προσευχῆς τῆς Μεγάλης Τεσσαρακοστῆς. Καὶ δι' αὐτὸ ἡ Ἐκκλησία μας διὰ τῆς παραβολῆς ταύτης εἰδοποιεῖ ἡμᾶς, ὅπως ἀπὸ σήμερον ἀρχίσωμεν τὴν νέαν ζωὴν μὲ τὴν ταπεινοφροσύνην, τὴν ὁποίαν ἔδειξεν ὁ Τελώνης.

Ἀπὸ τῆς Κυριακῆς αὐτῆς ἀνοίγει τὸ Τριῶδιον, δηλαδὴ τὸ λειτουργικὸν βιβλίον, τὸ ὁποῖον περιέχει τὰς ἀκολουθίας ὄλων τῶν ἑορτῶν ἀπὸ τῆς Κυριακῆς ταύτης μέχρι τοῦ Μεγάλου Σαββάτου.

Αἱ ἀκολουθίαι τοῦ Τριωδίου περιέχονται εἰς αὐτὸ εἰς τρεῖς ᾠδὰς (ὕμνους), ἐκάστη δὲ τούτων ἀποτελεῖται ἐκ διαφόρων τροπαρίων, καὶ δι' αὐτὸ τὸ βιβλίον τοῦτο λέγεται Τριῶδιον. Μετὰ ταῦτα ὁμοῦς προσετέθησαν εἰς αὐτὸ καὶ ἄλλαι ᾠδαὶ μέχρι τοῦ ἀριθμοῦ ἑννέα.

2) Ἡ Κυριακὴ τοῦ Ἀσώτου (Λουκ. ΙΕ', 11 - 32).— Κατὰ τὴν Κυριακὴν αὐτὴν ἀναγινώσκειται ἡ παραβολὴ τοῦ Ἀσώτου Υἱοῦ καὶ ἡ Ἐκκλησία μας συνιστᾷ εἰς ἡμᾶς ὡς μέσον τῆς σωτηρίας μας τὴν εἰλικρινῆ μετάνοιαν, μὲ τὴν ὁποίαν ἐσώθη ὁ ἄσωτος υἱός.

3) Ἡ Κυριακὴ τῆς Ἀπόκρεω (Ματθ. ΚΕ', 31 - 46).— Ἡ Κυριακὴ αὕτη εἶναι ἡ τελευταία ἡμέρα τῆς κρεοφαγίας, διότι ἀμέσως μετὰ τὴν Κυριακὴν αὐτὴν ἐπιβάλλεται ἀποχὴ ἀπὸ τὸ κρέας (ἀπόκρεως).

Κατὰ τὴν λειτουργίαν τῆς Κυριακῆς αὐτῆς ἀναγινώσκειται

ἡ περικοπὴ τῆς Μελλούσης Κρίσεως, ἵνα ἐνθυμούμεθα κατὰ τὰς ἡμέρας αὐτὰς τὰς φιλάνθρωπους ὑποχρεώσεις μας πρὸς τοὺς πάσχοντας.

4) Ἡ Κυριακὴ τῆς Τυροφάγου (Ματθ. ΣΤ', 14 - 21).—Ἡ Κυριακὴ αὕτη, ὡς καὶ ὅλη ἡ ἀπ' αὐτῆς ἑβδομάς, λέγεται Τυροφάγος (κοινῶς Τυρινή), διότι ἐπιτρέπεται ἡ χρῆσις τυροῦ καὶ γάλακτος καὶ οὐχὶ κρέατος.

Ὁ σκοπὸς τῆς διαίτης αὐτῆς δὲν εἶναι μόνον θρησκευτικός, ἀλλὰ καὶ ὑγιεινός. Διότι κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἐξασκεῖται βαθμηδὸν ὁ στόμαχος, ὥστε νὰ μὴ γίνῃ ἀπότομος ἢ μετὰβασις εἰς τὴν νηστείαν τῆς Καθαρᾶς Δευτέρας.

Κατὰ τὴν λειτουργίαν ἀναγινώσκεται ἡ περικοπὴ ἐκείνη, μὲ τὴν ὁποίαν παρακινούμεθα νὰ θησαυρίζωμεν οὐράνια ἀγαθά.

Ἐπίσης ἡ Ἐκκλησία μας ὑπενθυμίζει εἰς ἡμᾶς τὴν ἐξορίαν τοῦ Ἀδάμ ἐκ τοῦ Παραδείσου, διότι παρέβη τὴν ἐντολὴν τοῦ Θεοῦ περὶ νηστείας.

Τὸ Σάββατον τῆς Τυροφάγου γίνεται μνημόσυνον ὄλων τῶν ὁσίων Ἀγίων, διὰ νὰ μιμούμεθα τὸν βίον των.

Τοιαῦτα μνημόσυνα γίνονται καὶ πρὸ τῆς Κυριακῆς τῶν Ἀπόκρεω καὶ κατὰ τὴν πρώτην ἑβδομάδα τῶν Νηστειῶν, τὰ λεγόμενα Ψυχосоσάββατα, ὡς θὰ ἴδωμεν.

5) Αἱ Κυριακαὶ τῆς Μεγάλης Τεσσαρακοστῆς.—Τεσσαρακοστὴ εἶναι ἡ μεγάλη νηστεία πρὸ τοῦ Πάσχα, κατ' ἀπομίμησιν τῆς ἐπὶ τεσσαράκοντα ἡμέρας νηστείας τοῦ Χριστοῦ εἰς τὴν ἔρημον.

Ἡ νηστεία πρὸ τοῦ Πάσχα ἀναφαίνεται ἀπὸ τῆς ἀρχαιοτάτης Ἐκκλησίας, δὲν ἦτο ὅμως ὠρισμένος οὔτε ὁ χρόνος οὔτε ὁ τρόπος τῆς νηστείας αὐτῆς. Δι' αὐτὸ ἄλλοι μὲν τῶν Χριστιανῶν ἐνήστευον δύο ἡμέρας, ἄλλοι περισσοτέρας καὶ ἄλλοι ἐπὶ 40 μόνον ὥρας συνεχῶς. Ὁ ὀριστικὸς δὲ καθορισμὸς τῆς τεσσαρακοστῆς νηστείας ἀναφαίνεται ἀπὸ τοῦ τετάρτου αἰῶνος.

Ἡ Μεγάλῃ Τεσσαρακοστῇ διαρκεῖ κυρίως πενήτηκοντα ἡμέρας, διότι 48 ἡμέραι εἶναι ἀπὸ τῆς Καθαρᾶς Δευτέρας μέχρι τοῦ Μεγάλου Σαββάτου, εἰς αὐτὰς δὲ προστίθενται καὶ αἱ δύο

ἡμέραι τῶν Ἀπόκρεω, ἡ Τετάρτη καὶ Παρασκευή, ὡς ἡμέραι νηστείας.

α') *Ἡ Κυριακὴ τῆς Ὁρθοδοξίας* (Ἰωάν. Α', 44-52).— Ἡ Κυριακὴ αὕτη εἶναι ἡ πρώτη Κυριακὴ τῆς Μεγάλης Τεσσαρακοστῆς καὶ τῆς πρώτης ἑβδομάδος αὐτῆς, λεγομένης Καθαρᾶς Ἑβδομάδος. Λέγεται δὲ Καθαρά, διότι οἱ Χριστιανοὶ ὀφείλουσιν κατ' αὐτὴν νὰ διατηροῦν διὰ τῆς προσευχῆς καὶ νηστείας τὴν καθαρότητα τῆς ψυχῆς τῶν ἀπὸ κάθε ἁμαρτίαν. Καὶ τοιοῦτοτρόπως προετοιμάζονται δι' ὄλην τὴν Τεσσαρακοστὴν καὶ διὰ τὴν Ἁγίαν Μετάληψιν.

Ὄνομάζεται ἡ Κυριακὴ αὕτη τῆς Ὁρθοδοξίας διὰ τὸν θρίαμβον τῆς Ὁρθοδοξίας κατὰ τὴν ἀναστήλωσιν τῶν Ἁγίων Εἰκόνων ὑπὸ τῆς βασιλείσσης Θεοδώρας τῆς 842, ὡς ἐμάθομεν εἰς τὴν Ἐκκλησιαστικὴν Ἱστορίαν.

Ἀπὸ τῆς Κυριακῆς λοιπὸν αὐτῆς παρακινούμεθα νὰ ἀναστηλώσωμεν εἰς τὰς καρδίας μας τὴν εἰκόνα τῆς ἀληθινῆς πίστεως πρὸς τὸν Θεόν. Διὰ τοῦτο ἀναγινώσκειται ἡ περικοπὴ τοῦ Εὐαγγελίου, ἡ ὁποία ἀναφέρεται εἰς τὴν πρόσκλησιν τοῦ Ναθαναὴλ καὶ τὴν ὁμολογίαν τῆς πίστεώς του.

β') *Ἡ Κυριακὴ Γρηγορίου τοῦ Παλαμᾶ* (Μάρκ. Β', 1-12).— Τὴν Κυριακὴν αὐτὴν ἡ Ἐκκλησία μας ἑορτάζει τὴν μνήμην τοῦ Ἁγίου Γρηγορίου τοῦ Παλαμᾶ, ὁ ὁποῖος ἦτο Ἀρχιεπίσκοπος τῆς Θεσσαλονίκης κατὰ τὸν δέκατον τέταρτον αἰῶνα μ. Χ. Φέρει δὲ τοῦτον εἰς ἡμᾶς ὡς παράδειγμα, διὰ νὰ ἐνισχυθῶμεν εἰς τοὺς ἀγῶνάς μας κατὰ τὰς ἡμέρας τῆς νηστείας καὶ τῆς προσευχῆς, ὅπως ὁ Γρηγόριος ἠγωνίσθη νικηφόρως ἐναντίον δύο αἵρετικῶν, οἱ ὁποῖοι δὲν παρεδέχοντο τὴν θεότητα τοῦ Χριστοῦ.

γ') *Ἡ Κυριακὴ τῆς Σταυροπροσκυνήσεως* (Μάρκ. Η' 34-38 καὶ Θ', 1).— Πάλιν ἡ Ἐκκλησία μας, πρὸς παρηγορίαν μας καὶ πρὸς ἐνίσχυσίν μας εἰς τὸν ἀγῶνα τῆς νηστείας, ὥρισε κατὰ τὴν Κυριακὴν αὐτὴν νὰ ἀσπαζώμεθα καὶ νὰ προσκυνῶμεν εὐλαβῶς τὸν Τίμιον Σταυρόν.

Ὁ Σταυρὸς εἰς τὸ τέλος τοῦ Ὁρθοῦ παρουσιάζεται ὑπὸ τοῦ ἱερέως εἰς προσκύνησιν τῶν πιστῶν καὶ εἰς βεβαίωσιν τῆς νίκης δι' αὐτοῦ ἐναντίον τοῦ θανάτου.

Εἰς τὰ Ἱεροσόλυμα παρουσιάζετο ὁ Σταυρὸς εἰς προσκύνησιν τὴν πρώτην Κυριακὴν μετὰ τὴν 6 Μαρτίου, ἡμέραν κατὰ τὴν ὁποίαν ἔγινεν ἡ εὐρεσις τοῦ Σταυροῦ.

δ') *Ἡ Κυριακὴ Ἰωάννου τῆς Κλίμακος* (Μάρκ. Θ', 17-31). Τὴν Κυριακὴν αὐτὴν ἡ Ἐκκλησία μας δοξάζει τοὺς ὑπὲρ τῆς ἀρετῆς ἀγῶνας ἐνενήκοντα σχεδὸν ἔτων τοῦ μεγάλου ἀγωνιστοῦ Ἰωάννου τῆς Κλίμακος.

Οὗτος ἦτο μοναχὸς εἰς τὸ ὄρος Σινᾶ, γεννηθεὶς περὶ τὸ 525, ἔγραψε δὲ βιβλίον εἰς 33 κεφάλαια.

Εἰς τὰ κεφάλαια αὐτὰ περιγράφει ὅλας τὰς ἀρετάς, ἀπὸ τῆς κατωτέρας βαθμίδος μέχρι τῆς ἀνωτέρας. Εἰς τὴν ἀνωτέραν ἀρετὴν δύναται κανεὶς νὰ φθάσῃ βαθμηδόν, ὡς ἂν ἀνέβαινε τὰς βαθμίδας κλίμακος (κλιμαξ ἀρετῶν). Ἐκ τούτου ὠνομάσθη Ἰωάννης τῆς Κλίμακος.

ε') *Ἡ Κυριακὴ Μαρίας τῆς Αἰγυπτίας* (Μάρκ. Ι', 32-45).— Ἡ Κυριακὴ αὐτὴ φέρει τὸ ὄνομα τοῦτο, διότι ἡ Ἐκκλησία πρὸς παραδειγματισμὸν ἡμῶν τιμᾷ τὴν μνήμην τῆς ὁσίας Μαρίας τῆς Αἰγυπτίας, ἡ ὁποία ἔζησε τὸν τέταρτον αἰῶνα. Τιμᾷ κυρίως τοὺς ἀγῶνας αὐτῆς, διότι κατώρθωσε διὰ τῆς μετανοίας τῆς νὰ γίνῃ ὁσία, ἐνῶ ἦτο ἁμαρτωλὴ.

Ἡ ἑβδομὰς αὐτὴ ἀπὸ τῆς Κυριακῆς ταύτης ἔχει ἐξαιρετικὴν σημασίαν διὰ τοὺς ἑξῆς λόγους :

1) Διότι κατὰ τὴν ἑσπέραν τῆς Τετάρτης (ὄρθρος τῆς Πέμπτης) ψάλλεται ὁ κατανυκτικὸς μέγας Κανὼν τοῦ Ἐπισκόπου Κρήτης Ἀνδρέου. Ὁ Κανὼν οὗτος ἀποτελεῖται ἐκ 280 τροπαρίων, ὅπου ὑμνεῖται ἡ σωτηρία τοῦ ἀνθρώπου ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τοῦ Ἀδάμ μέχρι τῆς ἀναλήψεως τοῦ Χριστοῦ. Ὁ Ἀνδρέας ἔζησε περὶ τὸ 713.

2) Διότι τὴν ἑσπέραν τῆς Παρασκευῆς (ὄρθρος τοῦ Σαββάτου) ψάλλεται ὁ λαμπρὸς ὕμνος, ὁ Ἀκάθιστος ἢ οἱ Χαιρετισμοὶ τῆς Θεοτόκου. Ὁ ὕμνος οὗτος, ὡς γνωρίζομεν ἀπὸ τὴν Ἐκκλησιαστικὴν Ἱστορίαν, ἀποτελεῖται ἀπὸ 24 τροπάρια.

ς') *Ἡ Κυριακὴ τῶν Βαΐων* (Ἰωάν. ΙΒ', 1-18).— Ἡ Κυριακὴ αὕτη ὠρίσθη εἰς ἀνάμνησιν τῆς θριαμβευτικῆς εἰσόδου τοῦ Ἰησοῦ εἰς τὰ Ἱεροσόλυμα, ἡ ὁποία ἔγινε τὴν ἐπομένην τοῦ θαύ-

ματος τῆς ἀναστάσεως τοῦ Λαζάρου, ὡς ἐμάθομεν εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς Καινῆς Διαθήκης.

Ἡ ἑορτὴ αὕτη, λεγομένη καὶ Βαΐοφόρος, ἐωρτάζεται μαζὶ μὲ τὴν ἀνάστασιν τοῦ Λαζάρου καὶ ἀπὸ τοῦ τετάρτου αἰῶνος ἐορτάζεται χωριστά.

Εἰς τὰ Ἱεροσόλυμα παλαιότερον ἐγίνετο ἀναπαράστασις τῆς εἰσόδου τοῦ Ἰησοῦ εἰς τὰ Ἱεροσόλυμα, ὅποτε ὁ Ἐπίσκοπος, καθήμενος ἐπὶ πώλου ὄνου, εἰσήρχετο ἐκ τοῦ ὄρους τῶν Ἑλαιῶν θριαμβευτικῶς εἰς τὰ Ἱεροσόλυμα.

6) Ἡ Μεγάλη Ἑβδομάς.—Ἡ ἑβδομάς αὕτη τῶν Παθῶν τοῦ Σωτῆρος λέγεται Μεγάλη Ἑβδομάς, διότι, ὅπως λέγει καὶ ὁ ἱερός Χρυσόστομος, μεγάλα γεγονότα συνέβησαν καὶ μεγάλα ἀγαθὰ ἐδόθησαν εἰς ἡμᾶς.

Ταῦτα εἶναι τὰ ἐκούσια καὶ ἅγια Πάθη καὶ ὁ σταυρικὸς θάνατος τοῦ Σωτῆρος, ὁ ὁποῖος ἐθυσιάσθη διὰ νὰ χάριση εἰς ἡμᾶς τὰ μεγάλα οὐράνια ἀγαθὰ καὶ τὴν αἰώνιον ζωὴν.

α') Ἡ Μεγάλη Δευτέρα.—Ἡ ἡμέρα αὕτη ὠρίσθη εἰς ἀνάμνησιν τοῦ παγκάλου Ἰωσήφ, τοῦ υἱοῦ τοῦ Ἰακώβ, ὁ ὁποῖος θεωρεῖται ὅτι εἶναι ὁ τύπος τῶν παθῶν καὶ τῆς ἀναστάσεως τοῦ Σωτῆρος. Ἐπίσης γίνεται μνεῖα καὶ τῆς ξηρανθείσης συκῆς, ἡ ὁποία εἶναι ὁ τύπος τοῦ ἀπωλολότου προβάτου.

β') Ἡ Μεγάλη Τρίτη.—Κατὰ τὴν ἡμέραν αὐτὴν ἀναγινώσκονται αἱ τελευταῖαι παραβολαὶ τοῦ Χριστοῦ, δηλαδὴ τῶν Δέκα Παρθένων, τῶν Ταλάντων καὶ τῆς φοβερᾶς Κρίσεως κατὰ τὴν δευτέραν παρουσίαν τοῦ Χριστοῦ. Διὰ τῶν παραβολῶν δὲ τούτων προτρεπόμεθα νὰ εἴμεθα πάντοτε ἔτοιμοι μὲ τὰς ἀρετὰς μας καὶ τὰ καλὰ ἔργα μας διὰ νὰ δώσωμεν λόγον αὐτῶν ἐνώπιον τοῦ κριτοῦ Χριστοῦ.

Τὴν ἑσπέραν τῆς ἰδίας ἡμέρας ψάλλεται καὶ τὸ τροπάριον τῆς Κασσιανῆς, περὶ τοῦ ὁποῖου θὰ μάθωμεν περισσότερα ἀκολούθως.

γ') Ἡ Μεγάλη Τετάρτη.—Ἡ Ἐκκλησία τὴν ἡμέραν αὐτὴν ἐπαναφέρει εἰς τὴν μνήμην μας τὴν γυναῖκα ἐκείνην, ἡ ὁποία ἤλειψε τοὺς πόδας τοῦ Χριστοῦ διὰ μύρου καὶ ἡ πρᾶξις τῆς αὕτη ἐσήμαινε τὴν προσεχῆ ταφὴν του.

Ἐπίσης διὰ καταनुκτικῶν τροπαρίων ἐνθυμίζει εἰς ἡμᾶς,

ὅτι τὴν ἡμέραν αὐτὴν ὁ Ἰούδας συνεφώνησε τὴν προδοσίαν τοῦ Διδασκάλου τοῦ ἀντὶ τριάκοντα ἀργυρίων.

δ') Ἡ Μεγάλη Πέμπτη.— Κατὰ τὴν ἱερὰν ἀκολουθίαν τῆς ἡμέρας αὐτῆς φέρεται ἡ Ἐκκλησία εἰς ἀνάμνησίν μας τὸν Μυστικὸν Δεῖπνον, κατὰ τὸν ὁποῖον μετέδωκεν ὁ Χριστὸς εἰς τοὺς μαθητάς του, ἀντὶ τοῦ ἄμνου τῶν Ἑβραίων, αὐτὸ τὸ τίμιον σῶμα καὶ αἷμα αὐτοῦ.

Ἐπίσης γίνεται μνεῖα καὶ τῆς τελετῆς τοῦ Νιπτῆρος, καθ' ἣν ὁ Χριστὸς ἔνιψε τοὺς πόδας τῶν μαθητῶν του εἰς ἔνδειξιν τῆς ἀρετῆς τῆς ταπεινοφροσύνης.

Σήμερον εἰς Ἱεροσόλυμα κατὰ τὴν τελετὴν αὐτὴν ὁ Πατριάρχης νίπτει τοὺς πόδας δώδεκα κατωτέρων κληρικῶν.

Ἐπίσης, χάριν οἰκονομίας καὶ εὐκολίας τῶν Χριστιανῶν, ἀναγινώσκονται καὶ τὰ Δώδεκα Εὐαγγέλια, ἐνῶ ἡ ἀκολουθία αὕτη ἀνήκει εἰς τὸν ὄρθρον τῆς Μεγάλης Παρασκευῆς.

Τὰ Δώδεκα Εὐαγγέλια εἶναι δώδεκα σχετικαὶ περικοπαί, αἱ ὁποῖαι λαμβάνονται ἐκ τῶν τεσσάρων Εὐαγγελιστῶν καὶ ἐξιστοροῦν τὰ πάθη τοῦ Σωτῆρος.

Εἶναι δὲ δώδεκα, σύμφωνα μὲ τὸν ἀριθμὸν τῶν δώδεκα Ὁρῶν τῆς ἀκολουθίας, αἱ ὁποῖαι πάλιν συμφωνοῦν πρὸς τὰς Ὁρὰς τῶν Παθῶν.

ε') Ἡ Μεγάλη Παρασκευή.— Ἡ ἱερὰ ἀκολουθία τῆς ἡμέρας ταύτης εἶναι συγκινητικωτάτη, διότι διὰ κατανυκτικῶν ὕμνων ἐξιστοροῦνται ἡ δίκη, ἡ καταδίκη, ἡ σταύρωσις, ἡ ἀποκαθήλωσις καὶ ὁ ἐνταφιασμὸς τοῦ Σωτῆρος. Δι' αὐτὸ ἀρχαιότερον ἐλέγετο ἡ ἡμέρα αὕτη καὶ Ἡμέρα τοῦ Σταυροῦ καὶ Σωτηρία καὶ Πάσχα Σταυρώσιμον.

Ἀξιοσημεῖωτος εἶναι καὶ ἡ κατανυκτικὴ ἀκολουθία τοῦ ἑσπερινοῦ, ἡ ὁποία ἀρχίζει τὴν 3 μ. μ. ὥραν καὶ ἀποτελεῖται ἀπὸ τὴν ἐκφορὰν τοῦ Ἐπιταφίου καὶ τὸν Ἐπιτάφιον Θρῆνον.

Ἡ ἐκφορὰ τοῦ Ἐπιταφίου εἶναι ὁ τύπος τοῦ σταυρωθέντος Σωτῆρος, ὅστις περιτυλιγμένος διὰ σινδόνης κατατίθεται εἰς τὸν τάφον. Ὁ δὲ Ἐπιτάφιος Θρῆνος συγκλονίζει τὰς καρδίας μας καὶ πληροῖ αὐτὰς βαθεῖας εὐγνωμοσύνης πρὸς τὸν ἐκούσιον θάνατον τοῦ Σωτῆρος.

ς') Τὸ Μέγα Σάββατον.— Ἡ ἀκολουθία τῆς ἡμέρας αὐτῆς

ώρισθη εἰς ἀνάμνησιν τῆς ἀναπαύσεως τοῦ Χριστοῦ εἰς τὸν τάφον, τῆς καθόδου αὐτοῦ εἰς τὸν Ἄδην καὶ τῆς προειδοποιήσεως τῆς ἀναστάσεως αὐτοῦ. Ἡ προειδοποίησις δὲ αὕτη εἶναι ἡ πρώτη ἀνάστασις τοῦ Χριστοῦ, ἣτις ἐφανερώθη εἰς τοὺς νεκρούς. Δι' αὐτὸ ὁ ἱερεὺς, ἐνῶ ψάλλεται ὁ ὕμνος «Ἀνάστα ὁ Θεός, κρίνων τὴν γῆν. . .», ἐνδεδυμένος λευκὴν στολὴν σκορπίζει δάφνας εἰς τὸν ναόν, ὡς σημεῖα τῆς προειδοποιήσεως τῆς ἐνδόξου Ἀναστάσεως.

7) Ἡ Κυριακὴ τοῦ Πάσχα καὶ ἡ Διακαινήσιμος Ἑβδομάς.—Ἀφοῦ προητοιμάσθημεν κατὰ τὴν Μεγάλην Τεσσαρακοστὴν καὶ ἠκούσαμεν τὸν ὕμνον τοῦ Μεγάλου Σαββάτου «Ἀνάστα ὁ Θεός κτλ.», χαιρετίζομεν τώρα τὴν ἔνδοξον ἡμέραν τῆς Ἀναστάσεως τοῦ Σωτῆρος.

Ἡ ἡμέρα αὕτη εἶναι πραγματικῶς λαμπρὰ ἡμέρα, διότι με λαμπρὰς ἐκδηλώσεις ἡ Ἐκκλησία μας καὶ ἡμεῖς οἱ Χριστιανοὶ πανηγυρίζομεν μετὰ τὸ «Χριστὸς Ἀνέστη», καὶ δι' αὐτὸ λέγεται ὑπὸ τοῦ λαοῦ Λαμπρὴ.

Τὴν ἔσπεραν τοῦ Πάσχα γίνεται ἡ Ἀκολουθία τῆς Ἀγάπης, διότι κατὰ τὴν ἀρχαίαν χριστιανικὴν ἐποχὴν οἱ Χριστιανοὶ ἀντήλλασον ἀσπασμὸν ἀγάπης καὶ εἰρήνης μεταξὺ τῶν. Ἡ ἀκολουθία δὲ αὕτη λέγεται καὶ Δευτέρα Ἀνάστασις, δι' ὅσους δὲν παρηκολούθησαν εἰς τοὺς ναοὺς τὴν νύκτα τῆς Ἀναστάσεως.

Κατὰ τὴν ἀκολουθίαν αὐτὴν ἀναγινώσκεται τὸ Εὐαγγέλιον εἰς διαφόρους γλώσσας, ἵνα γνωσθῇ εἰς κάθε λαὸν τοῦ κόσμου τὸ κήρυγμα τῆς ἐνδόξου Ἀναστάσεως.

Ἡ ἀπὸ τοῦ Πάσχα ἀρχομένη ἑβδομάς μέχρι τῆς Κυριακῆς τοῦ Θωμᾶ λέγεται Διακαινήσιμος (καινούργια), διότι ἀπ' αὐτῆς ἀρχίζει ἡ πνευματικὴ ἡμῶν ἀνακαίνισις (ἀναγέννησις) καὶ μία καινὴ (νέα) λειτουργικὴ περίοδος.

Τὴν καινὴν αὐτὴν χριστιανικὴν ζωὴν ἐφανέρωνον καὶ οἱ βαπτιζόμενοι κατηχούμενοι, φέροντες λευκὸν χιτῶνα (ἑβδομάς ἐν λευκοῖς) καὶ κρατοῦντες λαμπάδας.

Β') ΑΙ ΚΙΝΗΤΑΙ ΕΟΡΤΑΙ ΚΑΙ ΚΥΡΙΑΚΑΙ ΜΕΤΑ ΤΟ ΠΑΣΧΑ

1) **Ἡ Κυριακὴ τοῦ Θωμᾶ** (Ἰωάν. Κ', 19-31).— Ἡ Ἐκκλησία, πρὸς ἐνίσχυσιν τῆς πίστεως ἡμῶν εἰς τὸν ἀναστάντα Χριστόν, ἐορτάζει τὴν μετὰ ὀκτῶ ἡμέρας νέαν ἐμφάνισιν αὐτοῦ εἰς τὸν ἀπόστολον Θωμᾶν. Κατὰ τὴν ἐμφάνισιν αὐτὴν κατεφάνη ἡ ἀλήθεια τῆς ἀναστάσεως καὶ τῆς θεότητος τοῦ Κυρίου. Ἡ Κυριακὴ αὕτη λέγεται καὶ Κυριακὴ τοῦ Ἀντιπάσχα, διότι κατ' αὐτὴν γίνεται ἡ ἀπόδοσις τῆς ἐορτῆς τοῦ Πάσχα.

2) **Ἡ Κυριακὴ τῶν Μυροφόρων** (Μάρκ. ΙΕ', 43 καὶ ΙΓ', 1-17).— Σκοπὸς τῆς ἐορτῆς ταύτης εἶναι ἡ ἐνίσχυσις τῆς πίστεως ἡμῶν εἰς τὴν θεότητα τοῦ Χριστοῦ διὰ τῆς προσθέτου μαρτυρίας τῶν ἁγίων ἐκείνων μυροφόρων γυναικῶν, αἱ ὁποῖαι προσέφερον τὰς ἐπιταφίους τιμὰς εἰς αὐτόν.

Τιμᾶ δὲ ἐπίσης καὶ τὴν μνήμην τοῦ Ἰωσήφ καὶ Νικοδήμου, οἵτινες ἔδειξαν τὴν ἀφοσίωσίν των εἰς τὸν Χριστόν.

3) **Ἡ Κυριακὴ τοῦ Παραλύτου** (Ἰωάν. Ε', 1-15).— Κατὰ τὴν Κυριακὴν ταύτην ἀναγινώσκεται ἡ εὐαγγελικὴ περικοπὴ περὶ τῆς θεραπείας τοῦ παραλύτου ὑπὸ τοῦ Χριστοῦ. Ἡ ἀνάγνωσις τῆς περικοπῆς αὐτῆς εἶναι σύμφωνος πρὸς τὸν γενικὸν σκοπὸν, τὸν ὁποῖον ἐπιδιώκει ἡ Ἐκκλησία ἀπὸ τῆς Κυριακῆς τοῦ Πάσχα μέχρι τῆς Πεντηκοστῆς. Ὁ σκοπὸς δὲ οὗτος εἶναι νὰ παρουσιάσῃ εἰς ἡμᾶς ὅλας ἐκείνας τὰς πράξεις τοῦ Κυρίου, ἐκ τῶν ὁποίων ἀποδεικνύεται ἡ θεότης του.

Τοιοῦτοτρόπως λοιπὸν διὰ τοῦ θαύματος τούτου ἀποδεικνύεται ὅτι ὁ Χριστὸς εἶναι ὁ ἀληθινὸς Θεὸς καὶ ἡ πηγὴ τῆς ζωῆς μας.

4) **Ἡ Μεσοπεντηκοστὴ** (Ἰωάν. Ζ', 14-30).— Ἡ Ἐκκλησία ἐορτάζει τὴν Τετάρτην τῆς ἐβδομάδος ἀπὸ τῆς Κυριακῆς τοῦ Παραλύτου τὸ μέσον διάστημα ἀπὸ τοῦ Πάσχα μέχρι τῆς Πεντηκοστῆς, δηλαδὴ τὴν Μεσοπεντηκοστὴν. Κατ' αὐτὴν ἀναγινώσκεται ἡ εὐαγγελικὴ περικοπὴ, εἰς τὴν ὁποίαν ἀναφέρεται ὅτι ὁ Χριστὸς συνωμίλησε μετὰ τῶν Ἰουδαίων «μεσοῦσης τῆς ἐορτῆς αὐτῶν», δηλαδὴ τῆς Σκηνοπηγίας. Ὑπὸ τὸν τύπον δὲ τοῦ ὕδατος ἐδίδαξε περὶ τῆς χάριτος τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, ἵνα

προειδοποίηση τούς Χριστιανούς περί τῆς ἐπιφοιτήσεως τοῦ Ἁγίου Πνεύματος κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς Πεντηκοστῆς.

5) Ἡ Κυριακὴ τῆς Σαμαρείτιδος (Ἰωάν. Δ', 5-44).— Κατὰ τὴν Κυριακὴν αὐτὴν ἀναγινώσκεται ἡ σπουδαιότατη συνδιάλεξις τοῦ Ἰησοῦ μετὰ τῆς Σαμαρείτιδος, εἰς τὴν ὁποίαν ἀποδεικνύεται ὅτι ὁ ἀναστάς Σωτὴρ εἶναι ὁ ἀληθινὸς Θεός.

6) Ἡ Κυριακὴ τοῦ Τυφλοῦ (Ἰωάν. Θ', 1-38).— Γίνεται εἰς αὐτὴν μνεῖα ἐνὸς τῶν μεγάλων θαυμάτων τοῦ Χριστοῦ, τῆς θεραπείας τοῦ ἐκ γενετῆς τυφλοῦ, ὡς ἀναφέρει ἡ σχετικὴ εὐαγγελικὴ περικοπή.

Ὁ τυφλὸς παραβάλλεται πρὸς τὸν τυφλὸν ἄνθρωπον ἐκ τῆς ἁμαρτίας, τὸν ὁποῖον ἀνεγέννησεν ἡ Ἀνάστασις τοῦ Χριστοῦ.

7) Ἡ Ἀνάληψις τοῦ Κυρίου.— Τὴν ἡμέραν Πέμπτην τῆς ἑβδομάδος αὐτῆς ἐορτάζει ἡ Ἐκκλησία μας τὴν θείαν δόξαν, τὴν ὁποίαν ἔλαβεν ὁ Χριστὸς κατὰ τὴν Ἀνάληψιν αὐτοῦ.

8) Ἡ Κυριακὴ τῶν Ἁγίων Πατέρων (Ἰωάν. ΙΖ', 1-13).— Σκοπὸς τῆς ἐορτῆς αὐτῆς εἶναι ὅπως προστεθῇ περὶ τῆς θεότητος τοῦ Χριστοῦ καὶ ἡ μαρτυρία τῶν 318 θεοφόρων Πατέρων τῆς Α' ἐν Νικαίᾳ Οἰκουμενικῆς Συνόδου, ἡ ὁποία ἐπεκύρωσε τὸ ὁμοούσιον τοῦ Υἱοῦ πρὸς τὸν Πατέρα.

9) Ἡ Πεντηκοστὴ (Ἰωάν. Ζ', 37-52 καὶ Η', 12).— Ὁ Χρυσόστομος ὀνομάζει τὴν ἐορτὴν ταύτην «μητρόπολιν τῶν ἐορτῶν» διὰ τὴν μεγάλην σημασίαν αὐτῆς, ἡ ὁποία εἶναι ἡ γενέθλιος ἡμέρα τῆς Ἐκκλησίας. Κατὰ τὴν ἡμέραν αὐτὴν ἐφωτίσθησαν οἱ Ἀπόστολοι καὶ «εἰς πᾶσαν τὴν γῆν ἐξῆλθεν ὁ φθόγγος αὐτῶν».

10) Ἡ Κυριακὴ τῶν Ἁγίων Πάντων (Ματθ. Ι', 32 καὶ ΙΘ', 27-30).— Τὴν Κυριακὴν αὐτὴν τιμῶνται ὅλοι ὄσοι ἠγωνίσθησαν μετὰ τὴν ἴδρυσιν τῆς Ἐκκλησίας κατὰ τὴν Πεντηκοστὴν καὶ ἐμαρτύρησαν, γνωστοὶ καὶ ἄγνωστοι. Ἐπίσης τιμῶνται καὶ ὅλοι ὄσοι ἐδόξασαν τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ, ἀπὸ τοῦ Ἀδάμ μέχρι σήμερον.

Β'. ΑΙ ΘΕΟΜΗΤΟΡΙΚΑΙ ΕΟΡΤΑΙ

Ἡ Θεομήτωρ ἔλαβεν ἐξαιρετικὴν θέσιν εἰς τὰς καρδίας τῶν Χριστιανῶν ἀπ' αὐτῶν τῶν πρώτων χριστιανικῶν χρόνων.

Πάντοτε ἐθεωρήθη ὡς ἡ μητέρα τῶν Χριστιανῶν καὶ ἡ τιμιωτάτη τῶν Ἀγίων. Δι' αὐτὸ οἱ ἐκκλησιαστικοὶ Πατέρες καὶ Ὑμνογράφοι ἀπέδωσαν εἰς αὐτὴν τιμὰς καὶ ἐγκώμια, ἡ δὲ Ἐκκλησία ὥρισεν ὑπὲρ αὐτῆς ἑορτάς. Εἶναι δὲ αἱ ἑξῆς :

1) **Τὸ Γενέθλιον τῆς Θεοτόκου.**— Ὁρίσθη ὡς ἑορτὴ ἡ γενέθλιος ἡμέρα τῆς Θεοτόκου, τελουμένη τὴν 8 Σεπτεμβρίου.

2) **Τὰ Εἰσόδια τῆς Θεοτόκου.**— Ἡ ἑορτὴ αὕτη, τελουμένη τὴν 21 Νοεμβρίου, ὠρίσθη εἰς ἀνάμνησιν τῆς ἀφιέρωσεως τῆς Θεοτόκου ὑπὸ τῶν γονέων της εἰς ἡλικίαν τριῶν ἔτων εἰς τὸν Ναὸν τῶν Ἱεροσολύμων. Ἐκεῖ παρέμεινε μέχρι τοῦ δωδεκάτου ἢ δεκάτου τετάρτου ἔτους τῆς ἡλικίας της, ἐτρέφετο δὲ ὑπὸ τῶν Ἀγγέλων.

3) **Ὁ Εὐαγγελισμὸς τῆς Θεοτόκου.**— Ἀναφέρεται ἡ ἑορτὴ αὕτη εἰς τὸ κοσμοσωτήριον καὶ χαρμόσυνον γεγονός τῆς ἀναγγελίας ὑπὸ τοῦ Ἀγγέλου εἰς τὴν Θεοτόκον περὶ τῆς ἐξ αὐτῆς ἐνσαρκώσεως τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ. Ἐορτάζεται τὴν 25 Μαρτίου. Ἀρχαιότερον ἡ ἑορτὴ αὕτη ἐθεωρεῖτο Δεσποτικὴ.

4) **Ἡ Κοίμησις τῆς Θεοτόκου.**— Κατ' αὐτὴν ἡ Ἐκκλησία μας ἑορτάζει τὸν θάνατον (κοίμησιν) τῆς Θεοτόκου καὶ τὴν μετástασιν εἰς οὐρανοὺς (μετάβασιν) τοῦ ἀχράντου σώματός της. Ἐορτάζεται τὴν 15 Αὐγούστου καὶ προηγεῖται αὐτῆς δεκαπενθήμερος νηστεία.

5) **Ἡ Σύναξις τῆς Θεοτόκου.**— Συνάξεις λέγονται αἱ συναθροίσεις τῶν Χριστιανῶν εἰς τὸν ναόν, διὰ νὰ ἑορτάσουν τοὺς Ἁγίους ἐκείνους, οἱ ὅποιοι ἔλαβον μέρος εἰς μεγάλας ἑορτάς. Ἐγίνοντο δὲ αἱ συνάξεις αὗται τὴν ἐπομένην τῶν ἑορτῶν τούτων.

Διὰ τοῦτο ὠρίσθη καὶ ἡ σύναξις τῶν Χριστιανῶν πρὸς τιμὴν τῆς Θεοτόκου τὴν ἐπομένην τῆς ἑορτῆς τῶν Χριστουγέννων, ὡς ἡ σύναξις τοῦ Προδρόμου τὴν ἐπομένην τῶν Θεοφαιών κτλ.

“Αγιοι ὠνομάσθησαν ὅλοι ἐκεῖνοι ἐκ τῶν Χριστιανῶν, οἱ ὅποιοι ἄφησαν εἰς ἡμᾶς μνήμην αἰώνιαν ἕνεκα τῆς σπανίας ἀρετῆς των καὶ χρησιμεύουν ὡς τὰ ἄριστα παραδείγματα ἀγαθῶν ἔργων.

“Ὡς “Αγιοι ἐτιμήθησαν ἱεροὶ ἄνδρες καὶ γυναῖκες τῆς “Αγίας Γραφῆς, οἱ Ἀπόστολοι τοῦ Χριστοῦ καὶ ὅλοι ὅσοι διεκρίθησαν διὰ τὴν εὐσέβειαν καὶ τὸν ἔνθεον ζῆλον των, κληρικοὶ διάφοροι, ἐρημίται, μοναχοὶ καὶ ἄλλοι.

Ἐπειδὴ οἱ “Αγιοι πάντοτε ἐθεωρήθησαν ὅτι πρεσβεύουν ὑπὲρ τῶν ζώντων ἀδελφῶν των Χριστιανῶν, διὰ τοῦτο οἱ εὐσεβεῖς Χριστιανοὶ ἴδρυσαν πρὸς τιμὴν των ναοὺς, ἰδίως ἐπὶ τῶν τάφων αὐτῶν, καὶ καθιέρωσαν ἑορτὰς εἰς μνήμην αὐτῶν.

Αἱ ἑορταὶ τῶν Ἀγίων ἀναφέρονται εἰς τὴν ἐπέτειον ἡμέραν τοῦ μαρτυρίου ἢ τοῦ θανάτου των, ἢ ὅποια ὠρίσθη ὡς ἡ γενέθλιος ἡμέρα τοῦ Ἀγίου, διότι διὰ τοῦ θανάτου του ὁ Ἅγιος ἔλαβεν ἀνωτέραν καὶ καλυτέραν ζωὴν.

Οἱ Διαμαρτυρόμενοι, καταργήσαντες τὰς ἑορτὰς τῶν Ἀγίων, ἔχουν ὡς μεγαλυτέρας ἑορτὰς τὰ Χριστοῦγεννα, τὸ Νέον Ἔτος, τὰ Θεοφάνεια, τὴν Μεγάλην Παρασκευὴν, τὸ Πάσχα, τὴν Ἀνάληψιν, τὴν Πεντηκοστήν, τὴν ἑορτὴν τῆς Ἀγίας Τριάδος καὶ τὴν ἑορτὴν τῆς Μεταρρυθμίσεως.

Ἡ δικαιολογία τῆς καταργήσεως τῶν ἑορτῶν τῶν Ἀγίων καὶ τῆς προσκυνήσεως τῶν Εἰκόνων των στηρίζεται εἰς τὴν ἀντίληψιν αὐτῶν ὅτι εἷς μόνον μεσίτης ὑπάρχει μεταξὺ Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων, ὁ Χριστός.

Τὰς ἑορτὰς τῶν Ἀγίων διακρίνομεν εἰς τὰς ἀκολουθούς τάξεις :

1) *Εἰς τὰς ἑορτὰς τῶν Ἀγίων Δώδεκα Ἀποστόλων* καὶ ἰδίως τῶν κορυφαίων Πέτρου καὶ Παύλου, τὴν 29 καὶ 30 Ἰουνίου.

2) *Εἰς τὰς ἑορτὰς τῶν Μαρτύρων*, ὧν πρῶτος ὁ πρωτομάρτυς Στέφανος, τοῦ ὁποίου τὴν μνήμην ἑορτάζομεν τὴν 27 Δεκεμβρίου.

3) *Εἰς τὰς ἑορτὰς τῶν Ὁσίων καὶ Ἀσκητῶν*, ὡς ὁ Μέγας

Ἀντώνιος (17 Ἰανουαρίου) καὶ ὁ μέγας Εὐθύμιος (20 Ἰανουαρίου).

4) *Εἰς τὰς ἐορτὰς τῶν Πατέρων, τῶν μεγάλων Ἱεραρχῶν καὶ Διδασκάλων.*

5) *Εἰς τὰς ἐορτὰς τῶν θαυματουργῶν Ἀγίων.*— Οἱ κυριώτεροι θαυματουργοὶ Ἅγιοι εἶναι οἱ ἑξῆς :

Ὁ Ἅγιος Νικόλαος, ὅστις ἔζησε τὸν τέταρτον αἰῶνα καὶ ἔκαμε πολλὰ θαύματα. Ἔσωσε πολλοὺς ταξιδιώτας, κινδυνεύσαντας εἰς τὴν θάλασσαν, καὶ δι' αὐτὸ θεωρεῖται ὁ προστάτης τῶν ναυτικῶν. Τὸ λείψανόν του σώζεται εἰς τὴν πόλιν Βάριν τῆς Ἰταλίας.

Ὁ Ἅγιος Σπυρίδων, Ἐπίσκοπος τῆς Τριμουθούδος, πόλεως τῆς Κύπρου (12 Δεκεμβρίου). Τὸ ἅγιον λείψανον αὐτοῦ εὐρίσκεται εἰς Κέρκυραν.

Ἐπίσης εἰς τὴν Κεφαλληνίαν ὑπάρχει τὸ ἅγιον λείψανον τοῦ Ἁγίου Γερασίμου (16 Αὐγούστου καὶ 20 Ὀκτωβρίου). Ὁ Ἅγιος Γεράσιμος ἐγεννήθη εἰς τὰ Τρίκκαλα τῆς Κορινθίας κατὰ τὸ ἔτος 1509. Ἦτο κατ' ἀρχὰς μοναχὸς εἰς τὸ Ἅγιον Ὅρος καὶ ἔπειτα ἐχειροτονήθη πρεσβύτερος. Ἀφοῦ ἐπεσκέφθη διάφορα μέρη κηρύττων, ἦλθε μετὰ ταῦτα εἰς Κεφαλληνίαν καὶ ἐμόνασεν εἰς μοναστήριον εἰς θέσιν Ὀμαλά. Μετὰ τὸν θάνατόν του συνέβησαν πολλὰ θαύματα.

Ὁ Ἅγιος Διονύσιος, τοῦ ὁποίου τὸ λείψανον εὐρίσκεται εἰς τὴν Ζάκυνθον, ὅπου καὶ ἐγεννήθη κατὰ τὸ ἔτος 1547. Ἔγενεν Ἐπίσκοπος Αἰγίνης, ὅπου καὶ ἀπέθανε, τὸ δὲ σῶμα του μετεφέρθη εἰς μίαν μονὴν τῶν Στροφάδων. Ἐκεῖθεν μετεφέρθη τὸ ἅγιον λείψανόν του εἰς Ζάκυνθον, ὅπου καὶ εὐρίσκεται.

6) *Εἰς τὰς ἐορτὰς τῶν Προφητῶν*, ὡς τοῦ Ἥλιου τοῦ Θεσβίτου (30 Ἰουλίου), τοῦ προφήτου Ἱερεμίου (6 Μαΐου) καὶ τοῦ τελευταίου τῶν Προφητῶν Ἰωάννου τοῦ Προδρόμου (7 Ἰανουαρίου καὶ 29 Αὐγούστου).

7) *Εἰς τὰς ἐορτὰς τοπικῶν Ἀγίων καὶ Νεομαρτύρων*, ὡς τοῦ Νεομάρτυρος Γρηγορίου τοῦ Ε', Πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως, ἐορταζομένου τὴν 10 Ἀπριλίου. Τὸ σῶμα του μετεφέρθη ἐκ Ρωσίας εἰς Ἀθήνας κατὰ τὸ 1871 καὶ τὴν 25 Ἀπριλίου τοῦ ἔτους ἐκείνου ἐτοποθετήθη ἡ λάρναξ τοῦ λει-

ψάνου εις τὸν Μητροπολιτικὸν Ναὸν τῶν Ἀθηνῶν, ὅπου καὶ εὑρίσκεται. Κατὰ δὲ τὴν 8 Ἀπριλίου τοῦ 1921 ἀνεγνωρίσθη ὑπὸ τῶν Ἀρχιερέων τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος ὡς ἱερομάρτυς.

Οἱ τοπικοὶ Ἅγιοι εἶναι καὶ οἱ πολιοῦχοι τῶν τόπων, ὅπου ἔζησαν ἢ ἀπέθανον καὶ ἐτάφησαν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ'

ΙΕΡΟΙ ΤΡΟΠΟΙ ΤΗΣ ΛΑΤΡΕΙΑΣ

1. Η ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗ ΥΜΝΟΛΟΓΙΑ ΚΑΙ ΟΙ ΥΜΝΟΓΡΑΦΟΙ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ

Οί πρώτοι Χριστιανοί ἀπ' αὐτῶν τῶν ἀποστολικῶν χρόνων μετεχειρίζοντο ὡς ἱερὸν τρόπον λατρείας τοῦ Θεοῦ τοὺς Ψαλμοὺς τοῦ Δαυὶδ καὶ ἄλλους ὕμνους τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης.

Μετὰ ταῦτα ὅμως, ὡς γνωρίζομεν ἐκ τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Ἱστορίας, συνέταξαν ἰδιαιτέρους χριστιανικοὺς ὕμνους διάφοροι εὐσεβεῖς καὶ μορφωμένοι Χριστιανοί, ἔχοντες τὴν ἱκανότητα εἰς τὴν ἱερὰν ποίησιν. Οἱ Χριστιανοί οὗτοι ποιηταὶ εἶναι οἱ ὕμνογράφοι τῆς Ἐκκλησίας μας, πολλοὶ τῶν ὁποίων ἐμελοποιοῦν τοὺς ὕμνους τῶν, δηλαδὴ περιέβαλλον αὐτοὺς δι' ὀρισμένου μουσικοῦ τρόπου καὶ ρυθμοῦ (μέλους). Οἱ τοιοῦτοι ἐλέγοντο μελωδοί.

Ἡ σπουδαιότης τῆς ἐκκλησιαστικῆς ποιήσεως συμπίπτει κατὰ τὸν ἕκτον καὶ ἔβδομον αἰῶνα, ὅποτε ἀνεφάνησαν οἱ ἐξοχώτεροι ὕμνογράφοι καὶ ποιηταὶ τῆς Ἐκκλησίας. Σῶζονται ὅμως καὶ ὕμνοι ἀγνώστων ποιητῶν.

Οἱ ἐπισημότεροι ὕμνογράφοι εἶναι οἱ ἑξῆς: 1) Ρωμανὸς ὁ Μελωδός, γεννηθεὶς περὶ τὰ τέλη τοῦ πέμπτου αἰῶνος εἰς τὴν Κοίλην Συρίαν. 2) Ἀνδρέας ὁ Κρήτης (713), καταγόμενος ἐκ Δαμασκοῦ. Οὗτος λέγεται καὶ Ἱεροσολυμίτης, διότι ἔζη ὡς μοναχὸς εἰς Ἱεροσόλυμα, μετὰ ταῦτα δὲ ἔγινεν Ἐπίσκοπος Κρήτης. 3) Κοσμᾶς ὁ Μαΐουμᾶ (743), Ἐπίσκοπος Μαΐουμᾶ, πόλεως πλησίον τῆς Γάζης. 4) Θεόδωρος καὶ Ἰωσήφ Στουδίται, ἀκμάσαντες τὸν ἕνατον αἰῶνα, ἀδελφοὶ μοναχοὶ τῆς περιφήμου μονῆς τοῦ Στουδίου εἰς Κωνσταντινούπολιν. 5) Ἰωάννης ὁ Δαμασκηνός, ζήσας μεταξὺ τῶν ἐτῶν 676-777, μοναχὸς εἰς τὴν μονὴν τοῦ Ἁγίου Σάββα εἰς Ἱεροσόλυμα. Κατήγετο ἐκ Δαμασκοῦ, ἐξ οὗ καὶ Δαμασκηνός. 6) Ἡ Κασσιανή, ἡ περιώνυμος μοναχή, καταγομένη ἐξ εὐγενοῦς οἴκου καὶ παρ' ὀλίγον σύζυγος τοῦ αὐτοκράτορος Θεοφίλου, καὶ ἄλλοι.

Ὁ ρυθμὸς τῆς ἐκκλησιαστικῆς ποιήσεως λέγεται τονικός, διότι οὗτος στηρίζει τὰς θέσεις τοῦ ἐπὶ τῶν τονουμένων συλ-

λαβῶν, αἱ ὁποῖαι ἔχουν τὸν ὀξὺν τόνον, τὰς δὲ ἄρσεις τοῦ ἐπὶ τῶν ἀτόνων συλλαβῶν, δηλαδὴ ἐκείνων, αἱ ὁποῖαι ἔχουν τὸν βαρὺν τόνον.

Ἡ ἐκκλησιαστικὴ μουσικὴ κατὰ τοὺς πρώτους αἰῶνας ἦτο ἀπλῆ ὁμόφωνος φωνητικὴ μουσικὴ. Μετὰ ταῦτα ὅμως, καὶ μάλιστα ἀπὸ τοῦ τετάρτου αἰῶνος, ὅποτε ἡ λατρεία προσέλαβεν ἑξαιρετικὴν λαμπρότητα, ἀπετέλεσεν ἴδιον κλάδον μουσικῆς, τὴν Βυζαντινὴν. Ἡ Βυζαντινὴ ἐκκλησιαστικὴ μουσικὴ ἠκολούθησε μίαν μελωδικὴν ἢ τονικὴν κλίμακα ὀκτώ ἤχων (Ὁκτώηχος), ἀντὶ τῶν δέκα πέντε τῆς ἀρχαίας Ἑλληνικῆς μουσικῆς. Ὁ τρόπος οὗτος διεμορφώθη κυρίως εἰς τὴν Ἀνατολὴν ὑπὸ τοῦ ποιητοῦ καὶ μελωδοῦ Ἰωάννου τοῦ Δαμασκηνοῦ.

Κατ' ἀρχὰς οἱ ὕμνοι ἐψάλλοντο ὑφ' ὄλων τῶν ἐκκλησιαζομένων ὑπὸ μορφῇ ἀπαγγελίας.

Βραδύτερον κατὰ τὰ μέσα τοῦ τετάρτου αἰῶνος κατηργήθη ὁ τρόπος οὗτος καὶ ὠρίσθη νὰ ψάλλῃ ὁ χορὸς τῶν ψαλτῶν, ὁ δὲ λαὸς νὰ ὑπηγῆ, δηλαδὴ νὰ ἐπαναλαμβάνῃ τοὺς τελευταίους στίχους τῶν ὕμνων μὲ χαμηλὴν φωνήν.

Ὅταν τέλος καθωρίσθησαν οἱ δύο χοροί, ὁ δεξιὸς καὶ ὁ ἀριστερός, τότε ἡ ψαλμωδία περιωρίσθη εἰς τοὺς χοροὺς τούτους, οἱ ὁποῖοι ἔψαλλον, ὅπως καὶ σήμερον, κατ' ἀντιφωνίαν.

2. ΟΝΟΜΑΣΙΑΙ ΤΩΝ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΩΝ ΥΜΝΩΝ

Οἱ πλεῖστοι τῶν ὕμνων, οἱ ὁποῖοι συνετέθησαν πρὸ τοῦ Ἰωάννου τοῦ Δαμασκηνοῦ, ἐλέγοντο γενικῶς τροπάρια, ἀναλόγως τοῦ τρόπου, δηλαδὴ τοῦ ἤχου, κατὰ τὸν ὁποῖον ἐψάλλοντο.

Τὰ τροπάρια αὐτά, ἀναλόγως τοῦ τρόπου τῆς λατρείας εἰς τὰς ἱερὰς ἀκολουθίας, ἀπετέλεσαν μετὰ ταῦτα διάφορα συμπλέγματα καὶ ἔλαβον τὰ ἐξῆς ὀνόματα :

α') **Κανῶν.**— Τὸ εἶδος τοῦτο εἰσήγαγεν εἰς τὴν ὑμνογραφίαν ὁ Ἄνδρέας ὁ Κρήτης.

Οἱ κανόνες εἶναι σύνολον τροπαρίων, διαιροῦνται δὲ εἰς ἑννέα στροφάς (ῥόδας), κατὰ τὸν ἀριθμὸν τῶν ἑννέα ἀγγελικῶν ταγμάτων, τὰ ὁποῖα ὕμνουσιν τὴν Ἀγίαν Τριάδα.

Ἐκάστη ᾠδὴ ἀποτελεῖται ἀπὸ τρία μέχρις ἕξ τροπάρια, ἐκ τῶν ὁποίων τὸ πρῶτον λέγεται εἴρμὸς (ἐκ τοῦ εἴρω, δηλαδὴ ρυθμίζω), διότι ρυθμίζει τὸν ἦχον, σύμφωνα μὲ τὸν ὅποιον ψάλλονται τὰ λοιπά.

Τὸ προτελευταῖον τροπάριον τῆς ᾠδῆς λέγεται δοξαστικόν, διότι δι' αὐτοῦ δοξολογεῖται ἡ Ἁγία Τριάς, τὸ δὲ τελευταῖον, ἀναφερόμενον εἰς τὴν Θεοτόκον, λέγεται θεοτόκιον.

Τέλος, τὸ μετὰ τὴν ἕκτην ᾠδὴν ψαλλόμενον τροπάριον λέγεται κοντάκιον, διότι διὰ κοντοῦ (συντόμου) λόγου περιέχει τὴν ὑπόθεσιν τῆς ἑορτῆς καὶ τὴν σημασίαν αὐτῆς.

Πρὸ τῆς ἐνάτης ᾠδῆς ψάλλονται μερικοὶ στίχοι ἀπὸ τοὺς Ψαλμοὺς τοῦ Δαυίδ, διὰ τῶν ὁποίων μεγαλύνομεν τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ. Οὗτοι λέγονται μεγαλυνάρια.

β') Οἴκοι.—Εἶναι ἓν συνεχὲς τροπάριον, τὸ ὅποιον ἀποτελεῖται ἀπὸ 20 μέχρι 30 στροφάς, περιέχει δέ, ὡς οἶκος, πλατύτερον τὴν ὑπόθεσιν τῆς ἑορτῆς καὶ χρησιμεύει ὡς βᾶσις τοῦ κοντακίου. Ὁ Ἀκάθιστος Ὑμνος, π.χ., ἀνήκει εἰς τὸ εἶδος τοῦτο, ἀποτελούμενος ἐξ 24 οἴκων μὲ ἀκροστιχίδα κατ' ἀλφάβητον ἀπὸ Α ἕως Ω.

γ') Ἐξαποστειλάρια.—Λέγονται οὕτω τὰ τροπάρια ταῦτα, διότι ἀρχίζουν μὲ τὰς λέξεις: «Ἐξαπόστειλον τὸ φῶς σου...». Ἐψάλλοντο εἰς τὸ τέλος τοῦ Ὕμνου, ὁπότε ἤρχιζε νὰ φέγγῃ τὸ φῶς τῆς ἡμέρας.

δ') Αἶνοι.—Ὀνομάζονται οὕτω 4 μέχρις 6 τροπάρια, ψαλλόμενα κατὰ τὰς Κυριακὰς (ἀναστάσιμα) ἢ τὰς ἑορτάς (ἐγκωμιαστικά), τὰ ὁποῖα ἀρχίζουν μὲ τὴν λέξιν «αἰνεῖτε». Εἰς τοὺς αἶνους προτάσσονται στίχοι ἐκ τῶν Ψαλμῶν. Τὰ τροπάρια, τὰ ὁποῖα ἀρχίζουν μὲ τοιοῦτους στίχους, λέγονται στιχηρὰ ἢ ἀπόστιχα.

ε') Ἐωθινόν.—Λέγεται οὕτω τὸ τροπάριον, τὸ ὅποιον ἀναφέρεται εἰς τὴν ὑπόθεσιν τοῦ ἑωθινοῦ Εὐαγγελίου.

ς') Καθίσματα.—Λέγονται οὕτω τὰ τροπάρια, τὰ ὁποῖα ψάλλονται εἰς ὠρισμένα σημεῖα τῶν ἱερῶν ἀκολουθιῶν, κατὰ τὰ ὁποῖα οἱ ἐκκλησιαζόμενοι δύνανται νὰ κάθηνται πρὸς ἀνάπαυσιν ἐκ τῆς ὀρθοστασίας.

ζ') Προσόμοια.— Τὰ τροπάρια ταῦτα λέγονται καὶ ἰδιό-
μελα, διότι ἀκολουθοῦν τὸ ἴδιον μέλος τοῦ προλόγου τοῦ ἄλ-
λου τροπαρίου.

η') Ἀπολυτίκια.— Εἶναι σύντομα τροπάρια, τὰ ὁποῖα
ψάλλονται εἰς τὸ τέλος τῆς ἀκολουθίας τοῦ ἑσπερινοῦ (ἀπο-
λύσεως). Ταῦτα ὁμῶς ψάλλονται καὶ εἰς ἄλλα λειτουργικά
σημεῖα.

Ἀναφέρονται καὶ ἄλλοι ὕμνοι ἢ ψαλμοί, οἱ ὁποῖοι φέρουν
διάφορα ὀνόματα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ΄

ΑΙ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΑΙ ΙΕΡΑΙ ΑΚΟΛΟΥΘΙΑΙ

Ἱεραὶ ἀκολουθίαι λέγονται οἱ ἱεροὶ ἐκεῖνοι τρόποι τῆς θείας λατρείας, κατὰ τοὺς ὁποίους τελεῖται ὁμοιομόρφως αὕτη ἀναλόγως τῶν ἱερῶν περιστάσεων.

Διακρίνονται δὲ αἱ ἱεραὶ ἀκολουθίαι εἰς τακτικὰς καὶ ἐκτακτοὺς. Τακτικαὶ εἶναι αἱ τελούμεναι τακτικῶς καθ' ἑκάστην εἰς τοὺς ναοὺς, ἔκτακτοι δὲ αἱ τελούμεναι ἀναλόγως τῆς ἀνάγκης τῶν Χριστιανῶν.

1. ΑΙ ΤΑΚΤΙΚΑΙ ΑΚΟΛΟΥΘΙΑΙ

Αἱ τακτικαὶ ἀκολουθίαι εἶναι πέντε, ἦτοι: ὁ Ἑσπερινός, τὸ Ἀπόδειπνον, αἱ ᾠραὶ, τὸ Μεσονυκτικὸν καὶ ὁ Ὁρθρος. Ὡς τακτικὴ ὁμῶς ἀκολουθία θεωρεῖται καὶ ἡ θεία λειτουργία, διότι αὕτη εἶναι τὸ κέντρον, πέριξ τοῦ ὁποίου στρέφονται ὅλαι σχεδὸν αἱ ἱεραὶ ἀκολουθίαι. Τακτικὴ ἀκολουθία εἶναι ἀκόμη καὶ ἡ λειτουργία τῶν Προηγιασμένων Δώρων, ὡς θὰ ἴδωμεν.

α') Ὁ Ἑσπερινός εἶναι μία ἑσπερινὴ ἀκολουθία, διὰ τῆς ὁποίας ὁ Χριστιανὸς ἐκφράζει τὴν εὐγνωμοσύνην του πρὸς τὸν Θεόν, διότι διεφύλαξεν αὐτὸν καθ' ὅλην τὴν ἡμέραν. Δέεται δὲ ὅπως ἀγίαση τὴν ἐπερχομένην νύκτα, διὰ νὰ γίνῃ αὕτη αἴσιον προοίμιον τῆς ἐπομένης ἡμέρας.

β') Τὸ Ἀπόδειπνον ἦτο μία ἀκολουθία, ἡ ὁποία ἐγένετο μετὰ τὸν Ἑσπερινόν, ἀφοῦ οἱ Χριστιανοὶ ἐλάμβανον τὸ δεῖπνον των. Ὁ σκοπὸς δὲ αὐτῆς εἶναι, ὅπως προετοιμάσῃ ἡμᾶς νὰ διέλθωμεν μὲ σωματικὴν καὶ ψυχικὴν ὑγείαν τὸ στάδιον τῆς νυκτός. Πλὴν τοῦ Ἀποδείπνου αὐτοῦ ἔχομεν καὶ τὸ Ἀπόδειπνον τὸ ἀναγινωσκόμενον κατὰ τὰς ἡμέρας τῆς Μεγάλης Τεσσαρακοστῆς, τὰς τρεῖς πρώτας ἡμέρας τῆς Μεγάλης Ἑβδομάδος καὶ τὰς παραμονὰς τῶν Χριστουγέννων καὶ Θεοφανεῖων, τὸ ὁποῖον λέγεται Μέγα Ἀπόδειπνον.

γ') Αἱ ᾠραὶ.— Αἱ ᾠραὶ εἶναι ἀκολουθίαι, αἱ ὁποῖαι ἐτελοῦντο ὑπὸ τῶν πρώτων Χριστιανῶν εἰς ὠρισμένας ὥρας τῆς

ἡμέρας, κατὰ τὰς ὁποίας συνέβησαν θεῖα γεγονότα. Εἶναι δὲ τέσσαρες καὶ ἀριθμοῦνται σύμφωνα πρὸς τὴν ἀρχαίαν συνήθειαν τῶν Ἑβραίων, οἱ ὅποιοι ὑπελόγιζον ὡς πρώτην ὥραν τῆς ἡμέρας τὴν ἕκτην πρωΐνῃν.

1) Ἡ ἀκολουθία τῆς πρώτης Ὠρας τελεῖται τὴν ἕκτην πρωΐνῃν πρὸς δοξολογίαν τῆς ἀρχῆς τῆς ἡμέρας καὶ πρὸς ἀνάμνησιν τοῦ θείου γεγονότος τῆς παραδόσεως τοῦ Χριστοῦ εἰς τὸ δικαστήριον τοῦ Πιλάτου λίαν πρωΐ.

2) Ἡ ἀκολουθία τῆς τρίτης Ὠρας γίνεται τὴν ἐνάτην πρωΐνῃν, διότι κατὰ τὴν ὥραν αὐτὴν ἀπεφάσισεν ὁ Πιλάτος τὴν σταύρωσιν τοῦ Χριστοῦ καὶ διότι τὴν ὥραν αὐτὴν ἔγινε ἡ ἐπιφοίτησις τοῦ Ἁγίου Πνεύματος εἰς τοὺς Ἀποστόλους κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς Πεντηκοστῆς.

3) Ἡ ἀκολουθία τῆς ἕκτης Ὠρας πρέπει νὰ τελῆται τὴν δωδεκάτην μεσημβρινήν, γίνεται ὅμως μετὰ τῆς τρίτης Ὠρας, προτοῦ ἀρχίσῃ ἡ θεία λειτουργία, καὶ δι' αὐτὸ λέγεται τριθέκτη.

Ἡ ἀκολουθία αὐτὴ ἐνθυμίζει τὸ γεγονός τῆς σταυρώσεως τοῦ Χριστοῦ καὶ μᾶς διδάσκει νὰ σταυρώνωμεν καὶ ἡμεῖς τὰς κακὰς ἐπιθυμίας μας.

4) Ἡ ἀκολουθία τῆς ἐνάτης Ὠρας, τελουμένη τὴν τρίτην μεταμεσημβρινήν, διότι κατὰ τὴν ὥραν αὐτὴν συνέβη ὁ θάνατος τοῦ Κυρίου.

δ') Τὸ Μεσονυκτικόν.— Εἶναι ἱερὰ ἀκολουθία τελουμένη εἰς τὸ μέσον τῆς νυκτός (3ην τῆς νυκτός), ὅπως εὐχαριστήσωμεν καὶ δοξολογήσωμεν τὸν Θεόν, διότι ἀγρυπνεῖ χάριν τῆς σωτηρίας μας. Ὁ ἱερεὺς ἀναγινώσκει αὐτὴν εἰς τὸν ναὸν μετὰ τῆς ἀκολουθίας τοῦ Ὁρθρου.

ε') Ὁ Ὁρθρος.— Ἀκολουθία, ἡ ὁποία ψάλλεται κατὰ τὸν ὄρθρον, τὰ χαράγματα. Ἐνῶ ψάλλεται ἡ ἀκολουθία αὕτη, ὁ ἱερεὺς προετοιμάζεται διὰ τὴν θεῖαν λειτουργίαν καὶ τελεῖ τὴν ἀκολουθίαν τῆς Προσκομιδῆς, ὡς θὰ ἴδωμεν ἀκολουθῶς.

Διὰ τῆς ἀκολουθίας τοῦ Ὁρθρου εὐχαριστοῦμεν τὸν Θεόν, διότι διεφύλαξεν ἡμᾶς κατὰ τὴν νύκτα καὶ τώρα χαρίζει εἰς ἡμᾶς τὸ φῶς τῆς ἡμέρας.

2. ΟΙ ΔΙΑΦΟΡΟΙ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΚΟΙ ΤΥΠΟΙ

Ἡ θεία λειτουργία, ὡς ἐμάθομεν εἰς τὴν Κατήχησιν, εἶναι αὐτὸ τὸ μυστήριον τῆς Θείας Εὐχαριστίας.

Οἱ κυριώτεροι τύποι (τρόποι), κατὰ τοὺς ὁποίους τελεῖται ἡ θεία λειτουργία, εἶναι οἱ ἑξῆς τέσσαρες :

α') Ἡ λειτουργία τοῦ Ἰακώβου τοῦ Ἀδελφοθέου.—Ἡ λειτουργία αὕτη εἶναι ἀρχαιοτάτη, συνέταξε δὲ αὐτὴν ὁ ἀπόστολος Ἰάκωβος ὁ Ἀδελφόςθεος. Ἐπειδὴ εἶναι λίαν μακρά, διὰ τοῦτο ἐκτάκτως τελεῖται, καὶ μάλιστα τὴν 23 Ὀκτωβρίου, ὅποτε ἑορτάζεται ἡ μνήμη του.

β') Ἡ λειτουργία τοῦ Μεγάλου Βασιλείου.—Ὁ Μέγας Βασίλειος ἐσυντόμευσε τὴν λειτουργίαν τοῦ Ἰακώβου καὶ συνέταξε νέον λειτουργικὸν τύπον, ὁ ὁποῖος τελεῖται δεκάκις τοῦ ἔτους :

Τὰς Κυριακὰς τῆς Μεγάλης Τεσσαρακοστῆς, πλὴν τῆς Κυριακῆς τῶν Βαΐων, τὰς παραμονὰς τῶν Χριστουγέννων καὶ Θεοφανείων, τὴν Μεγάλην Πέμπτην, τὸ Μέγα Σάββατον καὶ τὴν ἑορτὴν τοῦ Ἁγίου, 1ην Ἰανουαρίου.

γ') Ἡ λειτουργία τοῦ Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου.—Ὁ Χρυσόστομος συνέταξε νέαν ἀκολουθίαν τῆς θείας λειτουργίας, συντομεύσας τὴν λειτουργίαν τοῦ Βασιλείου.

Ἡ λειτουργία αὕτη τελεῖται σήμερον τακτικῶς καθ' ὅλας τὰς ἡμέρας τοῦ ἔτους, ἐκτὸς ἐκείνων, καθ' ἃς τελεῖται ἡ λειτουργία τοῦ Μεγάλου Βασιλείου καὶ ἡ λειτουργία τῶν προηγουμένων Δώρων.

δ') Ἡ λειτουργία τῶν Προηγουμένων Δώρων.—Ἡ λειτουργία αὕτη λέγεται οὕτω, διότι εἰς αὐτὴν τὰ Δῶρα, ὁ ἄρτος καὶ ὁ οἶνος, εἶναι ἡγιασμένα ἀπὸ τῆς λειτουργίας τῆς προηγουμένης Κυριακῆς. Εἶναι ἑσπερινὴ ἀκολουθία καὶ πένθιμος. Δι' αὐτὸ τελεῖται τὰς πενθίμους ἡμέρας, τὴν Τετάρτην καὶ Παρασκευὴν τῆς Μεγάλης Τεσσαρακοστῆς, τὴν Μεγάλην Δευτέραν, τὴν Μεγάλην Τρίτην καὶ τὴν Μεγάλην Τετάρτην, ὅποτε δὲν ἐπιτρέπεται νὰ τεληθῆται χαρμόσυνος ἀκολουθία, ὡς εἶναι ἡ λειτουργία τοῦ Χρυσοστόμου.

3. Ο ΤΡΟΠΟΣ ΤΗΣ ΤΕΛΕΣΕΩΣ ΤΗΣ ΘΕΙΑΣ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑΣ ΚΑΙ Η ΕΡΜΗΝΕΙΑ ΑΥΤΗΣ

Κατὰ τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ τρόπου τῆς τελέσεως τῆς θείας λειτουργίας λαμβάνομεν ὡς βάσιν τὴν λειτουργίαν τοῦ Ἰωάννου τοῦ Χρυσσοστόμου. Δυνάμεθα νὰ διαιρέσωμεν τὴν ὄλην λειτουργίαν εἰς δύο κύρια μέρη :

Καὶ τὸ μὲν πρῶτον μέρος περιλαμβάνει : 1) τὴν Προσκομιδὴν ἢ Προσφορὰν, 2) τὸ Προοίμιον, 3) τὴν Μικρὰν Εἵσοδον, 4) τὴν ἀνάγνωσιν τοῦ Ἀποστόλου καὶ τοῦ Εὐαγγελίου καὶ 5) τὰς ὑπὲρ τῶν κατηχομένων δεήσεις.

Τὸ δὲ δεύτερον μέρος περιλαμβάνει : 1) τὴν Μεγάλην Εἵσοδον καὶ τὴν Ὁμολογίαν τῆς Πίστεως, 2) τὸν Ἀγιασμόν τῶν Τιμίων Δώρων καὶ 3) τὴν Ἀγίαν Κοινωνίαν καὶ τὴν Ἀπόλυσιν.

Α'. ΠΡΩΤΟΝ ΜΕΡΟΣ ΤΗΣ ΘΕΙΑΣ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑΣ

1) Η ΠΡΟΣΚΟΜΙΔΗ ἢ ΠΡΟΣΦΟΡΑ

Ἄς φαντασθῶμεν τώρα ὅτι εὕρισκόμεθα ἐντὸς τοῦ ναοῦ καὶ παρακολουθοῦμεν εὐλαβῶς τὸν τρόπον τῆς τελέσεως τῆς λειτουργίας.

Ὁ ἱερεὺς, προτοῦ εἰσέλθῃ εἰς τὸ Ἅγιον Βῆμα, εὕρσκεται ἔμπροσθεν τῆς Ὠραίας Πύλης καὶ ἀσπάζεται τὰς Εἰκόνας τοῦ εἰκονοστασίου, ζητεῖ δὲ ἀπὸ τοὺς ἐκκλησιαζομένους μὲ τὴν ὑπόκλισιν τῆς κεφαλῆς του συγχώρησιν διὰ τὰ τυχὸν ἁμαρτήματα του.

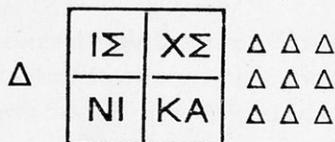
Ἀμέσως κατόπιν εἰσέρχεται εἰς τὸ Ἅγιον Βῆμα καὶ ἐκεῖ ἐνδύεται τὰ ἱερά του ἄμφια καὶ νίπτει τὰς χεῖράς του, διὰ νὰ δεῖξῃ ὅτι θὰ τελέσῃ τὸ μυστήριον μετὰ καθαρᾶς καρδίας. Προσέρχεται κατόπιν εἰς τὴν ἱεράν Πρόθεσιν, ὅπου ἔχουν προσκομισθῆ (μεταφερθῆ) τὰ Δῶρα, ὁ ἄρτος καὶ ὁ οἶνος, καὶ ἀρχίζει ἐκεῖ τὴν ἀκολουθίαν τῆς Προσκομιδῆς.

Μετὰ τὴν δέησίν του πρὸς τὸν Θεόν : « Εὐλογητὸς ὁ Θεὸς ἡμῶν, πάντοτε . . . », λαμβάνει τὸν ἄρτον. Ὁ ἄρτος οὗτος (Προσφορὰ ἢ Πρόσφορον) φέρει εἰς τὸ ἄνω μέρος μίαν σφραγίδα εἰς σχῆμα τετραγώνου. Τὸ τετράγωνον τοῦτο, τὸ ὁποῖον περιεῖ τὸν Χριστόν, ὑποδιαιρεῖται εἰς τέσσαρα μικρότερα τετρά-

γωνα και εις ἕκαστον τούτων εἶναι χαραγμένα τὰ γράμματα ΙΣ ('Ιησοῦς), ΧΣ (Χριστός), ΝΙ, ΚΑ (νικᾷ). Ἄριστερὰ τοῦ μεγάλου τετραγώνου χαράσσεται ἕν τρίγωνον, τὸ ὁποῖον παριστᾷ τὴν Θεοτόκον. Δεξιὰ δὲ χαράσσονται ἑννέα τρίγωνα, τὰ ὁποῖα, χωριστὰ ἕκαστον, παριστοῦν: 1) τοὺς Ταξιάρχας καὶ Ἀγγέλους, 2) τὸν Πρόδρομον καὶ τοὺς Προφήτας, 3) τοὺς Ἀποστόλους, 4) τοὺς Διδασκάλους καὶ Ἱεράρχας, 5) τοὺς Μάρτυρας, 6) τοὺς Ἀσκητὰς, 7) τοὺς Ἀναργύρους, 8) τοὺς Ἁγίους Θεοπάτορας καὶ 9) τὸν Ἅγιον, τοῦ ὁποῦ τελεῖται ἡ λειτουργία.

Ἄλλα αὐτὰ τὰ τρίγωνα λέγονται μερίδες.

Ἴδου καὶ τὸ σχῆμα:

Ἄφοῦ λοιπὸν ὁ ἱερεὺς λάβῃ τὸν ἄρτον, σφραγίζει τοῦτον διὰ τῆς Λόγχης σταυροειδῶς εἰς ἀνάμνησιν τοῦ σταυρικοῦ θανάτου τοῦ Σωτῆρος καὶ κατόπιν ἀποκόπτει ὀλόκληρον τὸ τετράγωνον καὶ τοποθετεῖ αὐτὸ ἐπὶ τοῦ Δίσκου.

Διὰ τῆς πράξεως ταύτης παρίσταται ὁ Χριστός, ὅστις ὡς ἄμνός ὁδηγεῖται πρὸς σφαγὴν καὶ διὰ τοῦτο ἡ μερίς αὕτη λέγεται Ἄμνός.

Ἐπειτα διαιρεῖ τὸν Ἄμνὸν σταυροειδῶς καὶ λέγει: «Θύεται ὁ ἄμνός τοῦ Θεοῦ, ὁ αἴρων τὴν ἁμαρτίαν τοῦ κόσμου...». Ἀμέσως τότε κεντᾷ διὰ τῆς Λόγχης τὸ τετραγωνίδιον μὲ τὰ γράμματα ΝΙ, διὰ νὰ ὑπενθυμίσῃ τὴν περικοπὴν: «καὶ εἰς τῶν στρατιωτῶν τὴν πλευρὰν αὐτοῦ ἔνυξε κτλ.». Χύνει ἔπειτα εἰς τὸ Ἅγιον Ποτήριον οἶνον καὶ ὕδωρ, εἰς ἀνάμνησιν τοῦ αἵματος καὶ ὕδατος, ποῦ ἐξῆλθον ἐκ τῆς πλευρᾶς τοῦ Χριστοῦ.

Ἀμέσως ἔπειτα ἀποκόπτει ἐκ τῆς ἰδίας ἢ ἄλλης Προσφορᾶς τὴν πρὸς τὰ δεξιὰ μερίδα, ἡ ὁποῖα παριστᾷ τὴν Θεοτόκον καὶ τὴν τοποθετεῖ εἰς τὸν Δίσκον πρὸς τὰ δεξιὰ τοῦ Ἄμνου διὰ νὰ δειχθῇ ἡ πρώτη τιμὴ, τὴν ὁποῖαν ἔχει ἡ μήτηρ τοῦ Κυρίου.

Μετὰ ταῦτα ἀποκόπτει σταυροειδῶς τὰς λοιπὰς μερίδας ἐκ τῆς σφραγίδος κατὰ τὸν ἀριθμὸν τῶν ἑννέα τριγώνων, ἐξά-

γει δὲ καὶ ἄλλας ὑπὲρ τῶν ζώντων καὶ νεκρῶν, ὑπὲρ τῶν ὁποίων τελεῖται ἡ θεία λειτουργία. "Ολοι δὲ αἱ μερίδες αὗται τοποθετοῦνται ὑποκάτω τοῦ ἁγίου ἄρτου, τοῦ Ἄμνου, διὰ νὰ δειχθῆ συμβολικῶς ὅτι οἱ ταπεινοὶ οὗτοι, δι' οὓς ἐξήχθησαν αἱ μερίδες, ἔχουν ἀνάγκη τῆς βοήθειας τοῦ Χριστοῦ.

Ἄμέσως κατόπιν ὁ ἱερεὺς τοποθετεῖ τὸν Ἀστερίσκον ἐπὶ τοῦ Δίσκου λέγων: «Καὶ ἐλθὼν ὁ ἀστήρ ἕστη ἐπάνω...». Καλύπτει τότε χωριστὰ τοῦτον καὶ χωριστὰ τὸ Ἅγιον Ποτήριον διὰ δύο καλυμμάτων, τὰ δύο δὲ μαζὶ διὰ τοῦ Ἀέρος.

Τέλος δέεται νὰ εὐλογηθῆ ἡ προετοιμασία τῶν τιμίων Δώρων καὶ ἐπικαλεῖται τὴν σωτηρίαν ἡμῶν διὰ τῆς μεσιτείας τῆς Θεοτόκου καὶ ὄλων τῶν Ἁγίων.

Μὲ τὴν δέησιν αὐτὴν τελειώνει ἡ ἀκολουθία τῆς Προσκομιδῆς καὶ ὁ ἱερεὺς τώρα εἰσέρχεται εἰς τὴν κυρίως λειτουργίαν.

Παλαιότερα ἡ ἀκολουθία τῆς Προσκομιδῆς ἐγένετο ἀφοῦ ἔφευγον ἐκ τοῦ ναοῦ οἱ κατηχούμενοι, ὁπότε ὁ διάκονος ἐξεφώνει: «Πρόσχωμεν τὴν ἁγίαν ἀναφορὰν ἐν εἰρήνῃ προσφέρειν κτλ.». Σήμερον ὅμως γίνεται πρὶν ἀρχίσῃ ἡ κυρίως λειτουργία.

2) ΤΟ ΠΡΟΟΙΜΙΟΝ

Ἀπὸ τοῦ Προοιμίου ἀρχίζει κυρίως τὸ πρῶτον μέρος τῆς κυρίως λειτουργίας, τὸ ὁποῖον τελειώνει, ὡς εἶδομεν, εἰς τὴν Μεγάλην Εἴσοδον.

Τὸ μέρος τοῦτο λέγεται καὶ λειτουργία τῶν κατηχουμένων, διότι κατ' αὐτὸ ἐπετρέπετο νὰ παρακολουθήσουν οἱ κατοικούμενοι, οἱ ὁποῖοι μετὰ τοῦτο ἀπεχώρουν (ἔφευγον). Σήμερον ὅμως τὸ μέρος τοῦτο τελεῖται, ἐνῶ κατηχούμενοι δὲν ὑπάρχουν. Διότι, ἐπειδὴ τὸ μέρος τοῦτο ἀναπαριστᾷ τὴν ἀρχὴν τοῦ κηρύγματος τοῦ Χριστοῦ μέχρι τῶν παθῶν του, εἶναι χρήσιμον καὶ διὰ τοὺς πιστοὺς καὶ διὰ τοὺς κατηχουμένους.

Τὸ Προοίμιον τελεῖται ὡς ἑξῆς:

Ὁ ἱερεὺς, εὐρισκόμενος ἐντὸς τοῦ Ἁγίου Βήματος, ἀναγινώσκει μυστικῶς διαφόρους εὐχάς, προσκυνεῖ τὴν Ἁγίαν Τράπεζαν καὶ ἀσπάζεται τὸ ἱερὸν Εὐαγγέλιον, τὸ ὁποῖον εὐρίσκεται ἐπὶ τῆς Ἁγίας Τραπέζης.

Ὁ διάκονος τότε, ἀφοῦ καὶ αὐτὸς ἀσπασθῆ τὴν Ἁγίαν

Τράπεζαν, ἐξέρχεται ἀπὸ τὸ "Ἅγιον Βῆμα, καὶ ἐνῶ εὐρίσκεται ἔμπροσθεν τῆς Ὁραίας Πύλης, ἀναφωνεῖ: «Εὐλόγησον, Δέσποτα».

Ὁ ἱερεὺς τότε ἀπαντᾷ: «Εὐλογημένη ἡ βασιλεία τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων». Καὶ οὕτω μὲ τὴν εὐλογίαν τῆς Ἁγίας Τριάδος, ἡ ὁποία εἶναι τὸ σπουδαιότερον στοιχεῖον τῆς θρησκείας μας, ἀρχίζει ἡ θεία λειτουργία.

Ὁ διάκονος τότε ἀπαγγέλλει τὴν συναπτὴν δέησιν, δηλαδὴ μίαν σειρὰν δεήσεων ἠνωμένων, ἡ ὁποία λέγεται καὶ Εἰρηνικά, διότι ἀρχίζει μὲ τὰς λέξεις: «Ἐν εἰρήνῃ τοῦ Κυρίου δεηθῶμεν κτλ.».

Εἰς ὅλας τὰς δεήσεις αὐτάς, οἱ ψάλται, οἱ ὁποῖοι ἀντιπροσωπεύουν τὸν λαόν, ἀπαντοῦν: «Κύριε, ἐλέησον». Εἰς δὲ τὴν τελευταίαν: «Τῆς Παναγίας ἀχράντου...», ἀπαντοῦν: «Σοί, Κύριε», δηλαδὴ: Εἰς Σέ, Κύριε, ἐμπιστευόμεθα τὴν ζωὴν μας, διότι ἀπὸ σὲ ἐξαρτώμεθα».

Μετὰ τὰς δεήσεις αὐτάς καὶ τὰς ἀπαντήσεις τῶν ψαλτῶν ὁ διάκονος εἰσέρχεται εἰς τὸ "Ἅγιον Βῆμα, ὅποτε οἱ ψάλται ψάλλουν τὰ τυπικὰ λεγόμενα, ἥτοι: «Εὐλόγει ἡ ψυχὴ μου τὸν Κύριον...». Κατόπιν ψάλλονται τὰ ἀντίφωνα, δηλαδὴ ὕμνοι ψαλλόμενοι ἀπὸ τοὺς δύο ψάλτας ἀντιφώνως (διαδοχικῶς), ὅπως π.χ. τὸ «Σῶσον ἡμᾶς, Υἱὲ Θεοῦ, ὁ ἀναστάς...». Καὶ μετὰ ταῦτα ψάλλεται ὁ ὕμνος «Ὁ μονογενὴς Υἱὸς καὶ λόγος τοῦ Θεοῦ...»¹, ὁ ὁποῖος περιέχει τὴν ὁμολογίαν ἡμῶν πρὸς τὴν θεότητα τοῦ Χριστοῦ καὶ ἀναγγέλλει τὴν ἐμφάνισιν τοῦ Χριστοῦ ἐν μέσῳ τῶν ἀνθρώπων.

Τελευταῖα δὲ ψάλλονται οἱ μακαρισμοὶ μετὰ διαφόρων τροπαρίων, ἐξ ὧν καὶ τὸ ἀπολυτίκιον τῆς ἡμέρας.

3) Η ΜΙΚΡΑ ΕΙΣΟΔΟΣ

Ἀμέσως τῶρα μετὰ τὴν ἀκολουθίαν τοῦ Προοιμίου ἀνοίγονται αἱ θύραι τοῦ Ἱεροῦ Βήματος καὶ ὁ ἱερεὺς δίδει εἰς τὸν διάκονον τὸ Εὐαγγέλιον.

Ἐξέρχονται μαζὶ ἀπὸ τὴν βορεινὴν θύραν τοῦ ναοῦ καὶ

1. Βλέπε Παράρτημα.

προηγείται τοῦ Εὐαγγελίου μία λαμπὰς ἀνημμένη. Σταματοῦν τότε ἀπέναντι τῆς Ὁραίας Πύλης καὶ ὁ διάκονος ἐκφωνεῖ: «Σοφία, ὀρθοὶ κτλ.». Ἡ ἐκφώνησις αὐτὴ σημαίνει ὅτι ὅλοι μας τώρα ἄς ὑποδεχθῶμεν ὀρθοί, δηλαδὴ μὲ εὐλαβικὴν στάσιν, τὸν ἐρχόμενον Χριστόν. Διότι πρόκειται νὰ ἀκούσωμεν τὸν λόγον του, τὴν σοφίαν του, ἢ ὁποία περιέχεται εἰς τὸ ἱερὸν Εὐαγγέλιον.

Ἐπειτα εἰσέρχονται εἰς τὸ Ἱερὸν Βῆμα διὰ τῆς Ὁραίας Πύλης, ἐνῶ οἱ ψάλλται ψάλλουν: «Δεῦτε προσκυνήσωμεν κτλ.» καὶ τὸν Τρισάγιον Ὑμνον¹. Ἐνῶ δὲ ὁ διάκονος ἐκφωνεῖ: «Δύναμις», οἱ ψάλλται ψάλλουν τὸ τελευταῖον «Ἄγιος ὁ Θεὸς κτλ.» μὲ δυνατωτέραν φωνὴν καὶ βραδέως.

Τὸ σημεῖον τοῦτο τῆς ἱερᾶς ἀκολουθίας λέγεται Εἴσοδος, διότι παλαιότερα ἐγίνετο ἡ εἴσοδος τοῦ ἱεροῦ Εὐαγγελίου εἰς τὸ Ἱερὸν Βῆμα ἐκ τοῦ Σκευοφυλακίου, Μικρὰ δὲ πρὸς διάκρισιν ἀπὸ τὴν Μεγάλην Εἴσοδον, ὡς θὰ ἴδωμεν.

Ἡ ἀκολουθία τῆς Μικρᾶς αὐτῆς Εἰσόδου παριστᾷ συμβολικῶς τὴν ἔναρξιν τοῦ κηρύγματος τοῦ Χριστοῦ, ἢ δὲ λαμπὰς πρὸ τοῦ Εὐαγγελίου συμβολίζει τὸ φῶς τοῦ κηρύγματος, καθὼς καὶ τὸν Πρόδρομον, ὁ ὁποῖος προητοίμασε τὴν ὁδὸν τοῦ Κυρίου.

4) Η ΑΝΑΓΝΩΣΙΣ ΤΟΥ ΑΠΟΣΤΟΛΟΥ ΚΑΙ ΤΟΥ ΕΥΑΓΓΕΛΙΟΥ

Μετὰ τὴν ψαλμωδίαν τοῦ Τρισαγίου Ὑμνου γίνεται ἡ ἀνάγνωσις περικοπῶν ἐκ τῶν Πράξεων ἢ τῶν Ἐπιστολῶν τῶν Ἀποστόλων καὶ ἐκ τοῦ Εὐαγγελίου.

Τὸ σημεῖον τοῦτο τῆς λειτουργίας γίνεται ὡς ἐξῆς:

Ἀφοῦ ὁ διάκονος καλέσῃ τοὺς Χριστιανοὺς νὰ προσέξουν, διὰ τῶν λόγων: «Πρόσχωμεν. Σοφία, πρόσχωμεν!», ἀναγινώσκει ἡ ἀποστολικὴ περικοπὴ καὶ εἰς τὸ τέλος αὐτῆς ψάλλεται τὸ «Ἀλληλουῖα», δηλαδὴ «αἰνεῖτε τὸν Θεόν»².

1. Βλέπε Παράρτημα.

2. Τὸ ἀλληλουῖα εἶναι λέξις ἑβραϊκὴ, τὴν ὁποίαν ἔψαλλον οἱ Ἑβραῖοι κατὰ τὰς μεγάλας ἐορτάς των. Τὴν λέξιν αὐτὴν ἤκουσε καὶ ὁ Εὐαγγελιστὴς Ἰωάννης νὰ ψάλλεται ὑπὸ τῶν Ἀγγέλων.

Ἔπειτα ὁ ἱερεὺς σκορπίζει μὲ τὸ θυμίαμα τὴν εὐωδία τῶν χαρισμάτων τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, τὰ ὅποια πηγάζουν ἀπὸ τὴν ἀληθινὴν σοφίαν τοῦ Εὐαγγελίου, τὸ ὅποιον θὰ ἀναγνώσῃ τώρα ὁ διάκονος.

Καὶ πράγματι, ἀφοῦ ὁ ἱερεὺς μᾶς προσκαλέσῃ νὰ προσέξωμεν, μὲ τοὺς λόγους: «Σοφία, ὀρθοὶ ἀκούσωμεν τοῦ Ἁγίου Εὐαγγελίου», ὁ διάκονος ἀναγινώσκει ἀπὸ τοῦ ἄμβωνος τὴν σχετικὴν περικοπὴν τοῦ Εὐαγγελίου.

Μετὰ τὴν ἀνάγνωσιν τοῦ Εὐαγγελίου, συμφώνως πρὸς τὴν ἀρχαίαν συνήθειαν τῆς Ἐκκλησίας, πρέπει νὰ ἀκολουθητῆ τὸ κήρυγμα, διότι τοῦτο εἶναι τὸ οὐσιώδες καὶ τὸ σπουδαιότερον σημεῖον τῆς θείας λατρείας.

5) Αἱ ΔΕΗΣΕΙΣ ὑΠΕΡ τῶΝ ΚΑΤΗΧΟΥΜΕΝΩΝ

Μετὰ τὸ κήρυγμα, ὁ διάκονος, σταθεὶς ἐπὶ τοῦ σολέα, δέεται ὑπὲρ τῶν κατηχομένων, προτρέπει δὲ καὶ τοὺς πιστοὺς νὰ δεηθοῦν καὶ αὐτοὶ ὑπὲρ ἐκείνων, διότι πρόκειται καὶ αὐτοὶ μετ' ὀλίγον νὰ βαπτισθοῦν.

Πλησιάζει τώρα ἡ στιγμή, πού θὰ ἀρχίσῃ τὸ ἱερώτερον μέρος τῆς θείας λειτουργίας, ἡ μετουσίωσις τοῦ ἄρτου καὶ τοῦ οἴνου εἰς τὸ σῶμα καὶ τὸ αἷμα τοῦ Χριστοῦ.

Ἐπειδὴ δὲ δὲν ἔθεωροῦντο ἀκόμη ἄξιοι οἱ κατηχούμενοι νὰ παρευρεθοῦν κατὰ τὴν ἱερωτάτην αὐτὴν στιγμήν, διὰ τοῦτο ὁ διάκονος διατάσσει τούτους νὰ φύγουν ἐκ τοῦ ναοῦ, διὰ τῶν λόγων: «Ὅσοι κατηχούμενοι προέλθετε, μὴ τις τῶν κατηχομένων».

Μετὰ τὴν ἔξοδον τῶν κατηχομένων, οἱ πυλωροὶ (θυρωροὶ) ἔσπευδον νὰ κλείσουν τὰς θύρας τοῦ ναοῦ. Καὶ ὁ ἱερεὺς τότε ἐξαπλώνει ἐπὶ τῆς Ἁγίας Τραπέζης τὸ ἀντιμήνσιον διὰ νὰ τελεσθῆ ἐπ' αὐτοῦ τὸ θεῖον μυστήριον.

Β'. ΔΕΥΤΕΡΟΝ ΜΕΡΟΣ ΤΗΣ ΘΕΙΑΣ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑΣ

Τὸ μέρος τοῦτο εἶναι τὸ σπουδαιότερον καὶ ἐξοχώτερον τῆς θείας λειτουργίας, διότι κατ' αὐτὸ θὰ γίνῃ ὁ ἁγιασμός καὶ ἡ μετουσίωσις τῶν τιμῶν Δώρων διὰ τῆς ἐπιφοιτήσεως τοῦ Ἁγίου Πνεύματος.

Τὸ μέρος τοῦτο ἐπεκράτησε νὰ λέγεται καὶ λειτουργία τῶν πιστῶν, διότι μόνοι οἱ πιστοί, δηλαδή οἱ βαπτισμένοι, ἐπέτρεπετο νὰ παρευρίσκωνται. Δι' αὐτὸ ἔχουν τὴν ὑποχρέωσιν οἱ πιστοὶ νὰ μὴ φεύγουν προώρως ἀπὸ τὸν ναὸν κατὰ τὰς ἱερωτάτας ταύτας στιγμᾶς τοῦ φρικτοῦ τούτου μυστηρίου.

Περιλαμβάνει δὲ τὸ μέρος τοῦτο, ὡς εἶδομεν, τρία σημεῖα, ἦτοι: α') Τὴν Μεγάλην Εἴσοδον καὶ τὴν Ὁμολογίαν τῆς Πίστεως, β') τὸν ἀγιασμὸν τῶν τιμίων Δώρων καὶ γ') τὴν Θεῖαν Κοινωνίαν καὶ ἀπόλυσιν.

1) Η ΜΕΓΑΛΗ ΕΙΣΟΔΟΣ ΚΑΙ Η ΟΜΟΛΟΓΙΑ ΤΗΣ ΠΙΣΤΕΩΣ

Μετὰ τὴν ἐκ τοῦ ναοῦ ἔξοδον τῶν κατηχουμένων ὁ διάκονος ἐκφωνεῖ: «Ὅσοι πιστοί», δηλαδή μόνον οἱ πιστοὶ μείνατε.

Ἀμέσως μετὰ τοῦτο γίνεται ἡ θριαμβευτικὴ μεταφορὰ τῶν τιμίων Δώρων ἀπὸ τῆς Προθέσεως διὰ μέσου τοῦ κυρίως ναοῦ εἰς τὴν Ἀγίαν Τράπεζαν. Ἡ μεταφορὰ αὕτη λέγεται Μεγάλη Εἴσοδος πρὸς διάκρισιν ἀπὸ τὴν Μικράν, διότι ἡ Εἴσοδος αὕτη εἶναι ἡ μεγαλοπρεπεστέρα.

Γίνεται δὲ ὡς ἑξῆς:

Ἐνῶ ὁ ἱερεὺς εὐχεται μυστικῶς ἔμπροσθεν τῆς Ἀγίας Τραπέζης, ἵνα καταστήσῃ αὐτὸν ἄξιον ὁ Θεὸς διὰ νὰ τελέσῃ τὸ μυστήριον, ὁ χορὸς τῶν ψαλτῶν ψάλλει τὸν Χερουβικὸν Ὕμνον: «Οἱ τὰ Χερουβίμ μυστικῶς εἰκονίζοντες κτλ.». Διὰ τούτου παρακινούμεθα νὰ καθαρίσωμεν τὴν σκέψιν μας ἀπὸ κάθε φροντίδα τοῦ κόσμου, διὰ νὰ ὑποδεχθῶμεν τὸν βασιλέα τῆς δόξης, πού θὰ ἐμφανισθῇ μετ' ὀλίγον κατὰ τὴν Μεγάλην Εἴσοδον¹.

Ἐνῶ δὲ ψάλλεται τὸ σημεῖον τοῦ ὕμνου: «ὡς τὸν βασιλέα τῶν ὄλων ὑποδεξόμενοι», ὁ ἱερεὺς λαμβάνει τὰ Δῶρα ἐκ τῆς Προθέσεως καὶ ἐξέρχεται εὐλαβῶς ἐκ τῆς βορείας θύρας. Ὁ διάκονος φέρει ἐπὶ τῶν ὤμων του τὸν Ἀέρα καὶ ἐπὶ τῆς κεφαλῆς του τὸν Ἅγιον Δίσκον, ὁ δὲ ἱερεὺς κρατεῖ τὸ Ἅγιον Ποτήριον. Ὅταν δὲ οἱ συλλειτουργοὶ εἶναι πολλοί, τότε ὁ προη-

1. Περί τοῦ Ὕμνου τούτου βλέπε Παράρτημα.

γούμενος κρατεῖ τὸ Ἅγιον Ποτήριον, οἱ δὲ ἄλλοι τὰ λοιπὰ ἱερὰ σκευὴ τῆς Ἁγίας Τραπέζης, τὸν Σταυρόν, τὴν Λόγχην, τὸν Σπόγγον κτλ. Σταματοῦν εἰς τὸ μέσον τοῦ ναοῦ βλέποντες πρὸς τὸν λαὸν καὶ ἐκεῖ ὁ ἱερεὺς δέεται ὑπὲρ ὄλων τῶν ὀρθοδόξων Χριστιανῶν καὶ ὑπὲρ τῆς ἱερωσύνης του.

Εἰσέρχονται κατόπιν εἰς τὸ Ἱερόν, ἐνῶ προπορεύονται λαμπάδες καὶ θυμιάματα, καὶ τοποθετοῦν τὸν Ἅγιον Δίσκον καὶ τὸ Ἅγιον Ποτήριον ἐπὶ τοῦ Θυσιαστηρίου (Ἁγίας Τραπέζης), καλύπτουν δὲ αὐτὰ διὰ τοῦ Ἀέρος, ἐνῶ αἱ θύραι τοῦ Ἱεροῦ κλείνονται.

Ἡ Εἴσοδος αὕτη συμβολίζει ὅτι ὁ Χριστὸς προσέρχεται εἰς τὸν ἐκούσιον σταυρικὸν θάνατον. Τὰ ἅγια Δῶρα παριστοῦν τὸ σῶμα τοῦ Χριστοῦ, τὰ καλύμματα τὰ ἐντάφια σπάργανα καὶ τὴν σινδόνα, τὸ θυμίαμα τὰ ἀρώματα, διὰ τῶν ὁποίων ἠλείφθη τὸ σῶμα τοῦ Χριστοῦ, τὸ δὲ κλεισιμον τῶν θυρῶν τὴν κάθοδον αὐτοῦ εἰς τὸν Ἄδην καὶ τὴν σφράγισιν τοῦ τάφου.

Μετὰ τὴν τοποθέτησιν τῶν Δώρων ἐπὶ τῆς Ἁγίας Τραπέζης ἐξέρχεται ὁ διάκονος εἰς τὸν σολέαν καὶ ἐκεῖθεν ἐκφωνεῖ μίαν μακρὰν αἴτησιν ὑπὲρ τῶν Δώρων καὶ τῶν ψυχῶν ἡμῶν καὶ ἔπειτα λέγει: «Ἀγαπήσωμεν ἀλλήλους, ἵνα ἐν ὁμονοίᾳ ὁμολογήσωμεν». Καὶ εὐθὺς μετὰ τοὺς λόγους τούτους ἀρχαίω-τερα οἱ Χριστιανοί, διὰ νὰ δείξουν ὅτι ἀποτελοῦν μίαν ἡγαπημένην ἀδελφότητα, ἠσπάζοντο ἀλλήλους. Δεῖγμα δὲ τοῦ παλαιοῦ ἐκείνου ἀδελφικοῦ φιλήματος εἶναι σήμερον ἡ ἀνταλλαγὴ τοῦ ἀσπασμοῦ μεταξὺ τῶν λειτουργῶν ἔμπροσθεν τῆς Ἁγίας Τραπέζης.

Μετὰ τὸ φίλημα τοῦτο τῆς ἀγάπης ὁ χορὸς ψάλλει: «Πατέρα, Υἱὸν καὶ Ἅγιον Πνεῦμα, Τριάδα ὁμοούσιον καὶ ἀχώριστον», δηλαδὴ ὁμολογοῦμεν τὴν πίστιν μας εἰς τὴν Ἁγίαν Τριάδα.

Ἐνῶ δὲ ὁ ἱερεὺς ἀποκαλύπτει τὰ Δῶρα, ὁ διάκονος ἀναφωνεῖ: «Τὰς θύρας, τὰς θύρας κτλ.». Εἰδοποιεῖ διὰ τούτων ὁ διάκονος τοὺς θυρωροὺς νὰ προσέχουν τὰς θύρας τοῦ ναοῦ, ἵνα μὴ εἰσέλθῃ κανεὶς ἄπιστος ἢ κατηχούμενος τὴν στιγμὴν αὐτήν, ποῦ θὰ γίνῃ ἡ μεγάλη θυσία, ὁ Ἁγιασμός.

Ἐνῶ δὲ ἀπαγγέλλεται ἡ Ὁμολογία τῆς Πίστεως, δηλαδὴ

τὸ Σύμβολον τῆς Πίστεως, ὁ ἱερεὺς κινεῖ ὑπεράνω τῶν Δώρων τὸν Ἄερα, διὰ νὰ προφυλάξῃ αὐτά. Ἡ πράξις αὕτη συμβολίζει καὶ τὴν πνοὴν τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, διότι ἔφθασεν ἡ στιγμή τοῦ Ἁγιασμοῦ τῶν Δώρων διὰ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος.

2) Ο ΑΓΙΑΣΜΟΣ ΤΩΝ ΤΙΜΙΩΝ ΔΩΡΩΝ

Εἶναι τὸ σημεῖον ἐκεῖνο, κατὰ τὸ ὁποῖον πρέπει νὰ προσφέρωμεν τὴν ἀναφοράν μας (τὴν θυσίαν μας) καὶ νὰ σταθῶμεν μετὰ φόβου καὶ μὲ εἰρηνικὰς σκέψεις. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ διάκονος ἀναφωνεῖ: «Στῶμεν καλῶς. Στῶμεν μετὰ φόβου. Πρόσχωμεν τὴν ἁγίαν ἀναφορὰν ἐν εἰρήνῃ προσφέρειν».

Ὁ δὲ λαὸς εἰς τὰς συστάσεις ταύτας τοῦ διακόνου ἀπαντᾷ διὰ τῶν ψαλτῶν: «Ἐλαιον εἰρήνης, θυσίαν αἰνέσεως». Δηλαδή ἡμεῖς ἀπέναντι τῆς μεγάλης θυσίας τοῦ Χριστοῦ προσφέρομεν τὴν εἰρήνην καὶ τὴν θυσίαν τῆς δοξολογίας μας πρὸς τὸν Θεόν.

Μετὰ τοὺς λόγους τούτους ὁ ἱερεὺς ἀπαγγέλλει μυστικῶς μίαν κατανυκτικὴν εὐχὴν, τὴν ὁποῖαν πολλακίς διακόπτει διὰ νὰ εἴπῃ τὰς λέξεις τῶν διακοπῶν μεγαλοφώνως.

Τοῦτο δὲ πράττει, ἵνα προετοιμάζεται ὁ λαὸς, διότι πλησιάζει πλέον ἡ μεγάλη στιγμή τοῦ ἱερωτέρου μέρους τῆς θυσίας. Δι' αὐτὸ καὶ ὁ λαὸς εἰς τὰς διακοπὰς αὐτάς, τὰς προτρεπτικὰς, ἀπαντᾷ ὅτι ἀκούει καὶ ἀποδέχεται τὰ παραγγέλματα τοῦ ἱερέως. Ὡς π.χ. εἰς διακοπὴν ὁ ἱερεὺς λέγει: «Ἄνω σχῶμεν τὰς καρδίας», ὁ δὲ λαὸς ἀπαντᾷ: «Ἐχομεν πρὸς τὸν Κύριον», δηλαδή ἔχομεν ἄνω τὰς καρδίας μας πρὸς τὸν Κύριον. Εἰς ἄλλην πάλιν διακοπὴν λέγει: «Εὐχαριστήσωμεν τῷ Κυρίῳ», καὶ ὁ λαὸς ἀπαντᾷ: «Ἄξιον καὶ δίκαιον», δηλαδή εἶναι νὰ εὐχαριστήσωμεν τὸν Κύριον. Εἰς ἄλλην διακοπὴν ὁ ἱερεὺς ἀναφωνεῖ: «Λάβετε, φάγετε...» καὶ «Πίετε ἐξ αὐτοῦ πάντες». Μετὰ ταῦτα δὲ συνεχίζει τὴν μυστικὴν εὐχὴν του καὶ δέεται νὰ κατέλθῃ τὸ Ἅγιον Πνεῦμα, διὰ νὰ μεταβάλῃ τὰ Δῶρα εἰς τὸ σῶμα καὶ τὸ αἷμα τοῦ Σωτῆρος καὶ ἔπειτα νὰ προσφέρῃ αὐτὰ ὡς θυσίαν ὑπὲρ τοῦ κόσμου. Ὁ λαὸς τότε ἀπαντᾷ διὰ τοῦ ψάλτου: «Σὲ ὑμνοῦμεν, Σὲ εὐλογοῦμεν, Σοὶ εὐχαριστοῦμεν, Κύριε, καὶ δεόμεθά σου, ὁ Θεὸς ἡμῶν».

Τὴν στιγμήν δέ, κατὰ τὴν ὁποῖαν ὁ ἱερεὺς λέγει: «Καὶ ποιή-

σον, τὸν μὲν ἄρτον...» καὶ «Τὸ δὲ ἐν τῷ ποτηρίῳ...», ὁ ἄρτος καὶ ὁ οἶνος μετουσιῶνται εἰς τὸ σῶμα καὶ εἰς τὸ αἷμα τοῦ Χριστοῦ. Οὕτω συνεπληρώθη πλέον ὁ Ἅγιασμός τῶν Δώρων.

Μνημονεύει τότε ὁ ἱερεὺς δι' εὐχῆς ὑπὲρ πάντων, ζώντων καὶ νεκρῶν, ὑπὲρ πάντων τῶν Ἁγίων καὶ ἐξαιρέτως ὑπὲρ τῆς τιμιωτέρας καὶ ἐνδοξοτέρας τῶν Χερουβὶμ καὶ Σεραφεὶμ Θεοτόκου, ὡς μεσιτρίας ἡμῶν πρὸς τὸν Θεόν. Ἐνῶ δὲ ἐκφωνεῖ «ἐξαιρέτως» τῆς εὐχῆς, ὁ χορὸς μακαρίζει τὴν Θεοτόκον διὰ τοῦ ὕμνου «Ἄξιόν ἐστι ὡς ἀληθῶς...», ὁ δὲ διάκονος μνημονεύει ὀπισθεν τῆς Ἁγίας Τραπέζης τὰ ὀνόματα ζώντων καὶ νεκρῶν, τὰ ὁποῖα ἀναγράφονται εἰς τὰ δίπτυχα.

Μετὰ ταῦτα ἐξέρχεται ὁ διάκονος καὶ ἐπὶ τοῦ σολέα παρακαλεῖ τὸν Θεὸν ὑπὲρ ὅλων τῶν ἐκκλησιαζομένων καὶ ὑπὲρ ἐκείνων, τοὺς ὁποίους ἔχουν εἰς τὴν διάνοιάν των: «Καὶ ὧν ἕκαστος κατὰ διάνοιαν ἔχει καὶ πάντων καὶ πασῶν» (δηλαδὴ τῶν γονέων, συγγενῶν, διδασκάλων κτλ.).

Μετὰ τὸν Ἅγιασμόν τῶν Δώρων προετοιμάζει ἡμᾶς ὁ ἱερεὺς διὰ τὴν Θείαν Κοινωνίαν τῶν Ἀχράντων Μυστηρίων διὰ μακρᾶς εὐχῆς. Ἡμεῖς δὲ τότε ἀπαγγέλλομεν τὴν Κυριακὴν Προσευχὴν, διὰ τῆς ὁποίας ζητοῦμεν ὄχι μόνον τὸν ἄρτον τῆς τροφῆς, ἀλλὰ καὶ τὸν πνευματικὸν ἄρτον τῆς ζωῆς, ὁ ὁποῖος εὐρίσκεται ἐπὶ τῆς Ἁγίας Τραπέζης.

Λαμβάνει τότε ὁ ἱερεὺς τὸν ἡγιασμένον ἄρτον διὰ τῶν δύο του χειρῶν καὶ ὑψώνων αὐτὸν ἐκφωνεῖ: «Τὰ ἅγια τοῖς ἁγίοις», δηλαδὴ τὰ ἅγια Δῶρα μεταδίδονται μόνον εἰς τοὺς ἐκλεκτοὺς καὶ ἀξίους. Ὁ δὲ λαός, ἀναγνωρίζων ὅτι οὐδεὶς εἶναι ἅγιος διὰ τὴν τοιαύτην μετάληψιν, ἀπαντᾷ: «Εἷς ἅγιος, εἷς Κύριος, Ἰησοῦς Χριστός, εἰς δόξαν Θεοῦ Πατρὸς, ἀμήν».

Μετὰ τὴν ἀπάντησιν αὐτὴν τοῦ λαοῦ ὁ διάκονος, ὁ ὁποῖος εὐρίσκεται ἐκτὸς τοῦ Ἁγίου Βήματος καὶ ἔμπροσθεν τῆς Ὁραίας Πύλης, ἐτοιμάζεται νὰ εισέλθῃ διὰ νὰ κοινωνήσῃ τῶν Μυστηρίων καὶ νὰ ὑπηρετήσῃ τὸν λειτουργὸν ἱερέα. Καὶ διὰ τοῦτο περιβάλλεται τὸ ὠράριον σταυροειδῶς, διὰ νὰ εὐκολύνεται κατὰ τὴν ἱερωτάτην αὐτὴν στιγμήν τῆς ὑπηρεσίας του καὶ διὰ νὰ μιμηθῇ τοὺς ἀγγέλους, οἱ ὁποῖοι παρίστανται μετὰ τῶν πτερυγῶν των πέριξ τοῦ θυσιαστηρίου.

Ὁ διάκονος, εὐθύς ὡς εἰσέλθη εἰς τὸ Ἱερόν, λέγει εἰς τὸν ἱερέα: «Μέλισσον (χώρισον), Δέσποτα, τὸν ἅγιον ἄρτον» καὶ ὁ ἱερεὺς μελίζει αὐτὸν εἰς τέσσαρα. Ρίπτει τότε τὴν μερίδα τῶν ψηφίων ΙΣ εἰς τὸ Ἅγιον Ποτήριον καὶ τοιουτοτρόπως γίνεται ἡ ἔνωσις τοῦ σώματος καὶ αἵματος τοῦ Χριστοῦ. Χύνει δὲ καὶ ζέον (ζεστόν) ὕδωρ εἰς ἀνάμνησιν τοῦ ὕδατος, τὸ ὁποῖον ἐχύθη ἀπὸ τῆς πλευρᾶς τοῦ Χριστοῦ.

Μετὰ τὴν προετοιμασίαν αὐτὴν ὁ ἱερεὺς καὶ ὁ διάκονος κοινωνοῦν, ἐνῶ ψάλλεται ὁ ὕμνος, ὁ ὁποῖος λέγεται κοινωνικόν, διότι διὰ τούτου προτρεπόμεθα εἰς τὴν Θεῖαν Κοινωνίαν.

3) Η ΑΓΙΑ ΚΟΙΝΩΝΙΑ ΚΑΙ Η ΑΠΟΛΥΣΙΣ

Ἐνῶ ἀκόμη ψάλλεται τὸ κοινωνικόν, ὁ διάκονος ρίπτει εἰς τὸ Ἅγιον Ποτήριον καὶ τὰς λοιπὰς μερίδας, διὰ τῶν ὁποίων θὰ κοινωνήσουν οἱ πιστοί.

Μετὰ τὸ κοινωνικὸν ἀνοίγεται ἡ Ὠραία Πύλη καὶ τότε παρουσιάζεται ὁ ἱερεὺς κρατῶν τὸ Ἅγιον Ποτήριον καὶ ἐκφωνεῖ: «Μετὰ φόβου Θεοῦ, πίστεως καὶ ἀγάπης προσέλθετε». Καὶ εἰς τὴν ἐκφώνησιν αὐτὴν ὁ χορὸς ψάλλει: «Εὐλογημένος ὁ ἐρχόμενος ἐν ὀνόματι Κυρίου· Θεὸς Κύριος καὶ ἐπέφανεν ἡμῖν».

Μετὰ τοῦτο προσέρχονται οἱ πιστοὶ διὰ νὰ κοινωνήσουν, λέγοντες: «Πιστεύω, Κύριε, καὶ ὁμολογῶ...», ὁ δὲ ἱερεὺς μεταλαμβάνει ἕνα ἕκαστον χωριστά, λέγων: «Μεταλαμβάνει ὁ δοῦλος τοῦ Θεοῦ τὸ τίμιον καὶ πανάγιον Σῶμα καὶ Αἷμα τοῦ Κυρίου Θεοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν καὶ εἰς ζωὴν αἰώνιον».

Ὁ ἱερεὺς ἔπειτα παραλαμβάνει τὰ Δῶρα ἀπὸ τὴν Ἁγίαν Τράπεζαν, ὅπου τὰ ἔχει τοποθετήσει, παρουσιάζει αὐτὰ ὑψωμένα εἰς τοὺς πιστοὺς ἀπὸ τῆς Ὠραίας Πύλης καὶ τὰ μεταφέρει εἰς τὴν Πρόθεσιν, λέγων: «Πάντοτε νῦν καὶ αἰεῖ...». Ἡ ὕψωσις αὕτη παριστᾷ τὴν ἀνάληψιν τοῦ Χριστοῦ.

Μετὰ τὴν Μετάληψιν ἀκολουθεῖ μία δέησις τοῦ διακόνου, διὰ τῆς ὁποίας παρακαλεῖ οὗτος τὸν Θεὸν νὰ μᾶς χαρίσῃ τὴν ἡμέραν τελείαν, ἁγίαν, εἰρηνικὴν καὶ ἀναμάρτητον. Εἰς τὸ τέλος δὲ τῆς δεήσεως ὁ ἱερεὺς στρέφεται πρὸς τὸν λαόν, δίδων

τὸ παράγγελμα: «Ἐν εἰρήνῃ προέλθωμεν», δηλαδή ἄς ἐξέλθωμεν τώρα τοῦ ναοῦ μὲ ἀγάπην καὶ μὲ εἰρήνην.

Ἄμεσως δὲ μετὰ τοῦτο ἀναγινώσκει ἐπὶ τοῦ σολέα τὴν ὀπισθάμβωνον εὐχήν, διὰ τῆς ὁποίας προτρέπει τοὺς κοινωνήσαντας νὰ δεηθοῦν, προτοῦ ἀναχωρήσουν, ὑπὲρ τῆς εἰρήνης τοῦ κόσμου, τῶν ἐκκλησιῶν, τῶν ἀρχόντων καὶ ὄλου τοῦ λαοῦ. Λέγεται δὲ ἡ εὐχή αὕτη ὀπισθάμβωνος, διότι παλαιότερον ἀνεγινώσκετο ὀπισθεν τοῦ ἄμβωνος.

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω εἶναι φανερόν ὅτι ὀφείλομεν νὰ παραμένωμεν εἰς τὸν ναὸν μέχρι τῆς Ἀπολύσεως.

Ὁ ἱερός Χρυσόστομος παρομοιάζει ἐκείνους, οἱ ὁποῖοι φεύγουν ἐκ τοῦ ναοῦ πρὸ τῆς Ἀπολύσεως, μὲ τὸν Ἰούδα, ὅστις ἀπεχώρησεν ἀπὸ τοῦ Μυστικοῦ Δείπνου πρὸ τῶν ἄλλων Ἀποστόλων.

Ὡς τελευταία πράξις τῆς Ἀπολύσεως εἶναι ἡ διανομὴ τοῦ ἀντιδώρου εἰς ἐκείνους, οἱ ὁποῖοι δὲν ἐκοινώνησαν τῶν τιμῶν Δώρων. Τοῦτο δίδεται εἰς αὐτοὺς ἀντὶ τῶν Δώρων (ἀντιδώρον).

4. Ο ΤΡΟΠΟΣ ΤΗΣ ΤΕΛΕΞΕΩΣ ΤΗΣ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑΣ ΤΩΝ ΠΡΟΗΓΙΑΣΜΕΝΩΝ ΔΩΡΩΝ

Ὁ ἄρτος τῆς λειτουργίας αὐτῆς, ὡς εἶπομεν προηγουμένως, εἶναι προηγιασμένος ἀπὸ τῆς προηγουμένης Κυριακῆς ἢ τοῦ Σαββάτου, ὅποτε ἐτελέσθη πλήρης λειτουργία, καὶ εἶναι βεβαμμένος διὰ τοῦ αἵματος τοῦ Χριστοῦ.

Ὁ ἱερεὺς δηλαδή ἐξάγει δύο ἢ καὶ περισσοτέρους Ἄμνους, πλὴν τοῦ Ἄμνου τῆς Κυριακῆς, διὰ τὰς προηγιασμένας λειτουργίας. Οἱ Ἄμνοι οὗτοι ἀγιάζονται κατὰ τὴν στιγμήν τῆς μετουσιώσεως. Ὅταν δὲ ψάλλεται τὸ κοινωνικόν, βάφει τούτους μετὰ τοῦ αἵματος τοῦ Χριστοῦ διὰ τῆς Ἁγίας Λαβίδος καὶ τοὺς διαφυλάττει ἐντὸς τοῦ Ἀρτοφορίου.

Ἡ λειτουργία αὕτη τελεῖται ὅπως καὶ ἡ τακτικὴ λειτουργία, ἔχει ὅμως καὶ μερικὰ σημεῖα ἀξιοσημείωτα, τὰ ἑξῆς:

Ὁ ἱερεὺς δὲν ἐκφωνεῖ: «Εὐλογημένη ἡ βασιλεία...», ἀλλά: «Εὐλογητὸς ὁ Θεός...».

Προτοῦ ἀναγνωσθῆ τὸ Εὐαγγέλιον, ψάλλει ὁ ἱερεὺς τὴν

κατανυκτικήν μελωδίαν: «Κατευθυνθήτω ἡ προσευχή μου ὡς θυμίαμα ἐνώπιόν σου· ἔπαρσις τῶν χειρῶν μου, θυσία ἐσπερινή» (ἐκ τοῦ 140οῦ Ψαλμοῦ), ὅποτε οἱ Χριστιανοὶ γονατίζουν δεόμενοι τοῦ Θεοῦ.

Κατανυκτικὴ ἐπίσης εἶναι καὶ ἡ στιγμή τῆς Μεγάλης Εἰσόδου, κατὰ τὴν ὁποίαν ἀναγγέλλεται ἡ ἔλευσις τοῦ Βασιλέως τῆς δόξης διὰ λαμπάδος, ὁ δὲ ἱερεὺς μεταφέρει τὴν προηγουμένην θυσίαν διὰ τοῦ κυρίως ναοῦ εἰς τὸ Ἱερὸν μὲ βραδέα καὶ ἐπίσημα βήματα, ἐνῶ ὄλοι πίπτουν πρηνεῖς.

Ἐντὶ δὲ τοῦ συνήθους χερουβικικοῦ ὕμνου ψάλλεται ὁ κατανυκτικώτατος ὕμνος: «Νῦν αἱ δυνάμεις τῶν οὐρανῶν» κτλ.¹

5. ΑΙ ΕΚΤΑΚΤΟΙ ΑΚΟΛΟΥΘΙΑΙ

Ἐκτακτοὶ ἀκολουθίαι εἶναι: 1) τὰ λοιπὰ Μυστήρια, 2) ἡ τελετὴ τῶν Ἐγκαινίων τοῦ Ναοῦ, 3) οἱ Παρακλητικοὶ Κανόνες, 4) ὁ Ἁγιασμός, 5) ἡ Νεκρώσιμος Ἀκολουθία, 6) τὰ Μνημόσυνα ὑπὲρ τῶν κεκοιμημένων κτλ.

Α'. ΑΙ ΑΚΟΛΟΥΘΙΑΙ ΤΩΝ ΜΥΣΤΗΡΙΩΝ

1) Η ΑΚΟΛΟΥΘΙΑ ΤΟΥ ΜΥΣΤΗΡΙΟΥ ΤΟΥ ΒΑΠΤΙΣΜΑΤΟΣ

Μετὰ τὴν διάδοσιν τοῦ νηπιοβαπτισμοῦ, τὴν θέσιν τοῦ τότε βαπτιζομένου ἐνηλίκου (κατηχουμένου) λαμβάνει σήμερον ὁ πνευματικὸς πατήρ τοῦ νηπίου, ὁ ἀνάδοχος.

Τὰ κυριώτερα σημεῖα τῆς ἀκολουθίας τοῦ μυστηρίου τούτου εἶναι τὰ ἑξῆς:

Ὁ ἱερεὺς θέτει τὴν χεῖρα του ἐπὶ τῆς κεφαλῆς τοῦ νηπίου, ἐνῶ τοῦτο, κρατούμενον ὑπὸ τοῦ ἀναδόχου, στρέφεται πρὸς ἀνατολὰς, διότι ἐκεῖθεν τὸ φῶς, καὶ ἐμφυσᾷ τρεῖς φορές εἰς τὸ πρόσωπον αὐτοῦ πρὸς ἐκδίωξιν τοῦ πονηροῦ πνεύματος.

Ἐπειτα, ἀφοῦ ἀναγνώσῃ τὴν εὐχὴν πρὸς τὴν Ἁγίαν Τριάδα, ὀνομάζει τοῦτο καὶ παρακαλεῖ τὸν Θεὸν νὰ τὸ ἀπαλλάξῃ ἀπὸ τὸ πονηρὸν πνεῦμα.

Μετὰ ταῦτα ὁ ἱερεὺς, ἐνῶ στρέφεται τὸ νηπίον πρὸς δυ-

1. Βλέπε τὸ Παράρτημα.

σμάς, ὅπου τὸ βασίλειον τῆς ἁμαρτίας, ἐρωτᾷ: «'Αποτάσση τῷ Σατανᾷ κτλ.», δηλαδή: 'Απαρνεῖσαι τὴν ἁμαρτίαν; 'Ο ἀνάδοχος τότε ἀπαντᾷ: «'Αποτάσσομαι» καὶ ἡ ἐρωταπόκρισις αὕτη ἐπαναλαμβάνεται τρεῖς φορές. Ἐπειτα δέ, ἐνῶ τὸ νήπιον στρέφεται πρὸς ἀνατολάς, ὅπου τὸ φῶς καὶ ὁ Παράδεισος, ὁ ἀνάδοχος ὁμολογεῖ ὅτι συντάσσεται μετὰ τοῦ Χριστοῦ καὶ πρὸς ἀπόδειξιν τῆς ὁμολογίας του αὐτῆς ἀπαγγέλλει τὸ Σύμβολον τῆς Πίστεως.

Αἱ ἀποτάξεις καὶ αἱ συντάξεις αὗται τῶν ἐρωταποκρίσεων λέγονται ἐξορκισμοί.

Μετὰ τοὺς ἐξορκισμοὺς τούτους καὶ τὴν ὁμολογίαν φέρεται τὸ νήπιον πρὸς τὴν κολυμβήθραν καὶ ὁ ἱερεὺς, ἐνῶ ἐμφυσᾷ τὸ ὕδωρ τρεῖς φορές, δέεται, ὅπως κατέλθῃ εἰς αὐτὸ τὸ Ἅγιον Πνεῦμα. Τότε τὸ νήπιον, γυμνὸν ὡς ὁ πρωτόπλαστος εἰς τὸν Παράδεισον, ἀλείφεται μὲ τὸ ἡγιασμένον ἔλαιον καὶ βυθίζεται ὑπὸ τοῦ ἱερέως εἰς τὸ ὕδωρ διὰ τριῶν ἀναδύσεων καὶ καταδύσεων, εἰς δόξαν τῆς Ἁγίας Τριάδος, ὡς ἐμάθομεν εἰς τὴν Κατήχησιν. «Βαπτίζεται, λέγει τότε ὁ ἱερεὺς, ὁ δοῦλος τοῦ Θεοῦ εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς, ἀμήν· καὶ τοῦ Υἱοῦ, ἀμήν· καὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, ἀμήν».

2) Η ΑΚΟΛΟΥΘΙΑ ΤΟΥ ΜΥΣΤΗΡΙΟΥ ΤΟΥ ΧΡΙΣΜΑΤΟΣ

'Αμέσως μετὰ τὸ Βάπτισμα τελεῖται ἡ ἀκολουθία τοῦ Χρίσματος, κατὰ τὴν ὁποῖαν τὸ νεοβαπτισθὲν νήπιον ἐνδύεται λευκὸν χιτῶνα διὰ νὰ δειχθῇ ἡ πνευματικὴ καθαρότης του, τὴν ὁποῖαν ἀπέκτησε διὰ τοῦ Βαπτίσματος. Ἡ σταυροειδὴς ἀποκοπὴ τριχῶν ἐκ τῆς κεφαλῆς του (τριχοκουρεία) ἐσυμβόλιζε τὴν ἀποκοπὴν τῶν πονηρῶν παθῶν ἀπὸ τοῦ βαπτισθέντος. Μετὰ ταῦτα χρίεται διὰ τοῦ ἁγίου μύρου, ὡς εἶδομεν εἰς τὴν Κατήχησιν. Τέλος δὲ ἀναγινώσκονται αἱ σχετικαὶ περικοπαὶ ἐκ τοῦ Ἀποστόλου καὶ τοῦ Εὐαγγελίου.

3) Η ΑΚΟΛΟΥΘΙΑ ΤΟΥ ΜΥΣΤΗΡΙΟΥ ΤΗΣ ΕΞΟΜΟΛΟΓΗΣΕΩΣ

Τὰ κυριώτερα σημεῖα τῆς ἀκολουθίας ταύτης εἶναι τὰ ἑξῆς: Ὁ ἐξομολογούμενος ἔπρεπε νὰ ὀδηγηθῇ πρὸ τοῦ Θυσιαστηρίου, ὅπου ἀνεγινώσκοντο εἰς αὐτὸν διάφοροι εὐχαί, διὰ

νά κάμουν αὐτὸν νά αἰσθανθῆ μετάνοιαν διὰ τὰς ἁμαρτίας του. Ἔπειτα ἀνεγινώσκετο ὑπὸ τοῦ μετανοοῦντος τὸ Σύμβολον τῆς Πίστεως καὶ μετὰ ταῦτα ἤρχιζεν ἡ λεπτομερῆς ἐξομολόγησις τῶν ἁμαρτιῶν του.

4) Η ΑΚΟΛΟΥΘΙΑ ΤΟΥ ΜΥΣΤΗΡΙΟΥ ΤΗΣ ΙΕΡΩΣΥΝΗΣ

α') Ἡ χειροτονία τοῦ Διακόνου γίνεται μετὰ τὸν Ἁγιασμόν τῶν τιμίων Δώρων, διότι κύριον ἔργον αὐτοῦ εἶναι νά ὑπηρετῆ κατὰ τὴν προετοιμασίαν τῆς Θείας Κοινωνίας.

Κατ' ἀρχὰς περιφέρεται ὑπὸ τῶν διακόνων τρεῖς φορὰς γύρω τῆς Ἁγίας Τραπέζης, ἐνῶ ἀσπάζεται τὰς γωνίας αὐτῆς. Ὁ πνευματικὸς οὗτος χορὸς γίνεται εἰς ἔνδειξιν τῆς χαρᾶς διὰ τὸν προβιβασμόν του.

Μετὰ τὸν χορὸν ὁ χειροτονοῦμενος κλίνει τὸ γόνυ, θέτει δὲ τὰς παλάμας του ἐπὶ τῆς Ἁγίας Τραπέζης καὶ ἐπ' αὐτῶν τὴν κεφαλὴν του, διὰ νά δείξῃ τὴν ὑποταγὴν του εἰς τὸν χρῆστον ζυγὸν τοῦ Χριστοῦ. Τότε ὁ Ἐπίσκοπος θέτει ἐπάνω αὐτοῦ τὰ ἄκρα τοῦ ὠμοφορίου του καὶ τὴν δεξιάν του ἐπὶ τῆς κεφαλῆς του καὶ ἀναγινώσκει τὴν εὐχὴν τῆς χειροτονίας. Ἀκολουθῶς τὸν ἐγείρει καὶ ἀναφωνεῖ: «Ἄξιος», ἐνῶ θέτει τὸ διακονικὸν ὠράριον ἐπὶ τοῦ ἀριστεροῦ του ὤμου. Ἀπὸ τῆς στιγμῆς δὲ ταύτης ἀρχίζει ὁ χειροτονηθεὶς τὸ λειτουργικὸν του ἔργον.

β') Ἡ χειροτονία τοῦ Πρεσβυτέρου γίνεται προτοῦ ἁγιασθοῦν τὰ τίμια Δῶρα, διότι τὸ ἔργον τούτου εἶναι νά ἁγιάσῃ αὐτὸς ταῦτα.

Ὁ ὑποψήφιος ὀδηγεῖται ὑπὸ τῶν πρεσβυτέρων ἔμπροσθεν τοῦ Ἐπισκόπου, ὅστις κάθηται ἐπὶ θρόνου, καὶ ἀσπάζεται τὸ ὠμοφόριον αὐτοῦ. Ἔπειτα κλίνει τὰ γόνατα καὶ στηρίζει τὸ μέτωπον ἐπὶ τῆς Ἁγίας Τραπέζης, ὁπότε ὁ Ἐπίσκοπος διὰ τελευταίας εὐχῆς εὐχεται νά γίνῃ ὁ χειροτονοῦμενος ἄξιος δοῦλος τοῦ Χριστοῦ. Καὶ ἀμέσως ἀκούεται τὸ χαρμόσυνον ἄγγελμα: «Ἄξιος» ἀπὸ τοῦ στόματος τοῦ Ἐπισκόπου, ὅστις μεταβάλλει τὸ διακονικὸν ὠράριον εἰς ἐπιτραχήλιον καὶ φορεῖ εἰς αὐτὸν τὸ φαιλόνιον.

Ἀπὸ τῆς στιγμῆς αὐτῆς ἀρχίζει τὸ λειτουργικὸν ἔργον του, λαμβάνων ἀπὸ τῆς χειρὸς τοῦ Ἐπισκόπου τὸν ἅγιον ἄρτον.

γ') Ἡ χειροτονία τοῦ Ἐπισκόπου, ἔνεκα τοῦ ἀνωτάτου βαθμοῦ του, εἶναι μεγαλοπρεπεστέρα καὶ διαιρεῖται εἰς δύο μέρη, εἰς τὴν δοκιμὴν καὶ εἰς τὴν χειροτονίαν. Κατὰ τὴν ἀκολουθίαν τῆς δοκιμῆς γίνεται κυρίως ἡ Ὁμολογία τῆς Πίστεως τοῦ ὑποψηφίου, ὅστις ὀδηγεῖται εἰς τὸ μέσον τοῦ ναοῦ ἢ τοῦ σολέα, ὅπου εὐρίσκονται οἱ Ἐπίσκοποι, ἐκ τῶν ὁποίων ὁ πρῶτος κατὰ τὴν τάξιν κάθηται ἐπὶ θρόνου ἔμπροσθεν τῆς Ὁραίας Πύλης. Ὁ ὑποψήφιος πατεῖ ἐπὶ τοῦ ἄκρου τάπητος, ἐπὶ τοῦ ὁποίου ζωγραφίζεται μία πόλις, τὴν ὁποίαν περιβρέχουν τρεῖς ποταμοί, καὶ εἷς ἀετός, καὶ ἐκεῖ ἀναγινώσκει τὸ Σύμβολον τῆς Πίστεως. Οἱ ποταμοὶ συμβολίζουν τοὺς ποταμοὺς τῆς σοφίας, ἡ πόλις τὴν πόλιν τῆς Ἐπισκοπῆς, τὴν ὁποίαν θὰ κυβερνήσῃ, ὁ δὲ ἀετός παριστᾷ αὐτὸν τὸν Ἐπίσκοπον, ὁ ὁποῖος πρέπει νὰ εὐρίσκεται εἰς τὸ ὕψος τῆς ἀποστολῆς του.

Μετὰ τοῦτο γίνεται ἡ ἀκολουθία τῆς χειροτονίας του ὡς ἑξῆς :

Ἐνῶ ψάλλεται ὁ Τρισάγιος Ὑμνος, ὀδηγεῖται ὑπὸ δύο πρεσβυτέρων εἰς τὸ Ἱερὸν Βῆμα, οἱ ὁποῖοι ἐκφωνοῦν τὸ «Κέλευσον, κελεύσατε!». Τὸν ὑποδέχονται δύο Ἐπίσκοποι πρὸ τῆς Ὁραίας Πύλης καὶ τὸν ὀδηγοῦν ἐκ τῆς χειρὸς πλησίον τῆς Ἀγίας Τραπέζης.

Ἐκεῖ κλίνει τὰ γόνατα, οἱ δὲ Ἐπίσκοποι θέτουν ἐπὶ τῆς κεφαλῆς του τὰς χεῖρας καὶ τὸ ἱερὸν Εὐαγγέλιον ἀνοικτόν, πού σημαίνει ὅτι τὸν Χριστὸν ἔχει κεφαλὴν.

Ὁ πρῶτος τότε κατὰ τὴν τάξιν Ἐπίσκοπος ἀναγινώσκει τὴν εὐχὴν τῆς χειροτονίας καὶ δέεται, ὅπως ὁ Θεὸς ἀποστείλῃ εἰς αὐτὸν τὸ Ἅγιον Πνεῦμα.

Ἀκολούθως ἀρχίζει μὲ τὴν ἐκφώνησιν: «Ἄξιός» ἡ περιβολὴ τῶν ἀρχιερατικῶν του ἀμφίων καὶ ἡ ἐγχείρισις τῆς ποιμαντικῆς ράβδου εἰς σημεῖον τῶν καθηκόντων του, ἀμέσως δὲ τότε ὁ νέος Ἐπίσκοπός ἐκτελεῖ τὴν θείαν λειτουργίαν.

Προτοῦ χειροτονηθῆ ὁ Ἐπίσκοπος, γίνεται τὸ λεγόμενον Μήνυμα. Τοῦτο εἶναι μία σύντομος ἀκολουθία εἰς τὸν ναόν, ὅπου ἀναγινώσκεται ἡ πρᾶξις τῆς Ἱερᾶς Συνόδου περὶ προτάσεως ὑπὲρ τοῦ ὑποψηφίου, ὡς καὶ τὸ Διάταγμα τῆς ἐκλογῆς του.

Σημειώσεις. — Εἰς τὴν αὐτὴν λειτουργίαν ἀπαγορεύεται νὰ δεχθῆ δύο βαθμοὺς ὁ ὑποψήφιος, οὔτε δύνανται νὰ γίνουν δύο χειροτονίαι τοῦ αὐτοῦ βαθμοῦ. Δύνανται ὅμως νὰ γίνουν τρεῖς χειροτονίαι διαφόρων βαθμῶν ἐπὶ τριῶν διαφόρων προσώπων εἰς τὴν ἰδίαν λειτουργίαν.

5) Η ΑΚΟΛΟΥΘΙΑ ΤΟΥ ΜΥΣΤΗΡΙΟΥ ΤΟΥ ΓΑΜΟΥ

Ἡ ἀκολουθία αὕτη διαιρεῖται εἰς δύο ἀκολουθίας: α') τὴν ἀκολουθίαν τοῦ ἄρραβῶνος καὶ β') τὴν ἀκολουθίαν τῆς στέψεως, αἱ ὁποῖαι ἀρχαιότερον ἐτελοῦντο ἐντὸς τοῦ ναοῦ καὶ ἀμέσως μετὰ τὴν θείαν λειτουργίαν.

α') Διὰ τῆς ἀκολουθίας τοῦ ἄρραβῶνος εὐλογεῖται ὁ προκαταρκτικὸς δεσμὸς τοῦ στεφανώματος. Κατ' αὐτὴν ὁ ἱερεὺς, ἀφοῦ ἀπαγγεῖλη ὠρισμένης εὐχάς, δίδει εἰς τοὺς μνηστευομένους κηρία ἀνημμένα, τὰ ὁποῖα φανερώνουν τὸ φῶς τῆς μεταξὺ τῶν συζύγων εἰλικρινείας. Ἀκολουθῶς ἀνταλλάσσει τρεῖς φορὰς τοὺς δακτυλίους, λέγων: «Ἄρραβωνίζεται ὁ δοῦλος τοῦ Θεοῦ (δεῖνα) τὴν δούλην τοῦ Θεοῦ (δεῖνα) εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος. Ἀμήν».

Ἡ ἀνταλλαγή τῶν δακτυλίων σημαίνει ὅτι ὁ ἀνὴρ ἀναγνωρίζει εἰς τὴν σύζυγόν του τὸ δικαίωμα τῆς συγκυβερνήσεως τοῦ οἴκου.

Τὴν ἀλλαγὴν τῶν δακτυλίων κάμνει καὶ ὁ παράνυμφος (κουμπάρος). Οὗτος μάλιστα ἐθεωρεῖτο καὶ ὁ μέλλων ἀνάδοχος τοῦ τέκνου των, ὅπως λέγει καὶ τὸ δημῶδες διστιχόν:

«Κουμπάρε, ποὺ παράστεκες κι' ἔβαλες τὸ στεφάνι,
νὰ σ' ἀξιῶσῃ ὁ Θεὸς νὰ βάλῃς καὶ τὸ λάδι».

β') Διὰ τῆς ἀκολουθίας τῆς στέψεως ἢ τοῦ στεφανώματος εὐλογεῖται ὁ ἐπίσημος δεσμὸς τοῦ ἀνδρὸς καὶ τῆς γυναικός.

Ὁ ἱερεὺς, μετὰ τὴν δήλωσιν τῶν νυμφευομένων, ὅτι ἐκουσίως συναινοῦν νὰ ἐνωθοῦν διὰ τοῦ μυστηρίου καὶ ἀφοῦ ἀπαγγεῖλη τρεῖς κατανυκτικὰς εὐχάς, ἀνταλλάσσει εἰς τὰς κεφαλὰς των τὰ στέφανα, λέγων: «Στέφεται ὁ δοῦλος τοῦ Θεοῦ (δεῖνα) τὴν δούλην τοῦ Θεοῦ (δεῖνα) εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ

καὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος. Ἄμην». Οἱ στέφανοι εἶναι τὰ σύμβολα τῆς νίκης καὶ τῆς διαφυλάξεως μετὰ τὸν γάμον τοῦ βίου των καθαρῶ καὶ ἀγνοῦ.

Ἄφοῦ δὲ κατόπιν ἀναγνωσθοῦν αἱ σχετικαὶ περικοπαὶ τοῦ Ἀποστόλου καὶ τοῦ Εὐαγγελίου, ὁ ἱερεὺς ἐνώνει τὰς χεῖρας τῶν νεονύμφων καὶ γίνεται τότε κυκλικὸς χορὸς, ἐνῶ οἱ ψάλλται ψάλλουν τὸ «Ἡσαΐα, χόρευε...». Ὁ χορὸς οὗτος σημαίνει τὴν πνευματικὴν χαρὰν, τὸν σύνδεσμον καὶ τὴν τιμὴν τῶν νεονύμφων.

6) Η ΑΚΟΛΟΥΘΙΑ ΤΟΥ ΜΥΣΤΗΡΙΟΥ ΤΟΥ ΕΥΧΕΛΑΙΟΥ

Ἡ ἀκολουθία τοῦ Εὐχελαίου γίνεται ὡς ἑξῆς :

Ἡ οἰκογένεια τοῦ ἀσθενοῦς προσκαλεῖ ἑπτὰ ἱερεῖς, ἐν ἀνάγκῃ δὲ καὶ ἓνα.

Ὁ ἀριθμὸς ἑπτὰ ἐξηγεῖται ἐκ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν χαρισμάτων τοῦ Ἁγίου Πνεύματος ἢ καὶ ἐκ τῶν ἑπτὰ μερῶν, τὰ ὁποῖα ἀπετέλουν τὴν ἀκολουθίαν αὐτὴν κατὰ τὴν ἀρχαίαν συνήθειαν.

Ἐπὶ τραπέζης πλησίον τοῦ ἀσθενοῦς τοποθετεῖται λυχνία, ἡ ὁποία περιέχει ἔλαιον καὶ θρυαλλίδας (φιτίλια) ἰσαριθμοὺς πρὸς τοὺς ἱερεῖς.

Ἄφοῦ ἀγίασῃ διὰ δύο εὐχῶν τὸ ἔλαιον, ὁ ἱερεὺς ἀλείφει δι' αὐτοῦ σταυροειδῶς τὸ μέτωπον, τὸν πῶγωνα, τὰς παρειάς, τὰς χεῖρας, τοὺς πόδας. Μετὰ τὴν ἀνάγνωσιν δὲ σχετικῶν περικοπῶν ἐκ τοῦ Ἀποστόλου καὶ τοῦ Εὐαγγελίου, ἀναγινώσκει μίαν συγχωρητικὴν εὐχὴν ὑπὲρ τοῦ ἀσθενοῦς, ἐνῶ οἱ ἄλλοι ἱερεῖς κρατοῦν ἀνοικτὸν τὸ Εὐαγγέλιον ὑπεράνω τῆς κεφαλῆς του.

Τὸ Εὐαγγέλιον παριστᾷ τὸν Χριστόν, ὁ ὁποῖος παρέχει εἰς τὸν ἀσθενῆ τὴν χάριν του.

Β'. Η ΑΚΟΛΟΥΘΙΑ ΤΩΝ ΕΓΚΑΙΝΙΩΝ ΤΟΥ ΝΑΟΥ

Διὰ τῆς ἀκολουθίας αὐτῆς, τὴν ὁποῖαν μόνον ὁ Ἐπίσκοπος τελεῖ, ἀγιαζεταὶ ὁ νεόδμητος ναὸς ὡς τόπος τῆς λατρείας τοῦ Θεοῦ.

Τὰ κυριώτερα μέρη τῆς ἀκολουθίας ταύτης εἶναι δύο :

Κατὰ τὸ πρῶτον μέρος ὁ Ἐπίσκοπος μεταφέρει εἰς τὸν ναὸν ἅγια λείψανα μάρτυρος. Τὰ λείψανα αὐτά, τὰ ὁποῖα τί-

θενται ἐπὶ τοῦ Δισκαρίου, τὸ ὁποῖον καλύπτεται ὑπὸ τοῦ Ἄστερισκου καὶ τοῦ Ἄερος, μεταφέρει ὁ Ἐπίσκοπος ἕκ τινος ἄλλου πλησίον ναοῦ. Ὁ νέος ναὸς ἐκείνην τὴν στιγμήν εἶναι κεκλεισμένος, καὶ μόνον ὅταν πλησιάσῃ, ἱερεὺς, ὅστις εὕρεται ἐντός, ἀνοίγει τὰς πύλας καὶ εἰσέρχεται ὁ Ἐπίσκοπος μεγαλοπρεπῶς.

Ἡ εἴσοδος αὕτη συμβολίζει τὴν εἴσοδον τοῦ Χριστοῦ εἰς τὸν Ἄδην, τοῦ ὁποῖου αἱ πύλαι ἠνοιχθησαν καὶ ὁ Χριστὸς εἰσῆλθε θριαμβευτικῶς μετὰ τὴν ἀνάστασιν αὐτοῦ.

Τὰ λειψανα ταῦτά ἐγκλείονται κατόπιν ἐντός ἀργυρᾶς θήκης καὶ τοποθετοῦνται ἐντός ὀπῆς κάτωθεν τοῦ στύλου τῆς Ἁγίας Τραπεζῆς.

Κατὰ δὲ τὸ δευτέρον μέρος ἐνδύει ὁ Ἐπίσκοπος τὴν Ἁγίαν Τράπεζαν διὰ τοῦ κατασαρκίου καὶ τοῦ ἀντιμνησίου, εἰς ἀνάμνησιν τῆς σινδόνης, μὲ τὴν ὁποῖαν περιετυλιχθὴ τὸ σῶμα τοῦ Χριστοῦ, ὅτε κατεβιβάσθη ἀπὸ τοῦ Σταυροῦ.

Μετὰ ταῦτα, ἀφοῦ ἀναγνωσθοῦν αἱ σχετικαὶ περικοπαὶ τοῦ Ἀποστόλου καὶ τοῦ Εὐαγγελίου καὶ ψαλῆ τὸ τροπάριον τοῦ Ἁγίου, εἰς τὸν ὁποῖον ἀφιεροῦται ὁ ναὸς, ἀρχίζει ἡ θεία λειτουργία.

Γ'. ΟΙ ΠΑΡΑΚΛΗΤΙΚΟΙ ΚΑΝΟΝΕΣ

Οἱ Χριστιανοί, εἰς στιγμὰς ἀσθενειῶν καὶ κινδύνων, πάντοτε προσέτρεχον πρὸς τὴν Θεοτόκον καὶ τὴν ἱκέτευον μὲ ὕμνους καὶ ᾠδὰς νὰ βοηθήσῃ αὐτοὺς ὡς ἡ «πάντων θλιβομένων χαρὰ καὶ τῶν ἀδικουμένων προστάτις καὶ πενομένων τροφή».

Τὸ σύνολον τῶν ὕμνων τούτων τῆς παρακλήσεως τῆς Θεοτόκου ἀπετέλεσε τοὺς Κανόνας τῆς Παρακλήσεως αὐτῆς.

Οἱ Κανόνες οὗτοι εἶναι δύο: ὁ Μικρὸς Παρακλητικὸς Κανὼν καὶ ὁ Μέγας, ὅστις ἀποτελεῖται ἐκ περισσοτέρων εὐχῶν καὶ τροπαρίων καὶ ἔχει σχέσηιν μὲ τὴν ἑορτὴν τῆς Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου.

Ὁ Μέγας οὗτος Κανὼν ψάλλεται κατὰ τὰς ἡμέρας τῆς νηστείας τῆς Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου, τὸν μῆνα Αὐγούστου καὶ μετὰ τὸν ἑσπερινόν.

Συνετάχθη ὁ Κανὼν οὗτος κατὰ τὸ 1255 ὑπὸ τοῦ αὐτο-

κράτορος τῆς Νικαίας Θεοδώρου Δούκα τοῦ Λασκάρεως, ὅστις κατὰ τὰ τέλη τοῦ βίου του ἔγινε μοναχός.

Δ'. Η ΑΚΟΛΟΥΘΙΑ ΤΟΥ ΑΚΑΘΙΣΤΟΥ ΥΜΝΟΥ

Ὁ λαμπρὸς οὗτος ὕμνος, ὡς εἶδομεν καὶ προηγουμένως, ἀποτελεῖται ἐξ 24 οἴκων ἢ χαιρετισμῶν πρὸς τὴν Θεοτόκον καὶ τελεῖται κατὰ τὴν Παρασκευὴν τῆς πέμπτης ἑβδομάδος τῆς Μεγάλης Τεσσαρακοστῆς. Τελεῖται ὁμως καὶ κατὰ Παρασκευὴν ἐκάστης ἑβδομάδος τῆς Μεγάλης Τεσσαρακοστῆς ἢ ἀκολουθία ἀνά ἐξ χαιρετισμῶν.

Ἡ ἀκολουθία τοῦ Ἄκαθιστου Ὑμνου συνδέεται μὲ τὴν ἐπὶ τοῦ αὐτοκράτορος Ἡρακλείου σωτηρίαν τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἀπὸ τοῦ κινδύνου τῆς ἀλώσεως αὐτῆς ὑπὸ τοῦ Χοσρόου τοῦ Β', βασιλέως τῶν Περσῶν, καὶ τῶν συμμάχων αὐτοῦ Ἀβάρων.

Τότε οἱ Χριστιανοί, μὲ ἐπὶ κεφαλῆς τὸν Πατριάρχην Σέργιον, ἔψαλλον ἀκάθιστοι τὸν εὐχαριστήριον αὐτὸν ὕμνον εἰς τὸν ναὸν τῶν Βλαχερνῶν.

Ἐκτοτε συνεχίζεται νὰ ψάλλεται ὁ ὕμνος οὗτος εἰς τοὺς ναοὺς, ἀπέβη δὲ ὁ δημοφιλέστερος καὶ ὁ κατανυκτικώτερος τῶν ὕμνων¹.

Ε'. Η ΑΚΟΛΟΥΘΙΑ ΤΟΥ ΑΓΙΑΣΜΟΥ

Κατὰ τὴν ἑορτὴν τῶν Θεοφανείων καὶ μετὰ τὴν ὀπισθάμβωνον εὐχὴν τελεῖ ἡ Ἐκκλησία μας τὴν ἀκολουθίαν τοῦ Ἁγιασμοῦ.

Ὁ ἁγιασμὸς οὗτος λέγεται Μέγας Ἁγιασμὸς πρὸς διάκρισιν ἀπὸ τοῦ ἄλλου ἁγιασμοῦ, ὅστις τελεῖται εἰς τὴν ἀρχὴν ἐκάστου μηνὸς κατ' οἶκον. Διὰ τῶν ἀκολουθιῶν τούτων παρακαλοῦμεν τὸν Θεόν, ὅπως τὸ ἁγιαζόμενον ὕδωρ γίνῃ θεραπευτικὸν τῶν ψυχῶν καὶ τῶν σωμάτων μας.

Ζ'. Η ΝΕΚΡΩΣΙΜΟΣ ΑΚΟΛΟΥΘΙΑ

Ὁ νεκρὸς ἦτο πάντοτε τὸ ἀντικείμενον κάθε τιμῆς ἐκ μέρους τῶν ζώντων, ἡ δὲ Ἐκκλησία καθώρισε καὶ ἰδιαιτέραν ἀκο-

1. Βλέπε τὸ Παράρτημα.

λουθίαν κατὰ τὴν κηδεῖαν τοῦ νεκροῦ, ἡ ὁποία λέγεται Νεκρώσιμος Ἀκολουθία.

Ἡ ἀκολουθία αὕτη ἀποτελεῖται ἀπὸ κατανυκτικὰ καὶ συγκινητικὰ τροπάρια, τὰ περισσότερα τῶν ὁποίων συνέταξεν ὁ Ἰωάννης ὁ Δαμασκηνός.

Τὰ τροπάρια ταῦτα περιέχουν αἰσθήματα θλίψεως καὶ παρηγορίας καὶ κηρύττουν τὸν πρόσκαιρον ἀποχωρισμὸν τοῦ νεκροῦ καὶ τὴν αἰωνιότητα.

Ἡ Ἐκκλησία τελεῖ διαφόρους νεκρωσίμους ἀκολουθίας, αἱ ὁποῖαι ἀναφέρονται εἰς κοσμικοὺς, κληρικοὺς καὶ νήπια.

Ζ'. Η ΑΚΟΛΟΥΘΙΑ ΜΝΗΜΟΣΥΝΩΝ ΥΠΕΡ ΤΩΝ ΝΕΚΡΩΝ

Ἡ ἀκολουθία τῶν Μνημοσύνων ἀποτελεῖται ἀπὸ δεήσεις τῶν ζώντων ὑπὲρ τῶν νεκρῶν, διότι καὶ μετὰ τὸν ἐνταφιασμὸν αὐτῶν δὲν χάνεται ἡ σχέση τῶν ζώντων μετὰ τῶν νεκρῶν, ἀφοῦ ὑπάρχει ζωὴ καὶ πέραν τοῦ τάφου.

Κατὰ τὴν ἐπιμνημόσυνον λειτουργίαν διανέμονται εἰς τοὺς ἐκκλησιαζομένους κηρία, τὰ ὁποῖα ἀνάπτονται καὶ φανερῶνουν τὸν σεβασμὸν πρὸς τὸν νεκρόν, ὡς καὶ τὸ φῶς τοῦ Χριστοῦ, τὸ ὁποῖον ποθοῦμεν νὰ ἴδῃ ὁ νεκρὸς εἰς τὴν μετὰ θάνατον ζωὴν.

Διανέμονται ἐπίσης καὶ τὰ κόλλυβα, τὰ ὁποῖα μᾶς ἐνθουμίζουν τὰ λεγόμενα νεκρικὰ δεῖπνα. Μετὰ τὴν κηδεῖαν δηλαδὴ τοῦ νεκροῦ, οἱ συγγενεῖς καὶ φίλοι του, μετὰ τῶν κληρικῶν καὶ τῶν πτωχῶν τῆς ἐνορίας, ἐκάθηντο καὶ συνέτρωγον εἰς μνήμην τοῦ νεκροῦ, ὅπως γίνεται καὶ σήμερον εἰς πολλὰ μέρη τῆς Ἑλλάδος.

Τὰ κόλλυβα προέρχονται ἀπὸ τῶν ἀρχαίων νεκρικῶν δεῖπνων, τὰ ὁποῖα ἐλέγοντο περὶ δεῖπνα καὶ κατὰ τὰ ὁποῖα οἱ συγγενεῖς τοῦ νεκροῦ ἔτρωγον πέριξ τοῦ τάφου, διότι ἐνόμιζον ὅτι μαζὶ τῶν συντρώγει καὶ ὁ νεκρός.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ
ΕΚΛΟΓΗ
ΕΚ ΤΗΣ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗΣ ΥΜΝΟΛΟΓΙΑΣ

Α΄. ΥΜΝΟΙ ΔΕΣΠΟΤΙΚΩΝ ΕΟΡΤΩΝ

1. Η ΓΕΝΝΗΣΙΣ ΤΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ
(25 Δεκεμβρίου)

ΕΚ ΤΟΥ ΚΟΝΤΑΚΙΟΥ ΡΩΜΑ

ΜΕΛΩΔΟΥ

Προσίμιον.

*Ἡ Παρθένος σήμερον
τὸν ὑπερούσιον τίκτει·
καὶ ἡ γῆ τὸ σπήλαιον
τῷ ἀπροσίτῳ προσάγει.
Ἄγγελοι μετὰ ποιμένων
δοξολογοῦσι,
μάγοι δὲ μετὰ ἀστέρος
δοδιοποροῦσι,
δι' ἡμᾶς γὰρ ἐγεννήθη
παιδίον νέον, ὁ πρὸ αἰώνων Θεός.*

ΕΚ ΤΟΥ ΚΑΝΟΝΟΣ ΚΟΣΜΑ ΜΑΪΟΥΜΑ

ᾠδὴ α΄.

*Χριστὸς γεννᾶται, δοξάσατε·
Χριστὸς ἐξ οὐρανῶν, ἀπαντήσατε·*

Χριστὸς ἐπὶ γῆς, ὑψώθητε·
 ἄσατε τῷ Κυρίῳ
 πᾶσα ἡ γῆ,
 καὶ ἐν εὐφροσύνῃ ἀνυμνήσατε, λαοί,
 ὅτι δεδόξασται.

ΕΚ ΤΩΝ ΥΜΝΩΝ ΙΩΣΗΦ ΤΟΥ ΥΜΝΟΓΡΑΦΟΥ

Ἡ Παρθένος σήμερον
 τὸν προαιώνιον λόγον
 ἐν σπηλαίῳ ἔρχεται
 ἀποτεκεῖν ἀπορρήτως·
 χόρευε,
 ἡ οἰκουμένη
 ἀκουτισθεῖσα·
 δόξασον
 μετὰ ἀγγέλων
 καὶ τῶν ποιμένων
 βουληθέντα ἐποφθῆναι
 παιδίον νέον,
 τὸν πρὸ αἰώνων Θεόν.

2. Η ΥΠΑΠΑΝΤΗ ΤΟΥ ΚΥΡΙΟΥ
 (2 Φεβρουαρίου)

ΕΚ ΤΟΥ ΠΟΙΗΜΑΤΟΣ ΡΩΜΑΝΟΥ ΤΟΥ ΜΕΛΩΔΟΥ

Α'

Χορὸς ἀγγελικὸς
 ἐκκλητιέσθω τὸ θαῦμα·
 βροτοὶ δέ, ταῖς φωναῖς
 ἀνακράξωμεν ὕμνον,
 δρωῶντες τὴν ἄφατον
 τοῦ Θεοῦ συγκατάβασιν.
 Ὅν γὰρ τρέμουσι

τῶν οὐρανῶν αἱ δυνάμεις,
 γηραλέαι νῦν
 ἐναγκαλίζονται χεῖρες,
 τὸν μόνον φιλόανθρωπον.

B'

Ὁ μήτραν παρθενικὴν
 ἀγιάσας τῷ τόκῳ σου,
 καὶ χεῖρας τοῦ Συμεῶν
 εὐλογήσας ὡς ἔπρεπε,
 προφθάσας καὶ νῦν
 ἔσωσας ἡμᾶς, Χριστέ ὁ Θεός·
 ἀλλ' εἰρήνευσον
 ἐν πολέμοις τὸ πολίτευμα,
 καὶ κραταίωσον
 βασιλεῖς οὐς ἠγάπησας,
 ὁ μόνος φιλόανθρωπος.

3. ΤΑ ΘΕΟΦΑΝΕΙΑ

(6 Ἰανουαρίου)

ΕΚ ΤΟΥ ΚΟΝΤΑΚΙΟΥ ΡΩΜΑΝΟΥ ΤΟΥ ΜΕΛΩΔΟΥ

Προοίμιον.

Ἐπεφάνης σήμερον
 τῇ οἰκουμένη,
 καὶ τὸ φῶς σου, Κύριε,
 ἐσημειώθη ἐφ' ἡμᾶς,
 ἐν ἐπιγνώσει ὑμνοῦντάς Σε·
 Ἦλθες, ἐφάνης
 τὸ φῶς τὸ ἀπρόσιτον.

ΠΡΟΕΟΡΤΙΟΝ ΣΩΦΡΟΝΙΟΥ ΙΕΡΟΣΟΛΥΜΩΝ

Πρὸς τὴν φωνὴν τοῦ βοῶντος ἐν τῇ ἐρήμῳ
 ἐτοιμάσατε τὴν ὁδὸν τοῦ Κυρίου.

Ἦλθες, Κύριε, μορφὴν δούλου λαβών,
 βάπτισμα αἰτῶν ὃ μὴ γινὸς ἁμαρτίαν·
 εἶδοσάν Σε ὕδατα καὶ ἐφοβήθησαν·
 σύντρομος γέγονεν ὁ Πρόδρομος
 καὶ ἐβόησε λέγων·
 Πῶς φωτίσει ὁ λύχνος τὸ φῶς
 καὶ χειροθετήσει ὁ δοῦλος τὸν Δεσπότην·
 Ἀγίασον ἐμὲ καὶ τὰ ὕδατα, Σωτήρ,
 ὃ αἴρων τὴν ἁμαρτίαν τοῦ κόσμου.

4. Η ΜΕΤΑΜΟΡΦΩΣΙΣ

(6 Αὐγούστου)

ΕΚ ΤΟΥ ΠΟΙΗΜΑΤΟΣ ΡΩΜΑΝΟΥ ΤΟΥ ΜΕΛΩΔΟΥ

Προίμιον κοντακίου.

Ἐπὶ τοῦ ὄρους μετεμορφώθης
 καὶ ὡς ἐχώρουν οἱ μαθηταί σου
 τὴν δόξαν σου, Χριστὲ ὁ Θεός, ἐθεάσαντο,
 ἵνα ὅταν σὲ ἴδωσι σταυρούμενον
 τὸ μὲν πάθος νοήσωσιν ἐκούσιον,
 τῷ δὲ κόσμῳ κηρύξωσιν
 ὅτι σὺ ὑπάρχεις ἀληθῶς
 τοῦ πατρὸς τὸ ἀπαύγασμα.

ΕΚ ΤΟΥ ΚΑΝΟΝΟΣ ΙΩΑΝΝΟΥ ΔΑΜΑΣΚΗΝΟΥ

Τροπάριον β'.

Παρηλθε μὲν ἡ σκιά
 τοῦ νόμου ἐξασθενήσασα,
 ἐλήλυθε δὲ σαφῶς
 Χριστὸς ἡ ἀλήθεια,
 Μωϋσῆς ἀνεβόησεν

ἐν τῷ Θαβωρίῳ
κατιδὼν Σου τὴν Θεότητα.

ΕΚ ΤΟΥ ΚΑΝΟΝΟΣ ΚΟΣΜΑ ΜΑΪΟΥΜΑ

Σὲ τὸ ἀίδιον φέγγος ἐν πατρῷα τῇ δόξῃ
οἱ μαθηταὶ ὡς εἶδον ἐκλάμπαν, Χριστέ,
σοὶ ἀνεβῶν· ἐν τῷ φωτί σου
τὰς ὁδοὺς ἡμῶν εὐθύνον.

5. Η ΒΑΪΟΦΟΡΟΣ

ΕΚ ΤΟΥ ΚΑΝΟΝΟΣ ΚΟΣΜΑ ΜΑΪΟΥΜΑ

Γονυπετοῦντες οἱ λαοὶ
καὶ σὺν μαθηταῖς γεγηθότες
μετὰ βαΐων, Ὡσαννά
τῷ υἱῷ Δαβὶδ, ἀνεκραύγαζον·
ὑπερύμνητε Κύριε,
ὁ Θεὸς ὁ τῶν πατέρων, εὐλογητὸς εἶ.

Μετὰ βαΐων σε, Χριστέ,
κλάδοις ἐπεκρότει τὰ πλήθη,
εὐλογημένος ὁ ἐλθὼν
βασιλεὺς τῶν αἰώνων, ἐβόα τε
ὑπερύμνητε Κύριε,
ὁ Θεὸς ὁ τῶν πατέρων, εὐλογητὸς εἶ.

ΕΚ ΤΟΥ ΚΟΝΤΑΚΙΟΥ ΡΩΜΑΝΟΥ ΤΟΥ ΜΕΛΩΔΟΥ

Μετὰ κλάδων ὑμνήσαντες πρότερον,
μετὰ ξύλων συνέλαβον ὕστερον,
οἱ ἀγνώμονες Χριστὸν
Ἰουδαῖοι τὸν Θεόν·
ἡμεῖς δὲ πίστει ἀμεταθέτῳ
ἀεὶ τιμῶντες ὡς εὐεργέτην,

βοήσωμεν ἀντιῶ·
 εὐλογημένος εἶ ὁ ἐρχόμενος
 τὸν Ἄδὰμ ἀνακαλέσασθαι.

6. Η ΑΝΑΣΤΑΣΙΣ

ΕΚ ΤΟΥ ΚΟΝΤΑΚΙΟΥ ΡΩΜΑΝΟΥ ΤΟΥ ΜΕΛΩΔΟΥ

Τὸν πρὸ ἡλίου ἡλιον,
 δύναντα τότε ἐν τάφῳ,
 προέφθασαν πρὸς ὄρθρον,
 ἐκζητοῦσαι ὡς ἡμέραν,
 μυροφόροι κόραι,
 καὶ πρὸς ἀλλήλας ἐβόων·
 δεῦτε, ὦ φίλοι,
 ἀρώμασιν
 ὑπαλείψωμεν
 σῶμα ζωφόρον
 καὶ τεθαμμένον,
 σάρκα ἀνιστιῶσαν
 τὸν παραπεσόντα Ἄδὰμ,
 κειμένην ἐν τῷ μνήματι.
 Ἄγωμεν,
 σπεύσωμεν,
 ὥσπερ οἱ μάγοι,
 καὶ προσκυνήσωμεν,
 καὶ προσενέγκωμεν
 τὰ μύρα, ὡς δῶρα,
 τῷ μὴ ἐν σπαργάνοις.
 ἄλλ' ἐν σινδόνι
 ἀνειλημμένῳ.
 ὦ Δέσποτα,
 ἐξεγέρθητι,
 ὁ τοῖς πεσοῦσι
 παρέχων ἀνάστασιν.

ΕΚ ΤΟΥ ΚΑΝΟΝΟΣ ΙΩΑΝΝΟΥ ΔΑΜΑΣΚΗΝΟΥ

Ἀναστάσεως ἡμέρα,
λαμπρυνθῶμεν, λαοί·
Πάσχα, Κυρίου Πάσχα·
ἐκ γὰρ θανάτου πρὸς ζωὴν
καὶ ἐκ γῆς πρὸς οὐρανὸν
Χριστὸς ὁ Θεὸς
ἡμᾶς διεβίβασεν, ἐπινίκιον ἄδοντας.

Κατῆλθες ἐν τοῖς καιωτάτοις τῆς γῆς
καὶ συνέτριψας μοχλοὺς, αἰωνίως
κατόχους πεπεδημένων, Χριστέ,
καὶ τριήμερος
ὡς ἐκ κήτους Ἰωνᾶς
ἐξανέστης τοῦ τάφου.

ΑΓΝΩΣΤΩΝ ΠΟΙΗΤΩΝ

Τὴν Ἀνάστασιν Σου,
Χριστέ Σωτήρ,
Ἄγγελοι ὑμνοῦσιν
ἐν οὐρανοῖς·
καὶ ἡμᾶς τοὺς ἐπὶ γῆς
καταξίωσον
ἐν καθαροῦ καρδία
Σὲ δοξάζειν.

Χριστὸς ἀνέστη ἐκ νεκρῶν,
θανάτῳ θάνατον πατήσας
καὶ τοῖς ἐν τοῖς μνήμασι
ζωὴν χαρισάμενος.

7. Η ΑΝΑΛΗΨΙΣ

ΕΚ ΤΟΥ ΚΟΝΤΑΚΙΟΥ ΡΩΜΑΝΟΥ ΤΟΥ ΜΕΛΩΔΟΥ

Προοίμιον.

Τὴν ὑπὲρ ἡμῶν πληρώσας οἰκονομίαν
καὶ τὰ ἐπὶ γῆς ἐνώσας τοῖς οὐρανόις
ἀνελήφθης ἐν δόξῃ,
Χριστέ ὁ Θεὸς ἡμῶν,
οὐδαμόθεν χωριζόμενος,
ἀλλὰ μένων ἀδιάστατος
καὶ βοῶν τοῖς ἀγαπῶσί Σε·
Ἐγὼ εἰμι μεθ' ἡμῶν
καὶ οὐδεὶς καθ' ἡμῶν.

ΕΚ ΤΟΥ ΚΑΝΟΝΟΣ ΙΩΑΝΝΟΥ ΔΑΜΑΣΚΗΝΟΥ

Τῷ σωτήρι Θεῷ, τῷ ἐν θαλάσῃ λαὸν
ποσὶν ἀβρόχοις ὁδηγήσαντι
καὶ Φαραὼ πανστρατιᾷ καταποντίσαντι,
αὐτῷ μόνῳ ἄσωμεν, ὅτι δεδόξασται.
Ἄσωμεν πάντες λαοὶ
τῷ ἐπὶ ὤμων Χερουβιμ
ἀναληφθέντι μετὰ δόξης Χριστῷ
καὶ συγκαθίσαντι ἡμᾶς
ἐν δεξιᾷ τοῦ πατρὸς
ὡδὴν ἐπινίκιον, ὅτι δεδόξασται.

8. Η ΠΕΝΤΗΚΟΣΤΗ

ΕΚ ΤΟΥ ΚΟΝΤΑΚΙΟΥ ΡΩΜΑΝΟΥ ΤΟΥ ΜΕΛΩΔΟΥ

Προοίμιον.

Ὅτε καταβάς
τὰς γλώσσας συνέχεε,

διεμέριζεν ἔθνη ὁ ὕψιστος,
ὅτι τοῦ πατρὸς
τὰς γλώσσας διένειμεν
εἰς ἐνότητα πάντας ἐκάλεσε
καὶ συμφώνως δοξάζομεν
τὸ πανάγιον Πνεῦμα.

Β'. ΥΜΝΟΙ ΘΕΟΜΗΤΟΡΙΚΩΝ ΕΟΡΤΩΝ

1. Ο ΕΥΑΓΓΕΛΙΣΜΟΣ

ΕΚ ΤΟΥ ΚΑΝΟΝΟΣ ΘΕΟΦΑΝΟΥΣ ¹

*Βοῶ σοι γηθόμενος· κλῖνον τὸ οὔς σου καὶ πρόσχε μοι
 Θεοῦ καταγγέλλοντι σύλληψιν ἄσπορον·
 εὗρες χάριν γὰρ ἐνώπιον Κυρίου,
 ἦν εὗρεν οὐδέποτε ἄλλη τις, πάναγνε.*

Κοντάκιον τῆς ἑορτῆς.

*Τῇ ὑπερμάχῳ στρατηγῷ τὰ νικητήρια
 ὡς λυτρωθεῖσα τῶν δεινῶν εὐχαριστήρια
 ἀναγράφω σοι ἡ Πόλις σου, Θεοτόκε.
 Ἄλλ' ὡς ἔχουσα τὸ κράτος ἀπροσμάχητον,
 ἐκ παντοίων με κινδύνων ἐλευθέρωσον,
 ἵνα κράζω σοι· Χαῖρε, Νύμφη ἀνύμφευτε.*

2. Η ΚΟΙΜΗΣΙΣ ΤΗΣ ΘΕΟΤΟΚΟΥ

ΕΚ ΤΩΝ ΑΝΕΠΙΓΡΑΦΩΝ

*Ἀφοῦ μετέστις τῶν ἐκ γῆς
 πλέον ἐπέστις τοῖς ἐν γῆ,
 ἄχραντε Θεοτόκε·
 μέρος γὰρ εἶχε σε κόσμου
 ζώσης σου σαρκί·
 πλέον δὲ κόσμος ἄρτι
 ἔχει σε καταφυγὴν
 τὴν ἐν μητρᾷσι Παρθένον.*

1. Ὁ Θεοφάνης ἔζησε τὸν ἕνατον αἰῶνα, ἔγραψε πολλοὺς ὕμνους καὶ ἦτο ἐχθρὸς τῶν Εἰκονομάχων.

ΕΚ ΤΟΥ ΚΑΝΟΝΟΣ ΙΩΑΝΝΟΥ ΔΑΜΑΣΚΗΝΟΥ

Νεανίσκοι καὶ παρθένοι τῆς Παρθένου τε
καὶ Θεομήτορος
τὴν μνήμην σέβοντες, πρὸςβύται καὶ ἄρχοντες
καὶ βασιλεῖς σὺν κριταῖς μελωδήσατε·
ὁ τῶν πατέρων Κύριος καὶ Θεὸς εὐλογητὸς εἶ.

ὦ τοῦ παραδόξου θαύματος !
ἡ πηγὴ τῆς ζωῆς ἐν μνημείῳ τίθεται
καὶ κλίμαξ πρὸς οὐρανὸν
ὁ τάφος γίνεται.
Εὐφραίνου, Γεθσημανῆ,
τῆς Θεοτόκου τὸ ἅγιον τέμενος·
βοήσωμεν, πιστοί,
τὸν Γαβριὴλ κεκτημένοι ταξίαρχον·
κεχαριτωμένη, χαῖρε,
μετὰ σοῦ ὁ Κύριος
ὁ παρέχων τῷ κόσμῳ
διὰ σοῦ τὸ μέγα ἔλεος.

Γ'. ΥΜΝΟΙ ΕΙΣ ΤΟΥΣ ΑΓΙΟΥΣ

ΕΙΣ ΤΟΝ ΠΡΩΤΟΜΑΡΤΥΡΑ ΣΤΕΦΑΝΟΝ

ΥΜΝΟΣ ΡΩΜΑΝΟΥ ΤΟΥ ΜΕΛΩΔΟΥ

Τὴν τῶν ἀνόμων παρουσίαν ὁρῶν
 ὁ πρωτομάρτυς, ἐν τῷ σταδίῳ,
 ἐπὶ πάντων ἐσιώς,
 ἔλεγε· Χριστὲ ὁ Θεός,
 μὴ στήσης τὸ ἔγκλημα
 τοῖς ἀδίκοις φονευταῖς·
 ἀλλ' ἄνες καὶ δίδου τὴν συγχώρησιν,
 ἵνα κηρύττω σε
 Θεὸν σεσαρκωμένον,
 τὸν διδόντα
 τὸ βραβεῖον τῆς νίκης.

ΚΟΝΤΑΚΙΟΝ

Ὁ Δεσπότης χθὲς ἡμῶν διὰ σαρκὸς ἐπεδήμει,
 καὶ ὁ δοῦλος σήμερον ἀπὸ σαρκὸς ἐξεδήμει.
 Χθὲς μὲν γὰρ ὁ βασιλεύων σαρκὶ ἐτέχθη,
 σήμερον δὲ ὁ οἰκέτης λιθοβολεῖται
 δι' αὐτὸν καὶ τελειοῦται,
 ὁ πρωτομάρτυς καὶ θεῖος Στέφανος.

2. ΕΙΣ ΤΟΝ Μ. ΑΝΤΩΝΙΟΝ

ΥΜΝΟΣ ΘΕΟΔΩΡΟΥ ΣΤΟΥΔΙΤΟΥ

Ἐν σαρκὶ τοῖς ἀγγέλοις
 συνημιλλήθης,
 γέγονας τῆς ἐρήμου
 πρωτοπολίτης,
 σὺν ἀποστόλοις

ἀνθεῖς ἐν Αἰγύπτου γῆ·
 ἢ οἰκουμένη
 θρυλεῖ σου τὸ ὄνομα,
 ὦ πατροπάτορ Ἀντώνιε,
 διὸ ὑπὲρ ἡμῶν
 δυσώπει τὸν Κύριον.

KONTAKION

Τοὺς βιοτικὸν θορύβου ἀπωσάμενος
 ἡσυχαστικῶς τὸν βίον ἐξετέλεσας,
 τὸν Βαπτιστὴν μιμούμενος
 κατὰ πάντα τρόπον, Ὅσιώτατε.
 Σὺν αὐτῷ οὖν σε γεραίρομεν,
 Ἀντώνιε Πάτερ, τῶν πατέρων κρηπίς.

3. ΕΙΣ ΤΟΝ ΑΠΟΣΤΟΛΟΝ ΑΝΔΡΕΑΝ

ΥΜΝΟΣ ΙΩΣΗΦ ΤΟΥ ΥΜΝΟΓΡΑΦΟΥ

Πρωτοδότοις λάμψεσι
 τοῦ ἀνατείλαντος Λόγος
 φωτισθεῖς, ἐξέλαμψας
 καθάπερ ἥλιος μέγας·
 ἔλυσας πολυθείας
 νύκτα βαθεῖαν,
 ἔπαυσας τῆς ἀγνωσίας
 πικρὸν χειμῶνα·
 διὰ τοῦτο σε τιμῶμεν,
 Ἀνδρέα μάκαρ,
 Χριστοῦ Ἀπόστολε.

ΚΟΝΤΑΚΙΟΝ

Τὸν τῆς ἀνδρείας ἐπώνυμον θεηγόρον
καὶ μαθητῶν τὸν Πρωτόκλητον τοῦ Σωτῆρος,
Πέτρον τὸν σύγγονον εὐφημήσωμεν·
ὅτι, ὡς πάλαι τούτῳ
καὶ νῦν ἡμῖν ἐκέκραγεν·
εὐρήκαμεν δεῦτε τὸν ποιούμενον.

4. ΕΙΣ ΤΟΝ ΠΡΟΦΗΤΗΝ ΔΑΝΙΗΛ

ΥΜΝΟΣ ΙΩΣΗΦ ΤΟΥ ΥΜΝΟΓΡΑΦΟΥ

Καθαρθεῖσα Πνεύματι
ἢ καθαρά σου καρδία
προφητείας γέγονε
φαινοτάτης δοχεῖον·
βλέπεις γὰρ ὡς ἐνεστῶτα
τὰ πόρρω ὄντα,
λέοντας ἀποφιμώσας,
βληθεὶς ἐν λάκκῳ·
διὰ τοῦτο σε τιμῶμεν,
προφῆτα μάκαρ,
Δανιὴλ ἔνδοξε.

5. ΕΙΣ ΤΟΥΣ ΑΠΟΣΤΟΛΟΥΣ ΠΕΤΡΟΝ ΚΑΙ ΠΑΥΛΟΝ

ΕΚ ΤΩΝ ΑΝΕΠΙΓΡΑΦΩΝ

Ἡ τῶν Ἀποστόλων
πανσεβάσμιος δυάς,
Πέτρος καὶ Παῦλος,
πιστοί, εὐφημήσθωσαν,
οἱ τῆς οἰκουμένης
ἀληθεῖς σαγηνευταί,
καὶ τῆς ἐκκλησίας στῦλοι καὶ ἐδραῖωμα·

συνδράμωμεν τῇ τούτῳ πανηγύρει, πιστοί,
 και λάβωμεν πταισμάτων τὴν συγχώρησιν·
 αὐτοὶ γὰρ τοῖς ἐν σκότει καθημένοις
 ἀνεκήρουξαν ὑμνοῦντες σε,
 τὸν φανέντα
 καὶ φωτίσαντα πάντα.

6. ΕΙΣ ΤΟΝ Μ. ΒΑΣΙΛΕΙΟΝ

ΕΚ ΤΩΝ ΥΜΝΩΝ ΤΟΥ ΘΕΟΔΩΡΟΥ ΣΤΟΥΔΙΤΟΥ

Τὰ θεόβροτα
 τῆς λογικῆς σου κρήνης ρεῖθρα,
 ὡσπερ ἄβυσσος,
 ἐκ λογισμῶν βαθέων χέων,
 τοὺς ἀσεβοῦντας
 κατεπόντισας,
 Βασίλειε, καὶ στῦλος πυρὸς
 ὀρθοδοξίας λάμπων,
 μετάγεις ἡμᾶς
 ἐκ τῆς πλάνης Ἰσραίου,
 ἰεράρχα,
 ὁ πολυκατερωτάτος·
 ἀλλὰ τὸν Κύριον ὑπὲρ ἡμῶν
 ἀδιαλείπτως ἰκέτενε.

7. ΕΙΣ ΤΟΝ ΓΡΗΓΟΡΙΟΝ ΤΟΝ ΝΑΖΙΑΝΖΗΝΟΝ

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ

Τὰ σοφώτατα
 τῆς φλογεράς σου γλώττης ἔπη,
 ἀστραπτόμενα
 ἐκ τοῦ ἀρρήτου φάους, λάμπων,

τὴν οἰκουμένην
 κατελάμπρυνας,
 Γρηγόριε,
 βροντήσας φρικτῆς
 τῆς Τριάδος τὸ δόγμα
 καὶ πάσας ἀπρίξ
 τὰς αἱρέσεις μαράνας,
 ἱεραρχῶν
 ὁ θεολογικώτατος·
 ἀλλὰ τὸν Κύριον ὑπὲρ ἡμῶν
 ἀδιαλείπτως ἰκέτευε.

8. ΕΙΣ ΤΟΝ ΙΩΑΝΝΗΝ ΤΟΝ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΝ

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ

Τῇ χρυσορρείθρῳ αἴγλῃ
 τῶν θείων δογμάτων σου,
 τῆς Ἐκκλησίας πάτερ,
 τοὺς θῆρας ἀπήλασας,
 Χρυσόστομε ἱεροφάντορ,
 ὡς ἀγαθὸς ποιμὴν θεαυγέστατος,
 πρέσβευε ὑπὲρ ἡμῶν,
 ὡς τῆς μετανοίας
 προστάτης θεορμότατος.

Δ'. ΥΜΝΟΙ ΕΙΣ ΙΕΡΑΣ ΑΚΟΛΟΥΘΙΑΣ

1. ΚΑΤΑ ΤΟΝ ΕΣΠΕΡΙΝΟΝ

ΕΠΙΛΥΧΝΙΟΣ ΥΜΝΟΣ

*Φῶς ἰλαρὸν ἀγίας δόξης ἀθανάτου Πατρὸς
 οὐρανοῦ, ἀγίου, μάκαρος,
 Ἰησοῦ Χριστέ, ἐλθόντες
 ἐπὶ τὴν ἡλίου δύσιν,
 ἰδόντες φῶς ἐσπερινὸν
 ὑμνοῦμέν Σε· ἄξιος εἶ
 ἐν πᾶσι καιροῖς ὑμνεῖσθαι
 φωναῖς ὁσίαις,
 Υἱὲ Θεοῦ,
 ζωὴν διδούς,
 δι' ὃ ὁ κόσμος Σε δοξάζει.*

(Ὁ ὕμνος οὗτος εἶναι ἀρχαιότατος καὶ ψάλλεται ὑπὸ τῶν ἱερέων κατὰ τὴν Μικρὰν Εἴσοδον τοῦ Ἑσπερινοῦ, ἢ ὅποια συμβολίζει τὴν ἔλευσιν τοῦ Χριστοῦ εἰς τὸν κόσμον· ψάλλεται ἰδίως κατὰ τὴν δύσιν τοῦ ἡλίου, περὶ τὸ ἄναμμα τῶν λύχνων (ἐπιλύχνιος) καὶ δι' αὐτοῦ ὑμνοῦμεν τὸν Χριστόν).

2. ΚΑΤΑ ΤΟ ΟΡΘΡΟΝ

ΜΕΓΑΛΥΝΑΡΙΟΝ ΚΟΣΜΑ ΜΑΪΟΥΜΑ ΠΡΟΣ ΤΗΝ ΘΕΟΤΟΚΟΝ

*Τὴν τιμιωτέραν τῶν Χερουβὶμ
 καὶ ἐνδοξοτέραν ἀσυγκρίτως τῶν Σεραφεῖμ,
 τὴν ἀδιαφθόρως Θεὸν λόγον τεκοῦσαν,
 τὴν ὄντως Θεοτόκον,
 Σε μεγαλύνομεν.*

3. ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΘΕΙΑΝ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑΝ

ΥΜΝΟΣ ΤΟΥ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΟΣ ΙΟΥΣΤΙΝΙΑΝΟΥ ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΣΩΤΗΡΑ

Ὁ μονογενῆς Υἱὸς καὶ λόγος τοῦ Θεοῦ,
 ἀθάνατος ὑπάρχων,
 καὶ καταδεξάμενος διὰ τὴν ἡμετέραν
 σωτηρίαν σαρκωθῆναι ἐκ τῆς ἁγίας Θεοτόκου
 καὶ ἀειπαρθένου Μαρίας,
 ἀτρέπτως ἐνανθρωπίσας,
 στανρωθεὶς τε, Χριστὲ ὁ Θεός,
 θανάτῳ θάνατον πατήσας,
 εἰς ὧν τῆς Ἁγίας Τριάδος,
 συνδοξαζόμενος τῷ Πατρὶ καὶ τῷ Ἁγίῳ Πνεύματι,
 σῶσον ἡμᾶς.

Ο ΧΕΡΟΥΒΙΚΟΣ ΥΜΝΟΣ

Οἱ τὰ Χερουβὶμ μουσικῶς εἰκονίζοντες
 καὶ τῇ ζωοποιῷ Τριάδι τὸν τρισάγιον ὕμνον προσάδοντες,
 πᾶσαν τὴν βιωτικὴν ἀποθώμεθα μέριμναν,
 ὡς τὸν Βασιλέα τῶν ὅλων ὑποδεξόμενοι,
 ταῖς ἀγγελικαῖς ἀοράτως δορυφορούμενον τάξειςιν
 ἀλληλούϊα.

(Ὁ ὕμνος οὗτος ἀποδίδεται εἰς τὸν αὐτοκράτορα Ἰουστίνον τὸν Νεώτερον. Ψάλλεται κατὰ τὴν Μεγάλην Εἰσοδὸν καὶ ὠνομάσθη οὕτω ἀπὸ τοῦ ὀνόματος τῶν Χερουβὶμ, τῶν ἀγγελικῶν πνευμάτων).

Ο ΧΕΡΟΥΒΙΚΟΣ ΤΟΥ ΜΕΓΑΛΟΥ ΣΑΒΒΑΤΟΥ

Σιγησάτω πᾶσα σὰρξ βροτεία
 καὶ στήτω μετὰ φόβον καὶ τρόμον,
 καὶ μηδὲν γήϊνον ἐν ἑαυτῷ λογιζέσθω·
 ὁ γὰρ Βασιλεὺς τῶν βασιλευόντων καὶ κύριος κυριεύοντων,
 Χριστὸς ὁ Θεὸς ἡμῶν,

παρέροχεται σφαγιασθῆναι καὶ δοθῆναι εἰς βρωσιν τοῖς πιστοῖς·
 προηγοῦνται δὲ τούτου οἱ χοροὶ τῶν ἀγγέλων
 μετὰ πάσης ἀρχῆς καὶ ἐξουσίας,
 τὰ πολυόμματα Χερουβὶμ καὶ τὰ ἐξαπτέρονα Σεραφεῖμ,
 τὰς ὄψεις καλύπτοντα καὶ βοῶντα τὸν ὕμνον·
 ἀλληλούϊα, ἀλληλούϊα, ἀλληλούϊα.

ΧΕΡΟΥΒΙΚΟΣ ΤΗΣ ΜΕΓΑΛΗΣ ΠΕΜΠΤΗΣ

Τοῦ δείπνου σου τοῦ μυστικοῦ σήμερον, Υἱὲ Θεέ,
 κοινωνόν με παράλαβε,
 οὐ μὴ γὰρ τοῖς ἐχθροῖς σου μυστήριον εἶπω,
 οὐ φίλημά σοι δώσω, καθάπερ Ἰούδας,
 ἀλλ' ὡς ληστής δμολογῶ σοι·
 Μνήσθητί μου, Κύριε,
 ὅταν ἔλθῃς ἐν τῇ βασιλείᾳ σου.

Ο ΧΕΡΟΥΒΙΚΟΣ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑΝ ΤΩΝ ΠΡΟΗΓΙΑΣΜΕΝΩΝ ΔΩΡΩΝ

Νῦν αἱ δυνάμεις τῶν οὐρανῶν σὺν ἡμῖν
 ἀοράτως λατρεύουσιν·
 ἰδοὺ γὰρ εἰσπορεύεται ὁ Βασιλεὺς τῆς δόξης,
 ἰδοὺ θυσία μυστικὴ τετελειωμένη δορυφορεῖται·
 πίστει καὶ πόθῳ προσέλθωμεν,
 ἵνα μέτοχοι ζωῆς αἰωνίου γενώμεθα.
 Ἀλληλούϊα.

(Ὁ ὕμνος οὗτος ἀποδίδεται εἰς τὸν Γεώργιον Πισίδην, διάκονον τῆς Ἁγίας Σοφίας Κωνσταντινουπόλεως, γεννηθέντα κατὰ τὰ τέλη τοῦ ἕκτου αἰῶνος. Οὗτος εἶναι εἰς ἕκ τῶν καλυτέρων Βυζαντινῶν ποιητῶν).

4. ΕΚ ΤΟΥ ΑΚΑΘΙΣΤΟΥ ΥΜΝΟΥ

Συλλαβαὶ	10	Χαῖρε, δι' ἧς ἡ χαρὰ ἐκλάμψει,
»	10	Χαῖρε, δι' ἧς ἡ ἀρὰ ἐκλείψει.
»	13	Χαῖρε, τοῦ πεσόντος Ἀδάμ ἡ ἀνάκλησις,

Συλλαβαί	13	<i>Χαῖρε, τῶν δακρύων τῆς Εὔας ἡ λύτρωσις.</i>
»	16	<i>Χαῖρε, ὕψος δυσανάβατον ἀνθρωπίνοις λογισμοῖς,</i>
»	16	<i>Χαῖρε, βάθος δυσθεώρητον καὶ ἀγγέλων ὀφθαλμοῖς.</i>
»	14	<i>Χαῖρε, ὅτι ὑπάρχεις Βασιλέως καθέδρα,</i>
»	14	<i>Χαῖρε, ὅτι βασιάζεις τὸν βασιάζοντα πάντα.</i>
»	11	<i>Χαῖρε, ἀστὴρ ἐκφαίνων τὸν Ἥλιον,</i>
»	11	<i>Χαῖρε, γαστήρ ἐνθέου σαρκώσεως.</i>
»	11	<i>Χαῖρε, δι' ἧς νεουργεῖται ἡ κτίσις,</i>
»	11	<i>Χαῖρε, δι' ἧς βρεφουργεῖται ὁ Κτίστης.</i>
		<i>Χαῖρε, νύμφη ἀνύμφευτε.</i>

(Ὁ ὕμνος οὗτος, ὡς ἐμάθομεν, ἀποτελεῖται ἀπὸ 24 στροφᾶς (οἰκούς) ὁμοιομόρφους, τὸ πρῶτον γράμμα τῶν ὁποίων ἀντιστοιχεῖ κατὰ σειρὰν πρὸς ἓν τῶν 24 γραμμάτων τοῦ ἀλφαβήτου. Ἡ στροφή ἀποτελεῖται ἀπὸ 12 στίχους ἀνὰ δύο, οὕτως ὥστε νὰ ἀποτελοῦν οὗτοι δίστιχον ὁμοιομόρφον μεῖζας συλλαβάς, ὡς εἰς τὸ ἀνωτέρω παράδειγμα).

ΕΚ ΤΟΥ ΚΑΝΟΝΟΣ ΤΟΥ ΥΜΝΟΓΡΑΦΟΥ ΙΩΣΗΦ ΕΙΣ ΤΟΝ ΑΚΑΘΙΣΤΟΝ ΥΜΝΟΝ

- Χριστοῦ βίβλον ἔμψυχον, ἐσφραγισμένην σε Πνεύματι,
ὁ μέγας ἀρχάγγελος, ἀγνή, θεώμενος
ἐπεφώνει σοι· *Χαῖρε, χαρᾶς Δοχεῖον,*
δι' ἧς τῆς προμήτορος ἀρὰ λυθήσεται.
- Ἄδὰμ ἐπανόρθωσις, *χαῖρε, Παρθένε Θεόνυμφε,*
τοῦ Ἄδου ἡ νέκρωσις· χαῖρε, πανάμωμε,
τὸ παλάτιον τοῦ πάντων Βασιλέως.
Χαῖρε, θρόνε πύρινε τοῦ Παντοκράτορος.
- Ρόδον τὸ ἀμάραντον, *χαῖρε, ἡ μόνη βλαστήσασα,*
τὸ μῆλον τὸ εὖοσμον, χαῖρε, ἡ τέξασα,
τὸ σφραδίον τοῦ μόνου Βασιλέως·
χαῖρε, ἀπειρογάμε, κόσμου διάσωσμα.
- Ἀγνείας θησαύρισμα, *χαῖρε, δι' ἧς ἐκ τοῦ πτώματος*
ἡμῶν ἐξανέστημεν· χαῖρε, ἡδύπνοον
κορίνον, Δέσποινα, πιστοὺς εὐωδιάζον·
θνυμίαμα εὖοσμον, μύρον πολύτιμον.

5. ΕΚ ΤΟΥ ΜΕΓΑΛΟΥ ΚΑΝΟΝΟΣ ΑΝΔΡΕΟΥ ΚΡΗΤΗΣ

Πόθεν ἄρξομαι θρηνεῖν
 τὰς τοῦ ἀθλίου μου βίου πράξεις;
 Ποίαν ἀπαρχὴν ἐπιθήσω, Χριστέ,
 τῇ νῦν θρηνωδία;
 Ἄλλ' ὡς εὐσπλαγγνός μοι δὸς
 παραπιωμάτων ἄφρσιν.
 Δεῦρο, τάλαινα ψυχῆ,
 σὸν τῇ σαρκί σου τῷ πάντων Κτίστη,
 ἐξομολογοῦ καὶ ἀπόσχου λοιπὸν
 τῆς πρὶν ἀλογίας
 καὶ προσάγαγε Θεῷ
 ἐν μετανοία δάκρυα.

6. ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΜΕΓΑΛΗΝ ΕΒΔΟΜΑΔΑ

Α'. Εἰς τὴν Μεγάλην Δευτέραν

ΕΚ ΤΩΝ ΥΜΝΩΝ ΚΟΣΜΑ ΜΑΪΟΥΜΑ

Τῷ τὴν ἄβατον
 κυμαινομένην θάλασσαν
 θείῳ αὐτοῦ προστάγματι ἀναξηράναντι
 καὶ πεζεῦσαι δι' αὐτῆς
 τὸν Ἰσραηλίτην λαὸν καθοδηγήσαντι,
 Κυρίῳ ἄσωμεν·
 ἐνδόξως γὰρ δεδόξασται.

Τροπάριον.

Ἰδοὺ ὁ Νυμφίος ἔρχεται
 ἐν τῷ μέσῳ τῆς νυκτός,
 καὶ μακάριος ὁ δοῦλος,
 ὃν εὕρησει γρηγοροῦντα·
 ἀνάξιος δὲ πάλιν,

ὄν εὐρήσει ραθυμοῦντα.
 Βλέπε οὖν, ψυχὴ μου,
 μὴ τῷ ὕπνῳ κατενεχθῆς,
 ἵνα μὴ τῷ θανάτῳ παραδοθῆς,
 καὶ τῆς βασιλείας ἔξω κλεισθῆς·
 ἀλλ' ἀνάνησον κράζουσα
 Ἄγιος, Ἄγιος, Ἄγιος εἶ ὁ Θεός.
 διὰ τῆς Θεοτόκου ἐλέησον ἡμᾶς.

Β'. Εἰς τὴν Μεγάλην Τρίτην

ΕΚ ΤΩΝ ΥΜΝΩΝ ΚΟΣΜΑ ΜΑΪΟΥΜΑ

Τῷ δόγματι τῷ τυραννικῷ
 οἱ ὅσοι τρεῖς παῖδες μὴ πεισθέντες,
 ἐν τῇ καμίνῳ βληθέντες Θεὸν
 ὁμολόγουν ψάλλοντες·
 Εὐλογεῖτε τὰ ἔργα Κυρίου τὸν Κύριον.

Τὸν Νυμφίον, ἀδελφοί, ἀγαπήσωμεν,
 τὰς λαμπάδας ἑαυτῶν εὐτρεπίσωμεν,
 ἐν ἀρεταῖς ἐκλάμποντες καὶ πίστει ὀρθῇ,
 ἵνα, ὡς αἱ φρόνιμοι τοῦ Κυρίου παρθένοι,
 ἔτοιμοι εἰσέλθωμεν σὺν αὐτῷ εἰς τοὺς γάμους·
 ὁ γὰρ Νυμφίος δῶρον, ὡς Θεός,
 πᾶσι παρέχει τὸν ἀφθαρτον στέφανον.

Γ'. Εἰς τὴν Μεγάλην Τετάρτην

ΕΚ ΤΩΝ ΥΜΝΩΝ ΚΑΣΣΙΑΝΗΣ ΜΟΝΑΧΗΣ

Κύριε, ἡ ἐν πολλαῖς ἁμαρτίαις
 περιπεσοῦσα γυνή,
 τὴν σὴν αἰσθημένην θεότητα,
 μυροφόρον ἀναλαβοῦσα τάξι',

ὀδυρομένη μύρον Σοι πρὸ τοῦ ἐνταφιασμοῦ κομίζει,
οἷμοι, λέγουσα, ὅτι νύξ μοι ὑπάρχει,
οἴστρος ἀκολασίας, ζοφώδης τε καὶ ἀσέλγητος,
ἔρωσ τῆς ἁμαρτίας.

Δέξαι μου τὰς πηγὰς τῶν δακρῶν
ὁ νεφέλαις διεξάγων τῆς θαλάσσης τὸ ὕδωρ·
κάμφθητί μοι πρὸς τοὺς στεναγμοὺς τῆς καρδίας
ὁ κλίνας τοὺς οὐρανούς τῇ ἀπάτῃ Σου κενώσει
καταφιλήσω τοὺς ἀχράντους Σου πόδας,
ἀποσμήξω τούτους δὲ πάλιν
τοῖς τῆς κεφαλῆς μου βοστρύχοις·
ὧν ἐν τῷ παραδείσῳ Εὐὰ τὸ δειλινόν,
κρότον τοῖς ὠσίν ἤχηθεῖσα, τῷ φόβῳ ἐκρύβη.
Ἐμαρτιῶν μου τὰ πλήθη καὶ κοιμάτων Σου ἀβύσσους
τίς ἐξιχνιάσει, ψυχοσῶστα Σωτήρ μου;
μὴ με τὴν σὴν δούλην παρίδης,
ὁ ἀμέτροτον ἔχων τὸ ἔλεος.

(Τὸ τροπάριον τοῦτο εἶναι τὸ γνωστὸν καὶ τόσον λαοφιλὲς ἐκκλησιαστικὸν ποίημα τῆς ὑμνογράφου Κασσιανῆς. Ψάλλεται κατὰ τὴν ἑσπέραν τῆς Μεγάλης Τρίτης, ἐνῶ κανονικῶς ἀνήκει εἰς τὸν Ὁρθρον τῆς Μεγάλης Τετάρτης.

Κατὰ τὴν παράδοσιν, αἱ λέξεις: «τῷ φόβῳ ἐκρύβη» προσετέθησαν ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος Θεοφίλου, ὅτε ἡ Κασσιανή, μόλις ἀντελήφθη τὴν ἐπίσκεψιν τοῦ αὐτοκράτορος, ἔσπευσε νὰ κρυβῆ, μὴ θέλουσα νὰ τὸν δεχθῆ. Εὗρε λοιπὸν κατὰ τὴν ἀπουσίαν τῆς ὁ Θεόφιλος τὸ χειρόγραφον τοῦ ποιήματος, τὸ ὁποῖον εἶχε συνθέσει κατὰ τὴν στιγμὴν ἐκείνην μέχρι τοῦ: «τοῖς ὠσίν ἤχηθεῖσα», καὶ προσέθεσε: «τῷ φόβῳ ἐκρύβη». Μετὰ δὲ τὴν ἀναχώρησίν του ἐπιστρέψασα ἡ Κασσιανὴ καὶ ἰδοῦσα τὴν προσθήκην, ἀφῆκεν αὐτήν, διότι συνεφώνει κατ' ἔννοιαν μὲ τὴν συνείδειαν τοῦ ποιήματος).

Δ'. Εἰς τὴν Μεγάλην Πέμπτην.

Τροπάριον.

Ὅτε οἱ ἐνδοξοὶ μαθηταὶ
ἐν τῷ νιπιῆρι τοῦ Δείπνου ἐφωτίζοντο,
τότε Ἰούδας ὁ δυσσεβής,

φιλαργυρίαν νοσήσας ἐσκοτίζετο,
καὶ ἀνόμοις κριταῖς
σὲ τὸν δίκαιον κριτὴν παραδίδωσι.
Βλέπε, χρημάτων ἐραστά,
τὸν διὰ ταῦτα ἀγχόνη χρησάμενον·
φεῦγε ἀκόρεστον ψυχὴν,
τὴν Διδασκάλῳ τοιαῦτα τολμήσασαν
Ὅ περὶ πάντα ἀγαθός,
Κύριε, δόξα σοι.

Ἄντιφωνον.

Σήμερον κρεμᾶται ἐπὶ ξύλου
ὁ ἐν ὕδασι τὴν γῆν κρεμάσας.
Στέφανον ἐξ ἀκανθῶν περιτίθεται
ὁ τῶν ἀγγέλων Βασιλεύς.
Ψευδῆ πορφύραν περιβάλλεται
ὁ περιβάλλων τὸν οὐρανὸν ἐν νεφέλαις.
Ράπισμα κατεδέξατο
ὁ ἐν Ἰορδάνῃ ἐλευθερώσας τὸν Ἀδάμ.
Ἦλοις προσηλώθη ὁ Νυμφίος τῆς Ἐκκλησίας,
λόγῃ ἐκεντήθη ὁ υἱὸς τῆς Παρθένου.
Προσκυνοῦμεν σου τὰ Πάθη, Χριστέ.
Δεῖξον ἡμῖν καὶ τὴν ἔνδοξόν σου Ἀνάστασιν.

Ε'. Εἰς τὴν Μεγάλην Παρασκευὴν

ΕΚ ΤΟΥ ΚΟΝΤΑΚΙΟΥ ΡΩΜΑΝΟΥ ΤΟΥ ΜΕΛΩΔΟΥ

Οὐκ ἤλπιζον, τέκνον,
ἐν τούτοις ἰδεῖν Σε,
οὐδ' ἐπίστευον ποτὲ
ἕως τούτου τοὺς ἀνόμους ἐκμανῆναι
καὶ ἐκτεῖναι ἐπὶ Σὲ
χεῖρας ἀδίκους·
ἔτι γὰρ τὰ βρέφη

τούτων κράζουσί Σοι τὸ
 Εὐλογημένος·
 ἀκμὴν δὲ βαίτων
 πεπλησμένη ἢ ὁδὸς
 μὴνύει τοῖς πᾶσι
 τῶν ἀθέσμων τὰς πρὸς Σὲ
 πανευφημίας.
 Καὶ νῦν τίνας χάριν
 ἐπράχθη τὸ χεῖρον;
 Γινῶναι θέλω, οἴμοι!
 πῶς τὸ φῶς μου σβέννυται,
 πῶς σταυροῦ προσπήγνυται
 ὁ Υἱὸς καὶ Θεὸς μου.

ΑΠΟΛΥΤΙΚΙΟΝ ΕΚ ΤΩΝ ΥΜΝΩΝ ΚΟΣΜΑ ΜΑΪΟΥΜΑ

Ὁ εὐσχήμων Ἰωσήφ
 ἀπὸ τοῦ ξύλου καθελὼν
 τὸ ἄχραντόν σου σῶμα,
 σινδόνι καθαροῦ εἰλήσας καὶ ἀρώμασιν
 ἐν μνήματι καινῷ κηδεύσας ἀπέθετο.

ΕΚ ΤΩΝ ΑΝΕΠΙΓΡΑΦΩΝ ΥΜΝΩΝ

Ὅτε ἐκ τοῦ ξύλου Σε νεκρὸν
 ὁ Ἀριμαθείας καθεῖλε,
 τὴν ἀπάντων ζωὴν,
 σμύρνη καὶ σινδόνι Σε,
 Χριστέ, ἐκήδευσε·
 καὶ τῷ πόθῳ ἠπείγετο
 καρδίᾳ καὶ χεῖλει
 σῶμα τὸ ἀκήρατον
 Σοῦ περιπιτύξασθαι·
 ὅμως συσσελλόμενος φόβῳ,
 χαίρων ἀνεβόα Σοι· Δόξα
 τῇ συγκαταβάσει Σου, φιλάνθρωπε.

Τ'. Εἰς τὸ Μέγα Σάββατον

ΕΚ ΤΟΥ ΚΑΝΟΝΟΣ ΚΟΣΜΑ ΜΑΪΟΥΜΑ

Σέ, τὸν ἐπὶ ὑδάτων
 κρεμάσαντα
 πᾶσαν τὴν γῆν ἀσχέτως,
 ἢ κτίσις κατιδοῦσα
 ἐν τῷ Κρανίῳ κρεμάμενον
 θάμβει πολλῶ συνέχεται,
 «Ὁὐκ ἔστιν ἅγιος, πλὴν Σοῦ, Κύριε»,
 κραυγάζουσα.

ΤΡΟΠΑΡΙΟΝ ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ

ὦ τῶν θαυμάτων τῶν καινῶν!
 ὦ ἀγαθότητος
 ὦ ἀφράστου ἀνοχῆς!
 ἐκὼν γὰρ ὑπὸ τὴν γῆν σφραγίζεται
 ὁ ἐν ὑψίστοις οἰκῶν
 καὶ πλάνος Θεὸς συκοφαντεῖται
 ὃν παῖδες εὐλογεῖτε,
 ἱερεῖς ἀνυμνεῖτε,
 λαὸς ὑπερουσοῦτε
 εἰς πάντας τοὺς αἰῶνας.

7. Εἰς τὴν Νεκρωσίμον Ἀκολουθίαν

ΕΚ ΤΩΝ ΝΕΚΡΩΣΙΜΩΝ ΡΩΜΑΝΟΥ ΤΟΥ ΜΕΛΩΔΟΥ

Ἐξιστάμενος βλέπω τὸ ὄραμα,
 ὅτι ἄνους ὁ χθές μοι συνόμιλος·
 ἀνεπαύθη φωνὴ ἀγορεύουσα,
 ὀφθαλμοὺς θεωρῶν ἀπελήλατο·
 τὰ πάντα ὄργανα εἰσίγησαν·
 ὁ Θεὸς γὰρ συνέκλεισε τούτους, ὡς γράφει,

καὶ οὐδέτι ἐπαναστρέφουσι λοιπόν·
 ἔνθεν ἄδωμεν πάντες μετ' ἤχου Θεῶ
 τὸ ἀλληλούϊα.

ΕΚ ΤΩΝ ΝΕΚΡΩΣΙΜΩΝ ΙΩΑΝΝΟΥ ΤΟΥ ΔΑΜΑΣΚΗΝΟΥ

Ποία τοῦ βίου τρυφή διαμένει λύπης
 ἀμέτοχος ;
 Ποία δόξα ἔστηκεν ἐπὶ γῆς ἀμετάθετος ;
 Πάντα σκιᾶς ἀσθενέστερα,
 πάντα ὀνείρων ἀπατηλότερα·
 μία ροπή καὶ ταῦτα πάντα
 θάνατος διαδέχεται·
 ἀλλ' ἐν τῷ φωτί, Χριστέ, τοῦ προσώπου σου
 καὶ τῷ γλυκασμῷ τῆς σῆς ὠραιότητος,
 ὄν ἐξελέξω,
 ἀνάπαυσον ὡς φιλάνθρωπος.

Τόπος

ΠΙΝΑΞ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

ΜΕΡΟΣ Α'

ΚΑΤΗΧΗΣΙΣ ΤΗΣ ΟΡΘΟΔΟΞΟΥ ΑΝΑΤΟΛΙΚΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

	Σελ.
1. Τί είναι Κατήχσις	5
2. Ίστορία τῆς Κατηχήσεως	5
3. Κατηχηταὶ καὶ κατηχούμενοι	6
4. Ὁ σκοπὸς καὶ ἡ ἀξία τῆς Κατηχήσεως	7
5. Αἱ πηγαὶ τῆς Χριστιανικῆς Κατηχήσεως	7
Α'. Ἡ Ἀγία Γραφή	7
1) Ἡ Παλαιὰ Διαθήκη	8
2) Ἡ Καινὴ Διαθήκη	8
Β'. Ἡ Ἱερὰ Παράδοσις	8
6. Διαφοραὶ μεταξὺ τῆς Ἐκκλησίας μας καὶ τῶν ἄλλων Ἐκκλησιῶν ὡς πρὸς τὰς πηγὰς τῆς Χριστιανικῆς Θρησκείας	9
7. Αἱ θρησκείαι τῶν λαῶν	10
Α'. Τί εἶναι θρησκεία	10
Β'. Αἱ διάφοροι θρησκείαι	10
1) Αἱ πολυθεϊστικαὶ θρησκείαι	11
α') Ὁ Φετιχισμὸς ἢ φετιχιστικαὶ θρησκείαι	11
β') Αἱ θρησκείαι τῶν Ἰνδῶν	11
1. Ἡ βεδικὴ θρησκεία	11
2. Ὁ Βραχμανισμὸς	12
3. Ὁ Ἰνδοϊσμὸς	12
4. Ὁ Τζαϊνισμὸς	12
5. Ὁ Βουδδισμὸς	12
6. Ὁ Παρισισμὸς	14

γ') Αί θρησκείαι τῶν Σινῶν	14
2) Αί μονοθεϊστικαί θρησκείαι	15
α') Ἡ μωαμεθανικὴ θρησκεία	15
β') Ἡ Ἰουδαϊκὴ θρησκεία	17
γ') Ἡ χριστιανικὴ θρησκεία	17

ΤΙ ΠΡΕΠΕΙ ΝΑ ΠΙΣΤΕΥΩΜΕΝ

1. Τὸ Σύμβολον	20
2. Ἱστορία τοῦ Συμβόλου	20
3. Τὰ κυριώτερα Σύμβολα	20
α') Τὸ Ἀποστολικὸν Σύμβολον	20
β') Τὸ Σύμβολον τῆς Νικαίας	21
γ') Τὸ Σύμβολον τοῦ Ἀθανασίου	23
4. Ἀνάπτυξις τῶν ἄρθρων τοῦ Συμβόλου τῆς Πίστεως	23
Α'. Ὁ Θεὸς	23
1. Τί εἶναι ὁ Θεός	25
2. Ποῖαι εἶναι οἱ ἰδιότητες τοῦ Θεοῦ	26
α') Αἱ φυσικαὶ ἰδιότητες τοῦ Θεοῦ	26
1) Ἡ πανταχοῦ παρουσία τοῦ Θεοῦ	26
2) Ἡ παντοδυναμία τοῦ Θεοῦ	26
β') Αἱ λογικαὶ ἰδιότητες τοῦ Θεοῦ	27
1) Ἡ παγγνώσις τοῦ Θεοῦ	27
2) Ἡ πανσοφία τοῦ Θεοῦ	27
γ') Αἱ ἠθικαὶ ἰδιότητες τοῦ Θεοῦ	27
1) Ἡ ἀγιότης τοῦ Θεοῦ	27
2) Ἡ δικαιοσύνη τοῦ Θεοῦ	28
3) Ἡ ἀγάπη τοῦ Θεοῦ	28
Β'. Ἡ Δημιουργία	28
1) Ὁ ὕλικός κόσμος καὶ ὁ ἄνθρωπος	29
2) Ὁ πνευματικὸς κόσμος καὶ οἱ Ἄγγελοι	29
Γ'. Ἡ Θεία Πρόνοια	30
Δ'. Ὁ Χριστός, ὁ Λυτρωτὴς τοῦ κόσμου	31
1. Ἡ ἐνσάρκωσις καὶ ἡ ἐνανθρώπισις τοῦ Σωτῆρος	33
Προπαρασκευὴ τοῦ κόσμου εἰς τὴν ἐνσάρκωσιν καὶ ἐνανθρώπισιν τοῦ Σωτῆρος	34
Πῶς ἐγένεν ἡ ἐνανθρώπισις τοῦ Σωτῆρος καὶ ποῖος ὁ σκοπὸς αὐτῆς	35
Τὸ ἔργον τοῦ Λυτρωτοῦ	35
2. Ἡ Σταύρωσις	36
3. Ἡ Ἀνάστασις	37
4. Ἡ Ἀνάληψις	37

	Σελ.
5. Ἡ Δευτέρα Παρουσία	38
6. Τὸ πρόσωπον τοῦ Χριστοῦ ἀντικείμενον συζητήσεων καὶ αἱ ἐξ αὐτῶν αἵρέσεις	39
Ε'. Τὸ Ἅγιον Πνεῦμα	40
1. Ἡ Ἁγία Τριάς	42
2. Διαφοραὶ ὡς πρὸς τὸ Ἅγιον Πνεῦμα μεταξὺ τῆς Ἐκ- κλησίας μας καὶ τῶν ἄλλων Ἐκκλησιῶν	44
Ϛ'. Ἡ Ἐκκλησία	44
1. Ὁ σκοπὸς τῆς Ἐκκλησίας	45
2. Ἡ Ἱεραρχία τῆς Ἐκκλησίας	45
3. Διάκρισις τῆς Ἐκκλησίας	46
α') Ἡ Μία, Ἁγία, Καθολικὴ καὶ Ἀποστολικὴ Ἐκκλησία	46
β') Αἱ διάφοροι Χριστιανικαὶ Ἐκκλησίαι	47
1) Ἡ Ὁρθόδοξος Καθολικὴ Ἀνατολικὴ Χριστιανικὴ Ἐκκλησία	48
2) Ἡ Δυτικὴ ἢ Παπικὴ Ἐκκλησία	49
3) Ἡ Ἐκκλησία τῶν Διαμαρτυρομένων	50
Ζ'. Τὰ Μυστήρια	50
Διαφοραὶ τῶν Μυστηρίων μεταξὺ τῆς Ἐκκλησίας μας καὶ τῶν ἄλλων Ἐκκλησιῶν	51
1. Τὸ Μυστήριον τοῦ Βαπτίσματος	52
Διαφοραὶ τοῦ μυστηρίου τούτου μεταξὺ τῆς Ἐκκλησίας μας καὶ τῶν ἄλλων Ἐκκλησιῶν	53
2. Τὸ Μυστήριον τοῦ Χρίσματος	54
3. Τὸ Μυστήριον τῆς Θείας Εὐχαριστίας	55
Ὁ καιρὸς καὶ ἡ προετοιμασία ἡμῶν διὰ τὸ μυστήριον	57
Ὁ σκοπὸς καὶ ἡ σημασία τοῦ μυστηρίου τούτου	57
Διαφοραὶ τοῦ μυστηρίου μεταξὺ τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκ- κλησίας καὶ τῶν ἄλλων Ἐκκλησιῶν	57
4. Τὸ Μυστήριον τῆς Μετανοίας ἢ Ἐξομολογήσεως	58
Ἱστορία τοῦ μυστηρίου τούτου	60
Διαφοραὶ μεταξὺ τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας μας καὶ τῶν ἄλλων Ἐκκλησιῶν	61
5. Τὸ Μυστήριον τοῦ Εὐχελαίου	62
Διαφοραὶ τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας μας καὶ τῶν ἄλ- λων Ἐκκλησιῶν	63
6. Τὸ Μυστήριον τοῦ Γάμου	64
Ἡ σημασία τοῦ μυστηρίου τούτου	64
Πότε διαλύεται ὁ γάμος καὶ πότε ἐμποδίζεται	65
Διαφοραὶ μεταξὺ τῆς Ἐκκλησίας μας καὶ τῶν ἄλλων Ἐκκλησιῶν	66
7. Τὸ Μυστήριον τῆς Ἱερωσύνης	67
Ἡ σημασία τοῦ μυστηρίου	67

	Σελ.
Ἡ χειροτονία τῶν κληρικῶν	67
Οἱ βαθμοὶ τῆς Ἱερωσύνης	67
Ἡ ἀξία τοῦ μυστηρίου καὶ τὰ προσόντα τῶν κληρικῶν. Διαφοραὶ τοῦ μυστηρίου μεταξύ τῆς Ἐκκλησίας μας καὶ τῶν ἄλλων Ἐκκλησιῶν	68 69
Η'. Ἡ Μέλλουσα Ζωὴ	69
1. Ἡ Ἀνάστασις τῶν Νεκρῶν	69
Ἄ) ὁ χρόνος τῆς ἀναστάσεως τῶν νεκρῶν	70
Ἐ) ὁ τρόπος τῆς ἀναστάσεως τῶν νεκρῶν	70
2. Ἡ ζωὴ τοῦ Μέλλοντος Αἰῶνος	71
α') Ἡ μακαριότης τῶν δικαίων	71
β') Ἡ κόλασις τῶν ἀδίκων	71
Αἱ ἰδέαι τῆς Δυτικῆς Ἐκκλησίας ὡς πρὸς τὰς ψυχὰς τῶν νεκρῶν	72 72
5. Συμπέρασμα	73

ΜΕΡΟΣ Β΄

ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΚΗ ΤΗΣ ΟΡΘΟΔΟΞΟΥ ΑΝΑΤΟΛΙΚΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Τί εἶναι Λειτουργικὴ	75
--------------------------------	----

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α΄

ΙΕΡΟΙ ΤΟΠΟΙ ΤΗΣ ΛΑΤΡΕΙΑΣ

1. Ὁ Ναός	76
2. Οἱ Ρυθμοὶ τῶν Ναῶν	78
Α'. Ὁ ρυθμὸς Βασιλικῆς	78
Β'. Ὁ Βυζαντινὸς ρυθμὸς	79
Γ'. Ὁ Γοτθικὸς ρυθμὸς	80
Δ'. Ὁ ρυθμὸς τῆς Ἀναγεννήσεως	82
3. Ἐσωτερικὴ διαίρεσις τοῦ Ναοῦ καὶ τὰ μέρη αὐτοῦ	82
Α'. Ὁ Πρόναος	82
Β'. Ὁ κυρίως Ναός	83
Γ'. Τὸ Ἅγιον Βῆμα	85
4. Τὰ Ἱερά Σκεύη	88

Α'. Τὰ Ἱερὰ Σκεύη τῆς Ἀγίας Τραπέζης	88
Β'. Ἄλλα ἱερὰ ἀντικείμενα καὶ σκεύη	90
5. Τὰ Ἱερὰ Ἄμφια	93
Α'. Τὰ ἄμφια τοῦ Διακόνου	93
Β'. Τὰ ἄμφια τοῦ Πρεσβυτέρου	94
Γ'. Τὰ ἄμφια τοῦ Ἐπισκόπου	95

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β'

ΙΕΡΟΙ ΧΡΟΝΟΙ ΤΗΣ ΛΑΤΡΕΙΑΣ

Αἱ Ἑορταὶ	99
Α'. Αἱ Δεσποτικαὶ Ἑορταὶ	100
1. Αἱ Ἀκίνητοι Δεσποτικαὶ Ἑορταὶ	100
2. Αἱ Κινηταὶ Δεσποτικαὶ Ἑορταὶ	102
Α') Αἱ Κινηταὶ Ἑορταὶ καὶ Κυριακαὶ πρὸ τοῦ Πάσχα	102
Β') Αἱ Κινηταὶ Ἑορταὶ καὶ Κυριακαὶ μετὰ τὸ Πάσχα	109
Β'. Αἱ Θεομητορικαὶ Ἑορταὶ	111
Γ'. Αἱ Ἑορταὶ τῶν Ἀγίων	112

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ'

ΙΕΡΟΙ ΤΡΟΠΟΙ ΤΗΣ ΛΑΤΡΕΙΑΣ

1. Ἡ Χριστιανικὴ Ὑμνολογία καὶ οἱ Ὑμνογράφοι τῆς Ἐκκλησίας	115
2. Ὄνομασαι τῶν Ἐκκλησιαστικῶν Ὑμνων	116

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ'

ΑΙ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΑΙ ΙΕΡΑΙ ΑΚΟΛΟΥΘΙΑΙ

1. Αἱ Τακτικαὶ Ἀκολουθίαι	119
2. Οἱ διάφοροι λειτουργικοὶ τύποι	121
3. Ὁ τρόπος τῆς τελέσεως τῆς θείας λειτουργίας καὶ ἡ ἔρμηνεα αὐτῆς	122
Α'. Πρῶτον μέρος τῆς θείας λειτουργίας	122
1) Ἡ Προσκομιδὴ ἢ Προσφορὰ	122
2) Τὸ Προϊμίον	124
3) Ἡ Μικρὰ Εἴσοδος	125
4) Ἡ ἀνάγνωσις τοῦ Ἀποστόλου καὶ τοῦ Εὐαγγελίου	126
5) Αἱ δεήσεις ὑπὲρ τῶν Κατηχουμένων	127
Β'. Δεύτερον μέρος τῆς θείας λειτουργίας	127
1) Ἡ Μεγάλῃ Εἴσοδος καὶ ἡ Ὁμολογία τῆς Πιστεως	128
2) Ὁ Ἀγιασμὸς τῶν τιμίων Δώρων	130
3) Ἡ Ἀγία Κοινωνία καὶ ἡ Ἀπόλυσις	132
4. Ὁ τρόπος τῆς τελέσεως τῆς λειτουργίας τῶν Προηγιασμένων Δώρων	133

	Σελ
5. Αί Ἐκτακτοὶ Ἀκολουθίαι	134
Α'. Αἱ Ἀκολουθίαι τῶν Μυστηρίων	134
1) Ἡ Ἀκολουθία τοῦ Μυστηρίου τοῦ Βαπτίσματος	134
2) Ἡ Ἀκολουθία τοῦ Μυστηρίου τοῦ Χρίσματος	135
3) Ἡ Ἀκολουθία τοῦ Μυστηρίου τῆς Ἐξομολογήσεως	135
4) Ἡ Ἀκολουθία τοῦ Μυστηρίου τῆς Ἱερωσύνης	136
α) Ἡ χειροτονία τοῦ Διακόνου	136
β) Ἡ χειροτονία τοῦ Πρεσβυτέρου	136
γ) Ἡ χειροτονία τοῦ Ἐπισκόπου	137
5) Ἡ Ἀκολουθία τοῦ Μυστηρίου τοῦ Γάμου	138
α) Ἡ Ἀκολουθία τοῦ Ἀρραβῶνος	138
β) Ἡ Ἀκολουθία τῆς Στέψεως	138
6) Ἡ Ἀκολουθία τοῦ Μυστηρίου τοῦ Εὐχελαίου	139
Β'. Ἡ Ἀκολουθία τῶν Ἐγκαινίων τοῦ Ναοῦ	139
Γ'. Οἱ Παρακλητικοὶ Κανόνες	140
Δ'. Ἡ Ἀκολουθία τοῦ Ἀκαθίστου Ὑμνου	141
Ε'. Ἡ Ἀκολουθία τοῦ Ἀγιασμοῦ	141
Ϛ'. Ἡ Νεκρώσιμος Ἀκολουθία	141
Ζ'. Ἡ Ἀκολουθία Μνημοσύνων ὑπὲρ τῶν νεκρῶν	142

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

ΕΚ ΤΩΝ ΠΡΟΪΟΝΤΩΝ

ΤΗΣ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗΣ ΥΜΝΟΛΟΓΙΑΣ

Α'. Ὑμνοι Δεσποτικῶν Ἑορτῶν	143
Β'. Ὑμνοι Θεομητορικῶν Ἑορτῶν	152
Γ'. Ὑμνοι εἰς τοὺς Ἁγίους	154
Δ'. Ὑμνοι εἰς Ἱεράς Ἀκολουθίας	159

ΠΙΝΑΞ ΤΩΝ ΕΙΚΟΝΩΝ

Ὁ Ἅγιος Δημήτριος Θεσσαλονίκης. (Τομὴ κατὰ μῆκος.)	79
Ὁ ναὸς τῆς Ἁγίας Σοφίας	81
Πατριαρχικὸς Σάκκος μετὰ κεντητῶν ἀργυροχρύσων παραστάσεων τοῦ θαύματος τῆς Τιβεριάδος, ὁ καλούμενος διὰ τοῦτο «Τιβεριάδος θάλασσα». (Ἔργον τοῦ ἔτους 1810.— Σκευοφυλάκιον Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου.)	98

Βιβλίου Νο 2
Πρωτότυπο